

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J. ABILDTRUP

VOR GOD
SOGN

TRANBERGS BOGHANDEL
VIDEBÆK

VORGOD SOGN

J. ABILDTRUP

VORGOD SOGN

I BØLLING OG HAMMERUM
HERREDER

I.

I KOMMISSION:
TRANBERGS BOGHANDEL
VIDEBÆK 1926

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Sognavnets Oprindelse	1
Sognet i Almindelighed	4
Vandløb og Vadesteder	5
Sognet i Oldtiden	8
Oldtidslandbrug	15
Folkevolde	17
Landsbyernes Oprindelse	22
Tinghøje og Tingsteder	27
Den sorte Død	30
En Sognebeskrivelse fra 1638	33
Vorgod i Krigstid.....	36
Landbruget i Vorgod i sidste Halvdel af 1600erne	41
a. Besætningernes Størrelse paa Gaardene 1678	41
b. Jordernes Godhed og Driftsmaade 1686	46
Bøndernes økonomiske Kaar i 1700erne.....	51
Bondens Forhold til Herremanden.....	54
Vorgod Sogn set fra Mombjerget 1780 og 1926	58
Vorgod Aas Betydning for Sognet.....	63
 De enkelte Byers og Gaardes Historie:	
<i>Vorgodby</i>	70
Nørgaard	70
Bakgaard	78
Søndergaard.....	82
Hovgaard	87
Nørgær.....	98
Da de Vorgod Bymænd maatte bide i det sure Æble	98
<i>Barde By</i>	103
Østergaard	104
Havgaard	111
Ottingsgaard	114
Kompagnigaarden	122
Jochum Niensens Gaard	123
Martinus Pedersens Gaard	125
Vestergaard	128
Pilgaard	131
<i>Øster Herborg By</i>	136
Gaard I.....	136
Gaard II	139

<i>Vester Herborg By</i>	142
Storgaard	142
Svend Pedersens Gaard	149
Tulsgaard	150
Kjelstrup	152
Vadgaard	155
Birkmosegaard	164
Bøjlested	167
Mikkel Eriksens Gaard	170
Peder Christensens Gaard	171
Thomas Pedersens Ejendom	172
<i>Videbæk By</i>	173
Gaard Nr. I	174
Gaard Nr. II a	184
Gaard Nr. II b	186
Gaard Nr. III a	189
Gaard Nr. III b	191
Gaard Nr. IV a	193
Gaard Nr. IV b	195
Ryesminde	197
Trøstrup	200
Vesterager	206
<i>Abildtrup By</i>	210
Abildtrup Nedergaard	211
H. P. Jørgensens Gaard	215
Abildtrup Overgaard	217
Store Alle	217
Lille Alle	220
<i>Fjelsestervang By</i>	227
Vestergaard	230
Peder Jensens Gaard	232
Jens Chr. Clausens Gaard	232
Meldgaard	233
Nørregaard	234
Østergaard	236
Lille Fjelsestervang	238
Kilder	240
Sagliste	242
Navneliste	244
Tilføjelser og Rettelser	248

F O R O R D

I November i Fjor nedsattes et Udvalg bestaaende af følgende Medlemmer: Boghandler Tranberg, Videbæk, Gaardejerne Niels Vesterager, Vorgod, Chr. Vad, Herborg, Jens Jensen, Videbæk, og Kreditforeningsrepræsentant Niels Abildtrup, Videbæk, for at overveje Muligheden for at faa skrevet Vorgod Sogns Historie.

I den Anledning henvendte Udvalget sig til mig med Anmodning om at tage mig af dette Arbejde, hvad jeg lovede, da jeg under mit Arbejde med min Fødegaards Historie tillige havde indsamlet Materiale til Sognets Historie.

For at faa den økonomiske Side af Sagen ordnet satte Udvalget sig i Forbindelse med Videbæk Sparekasses Direktion og Tilsynsraad som viste stor Interesse for Bogens Fremkomst, idet de vedtog, at Sparekassen skulde afholde de ved dens Trykning forbundne Udgifter.

Landsarkivet i Viborg og Rigsarkivet i København takkes for den Venlighed og Hjælp, som jeg ved mine Undersøgelser der har mødt.

Ligeledes takkes enhver, som paa en eller anden Maade har givet mig Oplysninger vedrørende Sognet.

En særlig Tak til Udvalget, Sparekassens Direktion og Tilsynsraad, fordi de har vist Sagen saa megen Interesse og gjort det muligt for Bogen at komme frem i saa smuk en Udstyrelse.

Mulige Fejl bedes meddelt, at de kan blive rettet i II Bind.

Lomborg nordre Skole, d. 26. Oktbr. 1926.

J. ABILDTRUP.

SOGNENAVNETS OPRINDELSE

Der er forskellige Meninger om Sognavnets Oprindelse. En gammel Tradition hævder, at det er Kirken, som har givet Sognavnet. Derom fortæller Sognepræsten i en Indberetning fra 1638 saaledes: »Og haver dette Sogn og Kirke siden nogen længst kunde høre eller spørge været kaldet Worgod Sogn (dog Heldvaderus giver hende et andet Navn) og er berettiget af gammel Relation fra min salig Oldefader Hr. Christen i Worgod, fra min sal. Fader Hr. Gregers i Worgod og nu til denne Tid, der jeg er 67 Aar gammel, som er tilhobe mere end 200 Aar, at ratio nominis er denne, at eftersom her haver været 2 smaa Kirker, en i Herborg og en anden i Fjeldstervang, hvis Rudera, Kirken, Kirkegaarden og Grave endnu noksom ere at se, og er 2 store Mile imellem. Af disse 2 meget smaa Kirker er bygget denne Kirke, som nu er midt imellem, *at af 2 ringe skulde vorde een god og kaldes Worgod*«.

Den samme Tradition gaar igen i en Præsteindberetning fra 1768, og den har levet i Folkemunde indtil Nutiden omend i noget ændret og fyldigere Skikkelse. Den er bevaret i 2 Variationer, hvoraf den ene lyder saaledes:

Vorgod Sogn var engang delt i tre Sogne, hvilke var saa ringe og smaa, at Bønderne besluttede at slaa sig sammen under eet; men da den nye Kirke skulde bygges, var man uenig om, hvor den skulde staa. Man tog da to røde Kvier og lod dem gaa, hvorhen de vilde. Paa det Sted, hvor man saa fandt dem

om Morgenen, nedgrov man dem straks, og der blev saa de andre Kirker flyttede hen. Da den ny Kirke var bygget, traadte en af de ældste Bønder frem og sagde: »*Nu maa vort Sogn vorde god*,« og derfor skulde det hedde: *Vordegod*. Dette Navn er saa efterhaanden forandret til *Vorgod*. De røde Kvier ses endnu engang imellem; men den, som ser dem, lever aldrig ret længe derefter.

Den anden Variation har følgende Indhold:

Det var besluttet, at Herreborg og Fjølstervang Kirker skulde nedbrydes for af Materialierne at opføre een Kirke i Stedet for de to, hvilket ansaas for at være tilstrækkeligt. Den ny Kirke skulde da opføres paa Galgebakken ved Barde; men Bygmesteren kunde ingen Vegne komme dermed; thi hvad hans Folk opførte om Dagen, blev nedbrudt om Natten. Det var da let at forstaa, at der i Bakken maatte være Beboere, hvem det var magtpaaliggende at faa Kirken fjernet og dens Opførelse forhindret, og det var derfor ikke raadeligt at vedblive dermed. For at faa en anden Byggeplads, hvor man kunde bygge i Ro, bestemte man sig til, saaledes som det ogsaa fortælles om Kirkers Opførelse andetsteds, en Aften at koble to Kalve sammen og lade dem gaa, hvorhen de vilde; og hvor de da blev fundne om Morgenen, der vilde man bygge, da man var overbevist om, at deres natlige Gang maatte blive ledet af en usynlig Haand. Da man næste Morgen fandt dem liggende paa en lille jævn Bakke Vest for Aaen, som nu kaldes *Vordegod Aa*, sagde Bygmesteren: »*Det vorde god*,« og Kirken, som blev bygget der, blev efter Bygmesterens første Ord kaldet »*Vordegod Kirke*. Dette Navn blev saa senere Sognavn.

Selv om disse Sagn paa enkelte Punkter kan lyde helt troværdige, har de dog intet med Sognavnets Oprindelse at gøre; thi *Vorgodby* var til længe før, der var Sogn og Kirke. Dens Grundlæggelse gaar helt tilbage til den hedenske Tid. Senere, da Kirken blev bygget og Sognet oprettet, (Sognet — kommer

af at søge — betegnede det Landomraade, hvis Beboere søgte til samme Kirke) gik Navnet over paa disse.

Navnet træffes første Gang 17. December 1266 og skrives da: Worhguth, 1330—48: Worthguth, 1498: Vordego. Forleddet kan være det oldnordiske vodr, som kan betyde: Bevogtning, Værn eller »Vagtpost«.

Paa Præstegaardens Mark tæt ved Nr. Vium Skel ligger ved den gamle Adelvej og parallel med denne to Jordvolde kaldet »æ Skanser«, der strækker sig over en langstrakt Lavning, som i daglig Tale kaldes Husar. Sandsynligvis er nævnte Skanser identisk med det Dige, som i Markbogen 1683 kaldes *Vorgod Dige* beliggende ved Vingagrene og i Nærheden af nogle Agre med det mærkelige Navn »Westen Ports Stocke«.

Da vi nu ved, at Forleddet i Sognavnet kan betyde Værn eller Vagtpost, ligger det nær at antage, at Diget er en gammel Oldtidsvold, som har været et Værn for Byen eller for et større Landomraade, og Voldens Navn er saa senere overført paa Byen og Sognet.

Mindre sandsynligt er det, — som nogle har ment, — at Sognavnet skal have sin Oprindelse fra Barde Diget.

Dr. O. Nielsen mener, at Forleddet Worth er lig det norske Vorda (oldn. Varda), som betyder Bjergryg eller Skraaning fra Bjergryggen. Da Byen ligger paa den østlige Skraaning af et Højdedrag, som gaar midt igennem Sognet, kan sidstnævnte Betydning passe udmærket.

Efterleddet -god (ældre gud) er vanskeligere for Sprogforskerne at tolke. Dr. O. Nielsen formoder, at det betyder Ejendom.

Professor Steenstrup og Arkivar Sv. Aakjær m. fl. anser -god Navnene for at være hellige. Sidstnævnte støtter sin Antagelse for Vorgods Vedkommende ud fra den Kendsgerning, at der i Byens Nærhed findes adskillige Sakralnavne, f. Eks. Gildehøj, som sikkert er en gammel Helligdomshøj. Dr. Gudm. Schütte

mener, at Efterleddet ligefrem betyder Gudehus. Hvis dette er rigtigt, og Forleddet betyder Skraaningeu fra Bjerget, kommer Sognavnet vel til at betyde: Gudehuset paa Bjergskraaningeu. I saa Fald maa Landsbyen være opstaaet omkring Gudehuset, som saa senere i den kristne Tid er afløst af Kirken.

SOGNET I ALMINDELIGHED

Vorgod Sogn ligger midtvejs mellem Herning og Ringkøbing paa den sydligste og midterste Del af Skovbjerg Bakkeø, fra hvis Centrum, Skovbjerget, — der ligger ved Sognegrænsen, — man kan overse en stor Del af Bakkeøens ca. 35 Kvadratmile store Udstrækning. Sognet, som omgives af Timring, Snebjerg, Assing, Nr. Vium, Sædding, Hanning og Brejning Sogne, deles af Vorgod Aa i en mindre østlig Del beliggende i Hammerum Herred og en større vestlig beliggende i Bølling Herred.

I Nord og Syd har det, hvor det er længst, en Længde af godt 2 Mil og i Vest og Øst en Bredde af $1\frac{1}{2}$ Mil. Dets samlede Areal udgør 22,855 Tdr. Ld. Deraf er den Del, som ligger Vest for Aaen, 13,493 Tdr. Ld. med ca. 138 Tdr. Htk. Det giver ca. $73\frac{1}{3}$ Td. Ld. pr. Td. Htk. Den Del, der ligger Øst for Aaen, udgør 9362 Tdr. Ld. med ca. 43 Tdr. Htk., hvilket giver ca. $217\frac{6}{11}$ Td. pr. Td. Htk. Deraf kan ses, at denne Del af Sognet er af langt ringere Bonitet end den første.

Det meste af Terrainet er højtliggende og kuperet, stærkt vekslende mellem Bakker og Dale. Partiet Nord for Barde Aa staar i Mægtighed og Sønderrevethed ikke tilbage for ret mange Bakkepartier i Landet. I Lille Fjeldstervang ligger Sognets

højeste Punkt, Store Momhøj 304 Fod (94 M.), der tillige ogsaa er et af Amtets højeste Partier. Det laveste Punkt er Engene ved den gamle Præstegaard, som kun hæver sig 60 Fod over Havfladen. Fra Vorgod Aadal hæver Terrainet sig mod Øst, indtil det ved Sognegrænsen naar følgende Højder: Gilhøj i Alle 200 Fod, Brunhøj ved Fjelsestervang By 194 Fod og Momhøj i Lille Fjelsestervang 304 Fod.

Midt gennem Sognet Vest for Aaen og langs med denne strækker sig et Højdedrag fra Skovbjerg i Timring over Barde, Vorgodby og videre Syd paa. Fra dette Højdedrag falder Landskabet jævnt mod Vest indtil en Linie fra Lille Abildbjerg i Barde over Videbæk, Trøstrup og Syd paa, hvorefter det igen hæver sig, stærkest over Herborg, hvor det ved Kallested Bakke ved Brejning Skel naar 183 Fod i Vejret, mindre stærkt over Solsøhede og Videbækhede. De vigtigste Bjerge og Bakker i Sognet er: i Herborg: Knormose Bakke 208 Fod, Gilbakke 201, Feldingbjerg 171, Kolbjerg 186, Sandbjerge 146. I Barde: Lille og Store Abildbjerg 135, Bavnsbjerg 182, Fuglvigbjerg 112, Brunbjerg 187. I Abildtrup: Blaabjerg 147. Vorgodby: Karlsmose Banker 141. Fjelsestervang: Ejlbanke 195, Kongebanke 150, Buskbanke 162 og Foksmosebanke 235.

VANDLØB OG VADESTEDER

Igennem Sognet snor sig i alle mulige Retninger blinkende Aaer og Bække, der hurtigt og dybt baner sig Vej gennem frodige Engdale, som i Foraarstiden overrisles af den frugtbar-gørende Væde. De mange Vandløb sætter et stærkt Præg paa Landskabet, mildner de tungsindige Drag, som Heden endnu enkelte Steder kaster over Sognet.

Vorgod Aa er det største af Vandløbene. Den har sit Udspring fra Romvigkær i Ørre og Ejsingkær i Vildbjerg og løber hele sin Strækning gennem Sognet i sydlig Retning. I sit Løb optager den de fleste andre Vandløb i sig. Efter at have passeret Lille Alle faar den Vest fra Tilløb af Foelbæk, der kommer fra Foelbækmosse. Ved Abildtrup optager den Bardeaa, ogsaa kaldet Abildaa, som kommer inde fra Tiphede. Hvor sidstnævnte løber ind over Sognegrænsen, faar den Tilløb af Sigbæk, som et Stykke gør Skel mellem Barde Hede og Timring. Lidt Syd for Store Abildbjerg optager den Knivsbæk, som udspringer i Nærheden af Væggerskilde i Brejning. Den danner paa det nærmeste Grænsen mellem Solsøhede og Videbækhede. Endelig faar Vorgod Aa, men først efter at den er naaet ind i Nr. Vium Sogn, Tilløb af Herborgbæk. Det er Vandløbene, som Vorgod Aa optager Vest fra. Øst fra faar den ved Store Alle Tilløb af Mølstedbæk, som et Stykke gør Skel mellem Vorgod og Timring Sogn. Derefter optager den ved Abildtrup Lille Bækken og straks efter igen Storebækken (Hølletbækken, ogsaa kaldet Øgaardsbæk), som udmunder Syd for Landevejen ved Storebroen. Sidstnævnte Bæk har sit Udspring tæt ved Nr. Vium Skel midtvejs mellem Vorgod og Fjelsevang og løber stadig i nordvestlig Retning. Noget før den passerer Fladvad Bro, faar den Øst fra Tilløb af Rimmerhus Bæk (Trøgelborg Bæk), som udspringer inde ved Fjelsevang By og kaldes i Førstningen Feldebækken, der — efter at have løbet mod Nord en Tid — faar Tilløb Øst fra af Nørrebækken og straks efter af Haunstrup Bæk. Igennem Herborg løber Herborgbæk, som kommer inde fra Brejning. Straks efter at have passeret Sognegrænsen, gaar den i en Bue mod Syd gennem Vester Herborg. Ved Tulsgaard drejer den i nordøstlig Retning og slaar en stor Bue ind mod Videbæk, hvor Videbæk-Bækken Nord fra optages, derefter drejer den af mod Sydvest og forsvinder Syd for Trøstrup ind i Nr. Vium Sogn. Det var de vigtigste Vandløb i Sognet.

I gamle Dage var der ingen Broer over Vandløbene. Dette gjorde i høj Grad Samfærdselen vanskelig. Ved Højvande, som ofte indtraf, var det ganske umuligt at passere Vadestederne. Der var Byer og Gaarde, hvis Beboere i saadanne Tider var afskaaret fra at komme i Kirke eller i Forbindelse med de øvrige Sognefolk. Over disse uheldige Forhold klagede en af Sognepræsterne for 300 Aar siden i en Indberetning fra 1638. Han siger, at Præstegaarden, Kirken, Vorgodby, Barde, Videbæk og Vesterager »er saa godt som omløben af Aaer og Bække uden paa et lille Sted mod Nordvest, som er et Morads, hvoraf det kommer, at Vandflod af Regn eller Sne tit forhindrer mine Sognefolk, som bor Østen og Vesten for disse Aaer og Bække, at komme til deres Sognekirke og mig i at komme til min Annexkirke« (Nr. Vium).

I en Indberetning fra 1785 klager Sognepræsten H. Steenberg endnu stærkere over disse Forhold og ikke mindst med Hensigt paa Børnenes Skolegang.

»Her i Vorgod og Nr. Vium Sogne«, skriver han, »falder det vanskelig nok for de unge at faa den fornødne Kundskab, ikke for Skoleholderens Skyld, da man vel søger at faa den ædrueiligste, man kan overkomme; men fordi der er saa mange Aaer, som enten Skoleholderen eller Børnene maa passere.

Det var vel godt for en gammel Præst om Vinteren at have en studeret Degn eller Skoleholder, der undertiden kunde hjælpe med at tage til Annexet, naar Aaer og Bække er tillagte med Is.«

Endnu kan man spore de gamle Vadesteder, hvoraf de fleste i første Halvdel af forrige Aarhundrede blev afløste af Broer, der som oftest er slaaet ved Siden af disse. Vadestederne ved Vadgaard i Herborg, Vorgodby og Barde By var meget brugte, da de laa ved de gamle Adelveje, som førte gennem Sognet. Et dybt Vadested var der ved Abildtrup, og tit kunde det være vanskelig at passere, hvad følgende viser:

»Naar Bønderne«, hedder det i en Overlevering, »blev bojet fra Herningsholm og skulde køre til Ringkøbing med Landgildekornet, saa skulde de køre Vejen ad Abildtrup i Vorgod Sogn og tage et Læs Lim (Mergel) med hjem. Men naar de kom tilbage, syntes Forvalteren, at det var saadanne bitte smaa Læs, de havde paa. Bønderne undskyldte sig med, at naar de kørte gennem Abildtrup Aa, saa skyllede Vandet Limen af, og saa kunde de jo ikke faa det med. Den Forklaring maatte Herremanden lade sig nøje med. Og den var i hvert Fald heller ikke saa usandsynlig, at den kunde afkræftes.«

SOGNET I OLDTIDEN

Vor Egn har været særlig stærkt befolket i Oldtiden; derom vidner de talrige Gravhøje, som præger Landskaberne her. Bølling og Hammerum Herreder, hvori Vorgod ligger, er vist tilsammen de rigeste i hele Landet paa Oldtidsminder med henholdsvis 1625 og 1400 over Jorden kendelige eller dog endnu paaviselige Mindesmærker. Af disse Herreders Sogne er Sdr. Lem med 240 og Assing med 270 de rigeste. Derefter rykker Vorgod frem som Nr. 3 med 215 Gravhøje.

Vorgod Sogn har Mindesmærker fra alle Perioder i Oldtiden med Undtagelse af den første, den ældre Stenalder. Men dette hænger sammen med, at denne Periodes Befolkning var et Fisker-, Jæger- og Samlerfolk, som derfor var henvist til Kysterne og Fjordene, specielt de Østdanske, da Vestkysten var for barsk.

Først i den yngre Stenalder kom der Mennesker til denne Egn. Af de Stengrave (Jættestuer og Stendysser), som de har

efterladt sig, kan man skønne, at Bebyggelsen har været tynd og spredt og særlig begrænset til Bølling Herred. Der er kun fundet Spor af eller bevaret i hele det store Ringkøbing Amt 40 Stengrave, som næsten alle er beliggende her i Herredet. Deraf er langt de fleste Dysser. Museumsinspektør H. Kjær har i sin interessante Bog: »Vore Oldtidsmindesmærker« beskrevet Dys- sen saaledes:

»Dyssekammeret er i sin ældste og oprindeligste Form et lille Kammer (en Kiste) af aflang, firsidet Form, dannet af en Sten i hver Langside og en for hver Ende, alle lige høje. Paa dem hviler en større Sten til Dække. De 4 Bæresten er anbragte fast i Undergrunden, dog kun lidt nedsænkede under Markfladen, de stilles skraat indefter, saaledes at Lysningen foroven ofte er betydelig mindre end i Bunden. Siderne er indefter altid nogen- lunde jævne; stundom synes de at vise Kløve- eller Sprængfla- der, der dog næsten altid kan være naturlige. Staar et saadant Kammer ganske frit, vil Bærestenene kun en Tid udholde Tryk- ket fra den svære Dæksten. De vil skride ud. Der maa tilveje- bringes et Modtryk, og dette skete ved, at der op om Kamrets Sider lagdes en bred Pakning af hovedstore Sten og Jord, der danner en lille flad Høj udenom Kammeret. I Reglen dog saa- ledes, at Højen kun dækker selve Kammeret, men lader Dæk- stenen, eller dog det meste af den, fri og synlig som et Monu- ment. Indvendig er Bunden sædvanlig stenlagt ofte med knust Flint ovenpaa et Lag runde Sten.

Oftest havde den omgivende Stenhøj rund Form og i Randen med smaa Melletrum Sten af passende Størrelse, for det meste ikke særlig store, som en Art Afgrænsning. Saaledes dannes en Runddysser, og dette er Dyssens oprindelige og ældste Udseen- de. Runddyssen gemmer altsaa normalt kun et enkelt Kammer. Men ofte har man givet Jordhøjen aflang Form; der findes af- lange firsidede Højninger, der ligesom Runddyssen kun omslut- ter et enkelt Kammer.

Men for det meste omslutter saadanne aflange Høje to eller flere Kamre. Saaledes fremkommer Langdyssen.«

Af sidstnævnte Slags har der været to i Vorgod; men desværre er de ødelagte. Den ene laa paa Peder Morres Mark i Abildtrup og beskrives 1638 saaledes af Sognepræsten: »Mellem Abildtrup og forskrevne Fjeldstervang findes endnu en Kæmpegrav 20 Skaft lang og 5 Skaft bred med 20 store Sten omkring.« Da Langdyssen ikke er omtalt i Præsteindberetningen fra 1766, var den maaske allerede da ødelagt. Men i Mands Minde har der dog ligget en Del store Sten paa Højen, som kaldes Jylstenshøj, hvori der skal være fundet baade Stenøkser og Aske, saa den har altsaa været benyttet som Grav baade i Sten- og Bronzealderen. Nu er Stenene borte og Højen overpløjet. Vest for ligger Jylstensdalen.

Den anden Langdysse laa ude i Barde Hede og beskrives 1638 i følgende Ord: »Norden forskrevne Barde Aa findes en Kæmpegrav, som er 23 Skaft lang og 3 Skaft bred, omsat med 20 store Sten og midt paa en stor bred Sten, som er moxen overgroet med Lyng.«

1766 omtaler Sognepræsten i sin Indberetning samme Langdysse saaledes: »Inskriptioner paa Stene findes ingen, men en Fjerdingvej ude i Heden ved Barde findes 17 Stene, som staar i en aflang Kvadrat, 60 Skridt i Længden og 10 i Bredden. Der synes at have været flere, men vel muligt de mindste af dem er bortførte; thi de staar ej fra hinanden med lige Distance. De, som er tilbage, staar paa Enden, og ved Sønderenden ligger 3 brede Stene, som synes at være lagt saaledes med Flid, hvad enten Hedningerne der har øvet deres *lex forensis*¹⁾ eller *ceremonialia*, ved jeg ej, men det sidste synes rimeligst, saa de har paa de brede Stene, som ligger for Enden, slagtet deres Ofringer, og af slige Steder findes mange andre, som næsten har samme Anseelse.«

¹⁾ Rettergangs Regler.

Om samme prægtige Stensætning har Museumsforstander H. P. Hansen, Herning, meddelt: »Som Dreng hørte jeg en gammel Mand snakke om en Jynovn¹⁾ i Barde, der blev ødelagt, da Ringkøbing Landevejen blev anlagt. Senere har jeg forgæves søgt Underretning derom. Kun kan ældre Folk mindes, at der var nogle vældige Huller i Heden paa dette Sted, førend den blev dyrket, og at disse Huller efter Sigende var de sidste Spor efter de udgravede Sten. Paa Udskiftningskortet over Barde, opmaalt 1805, findes Stenenes Plads angiven, dog synes der paa den Tid at have været en stor Sten mindre, ligesom den store brede Sten, som 1638 er »moxen overgroet med Lyng«, hverken findes paa Kortet eller i Indberetningen 1766«.

Stengraves Folk blev senere efter forholdsvis kort Tid fortrængt af en Syd fra kommende talstærk Befolkning, — saaledes formoder Oldtidforskerne, — som enten har dræbt eller, hvad der er sandsynligere, optaget i sig den ældre faatallige Befolkning, der i Sæd og Skik var meget forskellig fra den ny indkomne, som særlig kendetegnes ved dens jorddækkede Enkeltgrave, hvori den jordfæstede sine døde. Det er fra dette Folk, de mange Gravhøje stammer, og fra hvem den nuværende Befolkning formodentlig har sin Oprindelse, og som har gennemgaaet de forskellige Udviklingstrin, vi betegner ved: Den yngre Stenalder, Bronzealder, Jernalder, o. s. v.

Fra den yngre Stenalder er der fundet ikke saa faa Stenredskaber i Sognet: Kiler, Økser, Mejsler, Pilespidser, Dolke, Spydspidser, Flinteflækker m. m.

Paa Nationalmuseet findes der fra Vorgod: 2 Pilespidser, en rund Sten med Gennem boring samt en Stridsøkse af Bjergart, men ikke af almindelig Form.

Stengraves og Enkeltgravskulturens Folk ernærede sig ved Ravhandel, Fiskeri, Jagt, Kvægavl og Agerbrug. Vi skal senere omtale et interessant Levn fra dette Oldtidslandbrug, (som vi

¹⁾ Jynovn = Jothneovn = Jætteovn (Fejlsberg).

formoder, det er) der vist allerede i Bronzealderen var saa stærkt udviklet, at det i Forbindelse med Ravhandelen formaaede at gøre Befolkningen paa denne Egn ret velstaaende, saaledes som det fremgaar af de kostbare Fund af Guldsmykker, Vaaben og Redskaber, som vor Egn har været saa rig paa.

Fra Bronzealderen er der i Vorgod fundet:

1. En Bronzedolk fundet af Jørgen Nielsen i en Høj paa Barde Mark.
2. To Urnefund fra den yngre Bronzealder, begge med Kniv, Pincet og Syl af Bronze, fra en Høj ved Videbæk.
3. En Paalstav og en Sværdknap af Bronze fra en Høj ved Videbæk.
4. To Fund fra en Høj paa Vorgod Mark, det ene omfattende Dolk og Haandletring (af Bronze).
5. En Paalstav af Bronze og et Flintstykke fra en Høj ved Videbæk.

Fra samme Tid stammer det bekendte Egekistefund i Store Høj i Barde, som fyldigt er beskrevet af V. Boye i hans værdifulde Værk: Egekistefund fra Bronzealderen i Danmark.

Store Høj ligger Vest for det bekendte Barde Dige, som senere skal omtales, paa Ottinggaards Mark tæt op til den smukke Levning af Egeskov, kaldet Barde Krat. Foruden nævnte Høj var der to andre Høje i Nærheden; men de er sløjfede for over 60 Aar siden.

I den ene af dem skal der være fundet »en sort Potte«, der var fyldt med »Aske«, og hvori der laa en lille Bronzesyl og nogle Stumper af en »rød, ubestemmelig Masse«. Da Store Høj ikke egnede sig til Fredlysning, blev den i November 1882 udgravet under Distriktslæge A. Thierrys og Amtsfuldmægtig P. Rosenørns Ledelse. De var saa heldige at fremdrage en Egekiste; men da Højen var meget vandrig, kunde der være Fare for, at Kistens Indhold derved skulde beskadiges, hvorfor den blev ført ud af Højen og dækket til med Brædder og Halm trods de

mange Tilskueres stærke Anmodning om straks at faa Kisten aabnet.

Heldigvis lod de to Mænd sig ikke overtale, men telegraferede om Fundet til Museet for de nordiske Oldsager, som overdrog Henry Petersen i Forening med A. P. Madsen som sagkyndig Tegner at undersøge Kisten og Højen.

Denne var i Tidernes Løb blevet en Del medtaget ved Gravninger. Saaledes var der i dens Top et 0,94 Meter dybt Hul, men den havde dog endnu bevaret sin toppede Form. Med sine 3,7 Meters Højde og 29—30 Meter i Tværmaal ved Foden, som var cirkelformet, bar den ikke sit Navn forgæves.

Højfylden bestod af flere Lag Lyngtørv. Under Højens Bund fandtes et Lag jernholdigt Sand. Paa dette Lag, omtrent midt i Højen, havde Kisten staaet med Topenden mod Syd-Sydøst og Rodenden mod Nord-Nordvest. Kisten er forlærdiget af en 2,7 m lang Egebul, hvorpaa Levninger af Barken endnu sidder, i Roden har dens lodrette Tværmaal udgjort 0,90 m, men i Topenden kun 0,69 m. Den er for begge Ender lige afhugget med et Redskab, hvis Eg har efterladt sig tydelige Mærker i Træet. Laaget havde omtrent samme Størrelse som Underdelen; men i en Afstand af 1,4 m fra Rodenden var der hugget et 21 cm langt og 13 cm bredt Hul deri.

Det var tydeligt at se, at Kisten var blevet tilhugget af Kiler og Mejsler.

Da Laaget blev aftaget, viste det sig, at der gennem Hullet var faldet en Del af Højfylden ned i Kisten og havde fyldt det meste af Rummet; øverst laa Sand og nederst mørkt Dynd. Da dette forsigtigt var fjernet, viste Kistens Indhold sig at være følgende:

I Kisten havde ligget et *ubrændt Lig*, sandsynligvis af en Mand, men heraf var kun to Klumper tilbage af Hjernen, hver paa en knyttet Haands Størrelse. I Fylden sporedes svage Rester af vævet Uldtøj.

Ved Kistens sydøstlige Hjørne stod en stor, smuk *Træskaal*, i hvis Øre der var fæstet en Strop af Hamp. I Skaalen stod et *lille Trækar*, som er kopformet, 8,5 cm højt og 12,3 cm i Tværmaal. Lidt fra den store Skaal laa Brudstykker af *en oval Æske af Træ*. Tæt ved Kistens Topende fandtes Brudstykker af *en Sværdskede af Træ*, hvis enkelte Stykker laa spredt, et af dem under den ovale Æskes Bund, og Dopsko-Enden vendte mod Kistens Topende. Af Sværdet viste der sig intet Spor.

Ved Kistens nord-nordøstlige Side laa *et Haandtag af Træ* (til en Syl), 2 Flinteredskaber og *et lille Stykke Svovlkis*. 0,75 m fra Kisterummets Topende fandtes: *et Flinteredskab*, *en Pin-cette* af Bronze samt *et Brudstykke af Træ*. I det nord-vestlige Hjørne laa en Krogkæp (af Ask?), der er 0,84 m lang, og i hvis ene Ende der er en 15,7 cm lang Naturkrog. Midt i Kisten forekom *et Baand af sølvblandet Guld* og saa tyndt, at det maa kaldes Guldblik, som er 18,4 cm langt og 1,2 cm bredt. I Nærheden heraf laa en *Bæltekrog af Bronze*, 3,7 cm langt og udstyret med en glat, oval Plade, samt *et Brudstykke af Træ*.

Flere Ting tyder paa, at Kisten har været Genstand for Gravran. Derved forklares den Uorden, hvori de forskellige Sager fandtes, og den brudstykkeagtige Form, hvori flere af disse forekom, saaledes manglede det til Sværdsmeden hørende Sværd og den til Træhaandtaget hørende Syl.

Ranet har da uden Tvivl fundet Sted gennem den før nævnte Aabning i Laaget ved Hjælp af den i Kisten fundne Krogkæp.

Fundet betragtes som meget værdifuldt og sjældent, da der i hele Landet hidtil kun er fundet ca. 43 Egekister, deraf de 33 i Høje. Store Høj er senere blevet beplantet. Af de mange Gravhøje i Sognet er kun de 4 Momhøje i Fjilstervang fredede. Deraf er store Momhøj den anseeligste, idet den maaler 5 Meter i Højde. Ringkøbing Amt har for nylig købt ca. 75 Tdr. Land af den Hede, hvorpaa nævnte Høje ligger.

En af de højest beliggende Gravhøje er Bavnehøj i Barde,

som ligger paa Toppen af Bavnsbjerget. Saadanne Bavnehøje er der i hvert Sogn, om de ellers er bevarede. Allerede fra Oldtiden udsendtes fra disse Ildsignaler, som skulde kalde alle vaabenføre Mænd sammen til Landets Forsvar.

I Følge gamle Folks Fortælling skal der tidligere have staaet en Runesten ved Vorgod Kirke, men ingen ved, hvor den nu er bleven af.

OLDTIDSLANDBRUG

Til de interessanteste Oldtidsminder, vi ejer, hører de faa Levn af Oldtidslandbrug, som enkelte Steder findes i Landet. Saaledes er der fundet Oldtidsagre, »Porshaver« kaldet, i Lunde ved Varde og paa Rødlandshede i Serup Sogn.

Agrene viser sig som aflange, firsidede Jordstykker af skiftende Størrelse fra 30×40 m til 150 m paa hver Led omgivne af lave, flade Diger.

Lignende Agre er fundne i Herborg paa Trøstrup Hede umiddelbart Øst for Trøstrup Overgaard paa en lav, udstrakt Bakke. Det indhegnede Areal, hvis Længde var ca. 190 m, og hvis Bredde varierede mellem ca. 180 og 160 m, udgjorde 6—7 Tdr. Land, inddelt i 3 aflange Felter, hvoraf de 2 var noget uregelmæssige. Digevoldene, der foroven var afrundede og slidte og overgroet med Lyng, var af meget forskellig Højde og Bredde. Højest var de ved Hjørnerne, hvor Digerne stødte sammen. Den lille Rest af Digerne, som endnu er tilbage, er $\frac{3}{4}$ —1 m høje og $2\frac{1}{2}$ m brede i Bunden. Det største af Jordstykkerne, som ligger sydligst, har i det sydvestlige Hjørne en lille interessant indhegnet Firkant, ca. $5\frac{1}{2}$ m i Kvadrat, i hvis Midte der er en lille Forhøjning, som ved Pløjning syntes at indholde Aske.

I et af Jordstykkerne, det mindste, var der 3 Gravhøje, som nu er sløjfede. I den ene af disse, den vestligste, fandtes 3 Pile-

eller Spydspidser. Paa et Sted i den tredie Firkant fandtes samlet 4 Stenøkser, medens en 5te laa 6 m derfra. Tillige er der fundet 2 Økser paa de andre Agre. Ved Tørvegravning i den Syd for liggende Mose har man flere Gange stødt paa Urner, der var saa skøre, at Spaden umærkelig gik igennem dem. Paa den nordlige Bakkeskraaning tæt ved Diget fandtes under et Muld-lag en gammel Brolægning, maaske Rester af et Ildsted. I Følge gammel Tradition skal der paa dette Sted have ligget 2 Gaarde. Dette kan dog næppe være Tilfældet. I Nærheden af Agrene udvælder en Kilde.

Uden Tvivl staar vi her over for en gammel Boplads, hvis Beboere har dyrket den indhegnede Jord, der maaske forhen har været endnu større. Stedet er omgivet af en Mængde Gravhøje og ligger, hvor to gamle Oldtidsveje krydser hinanden. Den ene kom fra No Kirke over Sdr. Lem, Finderup, videre Øst paa gennem Herborg over Hederne ved Storgaard og Trøstrup, forbi Vorgodby, videre ad Fjelsestervang. Paa Strækningen Storgaard—Trøstrup—Vesterager laa der saa mange Vejspor Side om Side, at de flere Steder tilsammen havde en Bredde af 200 Meter. Paa Storgaards Hede blev Vejsporene afbrudte af 8—10 Tdr. Land pløjet Jord tilgroet med høj Lyng.

Den anden Vej kom fra Holstebro, gennem Vinding, forbi Herborgbæk, videre Syd paa gennem Sædding, Hanning og Skern. Denne Vej kaldtes 1638 for »den store Adelvej fra Holstebro til Skernbro, Varde og Ribe.« Nævnte Veje er paa begge Sider garderet af Gravhøje.

Men hvorledes har man nu i Oldtiden evnet at berede Jorden til Dyrkning? Det var let at se, at de indhegnede Jordstykker havde været bearbejdet. Der var dog ikke Spor af almindelige Plovfurer, saadanne som Nutidens Plove laver, hvad dog ikke er at undres over, da man oprindeligt kun havde en primitiv Jordhakke, ved hvis Hjælp man, omend maadelig, løsnede det øverste Lag af den lette Muldjord. Hakken blev senere i Slutningen

af Oldtiden afløst af en Slags Plov (Ard), der, selv om den ikke kunde vende Jorden som Nutidens, saa dog bedre end Hakken var i Stand til at rive det øverste Jordlag i Stykker.

Kornet, som i den yngre Stenalder var Hvede og Byg, og i Bronzealderen tillige Hirse og Havre, blev høstet med Stensegl, en svær Kniv med tyk Ryg fæstet til et Træskaft, og baaret eller kørt hjem paa en lav Vogn eller Børe med Skivehjul. Derefter blev det malet paa Kværn, en stor, flad Sten, hvor Løberen (en kuglerund Sten) førtes frem og tilbage, saa Kværnstenen efterhaanden blev udhulet og derved blev endnu bedre. En saadan udhulet Sten (Kværn?) blev fundet paa ovennævnte Oldtidsmark, og derved blev yderligere understreget, at det netop maa være en saadan Mark, vi har for os.

Brødet, man bagte, har maaske været flade Kager, lignende den Slags, som der den Dag i Dag bagesovre i Lilleasien.

FOLKEVOLDE

I Oldtidens Slutning og senere brugte man at opføre Jordvolde til Værn mod fjendtlige Angreb. Saadanne Oldtidsværn er bevaret i England og Jylland. De fleste af de jyske Forsvarsvolde eller Folkevolde, som de ogsaa kaldes, er vanskelige at tidsbestemme, men adskillige af dem er sandsynligvis fra den sildige Oldtid eller tidlige Middelalder.

De bekendteste er Danevirke i Sønderjylland, Rammedige i Ramme Sogn, Dandiget i Asfærg Sogn, Olmersdige i Tinglev Sogn og Barde Dige i Vorgod Sogn.

Man inddeler dem efter deres Anvendelse i to Grupper. Til den første Gruppe hører de Volde, som har haft til Hensigt at spærre over de gamle Oldtidsveje, hvorfor denne Slags ogsaa

kaldes Vejspærringer. Til disse hører de to førstnævnte Folkevolde. Den anden Gruppe havde til Opgave at dække for en større aaben Plads paa 10—40 Tdr. Land, hvor Egnens Befolkning søgte til, naar Fjenden nærmede sig. Det karakteristiske for disse Volde er, at de støtter sig til naturlige Forhindringer, f. Eks. Moser, Vandløb o. lign.

Til denne Gruppe hører de tre sidstnævnte Oldtidsværn, saaledes ogsaa Barde Dige.

Syd for Vorgodby paa Præstegaardens Mark paa vestlig Aabred tæt ind til Nr. Vium Skel mellem Aaen og den gamle Adelvej (Drivervej) og parallel med denne ligger to gamle Jordvolde kaldet »æ Skanser«, som paa hele Strækningen løber over en langstrakt Lavning, kaldet Husar.

Et Sagn fortæller, at her engang har staaet et Nisseslag.

Nævnte Jordvolde er maaske identiske med et gammelt Dige, som har ligget paa denne Plads eller tæt herved. Af Markbogen fra 1683 ser vi, at der paa den sydlige Side af Præstegaardens Mark ved nogle Agre kaldet Vingagre og i Nærheden af nogle Agre med det mærkelige Navn »Westen Ports Stocke« laa et Dige kaldet *Worgod Dige*. Dette Dige er sandsynligvis et gammelt Oldtidsværn, som har haft samme Opgave som Barde Dige. Beliggenheden viser, at det absolut ikke kan være et Skeldige. Umuligt er det maaske ikke, at Diget oprindeligt har været saa langt, at det har forbundet Vorgod Aa med Egeris Aa lidt før deres Forening. Det derved fremkomne Hjørne har været et udmærket Sted at forsvare sig fra.

Barde Dige er omtalt flere Steder i den nyere Litteratur. Sidst og fyldigst af Forfatteren August F. Schmidt i »Jydske Samlinger« for 1925.

Denne Beskrivelse hidsættes her, da den er af stor Interesse.

»Bardedige findes Øst for Barde, 750 Meter Nordvest for, hvor Abild Aa forener sig med Vorgod Aa. 1894, da A. P. Madsen opmaalte Diget, var det ialt 636 Meter langt, fra 3,4—4,9

Meter i Tværmaal, og havde en Højde af fra 0,8—1,5 Meter og med en fra 1—1,5 Meter flad Krone ovenpaa. Diget støder mod Sydvest til Abild Aa og gaar herfra i en Længde af 172 Meter mod Nordøst, gaar derefter mod Nord-Nordøst, indtil det støder til Vorgod Aa. Omtrent midt paa gennemskæres Diget af en fra Barde kommende Markvej, der fører ud til en fremskydende Odde mellem de nævnte Aaer.

I Trap og Daniel Bruuns Danmark III, 420 meddeles, at Bardedige vistnok er et Forsvarsværn fra Oldtidens Slutning eller den tidlige Middelalder.

Det kan nævnes, at der i Storhøj, ca. 300 Alen Vest for den nordlige Del af Diget i 1882 gjordes et værdifuldt Fund fra den ældre Bronzealder: en velbevaret Egekiste, hvori Guldring, Sværdskele, Træskaale m. m. fandtes.

Omegnens Stednavne vidner ogsaa om, at denne Egn er blevet bebygget i en ret tidlig Tid. Navne som Herborg, Assing, Timring, Sædding, S. Felding, Nøvling, Sinding, Vildbjerg hører til de ældste Navnelag. Langs Vorgod Aa, en Gren af Skern Aa ligger Byerne: N. Vium og Vorgod, der indeholder et sakralt Navneled. (Længere mod Øst Herning, der muligvis ogsaa er et Helligdomsnavn). Af Marknavnene i Egnen omkring N. Vium og Vorgod er adskillige Sakralnavne. Gildehøj i Vorgod Sogn er sikkert en gammel Helligdomshøj. Det er givet, at der i Egnen langs Vorgod har været en temmelig udstrakt Bebyggelse i Oldtiden. Man kan vel med nogen Grund antage, at der indenfor denne »Bygd« er opstaaet Stridigheder om Egnsherredømmet, hvorfor den ene af Parterne har opkastet Bardediget som Forsvarsværn. I Hjørnet mellem Aaerne har man haft en god Plads til at anlægge en Fæstning. I Ryggen var man beskyttet af Aaerne, og foran har det opkastede Dige været et Værn mod Angriberne. Trekanten mellem Diget og Aaerne maa sikkert efter Datidens Forhold have været en vanskelig indtagelig Fæstning. Hvis det fremførte er rigtigt, maa man hælde til den An-

skuelse, at Bardediget er opkastet af sydligboende Folk mod en nordfra kommende Angrebshær.

Paa hvilken Tid Bardediget er opført, vil man vist vanskeligt kunne sige noget nærmere om, men Tiden mellem Oldtid og Middelalder er vel den mest sandsynlige.

Navnet Bardes Betydning maa her være Brem, Bred, Rand eller Kant, altsaa noget, der »hæver sig frem«, »er særdeles synligt«; derfra i overført Betydning: noget »man skal udenom« eller »kæmpe sig igennem«.

Paa Nyislandsk betyder bard en Aas, Jordvold eller Ujævnhed i Terrænet.

Indirekte indeholder Navnet Barde da en Betydning, der vidner om Kamp. Landsbynavnet Barde er sikkert yngre end Digets Navn og overført fra dette.«

Der har altsaa i fjerne Tider staaet svære Kampe omkring Barde Dige. Dette har der ogsaa i nyere Tid omend af anden Art. Saaledes foretog Konservator H. P. Hansen, Herning, forrige Aar et voldsomt Angreb paa det gamle ærværdige Oldtidsværn i sin ellers udmærkede Bog: »Fra gamle Dage«. Han mener at kunne bevise, at Diget, som af ansete Videnskabsmænd er blevet antaget for at være en Forsvarsvold, kun er et almindeligt Skeldige. Det er dristigt, men vel gjort, om Beviserne er gyldige. Thi hvem holder af at se paa et Skeldige i den Tro, at det er et Oldtidsværk. Derfor maa vi, dersom H. P. Hansen har Ret i sin Paastand, være ham taknemmelig for, at han har faaet Sandheden frem, selv om det gør ondt at se det store, smukke Dige degraderet til et Skeldige.

Vi vil derfor tage hans Beviser frem til nøjere Undersøgelse for at se, om de nu ogsaa kan begrunde hans dristige Paastand.

Først søger han Hjælp hos de gamle historisk-topografiske Kilder, idet han hævder, at Diget, om det virkelig er en Forsvarsvold, maa være omtalt i disse; men da det ikke engang er nævnt i Sogneindberetningen af 1638, Pontoppidans Danske At-

las, de to første Udgaver af Trap og Udskiftningskortet for Barde, kan det ikke være nogen Folkevold, mener han. Men nævnte Kilders Tavshed om Barde Dige beviser intet, da de nemlig ikke gør noget som helst Krav paa at give Oplysninger om alle gamle Folkevolde. Det er helt tilfældigt, naar en eller flere af disse er nævnt i de gamle Kilder.

Saaledes er Vorgod Dige, der engang maa have været ret anseeligt, siden det bærer Sognenavn, ikke nævnt en eneste Gang i de paagældende Kilder. Men deraf kan man ikke slutte, at det kun er et Skeldige.

Derefter føres et Par Traditioner frem for at bevise Digets nye Oprindelse. Den ene: Landmaaleren vilde have ført Skellet lige gennem Ottingsmark, men paa Peder Østergaards Henstilling fik det et Knæk mod Vest, for at han kunde faa direkte Adgang til sin Jord.

Den, der har set Terrænforholdene der, vil dog snarere formode, at det er disse, som har foranlediget Knækket. Den anden: Diget skal være opkastet omkring 1825 af Peder Østergaard og hans Nabo Kristen Eskildsen, fordi de ikke kunde spændes. Nævnte Overleveringer kan være sande; men enhver, der har syslet med den Slags, ved, at Regelen er, at en Tradition sjældnen indeholder hele Sandheden, men kun en Del af den og ofte ikke engang det.

Sandsynligvis er der ved Diget foretaget Jordarbejde. Der er saaledes blevet gravet en Vej gennem det, og rimeligvis kan det være gjort i Stand hist og her, hvor det har været forfaldent. Dette kan være Begyndelsen til Traditionens Opstaaen. Men som et fuldgyldigt Bevis kan en Overlevering aldrig bruges.

Det sidste, men svageste Bevis mod Digets Ægthed, som føres i Marken, er Udtalelser af en 11 Aars Dreng.

Jens Søndergaard, der i mange Aar boede i Vorgodby og nu er en ældre Mand, har fortalt H. P. Hansen, at Diget blev op-

ført, da hans Fader var 11 Aar gammel. Men selv om Drengen var sandhedskærlig og i Besiddelse af en god Hukommelse, hvad der ikke er Grund til at betvivle, saa vil man dog i Betragtning af den unge Alder og de 100 Aar, der er gaaet siden, ikke kunne bygge noget som helst paa en saadan Udtalelse.

Sandheden er altsaa denne, at H. P. Hansen ikke har været i Stand til at føre noget virkeligt fuldgyldigt Bevis, for at Barde Dige kun er et almindeligt Skeldige. Derfor maa vi lade det staa som et gammelt Oldtidsværn, indtil der kommer vægtigere Beviser mod det for Dagen.

LANDSBYERNES OPRINDELSE

Der, hvor nu Sognets Landsbyer ligger, har de ligget i over 1000 Aar. Saa gamle er de. Men den ældste Form for Bebyggelse er dog ikke Landsbyen. Før denne opstod, boede Befolkningen spredt i enligt liggende Bolsteder i Nærheden af de gamle Oldtidsveje. Vi maa saaledes tænke os, at der langs de tre Oldtidsveje, som fører gennem Sognet, i Tiden før Kristi Fødsel har ligget smaa tarvelige Hytter med saa megen Jord til, at den har kunnet føde en Familie.

Men i de første Aarhundreder efter Kristi Fødsel begyndte Befolkningen, mener man, at flytte sammen i Landsbyer, og samtidig dermed aftager Udvandringen stærkt af den Del af Befolkningstilvæksten, som Landet ikke har kunnet brødføde, hvilket med andre Ord vil sige, at der nu er kommet en Tid, da den danske Jord kan ernære langt flere Mennesker end forhen. Men hvad kan nu Grunden være til denne mægtige Omvæltning i vore Landboforhold? Noget helt sikkert kan ikke siges; men den almindelige Mening blandt de Lærde er, at den er fremkaldt

ved Indførelsen af en ny og forbedret Plovtype, Hjulploven, som har gjort en Driftsammenslutning nødvendig samtidig med, at den har gjort det muligt at udnytte Jorden anderledes godt end forhen.

Om Hjulploven og dens Betydning skriver Professor Arup i sin Danmarks Historie saaledes: »Det teknisk afgørende var i og for sig ikke Hjulene, det var Langjernet, Saalen og navnlig Muldfjælen; thi den skabte Furen. Uden Muldfjæl ingen Fure, men uden Furen heller ingen Ager; det hedder ogsaa i gamle Optegnelser, at »24 Furer Jord gør en Ager«, d. v. s., at Ageren dannedes af 24 Plovrur. Overalt er derfor Ageren tilstrækkeligt Bevis for, at her har Hjulploven eller en den meget nærstaaende Plovform været i Arbejde, og det karakteristiske for de gamle Landsbyer var netop den dyrkede Marks Inddeling i Agre af samme Bredde. —

Ud fra denne Antagelse vil da Landsbygrundlæggelsen finde sin tilfredsstillende Forklaring. Thi Arbejdet med en saa svær Plov gjorde et Arbejdsfællesskab nødvendigt; der maatte som langt senere i Tiden mere end een Mand til at styre og lede den, og den krævede betydelig Trækkraft, almindeligst vistnok 8 Okser, hvis Trækkraft senere jævntilledes med fire Hestes; her til skulde da svare, at vi senerehen overalt i Danmark finder en Inddeling af Landsbymarken i Stykker paa 8 Agre, en for hver Okse i Forspandet; til et saadant 8 Agres Udsnit af Marken knyttedes nu den gamle Betegnelse Bol. De danske Landsbyer skulde da oprindelig være Plovfællesskaber, hvori Deltagerne var fælles om Ploven eller Plovene, men hver stillede een eller flere Okser af Forspandet, og hver fik sin, maaske efter Antallet af de stillede Okser, afpassede Del af Fællesmarken.

Bolene skiltes altsaa ud fra Boligerne, og ligesom de samlede til Fællesmarken, samledes Boligerne i Landsbyen. Selve denne Familiernes Samflytten og nærmere Samboen var sikkert for de fleste en yderligere Tilløkkelse, fordi den gav større

Tryghed. De ældste Landsbyformer var *Langbyen*, hvor Bøtterne var ordnede i to jævnsides Rækker paa begge Sider af en temmelig smal Landsbygade, og *Terrænbyen*, hvis Gaarde laa i en lang Række langs med en Aa eller Eng eller Søbred, oftest paa eller ved Foden af en Skraaning.

Forandring fra Bygden, hvor Boligerne ogsaa laa langs Vejene, var da ikke saa stor og blev sikkert let gennemført; de Eenlængede, firkantede Gaarde lagdes solret, Øst og Vest, Side om Side.«

Ved Kristendommens Indførelse omkring Aar 1000 var det store Flertal af Danmarks større Landsbyer (Adelbyer) grundlagte. Deraf var dog ca. Halvdelen allerede opstaaet et Par Hundrede Aar i Forvejen.

Nu bliver Spørgsmaalet: Paa hvilken Tid omtrent er vort Sogns Landsbyer opstaaet? Da de var Terrænbyer og altsaa hørte til den ældste Landsbyform, har de vel sagtens alle været grundlagte i den hedenske Tid.

Det er vanskeligt at afgøre, hvilken af Byerne i Vorgod, der er ældst.

Professor Arup antager, at de Landsbyer, i hvis Navne indgaar som Efterled kendte eller med Sikkerhed forstaaelige Naturbetegnelser som Bæk, Sø, Aa, Kær o. s. v. maa høre til den første Landsbygrundlæggelsestid i Danmark, da alle Danske, der i 9. Aarhundrede udvandrede til Nordengland og Nordfrankrig der gav de Landsbyer, de grundlagde, Navne paa Bæk, Sø o. s. v., som de maa have bragt med fra deres Fædreland.

Det samme gælder ogsaa Endelsen *-by*. der i Danmark i Modsætning til Norge og Island altid betyder den samlede Bebyggelse og derfor er en yngre Endelse fra en Tid, da Bebyggelse i Landsby var blevet en Selvfølgelighed, men dog altsaa ældre end 9. Aarhundrede.

Deraf kan vi altsaa skønne, at *Videbæk* og *Vorgodby* er grundlagte før Aar 800. Forleddet i *Videbæk* kommer af Plantenav-

net Vidje. Det er altsaa denne Plante, som i Forening med Bækken har givet Landsbyen Navn. Vorgodby-Navnets Oprindelse og Betydning er allerede omtalt under Afsnittet »Sognavnets Oprindelse«.

Omtrent fra samme Tid eller dog maaske yngre er formodentlig Landsbyen *Herborg*. Arkivar Sv. Aakjær mener, at Herborg er det samme Navn som det sallingske Hærnborg (Hinborg), hvis første Stavelse han og Dr. Schütte paa Eskjær antager indeholder Gudindenavnet Hærn, som her i Landet blev dyrket som Agerbrugs- og Frugtbarhedsgudinde.

Det Gudehus, der i den hedenske Tid har været i Nr. Vium og vel sagtens ogsaa i Vorgodby, er maaske rejst for hende. Der er i det hele taget en Mængde Stednavne i vor Egn, som minder om vore hedenske Forfædres Gudsdyrkelse. I Herborg er der et Gaardnavn, som maaske giver os et Vink om, hvor Tempelpræsten, Offerpræsten har boet. Det er Tulsgaard, hvis Forled maaske indeholder Mandsnavnet Tulir, som forekommer i Tulistorp (1203). Dog er det sandsynligere i Betragtning af de mange Sakralnavne, som findes paa Egnen, at Forleddet betyder Tempelpræst. Hvis saa er, maa man vel gaa ud fra, at denne har boet i Tulsgaard eller der i Nærheden.

Stednavneudvalget derimod antager, at Forleddet i Herborg (Hærburgh 1330) er Ordet Hær (oldn. herr), muligvis i Betydning af »Skare«.

Vanskeligere er det at bestemme Alderen paa Landsbyerne *Barde* og *Fjølstervang*. Dersom A. F. Schmidt har Ret i sin Udtalelse om, at Barde Diget har givet Landsbyen Navn, er Barde By sandsynligvis fra Slutningen af den hedenske Tid.

Barde, 1498 Berdæ, $\frac{3}{4}$ 1547 Bierdum, 1610 Berda, kan være en Afledning af det oldn. bard, som betyder Kant eller Rand. Denne Forklaring passer godt paa Byen, der ligger ved Kanten af Abild Aa.

Fjølstervang, 1330 fjelsterwangh, hører maaske til de yngre

Landsbyer. Forleddet er det samme som Fjælster, Skjul, afledt af Ordene fjæle, skjule. Dog betyder det snarest i denne Forbindelse her: Et Sted, hvor man søger Skjul, d. v. s. Skur, Hytte ell. lign. Denne Betydning synes det at have i et Citat fra Kalkar (Ordbog I 554): »haffde der deris fielster oc hytter.« Efterleddet -vang betyder et indhegnet Omraade. I den gamle Landsby var Vang alt, hvad der hvert Aar blev indgærdet og lukket til Dyrkning med samme Sædart (Rugvang, Bygvang).

Ved Aar 1000 var som allerede nævnt Flertallet af Danmarks Landsbyer grundlagte; men endnu laa mægtige Arealer udyrket hen. Da der ved den Tid fandt en stærk Tilvækst Sted i Befolkningen, og denne fortsattes gennem ca. 300 Aar, blev Nyopdyrkning af Jord i større Stil nødvendig.

Talrige Torper, saaledes kaldes Udflytterbyerne, anlagdes paa Adelbyernes Udmarker og Overdrev eller paa ryddede Jordstykker i de store Skove.

Disse Torper er let kendelige paa Endelsen -torp, der senere er afslebet til -strup, -trup, -drup og -rup. Man mener, at der i Tiden 1000—1300 er anlagt ca. 2000 Torper i Danmark. Ogsaa udenfor de gamle Landsbyers Omraade, altsaa der hvor enhver har lige Ret til Jorden, blev Torper i stort Tal grundlagte. Om de Torper, som er udgaet fra en af de gamle Adelbyer, enten det nu var een eller flere, der flyttede ud, skriver Professor Arup saaledes: »I saadanne Tilfælde kom Torpens Grundlæggelse ofte som en naturlig Fortsættelse af, at Adelbyen havde udvidet sit dyrkede Areal meget stærkt; hvor Bymarken strakte sig langt bort fra Byen, eller hvor en Vang eller Agerskifte maa ske var skilt fra den øvrige Bymark ved Eng eller Aa eller Krat, kunde det jo være praktisk og heldigt for alle Parter, at en frivillig Udflytning fandt Sted. En ny Aflæggerlandsby opstod da paa en saadan fjernere liggende Del af Bymarken eller Byomraadet, udlagde sin egen Bymark og tog fat paa at udvide den efter bedste Evne.«

Sandsynligvis er Torperne i Vorgod grundlagte paa ovennævnte Maade. Kjelstrup og Trøstrup er da Aflæggere fra Herborg, medens Abildtrup er udgaaet fra Vorgodby. I de fleste Torpnavne har vi Navnet gemt paa den modige og driftige Mand eller Føreren for den Flok, som anlagde Torpen. Saaledes er Kjelstrup grundlagt af Ketill (Kjeld) og Trøstrup af Thrygir og Abildtrup maaske af Abel; dog kan Forleddet i det sidste Torpnavn muligt ogsaa betyde Æble.

Da Torperne ofte har en Størrelse af 30—60 Tdr. Hartkorn, er Vorgod Torperne altsaa smaa, det samme gælder forøvrigt ogsaa Byerne.

TINGHØJE OG TINGSTEDER

Tager vi Generalstabens Kort over Vorgod fra 1872 frem og opsøger de gamle Hedeveje, hvoraf mange er afsatte, vil man straks lægge Mærke til, at der er to Punkter i Sognet, hvorfra talrige Vejspor udstraaler i alle Retninger. Det ene Sted er ved Bavnsbjerget i Barde og det andet ved Fjilstervang By.

Men hvad kan det være, som har faaet de mange Vejspor til at samles her. Mon Kortet oplyser noget derom. Lad os se. Der, hvor de gamle Vejspor samles i Fjilstervang, ligger lidt Nord for Byen paa højt Terræn en Gravhøj, kaldet Tinghøj. Dette fortæller os, at her engang har været holdt Ting, og at Folk fra fjern og nær i Herredet har haft Ærinde her til paa Tingdage-
ne. Derfor de mange Vejspor.

Derimod ses der ikke afsat nogen Tinghøj ved Bavnsbjerget. Men paa Udskiftningskortet for Barde findes afsat en saadan lidt Nordvest for Bjerget. Her har altsaa ogsaa ligget et gammelt Tingsted. Højen ligger paa Niels Madsens Mark og er beplantet. Da Vorgod ligger i Udkanten af Bølling og Hammerum

Herreder, undres man i høj Grad over at træffe Tinghøje her, da det var en fast Regel, at Tingstedet saa vidt muligt altid skulde ligge midt i Herredet. Man kan vist rolig gaa ud fra, at dersom de to Herreder i det hele taget har holdt Ting herude ved Herredsskellene, er det meget længe siden og har da næppe strakt sig over længere Tidsrum, dertil var Beliggenheden for afsides.

Der foreligger da heller ikke, saa vidt vides, Meddelelser af nogen Art om, at Tingstederne er blevet benyttet af de paagældende Herreder. Men hvis saa er, hvorledes skal man da forklare deres Tilstedeværelse her. Som Birketing kan de ikke være brugt, da ingen Herregaarde ligger i Nærheden. Der maa alt-saa søges en anden Forklaring.

Da Herredsgrænserne ikke altid har ligget fast, men har kunnet flytte sig, er de nuværende Grænser her maaske ikke de oprindelige, kan være, at de har ligget andre Steder i en fjern Fortid. Det vides saaledes, at flere af de gamle jyske Herreder ved Sammenlægning eller Deling i de første Hundrede Aar efter Valdemar den Stores Tid er forsvundne, medens nye er fremstaaet.

Saaledes kunde man maaske formode, at Bølling og Hammerum Herreder i nævnte Tidsrum eller snarere før har afløst et andet Herred, som da har haft sit Tingsted centralt beliggende i Vorgod Sogn.

Men hvorledes det nu end forholder sig, saa er det givet, at Tingstederne engang har været benyttet, enten af de nuværende Herreder eller af et, som forsvandt allerede i Middelalderen.

Tinget blev holdt under aaben Himmel med fri Adgang for alle. Dette sidste vil Herredsfoged C. Testrup stærkt fremhæve, naar han i sin Beskrivelse af de gamle Tingsteder siger: »at Retten var fri for hver Mand, som og ses af de gamle Love, at de, som for nogen Sag blev beskyldte, om det end var for Majestætsforbrydelse, saa havde de Frihed at rejse til Tinge og for-

svare sig, som og Frihed til at rejse hjem igen, om de ej paa Tinge vedgik Skyld.« Desværre er ikke et eneste Tingsted bevaret, men af et Øjensvidne, ovennævnte Herredsfoged, faar vi at vide, hvorledes de saa ud. Han fortæller saaledes: »Tingstederne var indrettede paa Marken med 4 Tingstokke, som i en Firkant laa paa Stene, hvorpaa sad Fogden og Skrивereren med flere, som administrerede Retten, saa og de 8 Mænd, som af disse Tingstokke kaldes Stokkemænd, hvilket Ord endnu bruges. Midt paa denne Plads imellem de 4 Stokke laa en stor Sten, som endnu paa Tingstederne er tilsyne; paa denne Sten skulde Tyvene sidde, naar de skulde dømmes, hvilke Stene endnu desaarsag kaldes Tyvstenen«. Mærkelig nok er der heller ikke bevaret en eneste Tingstok.

I Nærheden af Tingstedet i Barde laa Galgebakken, som endnu lever i Folkemunde, vistnok identisk med Bavnsbjerget. Her blev Forbryderen henrettet.

Det maa ofte have været ubehageligt, særlig i Vintertiden, naar det traadte ind med Slud og Frost, at opholde sig paa den aabne Tingplads.

Derfor bestemte ogsaa Kristian den Anden ved Lov af 1521, at Herredstingene skulde flyttes ind til Kirkebyen, hvor der ved Siden af Kirken skulde opføres et Domhus; men da han allerede to Aar efter maatte gaa i Landflygtighed, traadte den gode Bestemmelse ud af Kraft.

Først i Slutningen af 1600erne blev det almindeligt at flytte Tinget fra Marken (Heden) ind til den nærmeste Landsby eller Købstad, hvor det fik Tag over Hovedet enten i en Bondestue eller i et Tinghus.

Herredsfogeden, som skulde føre Forsædet og holde god Orden paa Tinge samt vaage over Kongens Ret, blev valgt af Lensmanden før Enevælden og efter denne af Kongen. Og i Regelen var han Selvejrbonde. Dog kunde en Fæstebonde ogsaa bruges i Betyk. Saaledes var Jørgen Jensen, den eneste Her-

redsfoged, som vides at have boet i Vorgod, Fæstebonde og boede omkring 1640 i Storgaard i Herborg. Ved den Tid var Bølling Herredsting ved Hanning Kirke, saa det maa have været besværligt for ham med den lange Tingvej.

DEN SORTE DØD

Den største Katastrofe, som nogensinde har ramt vort Fædreland, er den sorte Død. Den udbrød 1346 i det fjerne Østasien, hvorfra den vandrede mod Vest til Middelhavslandene. Derfra bredte den sig til Tyskland, England og Skandinavien, videre til Polen og Rusland, hvor den standsede 1353.

1349 naaede den Danmark, hvor den rasede med forfærdende Heftighed. Saa smitsom var den, at flere Byer og mange Sogne næsten uddøde. Man regner med, at omtrent $\frac{1}{3}$ af hele Danmarks Befolkning omkom. Først angreb den Børn, saa de kraftigste Mænd og Kvinder, sidst de gamle og svage. Farsoten, som her i Landet kaldtes Mandekval eller Mærkedød, ytrede sig ved Svulster, Bylder, Feber o. s. v. og medførte næsten altid Døden, som hurtigt indtraf. Mange Sagn fortæller, at naar Pesten ramte Menneskene, nyste de tre Gange og døde saa. Naaede man at faa sagt: »Gud velsigne dig«, inden de var færdig med at nyse, kom de sig. Ofte døde de efter kun at have nyst een Gang, og derfor skyndte de sig op paa Kirkegaarden for at dø paa indviet Jord. Hvor Farsoten kom frem, tog Befolkningen Flugten i vild Rædsel, og derved bredte den sig endnu med yderligere Fart.

Vor Egn blev særlig haardt ramt. I Ribe Stift blev 12 Sogne affolket. Deriblandt Grove, No, Finderup, Herborg og Fjølstervang. Pesten fulgte de gamle Færdselsveje, og da to saadanne

krydsede hinanden i Vorgod, er det forstaaeligt, at den har hærget slemt her.

Adskillige Sagn er enige om, at Pesten blev ført til Landet af et engelsk Skib, som strandede paa Vestkysten, nogle siger i Thy, andre i Vendsyssel.

Et af Sagnene stammer fra Palle Juel, som paa den sorte Døds Tid boede paa Øgelstrup i Raasted Sogn. Det lyder saaledes: Da det pestbesmittede Skib kom ind under Vendsyssel, kom Folk ud og vilde se det; men de blev straks smittet og omkom alle.

Da kom en vejfarende Mand til Øgelstrup to Dage før Jul og bad om Natteherberge. Palle Juel adspurgte ham om hans Hjemstavn, og da han fik at vide, at han var en Vendelbo, der for Pestens Skyld havde forladt sit Hjem, vilde han ikke give ham Husly, men viste ham hen til Præstegaarden.

Juleaften kom der ingen Præst til Kirken, og Morgenen efter lod Palle Juel en af sine Svende ride til Præstegaarden for at erfare Grunden; men der var alle Døre lukkede. Da Svenden endelig fik lukket op, raabte en gammel dødssyg Kvinde til ham: »O Vok og Vel hvilken Gæst Palle Juel dog sendte os. Her ligger alle døde, og jeg er den sidste, som er tilbage«. Herremanden lod nu Pæle slaa for Døren, for at ingen skulde komme ind; men Farsoten hjemsøgte ligefuldt Sognet.

Fra Raasted bredte Pesten sig saa videre ud over denne Egn. Af gamle Tingsvidner ser man, at der efter dens Ophør har været en Strækning langs den gamle Adelvej fra Raasted over Vind, Vinding, Aulum, Hodsager og Haderup, som er blevet affolket og øde. Nævnte Vej krydsedes i Vinding af en ældgammel og meget brugt Vej, kaldet »den store Adelvej«¹⁾ fra Holstebro over Tiphede, Herborgbæk og videre Syd paa. Det er uden Tvivl med den, Farsoten er kommet til Vorgod. Ligesaa skal den have lagt en stor Strækning øde fra Ringkøbing mod Øst — langs en

¹⁾ 1638 kaldes den Landevejen mellem Ribe og Holstebro.

Adelvej — gennem No, Lem, Brejning, *Herborg* og *Fjølstervang*, hvor Beboerne i flere Sogne uddøde. Det var saaledes Tilfældet med de to sidstnævnte Sogne, hvis Kirker nævnes 1325 i »Ribe Oldemor«. Det ses, at de hver svarer 2 Solodi i Afgift; men noget senere er med en anden Haand tilføjet Ordet *desolata*, hvilket betyder øde. De to Kirkesogne er altsaa blevet affolket, de opdyrkede Jorder er sprungne i Lyng, og Kirkerne er efterhaanden sunkne i Grus.

Det er dog et Spørgsmaal, om vi har Lov til at give den sorte Død hele Skylden for Sognenes Undergang. De frygtelige Krige, som hærgede Landet efter Valdemarernes Tid, og ikke mindst de holstenske Grevers grumme Færd her i Egnen har dog maaske været medvirkende.

Et gammelt Sagn angiver en hel anden Grund til Fjølstervang Kirkes Ødelæggelse, nemlig den sidste Præsts Ugudelighed, som derved nedkaldte Himmels Straf. Der fortælles, at han var Høvding for en Røverbande, som gemte sine Koster i en Hvælving under Alteret. For denne Ugudelighed kom ogsaa hans Sognebørn til at undgælde: Kirken sank i Jorden, og Sognet blev lagt øde.

Senere har Landet adskillige Gange været hjemsøgt af Pest, om end i langt mildere Grad end under den sorte Død. Den værste grasserede 1602 og deromkring. Den var ret ondartet her paa denne Egn.

Biskop Hegelund fortæller, at den var slem baade i Ringkøbing, Lemvig og Holstebro. I Sommeren 1603 tog den fat med fornyet Kraft; den var særlig ondartet i Egnen Øst for Ringkøbing, altsaa bl. a. i Vorgod Sogn og Omegn. Hvor frygtelig Sygdommen har grasseret, ses af følgende Optegnelser fra den Tid fra Sogne, der laa i Nærheden af Vorgod.

Paa Skern Kirkes Mur staar, at Pesten 1603 borttog 107 Mennesker der i Sognet, og paa en Sten i Stavning Kirkes nordlige Mur findes indhugget: »Anno 1603 døde der af Pestilentze i

østre Sogn i Stavning fra den 14. April til den 31. Oktober 150 Mennesker.« I Snebjerg Sogn, Nabosogn til Vorgod, var Farsoten endnu værre. Paa en Sten paa Kirkens sydlige Mur er følgende indhugget: »Anno 1602 døde af Snebjerg Sogn 209 Mennesker af Pest. A. S. S.« I Rind Sogn, der omtrent grænser op til Vorgod, var det knap saa galt: 60 Mennesker skal her være døde af Pesten.

Vi har ingen Optegnelser fra Vorgod fra den Tid; men da Pesten rasede med Voldsomhed i Sognets Nærhed baade Øst og Vest for, maa den ogsaa have været slem her.

Undersøger man Mandtallet fra 1610, altsaa 7 Aar efter Pestens Ophør, fra Vorgod Sogn, faar man ogsaa Indtryk af, at Beboernes Antal er aftaget stærkt i Pestaarene. Mandtallet nævner kun 28 bosiddende Mænd, hvilket Tal 1651 er vokset til 52.

EN SOGNEBESKRIVELSE FRA 1638

1638 indsendte Præsterne efter Anmodning fra Regeringen en Indberetning til den lærde Dr. Ole Worm særlig indholdende Oplysninger om Oldtidsminder i Sognene. En Del af Materialet brugte Doktoren til sit store Værk: Monumenta Danica, som udkom 1643.

Sognepræsten, Peder Gregersen, indsendte følgende ret omfattende Indberetning fra Vorgod Sogn, som dog i mindre Grad handler om Oldtidsminder:

»Wordegod sognen er den nordiste oc østerste sognen i Bølling hærriit, halftredie mile lige norden fra Lundenes oc er 2 store mile i lengden fra østen til wester, oc løbber en stoor aae mit igiennem sognen, kaldis Wordgod aae, hues udspring kommer 2 mile, norden faar i Hammerum herrit af 2stoore moratzer, nemblig

Romeeg kierde i Ørre sogen oc af Essingkiert i Wilbierrig sogen, oc fra de steder, som den haffuer sin begyndelse oc til den endis i store Skiern aae er ligefrem 4 stoore mile. Hun hafuer oc mange tilløb af atskillige smaa aae oc becke; den første beck kommer af westen oc løbber i aeen wed Lysgaard i Wilbierrig sogen, den anden kommer af østen oc løbber i aeen ved Wilbierrig præstegaardt, den 3 kommer af westen fra Muosgaard i Temmering sogen oc løbber i aeen sønden Moltrup, en herregaard i forskrefne sogen; den 4 beck kommer fra Gremstrup mølle oc løbber i aeen lige at Riis, den 5 kommer fra Birckmose i forskrefne sogen af westen oc løbber i aeen der lige østen fra; den 6 beck kommer ned af østen for Kiesper muose oc løbber i forskrefne Wordegod aae ved Trøstrup mølle, norden Stoor Alle, som er den nordeste gaard østen aeen i Wordgod sogen; den 7 beck kommer af westen, norden Lild Alle, et boel nordiste westen aeen i Wordgod sogen, oc skiller denne beck Bølling herrit fra Uldberrig herrit; den 8 beck komme oc af westen fra Foelbeckmose oc løbber i aeen wed Foelbeck. Nock kommer det it lidet aae aff westen, kaldis Abild aae eller Berdeg aae norden Berdeg bye, som er 5 gaarde oc 2 boele, oc løbber i Wordgod aae lige at Abildtrup, et eniste gaard østen aeen i Hammerum herrit, thi denne forbemeldte aae skiller Bølling herrit fra Hammerum herrit, som er østen aeen. Norden forskrefne Bardeg aae findis en kempegraf, som er 23 skaft lang oc 3 skaft bred, omsat med 20 store steen, oc mit paa en stor bred steen, som er moxen ofuergroet med liung. Nock kommer 2 becke ned af østen fra Fielsteruonng (som er 2 Gaarde og 2 boele all østerst i Worgod sogen oc hafuer en ganske stoer mil til Wordgod kircke), oc løbber i en strøm sønden forskrefne Abildtrup, kaldis Øgaards beck. Mellom Abildtrup oc forskrefne Fielsteruonng findes endnu en kempegraf, 20 skaft lang oc 5 skaft bred med 20 store sten omkring. Fra forskrefne Abildtrup ungefer en en liden half mil staa Wordegod kircke lige sudsudvest.

Westen Wordgod aae i Bølling herrit paa it middelmaade høy aggermarch oc strax lige østen kircken staar Wordegodbye som ickun 3 Gaarde; 4 pileskud lige sønden fra kircken oc byen staar Wordgod præstegaard, som er sønderst i Worgod sogen, som met kircken, byen, forskrefne Berdeg bye, 2 gaarde kaldis Widebeck, oc et boel norduest fra kircken kaldis Westeragger er saa got som omløbben met aaer og becke, uden paa it lidet sted norduest, som er moratz, huor af det kommer, at wandflod af regn eller snee tit forhindrer mine sognefolk, som boer østen eller westen for disse aaer oc becke fra deris sognekircke oc mig fra mit annexkircke, som er østen aeen i Hammerum herrit, som her efter meldis skal.

Norden fra kircken er en stoor bierg, kaldis Baunsbierg. Westen faar kircken oc uden faar dens aac oc omløbbende becke er 3 gaarde, kaldis Herborrig, oc nogle smaa boele, en gantske stoer mil fra Wordgod kircke, huor der holdis en kroer, kaldis Herborg, for wandringsfolk, som reiser met den store Adelvej fra Holstebrouf til Skiernebrouf, Waarde oc Ribe. Norden Herborg Beck er 2 boele i Wordgod Sogen, kaldis Tulsgaard oc Birckmoes; det er alle de gaarde oc boele i Wordgod sogen ere, oc hauffer denne sogen oc kircke siden nogen længst kunde høre eller spørge værít kaldet Wordgod sogen (dog Heldvaderus gifuer hender et andet nafn) oc er berettiget (!) af gammel relation fra min salig oldefar salig her Christen i Wordgod, fra min sal. fader sal. her Gregers i Wordgod oc nu til denne tid, der ieg er 67 aar gammel, som er tilhobe meere end 200 aar, at ratio nominis er denne, at eftersom her haffuer været 2 smaa kircker, et i Herborg oc it andet i Fielsteruong, hues rudera kircken, kirckegaardens oc grafuer endnu noksom ere at se, oc er to store mile mellom. Af disse 2 meget smaa kircker er byggit denne kircke, som nu er mit imellom, at af 2 ringe skulle worde en god oc kaldis Wordgod, dog er ickun næppelig 24 gaarde i denne Sogen, der udi 2 boel mod en gaard beregnet.

Det findes oc udi gamle brefue saaledes Waardegod colligerit. Denne forskrefne sogen angrentzer paa nøre Side til Timmering sogen, paa nordoust side til Sneberg sogen paa øster side til Rind oc Arnborg sogner, paa sudoust side till Assing oc Felding, paa Westerside til Bredning sogen, paa noruest side til Nør Omme Sogen, paa suduest side til Sedding oc Herning (Hanning) Sogner. Paa Sønder side til Wium Sogen, min annex.«

Herefter følger Indberetningen for Nr. Vium, som slutter med disse Ord: »Udi disse 2 smaa Sogne findes ingen Billeder eller Runebogstaver, ej heller navnkundige Høje og Dale.«

VORGOD I KRIGSTID

I Middelalderen maatte Bønderne i Jylland kæmpe en haabløs Kamp mod Kongemagt og Adelsvælde for at bevare deres gamle nedarvede Rettigheder. Denne Modstand gav sig Luft i en Række blodige Opstande, der til sidst endte med Bøndernes fuldstændige Underkastelse. Om Vorgod Sogn har været Skueplads for Slag vides ikke. Derimod er det uden for al Tvivl, at ogsaa Bønder herfra har deltaget i Oprørskampene, hvoraf vi med Sikkerhed ved, at to i alt Fald har raset i Sognets umiddelbare Nærhed.

Den ene Gang var, da vor tapre Nationalhelt, Niels Ebbesen, i Spidsen for en Bondehær den 2. Maj 1340 vandt en glimrende Sejr ved Skernaa over de holstenske Grever.

Den anden Gang under Grevefejden. Skipper Klement drog med en stor Bondehær ned langs Jyllands Vestkyst, erobrede blandt andet den gamle Kongsgaard Lundenæs, hvorunder de fleste af Gaardene i Vorgod hørte gennem lange Tider. Men Syd for Slottet ved Skernbro blev han standset af Christian den

III's dygtige Hærfører, Johan Rantzau, hvis mere øvede og bedre udrustede Soldater jagede den oprørske Bondehær paa vild Flugt Nord paa.

Da Rantzau under Forfølgelsen naaede Ringkøbing, fandt han denne forladt af Borgerne, som dog ikke kunde flygte fra deres Skæbne, selv om de reddede Livet; thi inden Rantzau næste Dag drog videre mod Holstebro, stak han Byen i Brand. Om sit Hævntog videre frem fortæller han selv bl. a. saaledes:

»I Ringkøbing fik vi Underretning om, at 5000 Bønder havde samlet sig ved den lille Købstad Holstebro. Dagen efter drog vi derhen. Knap en Time før, vi naaede denne By, havde Bønderne erfaret, at vi kom, og løb da deres Vej uden at turde afvente vort Komme. Der laa vi to Nætter og havde Bønderne deromkring (naturligvis ogsaa fra Vorgod) for os og lod dem aflægge Ed til vor naadige Herre (d. v. s. Kong Christian den 3.) Derfra drog jeg til en anden lille Købstad ved Navn Skive«¹⁾.

Klementsfejden, hvori 47 jyske Herreder deltog, endte ved Indtagelse af Aalborg By, hvor Bondehæren havde indesluttet sig, med et frygteligt Nederlag for Bønderne. Disse dømtes til at miste Liv og Gods. Det første beholdt de dog, men maatte saa ogsaa til Gengæld betale saa store Bøder i »Halsløsning«, at de fleste Selvejere, hvoraf der var mange den Gang, maatte tage deres Gaarde i Fæste. Kun den, som kunde bevise, at han ikke havde deltaget i Oprøret, slap fri.

Fra Vorgod kender vi to Mænd, som havde sluttet sig til Oprørshæren. Den ene hed Christen Jensen og boede i Øster Herborg, hvor han ejede to Gaarde. Før Fejden var han kommen i »stor Trang og Nød« og maatte derfor pantsætte sine Ejendomme til Ridefoged Peder Jyde paa Lundenæs for 152 Jochimsdaler. Da Fejden udbrød, sluttede han sig til Oprørshæren og forbrød derved sit Gods. Ridefogden købte dog senere paa hans Vegne Godset tilbage; men da han ikke kunde faa sine udlagte

¹⁾ C. Paludan-Møller: *Grevens Fejde* 2. S. 469.

Penge, klagede han til Kongen, som 1546 af »synderlig Gunst og Naade undte og tilbød, at Peder Jyde til sig og sin Arv skulde have førnævnte to Gaards Eje i Herborg og Glarbjerg i Sædding Sogn med den Ret, Ejendom og Tilliggende som fri Bøndergods og Ejendom og for samme Afgift, som gik deraf før Fejden.«

Den anden Mand fra Vorgod, som deltog i Oprøret, var Niels Andersen Hvid i Abildtrup. Han var en af de faa, som var i Stand til at købe sit forbrudte Gods tilbage. Foruden Abildtrup ejede han ogsaa Østergaard i Barde og Store Ahle i Vorgod.

1625 deltog Kristian den Fjerde i Religionskrigene nede i Tyskland. Det endte med Nederlag for ham, og han maatte flygte Nord paa, forfulgt af Wallensteins Tropper, som derefter hærgede og brandskattede store Dele af Jylland. Hardsyssel blev plyndret i Slutningen af Maj Maaned 1629.

Men Tyskernes Færd var dog intet imod, hvad Svenskerne under Svenskekrigene præsterede af Grusomhed. Den første af disse begyndte 1643 med, at General Torstenson med overraskende Hast faldt ind over Danmarks Grænser Syd fra og med sine vilde Horder for frem gennem Jylland med Plyndring, Mord og Brand efterladende sig rygende Ruinhobe og en udsuget, mishandlet Befolkning.

Selv om Vorgod Sogn slap forholdsvis billigt, har det dog lidt en Del. Af et Tingsvidne fra 1645¹⁾ ser vi, at Bønderne her er blevet saa forarmet af Krigen, at de ikke har kunnet svare deres sædvanlige Afgifter til Kronen. Tilstanden skildres med faa Ord saaledes:

»Bonden, som ikke haver fuld Sæd eller sin fulde Høavling og ringe Fæmon, ikke uden sin Ruin og Ødelæggelse kan udgive i disse forgangne Aaringer eller nu i dette Aar fuld Skyld og Landgilde.«

Derefter nævnes de enkelte Bønder, deres Besætnings Størrelse, samt deres Kornsæd i forgangne Aar, saaledes som følger:

¹⁾ Tingsvidnet nævner kun Kronbønder, hvortil de fleste Bønder i Sog

	Heste	Køer	Ungvæd	Faar	Kornæden forgangne Aar		
					Rug	Byg	Havre
<i>Herborg:</i>							
Jørgen Jensen, Storgaard	3	4	6	20	3 1/2	2	4
Niels Tomsen	1	2	>	10	3/4	1/2	2
Las Jensen	1	1	1	4	1	1/2	1 1/2
Jens Jensen, 1/2 boel	>	1	>	4	3/8	1/4	1 3/4
Olluf Thussøn, 1/2 boel	>	1	>	6	3/8	1/4	1 3/4
Niels Nielsen, Tulsgaard	>	1	>	2	1/2	1/4	1
Christen Christensen, Birkmose	3	4	5	>	2 1/2	1 1/2	5
<i>Øster Herborg:</i>							
Chr. Pedersen og Peder Ollufsen	2	3	3	10	3	1	1 1/2
Karen Troelskvinde og Jens Christensen	2	3	3	10	3	1	2
<i>Barde:</i>							
En Gaard, Anders Jeppesen bruger 1/2 Parten, den anden 1/2 Part øde, med Bygning og alt (Vestergaard)	>	1	2	>	1 1/4	1/2	>
Peder Lassen og Mads Tomis Seffrinsen	2	3	4	12	2	1	>
Olluf Ollufsen og Mads N.	1	3	4	14	2	1	>
Jesper Christensen og Christen Lassen	3	4	5	16	3	1 1/2	>
Peder Pedersen, Pilgaard	1	1	0	4	1	1/2	>
Peder Christensen, Vesterager	2	3	4	16	1 1/2	1	1
<i>Vorgodby:</i>							
Hans Gregersen og Anders Madsen, Nørgaard ..	3	5	6	20	4	2 1/2	>
Peder Nielsen og Peder Andersen, Søndergaard	2	3	4	16	2 1/2	1	>
Lille Ole Christoffersen, Hovgaard	1	2	4	16	2	1/2	>

En frygtelig haard Tid har det været for Bønderne. Foruden den ordinære Skyld og Landgilde maatte de under og efter Kri-gen bære tunge Skatter: Pengeskat, Kobberskat, Kornskat, eller hvad de nu hed. Vi har nu set, at Bønderne i Vorgod ikke kunde udrede de ordinære Afgifter af deres Gaarde, hvorfor de naturligtvis heller ikke var i Stand til at bære Krigsskatterne. Tingsvidner, der findes som Bilag til Lensregnskaberne, viser da ogsaa dette tilfulde.

Af de mange Tingsvidner fra Vorgod, som nævner Bønder,

der ikke kan betale deres Skat, skal her medtages et, som er typisk for de øvrige.

Jørgen Jensen i Herborg, Foged og Tingholder paa Bølling Herredsting, Niels Jespersen i Østerby og Christen Ollufsen i Sønderby gør vitterlig, at Aar 1646 Mandagen den 14. Septbr. paa fornævnte Ting var skikket *Jep Jørgensen* i Barde, som lovlig *æsket* og fik en fuld Tingsvidne af otte Dannemænd Disse fornævnte otte Dannemænd alle vidnede, at de var og hørte samme Dag paa forn. Ting, at Peder Christensen i Westenger, Oluf Ollufsen i Barde, Thyge Pedersen ibd. og Peder Ollufsen i Herborg stod i Dag inden Tinge for Tingsdom og vidnede med oprakt Finger og Ed, at forn. *Jep Jørgensen*, som bor udi en Fæstegaard, er saa forarmet, at han ikke formaar at udgive den kongl. Mayst. paabuden Kobbervskat, som til Micheli udi nærværende Aar skulle udgives ej heller nogen udi Lægmed hannem saa formuende, som samme Skat for hannem kan udgive.

Hjemlet Peder Hansen i Blaabjerg og Peder Andersen i Barde efter Recessen, at de i Dag otte Dage var for Lundenæs Port og der gav ærlig og velb. Mand Erich Juul Wansel forn. Winde, som forn. *Jep Jørgensen* har i Dag villet tage beskrevet, og talte de med Ladefoged og gav hannem samme Warsel tilkende til Vidnesbyrd under vores Besegling.

Datum ut supra.

Om den anden Svenskekrig, 1657—1660, fortæller Sognepræsten i Vinding, Chr. Pedersen Stadil, følgende fra denne Egn:

»1657 d. 2. Novbr. kom det oberbechske Regiment til Holstebro i Kvarter. Den 23. Juni 1658 kom Vinding og Vind Sogne fra dette til det taubiske Regiment og contribuerede til Kaptajn Kanne, som logerede paa Tanderup. 1. Søndag efter Paa-ske kom det secherske Regiment til Kvarter i Hammerum Herred og contribuerede disse Sogne tilsammen i 15 Uger, indtil de d. 4. August kom under det darenstatiske Regiment i 7 Uger,

og havde vi da den strængeste Indkvartering under de svenske. Til Michaelis (Mikkelsdag) drog de til Fyen.

Gud lade dennem aldrig se Danmark mere! Amen.«

Sydvest for Trøstrupgaard i Timring Sogn findes i Heden nogle ejendommelige Forhøjninger, som kaldes »æ Skanser«, og her skal der efter Sagnet have staaet et Slag mellem Svenskerne og Danskerne.

Da Stedet ligger lige ved Sognegrænsen, har Slagmarken sikkert ogsaa strakt sig ind i Vorgod Sogn. Føreren for de svenske Tropper skal have boet i Raabjerg, hvor han blev overlistet og taget til Fange, hvorefter han blev aflivet nedenfor i Aaen, hvor et dybt Sted endnu i Mands Minde blev kaldt Svenskehølet. Da Fjenden nu var uden Fører, overvandt Danskerne dem fuldstændig, og mange af dem faldt i Kampen. De faldne blev begravet i nogle aflange Fordybninger, der findes tæt ved Skanserne.

I gamle Dage laa der i Abildtrupengen under Ottingaards Krat en Vandmølle, som under en af Svenskekrigene blev brændt af. Der fortælles, at Fjenden kom fra Vindingkanten følgende den gamle Drivervej. Efter at have brændt Gaardene af i Tiphede, tog de Retningen af Abildtrup, hvor de lod den gamle Vandmølle gaa op i Luer. Da Rygtet om Svenskernes Ankomst naaede Vorgodby, fik man travlt i Søndergaard med at grave Sølvstøjet ned i Engen.

LANDBRUGET I VORGOD I SIDSTE HALVDEL AF 1600'ERNE

a. Besætningernes Størrelse paa Gaardene 1678.

Kristian den Fjerdes Krige havde bragt Nød og Elendighed over Landet. En Mængde Landsbyer var blevet hærget og brændt og Bønder i Tusindvis dræbt eller bragt til Betlestaven.

Men ikke saa længe efter oprandt en endnu frygteligere Tid med den anden Svenskekrig, 1657—60, som førte vort Fædreland til Afgrundens Rand. De grusomme Krige havde efterladt sig en forarmet Befolkning og en tom Statskasse. Da Staten nødvendigvis skulde have Penge, sattes Skatteskruen i Gang. De stakkels Bønder, hvis Pung i Forvejen var tømt, maatte nu udrede en lang Række Skatter af forskellig Slags.

De gamle Skattelister giver os et værdifuldt Indblik i Bøndernes økonomiske Forhold. Vi faar Besked om, hvem der beboer Gaardene, hvor stor Skat, der svares, Antallet af Tjenestefolk, *Besætningernes Størrelse*, samt hvor mange Ildsteder, der findes i Ejendommen. I det følgende hidsættes Kop- og Kvægskatten for Vorgod fra 1678 — suppleret med Ildsted- og Kvægskat fra 1677 —, da den giver os de fyldigste Oplysninger af samtlige Skattelister fra den Tid.

	Rdl.	Mk.	Sk.
Anna Kieldsd., Vorgodby, sal. Hr. Christens, som ha- ver 2 Døtre, 1 Ko, 6 Faar	5	4	8
Kirsten Nielsd., sal. Hr. Hans Tranes, 1 Søn, 1 Pige 1 Ko, 10 Faar, 3 Svin, 3 Bistokke	4	4	»
Michel Degn, hans Hustru, 2 Ildsteder	1	1	12
Christen Herreborg, hans Hustru, 1 Søn, 1 Karl, 1 Pi- ge, 4 Ildsteder, 2 Hopper, 2 Køer, 1 Ungnød, 10 Faar, 1 Svin	2	»	»
Michel Nielsen, hans Hustru, 1 Tjenestepige, 3 Ildste- der, 1 Hest, 2 Køer, 10 Faar, 1 Svin, 1 Bistok	1	5	6
Niels Pedersen, hans Hustru, 1 Hoppe, 1 Ko, 5 Faar, 2 Ildsteder	1	2	10
Christen Michelsen Smed, hans Hustru, 1 Datter, 1 Ko, 2 Faar, 4 Ildsteder	1	2	12
Jacob Pedersen Søndergaard, hans Hustru, 1 Hest, 1 So, 1 Ko, 6 Faar, 1 Ungnød, 2 Lam, 1 Svin, 1 Bi- stok, 3 Ildsteder	1	5	8

	Rdl.	Mk.	Sk.
Maren Hansdatter, 1 Datter, 2 Ildsteder	4		8
Christen Jespersen i <i>Barde</i> , hans Hustru, 1 Søn, 1 Datter, 2 Ildsteder, 1 Hest, 2 Køer, 8 Faar, 1 Svin, 1 Bistok	2	»	10
Christen Pedersen, hans Hustru, 1 Hest, 2 Køer, 1 Ungnød, 9 Faar, 2 Ildsteder	1	4	8
En Husmand Peder Christensen, hans Hustru, 1 Ko, 4 Faar	1	1	8
Niels Lauridsen, hans Hustru, 1 Hest, 1 Ko, 4 Faar, 3 Ildsteder	1	2	8
Jens Erichsen, hans Hustru, 1 Hoppe, 1 Ko, 5 Faar, 2 Ildsteder	1	2	10
Gregers Ollufsen, hans Hustru, 1 Pige, 1 Plag, 1 Ko, 5 Faar, 1 Bistok, 3 Ildsteder	1	3	2
Laurids Andersen, hans Hustru, 1 Hoppe, 1 Ko	1	2	»
Tomis Pilgaard, hans Hustru, 1 Ko, 2 Faar, 1 Ildsted	1	1	4
Jesper Pedersen, <i>Westerager</i> , hans Hustru, 1 Pige, 1 Hoppe, 1 Plag, 2 Køer, 1 Ungnød, 6 Faar, 5 Geder og Kid, 6 Ildsteder	2	»	12
Wisti Christensen, <i>Store Alle</i> , hans Hustru, 1 Datter, 1 Dreng, 1 Pige, 4 Ildsteder, 1 Hoppe, 1 Plag, 2 Køer, 1 Ungnød, 1 Faar, 1 Svin, 1 Bistok.....	2	3	4
Peder Christensen i <i>Lille Alle</i> , hans Hustru, 1 Hoppe, 1 Ko, 2 Faar, 2 Ildsteder	1	2	4
Ifver Pedersen i <i>Øster Herborg</i> , hans Hustru, 1 Dreng, 1 Pige, 3 Ildsteder, 1 Hest, 1 Plag, 2 Køer, 7 Faar, 5 Geder	2	1	»
Olluf Christensen, hans Hustru, 1 Hest, 1 Ko, 4 Faar, 3 Ildsteder	1	2	8
Birgite Andersdatter, 4 Faar	»	2	»
Niels Nielsen, hans Hustru, 1 Ko, 4 Faar, 1 Ildsted..	1	1	8

Peder Andersen i <i>Vester Herborg</i> , hans Hustru, 1 Pige, 3 Ildsteder, 1 Hoppe, 1 Plag, 2 Køer, 8 Faar, 1 Svin	2	»	2
En Husmand Anders Pedersen	»	3	»
Mads Christensen, 1 Pige, 2 Hopper, 2 Køer, 12 Faar, 3 Ildsteder	1	4	»
En Husmand, Jep Lauridsen, hans Hustru	1	»	»
Jens Nielsen, Kjelstrup, hans Hustru, 1 Datter, 1 Hest, 1 Ko, 7 Faar, 3 Ildsteder	1	4	6
Niels Bøjlesen, hans Hustru, 1 Ko, 1 Kalv, 4 Faar	1	1	14
Michel Lauridsen, hans Hustru, 1 Datter, 1 Hest, 1 Ko, 4 Faar, 2 Ildsteder	1	4	»
Bøjle Christensen, 1 Pige, 1 Ko, 2 Faar, 1 Svin, 3 Ildsteder	»	5	14
Gregers Nielsen i <i>Birkmose</i> , hans Hustru, 1 Plag, 1 Ko, 2 Faar, 3 Ildsteder	1	1	12
Jens Nielsen ibd., hans Hustru, 1 Hoppe, 1 Ko, 2 Faar, 3 Ildsteder	1	2	4
Christen Christensen i <i>Trøstrup</i> , hans Hustru, giver ingen Landgilde, 2 Sønner, 1 Datter, 1 Hoppe, 1 Plag, 2 Ungnød, 2 Køer, 10 Faar	3	4	8
Christen Andersen i <i>Videbæk</i> , hans Hustru, 1 Pige, 1 Hest, 1 Plag, 2 Køer, 8 Faar, 1 Svin	2	»	2
Mads Andersen, hans Hustru, 1 Dreng, 1 Pige, 1 Hest, 2 Køer, 10 Faar, 1 Svin	2	1	6
Niels Nielsen, hans Hustru, 1 Hest, 2 Køer, 8 Faar, 1 Svin	1	4	2
Peder Graversen, hans Hustru, 1 Hest, 1 Ko, 6 Faar	1	2	12
Christen Jørgensen, hans Hustru, 1 Pige, 1 Hest, 1 Ko, 1 Kalv, 5 Faar, 1 Svin	1	4	10
Der samme Steds 1 Dreng nemlig Christen Christensen samt 10 Stude, 2 Aar gl.	»	5	4

Rdt. Mk. Sk.

Knud Christensen i <i>Abildtrup</i> , hans Hustru, 1 Pige, 1 Hest, 2 Køer, 7 Faar	1	5	6
Jens Ollufsen, hans Hustru, 1 Pige, 1 Hest, 2 Køer, 7 Faar, 1 So	1	5	8
Karen Andersdatter, 1 Pige, 1 Hest, 2 Køer, 7 Faar, 1 Svin	1	2	8
Laurids Ibsen, hans Hustru, i Fjeldstervang, 1 Pige, 1 Hest, 2 Køer, 10 Faar, 1 Svin.....	»	»	»
Anders Lauridsen, hans Hustru, 1 Hest, 2 Køer, 10 Faar, 1 Svin	1	4	6
Poul Lauridsen, hans Hustru, 1 Hest, 1 Ungnød, 1 Ko, 4 Faar	1	2	14
Kirsten Christensd., 1 Dreng, 1 Hest, 1 Ungnød, 1 Ko, 4 Faar	1	1	»
Christen Ramskov (?), hans Hustru, 1 Pige, 1 Hest, 1 Ko, 6 Faar.	1	4	4
Christen Pedersen, hans Hustru, 2 Piger, 1 Hest, 1 Ko, 6 Faar	1	5	12
Niels Nielsen, hans Hustru, 1 Hest, 2 Køer, 1 Ungnød, 8 Faar, 1 Svin	1	4	8
Peder Christensen, hans Hustru, 1 Hest, 1 Ungnød, 1 Ko, 4 Faar	1	2	14
Anders Roman, hans Hustru, 1 Datter, 1 Ko, 3 Faar..	1	2	14
Christen Bøjlesen i <i>Herborg</i> , hans Hustru, 1 Ungnød, 1 Ko, 4 Faar	1	1	14
Velbr. Hans Rostrup i <i>Vorgodby</i> , hans Frue, 5 Børn..	2	1	8
1 Dreng, 1 Knægt, 2 Piger, 4 Heste, 4 Køer.....	2	2	»
Dorthe (?) Nielsdatter, 1 So	»	4	»
Søren Andersen i <i>Barde</i> , 1 Pige, 1 Hest, 2 Køer, 8 Faar, 1 Svin, 1 Bistok	1	3	2
En Enke, Kirsten Christensdatter	»	3	»

Rdl. Mk. Sk.

Jep Jørgensen, hans Hustru, 1 Datter, 1 Plag, 1 Ko, 6 Faar	1	3	12
Christen Pedersen, hans Hustru, 1 Hoppe, 1 Ko. 3 Faar	1	2	6
Tommess Tommesen, hans Hustru, 1 Plag, 1 So, 3 Faar	1	1	14
Christen Nielsen i <i>Birkmose</i> , hans Hustru, 1 Plag, 1 Ko, 3 Faar	1	1	14

Skattelisten viser, at der 1678 har været bosiddende i Sognet 53 Mænd og 57 Kvinder. Folkeholdet paa Gaardene var overordentlig ringe, idet man ingen Tjenestefolk havde paa omtrent Halvdelen af disse og paa de øvrige kun 1 Pige samt for 13 Gaardes Vedkommende tillige 1 Karl eller Dreng. Besætningerne var usle smaa. I hele det store Sogn fandtes kun: 54 Heste, 76 Køer, 12 Ungnød, 10 Stude, 305 Faar, 22 Svin, 10 Geder og Kid og 9 Bistokke, ikke stort mere end hvad et Par store Bøndergaarde nu kan føde.

b. Jordernes Godhed og Driftmaade 1686.

Landgilde-Matriklen af 1664 var uretfærdig som Skattegrundlag, hvorfor man straks efter dens Udfærdigelse gik i Gang med Forberedelse til en ny Matrikel, hvor Jordboniteten i Stedet for Landgildeafgifterne skulde være Grundlag for Skatteansættelsen. I den Anledning blev Jorderne i Jylland 1683 opmaalte og takserede og blev efter deres Godhed inddelte i 6 Klasser, nemlig: Allerbedst, god, middelmadig, skarp, ond og allerværst. Denne Vurdering blev indført i de saakaldte Mark- og Modelbøger, som opbevares i Matrikelsarkivet. Den sidste Slags giver ikke alene Oplysninger om Jordernes Beskaffenhed og Sædskifte, men ogsaa om Høavlens Størrelse og Antallet af Kreaturer, som hver Gaard har Græsningsret til paa Fællesjorderne (Eng,

Grønning, Heder og Mosestrækninger). Den ny Matrikel blev færdig 1688 og kaldes Landmaalings-Matriklen.

Vi vil nu se, hvilke Oplysninger Modelbogen giver for Vorgod Sogn.

Fjeldstervang.

Denne Jord bruges med 1 Kærv Byg, 3 Kærv Rug, 1 Kærv Boghvede eller Havre; hviler 6 Aar; bestaar af Sand og lidet Muld paa en rød Sandgrund.

Gaard Nr. 1: 9 Læs middelt Hø, middel Græsning til 6 Høveder.
Vestergd. Nr. 2: 4 $\frac{1}{2}$ Læs middelt Hø, Græsn. til 6 Høveder

Nørgd. og } Nr. 3: 9 Læs midd. Hø, midd. Græsn. til 6 Høveder.
Østergd. }

Lille Fjelster.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 3 K. Rug, 1 K. Boghvede eller Havre, hviler 7 a 8 Aar, bestaar af skarp Sand og hel ringe Muld paa en skarp Sandgrund beliggende.

Eragtes for $\frac{1}{2}$ ond, $\frac{1}{2}$ allerværst, 3 $\frac{1}{2}$ Læs ondt Hø, ond Græsning til 3 Høveder.

Vorgodby.

Til denne By er Jorden af lige Godhed, bruges med 1 K. Byg, 3 K. Rug, 1 K. Boghvede, hviler 7 Aar. Bestaar af Jord og lidet Muld paa en rød Sandgrund beliggende. Eragtes for $\frac{1}{4}$ skarp, $\frac{1}{4}$ ond, $\frac{1}{2}$ allerværst.

Nørgaard: 5 Læs godt Hø, 4 Læs midd. Hø, ond Græsning til 5 Høveder.

Søndergaard: 9 Læs g. Hø, 2 $\frac{1}{2}$ L. midd. Hø, ond Græsning til 5 Høveder.

Hovgaard: 5 $\frac{1}{2}$ L. g. Hø, 2 $\frac{1}{8}$ L. midd. Hø, ond Græsning til 4 Høveder.

Barde By.

Paa Jordens Godhed til denne By er der ingen Forskel, bruges med 1 K. Byg, 3 K. Rug, 1 K. Boghvede, hviler 5 a 6 Aar. Bestaar af Sand og lidet Muld paa en rød Sandgrund.

Eragtes for $\frac{1}{3}$ skarp, $\frac{1}{3}$ ond, $\frac{1}{3}$ allerv. Ingen Græsning undtagen paa den hvilende Agerjord. Dog efterdi de saavel som de andre i Sognet haver *Hjælp af Heden om Vinteren til Overdriften*, er enhver Andel for nogle Høveder ond Græsning, og til hver Gaard Engbund og Græsning som følger:

Østergaard: 10 Læs g. Hø, 9 Læs midd. Hø, ond Græsning til 4 Høveder.

Havgaard: $6\frac{2}{3}$ L. g. Hø, 7 L. m. Hø, ond Græsn. til 4 Høveder.

Ottingsgd.: $9\frac{1}{2}$ L. m. Hø, 7 L. m. Hø, ond Græsn. til 2 Høveder.

Jochum Nielsens Gaard: $6\frac{3}{4}$ L. g. Hø, $7\frac{1}{2}$ L. m. Hø, ond Græsning til 3 Høveder.

Martinus Pedersens Gaard: $4\frac{1}{2}$ L. g. Hø, $5\frac{1}{2}$ L. m. Hø, ond Græsning til 3 Høveder.

Pilgaard: 3 L. m. Hø, ond Græsning til 2 Høveder.

Vestergaard (en øde Gaard): $18\frac{1}{4}$ L. m. Hø, ond Græsning til 4 Høveder.

Øster Herborg By.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 2 K. Rug, 1 K. Boghvede, eller den hviler 5 a 6 Aar. Bestaar af Sand og lidet Muld paa en rød Sandgrund. Eragtes for $\frac{7}{8}$ skarp, $\frac{1}{8}$ ond.

Laurids Holms og	} 20 Læs. m. Hø,
Thomas Frandsens Gaarde	

ond Græsning til 6 Høveder.

Viggo Olsens og	} $\frac{3}{4}$ Læs god Hø,
Niels Herborgs Gaarde	

$13\frac{3}{4}$ Læs midd. Hø.
ond Græsning til 6 Høveder.

Vester Herborg By.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 2 K. Rug, 1 K. Havre, hviler 3 a 4 a 5 Aar, bestaar af Sand og Muld, somme Steder koldagtig, og eftersom paa Jordens Godhed til Gaardene er temmelig forskellig, saa er og til hvert Sted Jorden opført i den Sort den kunde.

Storgaard: Eragtes for $\frac{7}{8}$ skarp, $\frac{1}{8}$ middel.

3 L. g. Hø, 9 $\frac{1}{2}$ L. m. Hø, middel Græsn. til 9 Høveder.
Peder Christensens Gaard: Eragtes for $\frac{1}{3}$ middel, $\frac{2}{3}$ skarp.

$\frac{1}{4}$ L. m. Hø, m. Græsning til 2 Høveder.

Bøjlested: Eragtes for $\frac{1}{3}$ middel, $\frac{2}{3}$ skarp.

1 $\frac{1}{2}$ L. m. Hø, m. Græsning til 3 Høveder.

Mikkel Eriksens Gaard: Eragtes for $\frac{1}{3}$ middel, $\frac{2}{3}$ skarp.

$\frac{1}{4}$ g. Hø, $\frac{1}{4}$ m. Hø, m. Græsning til 2 Høveder.

Vadgaard: Eragtes for $\frac{1}{3}$ middel, $\frac{2}{3}$ skarp.

$\frac{1}{8}$ L. m. Hø, m. Græsning til 2 Høveder.

Vester Nauer.

Den Jord bruges paa samme Maade som Barde By Jord, eragtes for allerværst. 1 L. g. Hø, m. Græsning til 5 Høveder.

Widebeck By.

Jorden til alle Gaardmændene i denne By er af lige Godhed og som i lige Maade til hver Gaard er lige meget adderis al Udsæden, Engbund og Græsning og proportioneres paa enhver Gaard lige meget.

Den bruges med 1 K. Byg, 2 K. Rug, 1 K. Boghvede eller hviler 3 a 4 Aar, bestaar af Sand og Muld mesten paa en brun Sandgrund beliggende. Eragtes for $\frac{1}{3}$ middel, $\frac{2}{3}$ skarp.

Gaard Nr. 1: $\frac{1}{4}$ L. g. Hø, 11 $\frac{5}{8}$ L. m. Hø, m. Græsn. til 7 Høveder.

—	2:	—	—	—	—
—	3:	—	—	—	—
—	4:	—	—	—	—

Trøstrup.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 2 K. Rug, 1 K. Havre, hviler 3 a 4 Aar. Sand og lidet Muld paa en skarp Sandgrund. Eragtes for $\frac{1}{3}$ skarp, $\frac{1}{3}$ ond, $\frac{1}{3}$ allerværst. 10 $\frac{1}{2}$ L. m. Hø, ond Græsning til 8 Høveder.

Store Alle.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 3 K. Rug, 1 K. Boghvede, hviler 5 Aar, skarp Sand og lidet Muld paa rød Sandgrund. Er agtes for $\frac{3}{4}$ skarp, $\frac{1}{4}$ ond. 3 L. m. Hø, ond Græsning til 6 Høveder.

Lille Alle.

Denne Jord bruges og beregnes paa samme Maade som Store Alle. 5 L. m. Hø, ond Græsning til 5 Høveder.

Kjelstrup.

Denne Jord saas med 1 K. Byg, 3 K. Rug, 1 K. Boghvede, hviler 2 Aar, bestaar af sandigt Muld paa en lermager (?) Sandgrund. Er agtes for $\frac{1}{2}$ midd. $\frac{1}{2}$ skarp, ond Græsn. til 2 Høveder.

Birkmose.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 1 K. Rug, 1 K. Havre, hviler 4 Aar, bestaar af skarp Sand og lidet Muld paa en skarp Sandgrund beliggende. Er agtes for $\frac{1}{2}$ ond, $\frac{1}{2}$ allerværst, $5\frac{1}{2}$ L. m. Hø, ond Græsning til 5 Høveder.

Abildtrup.

Denne Jord bruges med 1 K. Byg, 3 K. Rug, 1 K. Boghvede, hviler 4 Aar, bestaar af skarp Sand og lidet Muld paa en rød Sandgrund. Er agtes for $\frac{3}{4}$ skarp, $\frac{1}{4}$ ond, $1\frac{1}{2}$ L. g. Hø, $\frac{1}{2}$ L. m. Hø. Har foruden, som er takseret i Hammerum Herred: $11\frac{1}{2}$ L. m. Hø, Vorgod Kirkeenge takseret til $2\frac{1}{2}$ L. g. Hø.

Ifver Madsen Vesterager og Peder Madsen i Ringkøbing ejer Bondeskyld i en Jord paa Sønderbys Mark i Sædding. Hrtk. 3 — 2 — 2 — $1\frac{1}{2}$.

Kirkeenge.

som bruges af Hr. Jørgen i Vorgod, tax. for $5\frac{3}{4}$ Læs g. Hø, $4\frac{1}{2}$ Læs m. Hø. Bladet, hvorpaa Præstegaarden og Tulsgaard er omtalt, er afrevet.

Ovenstaaende Vurdering viser, at Jorderne i Vorgod var magre og simple. Ikke et eneste Stykke Agerjord naar at komme i 1. og 2. Klasse. Bedst er Kvaliteten i Kjelstrup og Vester Herborg, hvor en Del Jord takseres til middelmaadig (3. Klasse). Derefter kommer Videbæk Jorderne, som rykker ind i 3. og 4. Klasse. Den øvrige Agerjord faar Stempel: *skarp, ond, og allerv.* Saa der er intet at prale af. Derimod staar det bedre til med Engene, som maa kaldes endog meget gode i Forhold til den dyrkede Jord. Det er da ogsaa Høafgrøden, som i det hele taget har gjort det muligt for Mennesker at eksistere paa disse mere end fattige Hedejorder. Hvilken uhyre Rolle Engene spillede for Befolkningen ses af, at der var Bønder, som skaffede sig Hø uden Sogns fra.

Derom beretter Sognepræsten i Nr. Omme i en Sogneindberetning af 1638 følgende:

»Østerst i Sognet (Nr. Omme). er en stor Plads med Putzer og Moratzer, kaldes Fjalden, hvoraf aarligen kan bjerges et stort Stykke Hø til omliggende Byer i Omme, Brejning, Timring og *Vorgod Sogne.*« I en langt senere Indberetning hedder det: »Der er endog Mænd i *Vorgod*, Vium og Lem Sogne, som har erhvervet sig Engskifter ved Skjern Aa, da de mangler Højbjergning i Nærheden; disse Mænd har en lang og besværlig Vej til Engene, ja, kunne til Dels ikke hente over *1 Læs Hø om Dagen.*«

BØNDERNES ØKONOMISKE KAAR I 1700'ERNE

Fattigt og trangt havde Bonden haft det gennem det meste af 1600erne, og længe varede det, inden han igen kom til Kræfter efter Svenskekrigene.

Men just, som det i Slutningen af Aarhundredet begyndte at

lysne ved de stigende Landbrugspriser, var Ulykkerne der igen i Form af »Den store nordiske Krig« 1700—1720 med forøgede Skatter, og, hvad der var værre, med faldende Kornpriser, som fortsatte nedad til henimod Midten af 1700erne. Hertil kom, at der flere Aar var Misvækst (1720, 1721 og 1726).

Hvad det har betydet for de Vorgodbønder, forstaar vi, naar vi har i Mente den magre og skarpe Hedejord, som de maatte arbejde i, og som vel næppe har kunnet give 3 Fold i Høstudbytte. Selv om Bønderne her var fri for Bondens tungeste Byrde, Hoveriet, og Egnen undgik den frygtelige Kvægpest, som i Aarene 1745—51 skal have bortrevet ca. 2 Millioner Stykker af Landets Kvæg paa en Tid, da Besætningerne i Forvejen var meget smaa, maatte de dog kæmpe en næsten haabløs Kamp for Tilværelsen, selv om enkelte kunde holde sig oven Vande. Ja, selv da Opgangsperioden kom i Midten af Aarhundredet, kneb det for mange at svare hver sit.

Af Justitsprotokollerne ser vi, at mange af Sognets Bønder var nedsunkne i saa stor Armod, at de i flere Aar ikke var i Stand til at betale deres Skyld og Landgilde til Herremanden. At der heller intet blev til Skatterne, er en Selvfølge. Hermed følger en Restanceliste over Skyld og Landgilde fra Aar 1730, som tilstrækkeligt viser Bøndernes slette Tilstand. Det er Bønderne, som hører under Lundenæs, vi her møder. De øvrige, som hører under Brejninggaard, Sindinggaard, o. s. v., har vi desværre ingen Lister over. Men antagelig har deres Kaar ikke været bedre.

Vorgodby: Mads Andersen og Hans Nielsen, 70 Rd. 31 Sk.

Peder Larsen og Christen Christensen, 69 Rd. 17 Sk.

Barde: Peder Christensens Enke, 8 Rd. forfalden 1729 og
Laust Jensen, 6 Rd. forfalden 1729.

Anders Jacobsen, Mads Andersen og Christen Hansen Vesterager, 19 Rd.

Anders Jacobsen, efter Accord 3 Rd. for 1729.

Ole Christensen og Niels Mikkelsen, efter forrige Domme 19 Rd.

Pilgaard: Niels Andersen og Niels Svenningsen samt deres Formænd, efter forrige Domme 257 Rd. 45 Sk.

Store Alle: Niels Pedersens Formand, efter forrige Domme 260 Rd. 20 Sk.

Lille Alle: Anders Andersen, efter forrige Domme 182 Rd. 21 Sk.

Vesterager: Christen Hansens Formand, efter forrige Domme 21 Rd. 43 Sk.

Øster Herborg: Niels Lauridsen og Lars Herreborg, 93 Rd. 36 Sk.
Niels Larsen, 5 Rd. forfalden 1729, Niels Nielsen, 12 Rd. forfalden 1728.

Vester Herborg: Jeppe Madsen, Christen Ollesen og Mikkel Pedersen, efter forrige Domme 4 Rd. 40 Sk.

Peder Thomsen, efter forrige Domme 7 Rd. 29 Sk.

Bøjle Michelsen, efter forrige Domme 148 Rd. 19 Sk.

Christen Nielsen, efter forrige Domme 38 Rd. 33 Sk.

Kjelstrup: Jens Larsen hans Formand, efter forrige Domme 11 Rd. 38 Sk.

Birkmose: Jens Jensen og Christen Madsen, efter forrige Domme 94 Rd. 26 Sk.

Christen Madsen, 100 Rd. 26 Sk.

Tulsgaard: Jens Gregersen, efter forrige Domme 110 Rd. 36 Sk.

Og som forestaaende Restance ikke i Mindelighed hos Bønderne har været at bekomme, saa paastaas de inden 15 Dage foranførte Restance enhver for sig, tillige med Skatterestance i Anledning efter forrige Domme, at betale under Navn og Udlæg i deres Boehuse og Bondeskyld, hvor det findes, saa og Herskabet finder det for godt at give Forandring med Besidderne paa Stederne, deres Gaarde og Fæste at have forbrudt, hvorpaa en retmæssig Dom er begærede.

Lundenæs, den 22. Februar 1730.

Daniel Phillip Rasch.

Selv om dette lød truende fra Husbonden, er der neppe bleven indbetalt mange Skillinger til den fastsatte Dag; thi hvor intet er, kan intet tages. Og endda blev den grumme Trudsel om Fæstes Forbrydelse ikke iværksat, velsagtens fordi det var uhyre vanskeligt at skaffe nyt Mandskab til Gaardene. I hvert af de følgende Aar blev Bønderne igen stævnet for Restancer; men da det ser ud til, at de blev ved Ejendommene, har de vel faaet den eftergivet, eller ogsaa er den bleven betalt efterhaanden.

Selv i 70erne, da Opgangstiden forlængst var begyndt, holdt det haardt for adskillige at klare Afgifterne. Dette var saaledes Tilfældet med en Del Mænd fra Herborg og Barde, som blev stævnet til at møde Tirsdag den 5. Marts 1771 i Gammelgaard i Lem, fordi de ikke havde betalt deres Restancer for Skyld og Landgilde.

Af nogle Skifteforretninger fra Vorgod ses, at der dog har været Bønder, som, Tiderne til Trods, har siddet nogenlunde i det. Af de 9 Boer, som der er gennemgaaet, giver de fire Under-skud, nemlig fra Aarene 1736 (17 Rd.), 1750 (12 Rd.), 1751 (27 Rd.) og 1766 (89 Rd.), medens de øvrige fra følgende Aar: 1732 (241 Rd.), 1736 (24 Rd.), 1742 (73 Rd.), 1747 (129 Rd.) og 1776 (74 Rd.) giver Overskud.

Men selv om de Vorgodbønder gennemgaaende har levet under trykkende og trange Kaar i 1700erne, har de dog neppe haft det værre end det store Flertal af Danmarks Bønder, men snarere bedre.

BONDENS FORHOLD TIL HERREMANDEN

Det mørke Punkt i Bondens Liv var hans Afhængighedsforhold til Herremanden. Selv i bedste Tilfælde, hvor denne var human og retfærdig, mærkede han dog paa saa mange Maader, at han ikke var sin egen Herre.

Gaarden, han besad, var Herremandens. Ved dens Overtagelse maatte han betale en vis Pengesum, Indfæstningen, hvis Størrelse Herremanden selv kunde bestemme. Men Summen gjaldt dog en Gang for alle. Derimod skulde han aarlig svare Afgifter af sin Gaard, nemlig Landgilde og Hoveri. Den første var en bestemt fastsat Afgift (Penge eller Naturalier) som ikke kunde forandres. Anderledes med Hoveriet, den Arbejdsydelse, som Bonden aarlig maatte præstere paa Herregaarden for Husbonden. Dets Størrelse var ikke fastsat for den enkelte Gaard, hvad Herremanden ulykkeligvis ofte benyttede sig af, idet han søgte at udpresse saa meget Arbejde som muligt af sine Bønder. Hertil kom det fortvivlede, at Husbonden selv kunde bestemme Tidspunktet for Arbejdets Udførelse. Naar Budfogden kom med Ordre, havde Bonden eller hans Tjenestefolk at møde paa Hovmarken, selv om det var i den travleste Høsttid, og han maaske var i Færd med at bjerge sin egen Høst. Derved kunde det pinlige indtræffe, at Bonden med tungt Hjerte maatte se sit Korn raadne paa Marken, medens han havde travlt med at bjerge Herremandens.

Hvilken tung Byrde Hoveriet har været, forstaar man, naar man hører, at det ikke var nogen Sjældenhed, at en almindelig Bondegaard aarlig skulde yde 200 Arbejdsdage eller derover. Derfor var det et stort Fremskridt for den danske Bondestand, da der ved Forordningen af 6. Maj 1769 blev sat en Stopper for Herremandens Vilkaarlighed, idet Hoveriydelsens Størrelse blev fastsat for hver Gaard.

Det bragte Ro og Tryghed over Bondens Sind. Nu var han ikke længere voldgiven Herremandens Luner og Udsugelseslyst. Der blev lavet Hoverireglementer for hver Herregaard. Af Hoverireglementerne for Lundenæs, Brejninggaard og Sindinggaard, hvortil de fleste Gaarde i Sognet hørte, ser vi, hvor stor Landgilde og Hoveri hver Bonde maatte yde. Disse Hoverireglementer, som er aftrykte omstaaende, fortæller, at de Vorgodbøn-

Sognets, Byens eller Gaardens samt Beboernes Navne	Har Sædeland i alle Gaardens Marker, samlende, besaaede og ubsaaede som til Fælle og i Hvilke liggende Marker tilhøbe anslaget og beregnet til Rugesed	Kan avle Hø i alle Gaardens el- ler Byens tiliggende Engde, saa- vel de besaaede og ubesaaede som til Fælle og i Hvilke lig- gende Marker, tilsammen be- regnet til Læs å 32 Læspund	Har Rettighed til Græsning i Overdrey, beregnet efter fulde Hoveders Paaing	Til Gaarden ligger Humle- el- ler Frugthaver, som det ene Aar med det andet indbringer	Staar for Hartkorn efter ny Matricul				Svarer Landgilde aarlig					Arbejder for Husbonden aarlig		Betaaler i Høvepøng aarlig	Adskillige generale Anmærkninger	
					Tdr.	Skp.	Fdk.	Alb.	Korn		Penge	Smaredsel, som Lam, Gris, Smaer og Høns	Køre- eller Spand- dage	Haand- eller Gang- dage				
									Rug	Byg					Havre			Rdl.
Vorgod Sogn																		
<i>Videbæk:</i>																		
Mads Andersen	16	30	Ingen	Ingen	5	1	3	1				12						De 7 Beboere i Videbæk ligger i Mil fra Hovedgaarden og har god Jord, sort Muld med Sand beblandet.
Christen Poulsen	7	16			2	5	1	0				5	32					
Ib Poulsen	7	16			2	5	1	0				5	32					
Peder Laursen	7	16			2	4	3	2				5	32					
Peder Christensen	7	16			2	5	1	0				5	32					
Peder Midtgaard	7	16			2	5	1	0				5	32					
Niels Svendsen	7	16			2	5	1	0				5	32					
<i>Vorgodby:</i>																		
Christen Thygesen	6	15			2	1	0	0				4						De 2 første Beboere i Vorgodby ligger 1 1/2 Mil fra Hovedgaar- den (Brejninggaard) og har god Sandmark.
Peder Thygesen	6	15			2	1	0	0				4						
Jens Andersen	22	14	7		6	7	1	2				9						
Chr. Christensen																		
Mads Michelsen	21	16	6		5	5	2	1 1/3				6	1 M.					
Jens Larsen	9	8	3		2	6	3	2 1/3				4	4 M.					
<i>Alle:</i>																		
Niels Christensen	13	14	4		4	1	2	2				6			2	2		1mo, 4 Mil fra Lundenæs. II do, 11 Tægter, hviler i 5 Aar. III do, Rag Sandmark.
Anders Andersen	8	7	3		3		2	2				3			1	1		
<i>Vesterager:</i>																		
Niels Christensen	12	1	3		2	6	3	0				3			2	2		1mo, 2 1/2 Mil fra Lundenæs. II do, 12 Tægter, hviler 7 Aar. III do, graa, kold muldig og Sand- jord.
<i>Abildtrup:</i>																		
Christen Mortensen	7	6	6		1	5	3	2 1/2				4	64		8	6		I. 2 smaa Mil fra Sindinggaard. II. Til hver Gaard 1 Mark, ind- delt i 10 Indtægter, hvoraf 3 saas med Rug, 1 med Byg og 1 med Boghvede; de øvrige 5 hviler. III, ringe, Sand.
Chr. Michelsen	7	6	6		1	5	3	2 1/2				4	64		8	6		
Chr. Pedersen	7	6	6		1	5	3	2 1/2				3	72		8	6		
Niels Pedersen	7	6	6		1	5	3	2 1/2				3	72		8	6		
<i>Barde:</i>																		
Chr. Pedersen	16	16	5		5	1	1	0				8			2	2		I. 3 Mil fra Lundenæs. II. 10 Tægter, hviler 6 Aar. III. Rag Sandmark.
Chr. Pedersen																		
Niels Michelsen	11	10	4		3	6	3	2				6	4		3	3		
Lars Larsen	6	6	2		1	7	3	1				6						
Christen Pedersen	5	4	2		1	7	0	1				2	4		1	1		
Christen Enevoldsen	6	6	2		2	1	2					3			1	1		
Mads Michelsen	6	6	2		2	1	2					3			1	1		
Niels Naur																		
Niels Madsen	6	4	2		2	2	1					3				2		
Peder Nielsen	9	30			3		2	2 1/2				5	64					
Hans Pedersen	9	30			3	2	3	1				6						
Anders Laursen	9	30			3	2	3	1				6						
<i>Øster Herborg:</i>																		
Jørgen Christensen	25	14			4	6	3					10			4	4		I. 2 1/2 Mil til Lundenæs. II. 11 Tægter, hviler 6 Aar. III. Seig, kold, moesig Sandmark.
Peder Christensen																		
Jens Jensen	27	15			5	6	2	2				10			2	2		
Mads Andersen																		
<i>Birkmose:</i>																		
Jørgen Larsen	26	6	2		3	3	3	1				4			2	2		
Mads Christensen																		
<i>Tulsgaard:</i>																		
Laurs Sørensen	16	8	2		2	5	2					3	3 M.		2	2		
<i>Storgaard:</i>																		
Augustinus Jensen	58	26			11	1	3					14			4	4		I. 2 Mil til Lundenæs. II. 11 Tægter, hviler 6 Aar. III. Kold, seig, graa, sumpig Jord.
Chr. Mikkelsen																		
<i>Kjelstrup:</i>																		
Niels Christensen	11	1			1	5	3	1				2	2 M.			1		
<i>Vester Herborg:</i>																		
Peder Christensen	7	2			1	4	3	2				2				1		
Mads Nielsen	10	4			2	2	1	1				3	3 M.		1	1		
Jens Nielsen	7	2			1	7	2					2				1		
Hans Christensen	6	2			1		2	1				2	2 M.					

der har været overmaade gunstigt stillet med Hensyn til Hoveriet.

Bønderne, som laa under Brejninggaard, betalte i Stedet for Arbejdsydelse en vis Pengesum, Hoveripenge kaldet, medens de øvrige skulde yde fra 1 til 8 Spanddage og 1 til 6 Gangdage aarligt. Denne Ydelse er saa lille, at det i Virkeligheden vil sige, at Vorgodbønderne har været skaanet for Bondestandens sværeste Byrde, Hoveriet.

Hoverireglementerne oplyser tillige, hvor stor Høavlen og Ud-sæden er paa hver Gaard samt yderligere hvor mange Kreaturer, den har Græsningsret til paa Overdrevene. Endelig faar vi ogsaa lidt at vide om Jordernes Godhed og Driftmaade.

VORGOD SOGN SET FRA MOMBJERGET 1780 OG 1926

Lad os tænke os, at vi en Sommerdag i Aaret 1780 gaar op paa det 304 Fod høje Mombjerg i det sydøstlige Hjørne af Sognet for at faa et Overblik over dette. Det er ikke noget opmuntrende Syn, vi møder. Foran os i Nord og Vest ligger hele det store udstrakte Sogn som en mægtig Hedeørken. Hist og her er denne gennemtrukken af grønne Linier. Det er Engene. Og i Retning af Abildtrup ser vi noget grønt træde frem af de mørke Omgivelser. Det er Barde Krat og Abildtrup Lund, som da var langt betydeligere end nu. Som smaa fattige Oaser i den mægtige Hedeflade øjner man den skarpe opdyrkede Jord ved Gaardene og Byerne, som alle ligger ved Vandløbene. Neden for os ligger Lille Fjelsestervang (2 Ejendomme) tæt ind til Snejbjerg Skel og lidt Nordvest herfor Store Fjelsestervang, hvis 8 Gaarde ligger i Række langs Bækken fra Øst til Vest. De to

Byer har deres opdyrkede Arealer liggende mellem sig, større er de ikke.

Herfra til Vorgodby, Abildtrup og Alle møder Øjet kun den sorte Hede med Undtagelse af et ensomtliggende Hus paa Abildtrup Mark, kaldet Rimmerhus (nu en Gaard).

Lidt til venstre for Abildtrup, som vi har i nordvestlig Retning, ser vi Barde By, hvis dyrkede Jorder ses som en kort og smal Strimmel paa begge Sider af Abildaa, paa hvis sydlige Bred de 8 Gaarde ligger. Den 9de, Pilgaard, ligger for sig selv længere mod Syd. Omkring Byen ligger den store Barde Hede, som i Syd grænser ind til den lige saa store Videbækhede, der mod Nord gaar over i Solsøhede. Fra Nord, Vest og Syd omslutter Videbækheden med et bredt Bælte Landsbyen Videbæk (7 Gaarde), hvis dyrkede Jorder ligger mod Øst ind mod Vorgodhede. Gaardene ligger paa Bækkens østlige Bred i Række fra Nord til Syd. En lille Halvmil Syd for Abildtrup i Retning af Videbæk ligger Vorgodby (8 Gaarde) paa vestlig Aabred med sine dyrkede Jorder mod Vest og Nord. Lader vi nu Blikket herfra gaa længere mod Vest, standser det — efter at have passeret en stor Hedestrækning — ved en enlig Gaard, kaldet Trøstrup. Vest herfor skimter vi Sognets frugtbarste Del, Øster Herborg (4 Gaarde, deraf 1 Nord for Bækken) og Vester Herborg (10 Gaarde). De to Byers dyrkede Jorder gaar sammen, men er forøvrigt ellers omgivet af betydelige Hedestrækninger, der mod Nord grænser til Videbækheden og i Vest og Syd gaar ind over Sognegrænsen. Mellem Videbæk og Vorgodby ligger, ligesaa omgivet af Hede, Gaarden Vesterager.

Det maa siges at være et trist Billede af Vorgod, som her er tegnet i korte Rids; men at det stemmer med Virkeligheden kan ses af et gammelt Kort over Sognet fra ca. 1780. I denne øde og uberørte Tilstand laa det til midt ind i forrige Aarhundrede. — Det hændte nu og da, at der kom Ild i de mægtige Lyngflader, der uafbrudt kunde strække sig milevidt gennem flere Sogne.

Barde Hede fortsatte sig saaledes, men naturligvis under andre Navne, flere Mil mod Nord til Vinding Sogn. Denne vældige Hedeflade kom i Brand i den forfærdelig tørre Sommer 1652. Det skete ved, fortæller Præsten i Vinding, at Lynet slog ned og antændte den knastørre Lyng et eller andet Sted i Vorgod (rimeligvis i Barde), og da det blæste fra Syd, forplantede Ilden sig mod Nord helt over til Vinding, hvor den standsede ved Terkilds Bæk.

Traditionen fortæller, at Lyngen i Assing Hede engang i det 18. Aarhundrede blev antændt af en Mand fra Vorgod, og Ildhavet førtes af en Søndestorm mod Nord ind i Vorgod Østerland, hvor den først standsede ved Rimmerhus Bæk og Vorgodaa dalen.

Derved opstod Vorgod Sande, ca. 200 Tdr. Land, hvoraf de 40 nu er beplantet. I den tørre Sommer 1857 antændtes Barde Hede igen, og mange Hundrede Tdr. Ld. afbrændte, og lidt efter lidt fremkaldt af Vinden dannedes en stor Sande, hvorfra Sandflugten ofte gjorde Fortræd paa Markerne i Barde og Abildtrup. Senere blev Sandflugten dæmpet ved Beplantning med Klittag. En stor Del af den brændte Hede er af Hedeselskabet beplantet med Gran og Bjergfyr. En anden stor Hedestrækning fandtes mellem Barde og Snejbjergby. Spurgte man: Hvor langt er der fra Snejbjerg til Barde? havde man altid følgende slaaende Svar for at betegne den lange, øde Strækning, som sandelig ikke altid var saa behagelig at befærde: »Der er en Pibe Tobak og to store Skraaer.«

Ude i Barde Hede laa i gamle Dage en Mængde store Sten spredte. Om disse fortæller et gammelt Sagn saaledes: For omtrent en Menneskealder siden var det almindelig Skik i Vesterengen, at de holdt mange Gæs, og naar saa Kornet var kommet i Hus, lejedes en til at drive med dem Øster paa. Nu var det et Aar, man havde hyret en gammel Kælling, som var bekendt for at kunne mere end sit Fadervor. Men da hun kom med Gæssene

ud paa Barde Hede, begyndte de at skabe sig saa tosset, at Kællingen ikke kunde holde Styr paa dem, hvorved hun blev vred og raabte til sidst: »Saa gid I alle maa forvandles til Sten«. Dette Ønske gik straks i Opfyldelse; men hvad værre var, Kællingen mærkede, at hun ogsaa lidt efter lidt blev forstenet, og nu udbrød hun: »Du falske Djævel, du har i lang Tid lovet mig et graat Skørt, og nu faar jeg nok et, som jeg aldrig skal opslide.«

Ude paa Hederne og Kærene holdt Ulve ofte til i stort Antal. De var en sand Plage her i Vestjylland, og særlig var de slemme ved Faareflokkene. Derfor søgte Bonden da ogsaa at udrydde dem efter bedste Evne, ikke saa meget ved Hjælp af Skydevaaben som ved at lokke dem i dybe, firkantede Grave, saakaldte Ulvegrave, over hvis tynde Dække Lokkemaden — ofte en skrigende Gris — blev lagt. I Bunden af Graven var undertiden nedrammet en spids Pæl, hvorpaa Ulven, naar den faldt gennem Dækket, skulde spiddes. Der er fanget Ulve mange Steder i Sognet.

1688 blev der fanget 3 Ulveunger paa Abildtrup Mark, og samme Aar blev der taget 2 Ulve ude paa den store Mombede og 1690 3 Ulveunger paa Fjelsestervang Hede og 1692 5 Unger i en Ulvegrav Østen for Abildtrup og 1695 1 Ulv i Abildtrup Lund. 1733 blev der dræbt en ung Ulv i Barde Hede, og 1770 fandt Jens Andersen i Lille Alle 9 Ulveunger paa Allehede. Den 23. Maj var han om Eftermiddagen gaaet ud i Heden for at se til sin Faareflok, da det var meldt ham, at den var blevet overfaldet af Ulve. Da han kom derud, savnedes et af Faarene, og i Lyngen fandt han 2 døde og 7 levende Ulveunger, som han dræbte.

Lad os igen gaa op paa Mombjerget for at se ud over det samme Landskab, som vi saa 1780.

Men hvad er det? Det er jo et helt nyt Landskab, vi har for os, nok de samme Højdedrag og Dalsænkninger, nok de samme

Engdale og Vandløb, men ellers aldeles forandret. I Stedet for de mægtige Hedeflader ser man nu overalt veldyrkede Jorder indgærdet af levende Hegn og den ene smukke Ejendom ved Siden af den anden i Læ af velholdte Haver og Plantninger. Og hvor Jorden har været for tarvelig til Dyrkning, staar nu mange Steder værdifulde Plantager. Den brune Lyng, som før var Herre i Sognet, er nu fortrængt til smaa Pletter, som næsten helt forsvinder i det grønne og smilende Landskab.

Før var Vorgod Kirke den eneste Kirke i det store Sogn og tilstrækkelig stor til at rumme alle Beboere. Men nu ser vi fire Kirketaarne stige mod Himlen. Det er det ene Kirkesogn, som er blevet til fire. De nye er Fjølstervang, Herborg og Videbæk.

De 56 Gaarde og Huse, som var her 1780, er vokset til ca. 550 (1911: 522), en ganske enorm Vækst, en Udvikling, som er forbløffende hurtig i det korte Spand af Tid fra omkring Midten af forrige Aarhundrede, da Udstykningen og Opdyrkningen først rigtig tog fat.

Denne rent ud sagt eventyrlige Forandring i Sognet skyldes en sejt, udholdende og ubøjelig Kamp mod Lyngen af en dygtig, myreflittig og nøjsom Befolkning, der med Ploven, Granen og Fyrren har trængt Fjenden tilbage til smaa Pletter hist og her, hvor den venter paa nyt Angreb, som vil ende med dens totale Undergang, efter at den har været raadende i Sognet gennem flere Hundrede Aar.

Af gamle Forleningsbreve til Lensmanden paa Lundenæs Slot ses, at der har været store udstrakte Skove paa Skovbjerg Bakkeø, hvorpaa Vorgod ligger. Der er flere Ting, som viser, at ogsaa vort Sogn har været beklædt med Skov.

Forhen svarede mange af Sognets Bønder Skovsvin og Skovvogne i Afgift af Skov, som hørte til deres Gaarde. Det ser vi første Gang af Jordebøger fra 1498. Nævnte Afgifter nævnes allerede saa sent som i Matrikelsprotokollen af 1664, men da er Skovene sikkert forlængst blevet fortrængt af Lyngen.

Ved Břejninggaard og i Fjølstervang Hede fandtes i 1867 Grave, som aldeles lignede Savgrave i Skovene, og »hvor i Skovens ranke Træer forlængst er blevet omdannet til kurante Handelsvarer«. Mange Stednavne i Sognet og Egnen viser ogsaa hen til en Skovtid. Paa Skovbjerg Bakkeø findes der over 30 Navne, som ender paa Skov, Lund, Birk og Eg. I Vorgod kender vi Abildtrup Lund og Birkmose. Af andre Stednavne kan vi nævne: Lille og Store Abildbjerg og Granmose i Barde, Videbæk (Vidjer ved Bækken), Vester Naur, Kirsebærmosen i Alle og Buskbanke i Fjølstervang. Men endnu har vi et synligt Minde fra Skovtiden, nemlig de forkrøblede Rester af gammel Egeskov i Barde Krat og Abildtrup Lund.

VORGOD AAS BETYDNING FOR SOGNET

Man kan uden Overdrivelse sige, at det er Vandløbene, som har gjort det muligt for Mennesker at eksistere her paa den ufrugtbare Hedejord. Da Vorgod Aa er langt det betydeligste af Vandløbene, har den naturligvis ogsaa haft størst Betydning for Sognet.

1868 foretog E. Dalgas, Hedeselskabets berømte Stifter, en Rejse fra Herning gennem den østlige Del af Fjølstervang til Nr. Vium Skole, hvor han skulde samles med Landvæsenskommissionen og en Del af Egnens Bønder for at drøfte nogle Planer vedr. tre Vandingskanaler, som man ønskede anlagt i Aadalen. I »Geografiske Billeder fra Heden« fortæller han om denne Tur, og giver samtidig en Mængde gode Oplysninger om den store Betydning, som Vorgod Aa har haft for vort Sogn. Dermed vil vi lade ham fortælle:

»En kold Taage ligger over Jorden, da vi den næste Morgen

stiger paa Vognen, vi trykker os dybt ned i de Halmknipper, der udtrykkelig er forlangte i Stedet for Agestole. Morgenpiberne tændes, og Fjællevognen (thi Fjedervogne duer ikke ude i Hedevejene¹⁾) ruller raslende hen ad den haarde Chaussee. Vi passerer Snebjerg, drejer derefter mod Syd til henimod Hjortsballehøjene og kører rask ned i den dybe Dal, som ligger mellem disse Høje og Momhøjene. Her afbrydes vor lange Tavshed ved, at Kusken ikke kan finde Vejen, der fører op til Momhøjene. Dalen er opfyldt af en Mose, som vi rigtignok paa Grund af Taagen ikke kunne se meget af, men som vi overalt støder paa, naar vi forledet af en eller anden Mosevej ville vove os over den; men til sidst træffer vi ved en af disse Veje et Nybyggerhus, hvis Beboere underretter os om, at vi paa denne Vej kommer i Bløde, men tillige beredvilligt viser os et andet Spor, som fører os lige op til Højene. Det var den første Genvordighed; der kommer nok flere; men denne Gang kunde vi dog være glade ved, at vi havde tabt en Timestid med forgæves Søgen i Mosen; thi samtidigt er Taagen lettet, og medens vi taler med Husmanden og hans Kone, viser Bjerget²⁾ sig mere og mere tydeligt for os, indtil det pludseligt træder klart frem med hele sin mægtige Skikkelse, der naar mindst 200 Fod op over vore Hoveder.

Opstigningen er stejl, Bjerget gaar lige til Vejrs, og den Side, der vender imod os, har dybe Slugter, af hvilke vi benytter den ene til Opstigningen; jo højere vi kommer op, des hyppigere afveksler det for os liggende Panorama, og oppe paa en af de 4 Kæmpehøje, som kroner Bjerget, overskuer vi næsten hele den sydøstlige $\frac{1}{4}$ af Bakkeøen (Skovbjerg). Lige under os mod Syd og Øst ligger den brede og dybe Dal, hvori Vondaaen løber, og som adskiller os fra den Bakkeryg, hvorpaa Hjortsballehøjene, Baunebjerget, Assing og Troldhede ligger. Vi kunde desværre ikke se over denne Ryg; thi den har næsten samme Højde, som det Punkt vi staar paa; men vi vide, at det er den sidste Bakke

¹⁾ Saa elendige var altsaa Hedevejene den Gang. ²⁾ Mombjerget.

mod Syd, det yderste Dige mod den store Sønderommeflade . . .

Vorgod Aa har sit Udspring i Bakkeøens Centrum, oppe under Skovbjerghøjene og løber omtrent lige i Syd, indtil den efterhaanden optager Bardeaa o. s. v. . . . Det er et meget betydeligt Vandløb. Ved Vorgod fører den om Sommeren 80 Kbfod. Vand i Sekundet, og om Vinteren er den ved Højvande en rivende Flod og aldeles ikke til at passere.

Bakkerne Øst og Vest for Aaen falder i Reglen jævnt af mod Dalen; men ikke destomindre har Aaen skaaret sig et dybt Leje i denne Bund, saa at Aa og Engkroge ikke indtager nogen stor Bredde (højst et Par Hundrede Alen) og næsten stadigt begrænset af lodrette Skrænter paa 20 a 50 Fods Højde, der hvert Aar paavirkes af Aaens Højvande. Tilløbene til Vorgod Aa er mere eller mindre benyttede til Overrisling, men nedenfor Chausseen er selve Aaen endnu ikke opdæmmet, skønt der i over 20 Aar (altsaa siden 1848) har været arbejdet herfor.

Dog, dels kunde Enighed ikke tilvejebringes, dels famlede man med Hensyn til, hvorledes der skulde tages fat, og først nu, efterat Beboerne have henvendt sig til Hedeselskabet, er det lykkedes at bringe Sagen i Gang.

Selskabet har nivelleret og projekteret tre Kanaler, som findes indtegnet paa Kortet, holdt Møder med Beboerne, samlet dem i 3 Interessentskaber, eet for hver Kanal, og skal jeg netop i Dag have sat Stempel paa disse Anlæg ved at lade en lovlig Landvæsenskommission afgive Kendelse, om Anlægene bør nyde Fremme eller ikke. Hver af Kanalerne er ca. 1 Mil lang og begynder med en Bredde af respektive 20,15 og 10 Fod; det Areal, som de skulde bevande, vil udgøre ca. 400 Tdr. Land, og dette Areal vil kunne blive større, naar Deltagerne i Interessentskaberne og Kanalernes Bredde forøges, og naar Kanalernes Antal udvides, thi der er Vand nok i Aaen. Aavandet er fortrinligt; thi det er noksom prøvet ved de mange Strømhjul, som Beboerne langs Aaen hidtil have benyttet til at overvande deres En-

ge; disse Hjul giver imellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{2}{3}$ Kbfod. Vand i Sekundet, og ved hvert kan der vandes forsvarligt et Par Tønder Land; dog ofte udstrækkes Vandingen til 5 endog 10 Tdr. Land; men saa faar Arealet rigtignok ogsaa kun en »Srint« Vand, og Udbyttet bliver derefter.

Udbyttet af de godt vandede Enge ved Vorgod Aa er omtrent 4 gode Læs Hø pr. Td. Land. Men Strømhjulene har kostet for meget, Strømmen har af og til borttaget dem, om Efteraaret, Vinteren og Foraaret maa Vandingen indstilles (?), hvis man ikke vil risikere sit Hjul, og der er nu neppe en eneste Ejer, som jo ikke længes efter at faa Hjulvandingen erstattet med Kanalvanding.

Vi er imidlertid naaede ned til Nr. Vium, hvor Mødet holdes i Skolelokalet, og hvor Formanden i Kommissionen udtaler sin Glæde over at se saa mange, der af Interesse for Hedesagen har begivet sig ud i denne fraliggende Egn; han og Kommissionens øvrige Medlemmer viser os beredvillig de alenlange Kort og Overenskomsterne mellem Interessenterne indbyrdes, og vi faar Indtrykket af, at de forberedende Arbejder, der alt er udførte, ikke er Bagateller; vi hører nu tillige, at enhver, som har noget at indvende imod Kanal anlægene skal melde sig senest i Dag til Kommissionen, og at der kun har været 2 *Mænd fra Vorgodby*, som har nedlagt Protest, fordi den ene af Opstemningerne vilde beskadige deres Enge, men at Kommissionen alt har afgivet sin Kendelse til Fordel for Anlægget, som saaledes vil komme til at nyde Fremme.

Glæden er ogsaa stor hos de om os staaende Beboere, de ønskede kun at tage fat paa Arbejdet jo før jo hellere, men de 2 Mænd, hvem Kendelsen er gaaet imod, sætter dog en lille Stopper for deres Glæde ved at appellere deres Sag for en Overlandvæsenkommission; — og saaledes staar virkeligt ogsaa Sagen for Tiden. Alt er parat til at tage fat, saa snart denne sidste Kendelse kan falde; at den vil falde til Gunst for Anlægene,

derom kan der ikke være Tvivl, og den vil heller ikke lade ret mange Maaneder vente paa sig.

Vorgod Aa fører heller ikke andet end Hedevand; men kom til Beboerne og fortæl dem, at det er en ren Indbildning, naar de tror, at den Slags Vand kan fremkalde Græs, og de vil svare dig, at saa maa ogsaa Kvæget, som du ser inde paa Marken, være en Indbildning, saa maa hele Byen, *hele Tilværelsen i Vorgoddalen være en Indbildning; thi den er først og fremmest støttet paa Høudbyttet fra Engene langs Aaen.* Er de meget godmodige, saa vil de tillige vise dig, at enkelte af Engkrogene er aldeles lynggroede, blot fordi de ikke er vandede, medens de tilstødende Engkroge, der bestaar af nøjagtig den samme Jordbund og ligger under ganske samme Forhold, — staar fulde af duftende Høstakke, — blot fordi et lille Strømhjul har løftet Aavandet op paa dem. Dog, herude behøver vi ikke at nære Bekymring for, at Hedevandet ikke skulde være til Nytte; thi alle er som gale efter at faa fat i det; vi kunde derfor med en god Samvittighed anse den Ting som givet og beskæftige vore Tanker med noget, der hidtil har stillet sig mere tvivlsomt, nemlig, om vi kunde faa Nattekvarter eller ikke.

Men Sognefogden har allerede paa vor urolige Holdning mærket, hvad der er i Vejen, og hans venlige Tilbud om at stille 3 Stuer til vor Raadighed, modtager vi med Glæde. Hvis dette ikke skulde forslaa, saa er Naboerne hans gode Venner, og, jeg kan tro, vore med.

Mørket begynder at melde sig, Kommissionen skilles ad for at drage hjem enhver til sit, og vi drager ind til Niels Østergaard, hvis Hustru længe har ventet os med det bedste, Huset formaaede. Ænderne og Kartofflerne forsvinder med en forbausende Fart, Rødgrøden ligesaa; Kaffen og Piberne kommer frem, og vi takker Skæbnen for at være slupne ind i en saa god Havn. Sognefogden kommer nu ind med sin Pibe for at høre Nyt fra os; men det bliver nok ham, som kommer til at fortælle;

thi vi er ikke oplagte til at tale efter saa lang en Rejse, og desuden er vi ikke komne herud for at give, men for at samle. Lad os da høre, hvad han har at berette om Forholdene paa Heden, der interesserer ham fuldt saa meget som os: I det forrige Aarhundrede (1700erne) var Vorgoddalen et bedre Land end i Begyndelsen af dette (1800erne). Det fremgaar af en Del gamle Papirer, som Niels Østergaard har gennemgaaet, og som udviser, at Kvægbesætningerne var forholdsvis store, idet f. Eksp. den Gaard, vi er i, den Gang holdt *en Snes Kreaturer*, medens dens Besætning efterhaanden aftog, saa at der i 1835 *kun holdtes 8*. Dette forklarer Sognefogden saaledes, at Aaen efterhaanden har skaaret sig dybere og dybere ned under Engkrogenes Overflade, og at disse derfor i Stedet for at holdes fugtige og give Græs, blev tørre og gav Lyng; det er ogsaa vitterligt, at Aaen nu ligger 6 a 8 Fod under Engene, og at de af disse, som ikke overvandes ved Strømhjul, ligger i Lyng.

Dalens Beboere stod i Begyndelsen af dette Aarhundrede (1800erne) i Færd med at gaa til Grunde, da de besluttede sig ved Kunst at raade Bod paa, hvad Naturen nægtede dem, nemlig til at vande, og dette bragte hurtig en Forandring i Tingene.

I Vorgod Aa anbragtes efterhaanden 24 Strømhjul af 6 a 7 Alens Højde, hver forsynede med Skovle, som dreves rundt af Strømmen, og med smaa Kasser, som modtager Aavandet og atter afgav det til Trærender, der førte det ind paa Engene.

Resultatet var over Forventning godt; men da hvert Hjul kostede 300 Rdl., og da det jævnligt maatte repareres og fornyes, og da endelig Hjulene trods deres store Mængde ikke forsløg til at vande alt, hvad man ønskede, fik man for en Snes Aar siden Øjet op for, at Vandingskanaler var det, som Egnen trængte til. Der blev talt og forhandlet meget herom. Autoriteter og Engvandingsskyndige berejste ofte Dalen, men der kom intet ud af den hele Sag, og Beboerne havde for faa Aar tilbage været lige ved at opgive det hele. Derfor var Glæden over, at Hede-

selskabet havde taget Sagen i sin Haand, stor, og det saa meget mere, som det fra det Klassenske Fideicommis havde sikret sig en Hjælp af 10,000 Rdl. til Engvandingsforetagender i Heden, af hvilken Sum Hedeselskabet antog, at ca. 1500 Rdl. vilde falde de tre Anlæg ved Vorgod Aa tilgode.«

Kort efter blev de planlagte Vandingskanaler gravet. Deraf blev dog kun Egeris Kanalen til Gavn for Sognet. Men allerede adskillige Aar før var der blevet anlagt lignende Kanaler ved Aaen.

DE ENKELTE BYERS OG GAARDES HISTORIE

VORGODBY

Vorgodby bestod 1498, 1638 og 1700 af 3 Gaarde, som det meste af Tiden beboedes af 6 Familier og undertiden af flere. Omkring 1740 blev en ny Ejendom udskilt fra den største Gaard. Den fik senere Navnet Bakgaard. De to (senere tre) Gaarde laa i hele Fæstetiden under Lundenæs Slot i Skern Sogn og den tredie under Brejninggaard i Brejning Sogn.

Et lille Stykke Syd for Byen laa Præstegaarden, som for en Del Aar siden blev solgt, medens en ny Præstebolig er bygget oppe i Kirkebyen.

NØRGAARD

er naturligvis den nordligste Gaard i Byen. Igennem ca. 300 Aar, fra 1498 til 1772, har den hørt til Lundenæs. Sidstnævnte Aar købtes den til Selveje. Den bestod af to Halvgaarde, hvorimellem der førte en gammel Vej. Paa Udskiftningskortet fra 1804 ses, at den Gaardsdel, der laa Nord for Vejen, havde fire Længer, medens den Syd for kun bestod af tre fritliggende Huse.

Det meste af Tiden har Nørgaard været beboet af to Familier ad Gangen. 1498 boede her og i Søndergaard: Nis Christensen og

Mette Michelsdatter. Men om det er den første eller den sidste, der boede her, kan ikke afgøres. Dog taler Sandsynligheden for den første, der i Afgift maa svare:

»1½ pund smør beyæ, 8 skip rug, for, lam, høns, gæss, skoffswin, skoffvogn, hør, lyng, tørff, tag, kool, 2 Sk. leding oc setgerd, 2 skip haffre kongstet.«

Hundrede Aar efter, 1597, beboedes Gaarden af Gregers Jensen. Og 1599, 1613 og 1645 af Hans Gregersen, som sidstnævnte Aar dog kun besad Halvdelen af den, medens den anden Halvdel beboedes af Anders Madsen. 1645 bestod deres Besætning af »3 øg och heste, 5 kiør, 6 stude och unfee, 20 faar.« 1651 beboedes Gaarden endnu af Anders Madsen og Hans Gregersens Enke, Maren. Denne sidste er 1664 afløst af Christen Pedersen.

1688 havde Gaarden ikke færre end fem Besiddere: Mads Andersen, Christen Michelsen, Michel Nielsen, Niels Pedersen og Niels Pallesen, hvoraf den første var Selvejer, medens de øvrige var Fæstere.

Gaarden, der var en gammel Selvejergaard, var altsaa paa nærværende Tidspunkt til Dels bleven en Fæstegaard.

1703 er de fire Fæstere forsvundne, og Mads Andersen besidder nu Gaarden alene i nogle Aar. I Forening med Jesper Pedersen brugte han en øde Gaard i Barde, den nuværende Vestergaard, af Hartkorn: 4 Tdr. 3 Skpr. 0 Fdk. 3 Alb. 1683 og 1700 nævnes han som Kirkeværge. Selv om han var Selvejer, var han dog ikke nogen velhavende Bonde. Sammen med Gaardens anden Fæster, Jens Nielsen, som vi træffer første Gang 1712, blev han 1731 stævnet for Bølling Herredsting for Restancer paa Landgilde, der efterhaanden var løben op til 70 Rdl. 31 Sk.

Men helt ringe har hans økonomiske Forhold dog næppe været, siden han kunde hjælpe flere af sine Sønner frem i gode Stillinger. Hans Hustru hed Lisbeth Madsdatter. Der blev født dem mindst 13 Børn, hvoraf de 9 vistnok naaede den voksne Alder,

nemlig Døtrene: Karen, gift 1711 med Just Lysgaard fra Vildbjerg, Mette, gift 1715 med Tyge Egeris, Kirsten, gift 1739 med Michel Hansen fra Trøstrup, som efter Svigerfaderen overtog Gaarden, og endelig Ide og Karen, om hvem vi intet ved, og Sønnerne: Christen, Farver i Ringkøbing, Mads, Købmand samme Sted, Anders, bosat i København, og Jørgen, hvis Skæbne ikke kendes.

De tre førstnævnte af Sønnerne antog Navnet Worgod.

Som før nævnt var den anden Gaardspart allerede 1712 bleven bortfæstet til Jens Nielsen ogsaa kaldet Jens Smed eller Schmidt, der døde 1735, 74 Aar gammel. Med sin Hustru, Marren Smed, død 1746, havde han en Søn, Christen, der en Tid var Soldat, og en Datter, Else, som 1720 blev gift med Jacob Jensen Haderup. Den ene af sidstnævntes Forlovere var en »Fourier Christian Elias Guttorf.«

Straks efter Brylluppet lejede Jacob Haderup sig ind hos Mads Andersen Nørgaard.

Fra Bølling Herreds Justitsprotokol har vi følgende Oplysninger om Jacob Haderup og hans Hustru:

1730, 15. August, stævner Forvalteren ved Lundenæs Niels Jensen Haderup i København for begangne Misligheder efter hans i København afdøde Broder Jacob fra Worgod. — Enken Else Jensdatter med sine 3 smaa Børn har stadig boet i Worgod. Skiftet holdtes i Worgodby 1730, 17. Juni:

»Efter at det er bleven bekjendt, at Jacob Jensen Haderup, som havde for sig, Hustru og Børn lejet Husværelse hos Mads Andersen i Worgodby, er i Foraaret sidst i København, hvor han kort Tid tilforn overrejste, ved Døden afgaaet, indfandt sig Skifteforvalteren for at registrere og vurdere mellem hans Enke og Børnene: Jens, 10 Aar, Jens den yngre, 6, og Anna, 8 Aar. Enkens Lauværgе var Mads Andersen i Worgodby og Børnenes Formynder, deres Morbroder Christen Jensen, aftakket Soldat, opholdende sig hos sin Fader Jens Nielsen i Worgodby.

Enken og hendes Mand lejede sig ind her for 11 Aar siden. 1725 blev han med andre gamle Soldater demitteret af Rullen, og for 4 Aar siden rejste han til København for der at tjene Brødet til sig og sine. Først 1729 kort før Jul kom han hjem, blev 1 Maaned og rejste saa igen til København. — I rede Penge havde han med sig 45 Rdl.; men dem tog han igen med til København. I Worgodby lod han blive en hel Klædning (Kjole, Vest og Buxer), 1 Par Halsklude og 1 Par Sko. Desuden fortalte han sin Broder, at Vidste Larsen i København gemte 100 Rdl. af hans Penge, og at Kjeld Laursen Egeris¹⁾ ved Lysgaard Kirke (Lysgaard Herred) skyldte ham 20 Rdl.

Hun fik Mandens Død at vide en Søndag Morgen noget før Paaske ved et Brev fra Sr. Anders Madsen Worgod i København til hans Fader. Hun fortalte det strax til Christen Christensen i Worgodby, som hendes Mands nære og betroede Ven, og han kom strax til hende med en Nøgle til hendes Mands efterladte Rejsekuffert. Hun havde ikke vidst af, at han havde Nøglen. — Chr. Christensen forklarede, at afdøde havde flyet ham Nøglen, da han var hjemme, med de Ord:

»Kommer jeg ei hjem til Paaske eller Valdborgdag, skal du aabne Kufferten, og finder du der udi en Lomme af en Par Boxer et Brev til dig skreven af mig selv, hvorledes du paa mine Vegne skal forholde med Pengene hos Vidste L. og Kjeld.« — De 100 Rdl. var kommen fra Vidste L. De 45 Rdl. vidste han ogsaa, at J. J. Haderup havde med sig og gode Livklæder, især en ny »Rochelaar« med gode Linklæder og andre Varer, som Christen Christensen dog ikke kunde gøre Rede for.

2den Søndag efter kom den sal. Mands Broder, Niels, ridende hertil fra København, og han forklarede, at Jacob var bleven syg efter Tilbagekomsten til København og døde efter 16 Dages Sygdom hos en Balberer eller Docterenke udi Borregade,

¹⁾ Han var af den store Høsekræmmerlægt, som fra Egeris i N. Vium bredte sig i Salling og København. Fra en Broder, Augustinus Larsen Egeris i København, stammer i lige Mandalinie den nuværende Slægt Steenbuch.

— dog han tilforn siden hans Tilbagekomst havde haft Logement hos en anden Mand »strax ved som Niels Jensen bor i København.« —

Afdøde havde kun en Crondaler hos sig i sin Sygdom, og den fik Præsten ved Garnisionskirken, som betjente ham paa hans yderste. Niels Jensen vedgik, at afdøde havde givet ham 10 Rdl. i 15 Skillinger, og paastod at have faaet af ham Rochelaaren og en Snustobaksdaase med »Sølvchernerig« om; den salig Mands Kjole forklarede Niels at have givet Vaage-Konen paa hendes Bøn.

Paa Spørgsmaal om et Spejl og andre Sager gav Niels ej »noget ret reede eller beskeedeligt Svar«. Ellers talte han op og ned om Begravelsesudgifter, han havde afholdt, og foreviste Regning paa dem til Beløb 21 Rdl. 4 Mk. 8 Sk. og vilde sluttelig laane 10 Rdl. af Enken mod Bevis.

2den Dagen efter sin Ankomst rejste han igen. Ellers angav Niels Jensen, at han af Afdødes Klæder havde en Rensdyrlædervest, 1 Par Læderboxer, 1 Par Klædesboxer, en callemanches Brøstdug med en Dusin Sølvknapper, 1 Par Støvler, 1 Hat, 1 Par Sko, en grøn foret Hue med Guldlidser paa, en Spansrør med noget Sølv paa, et Par Strømper og noget Lintøj.

Straks efter, at Niels Jensen var bleven stævnet, sendte han sin Broderkone, Else Jensdatter, følgende Brev:

Højtærede Broderkone og Svogerske!

Hendes ærede af 17-pasato er mig vel indhændiget, hvoraf jeg med al Fornøjelse fornemmer Eders og kjære Børns Velstand, hvilken jeg og min Kjæreste ønsker stedse og altid maa continuere. — Fornemmer ellers af saadan Eders ærede, hvorledes Forvalteren paa Lundenæs skal endelig vil paatage sig Skifte og Deeling at gjøre her i København efter min sal. Broder, som i alle Maader skal staa hannem frit fore, naar han ikkun først sig derved vil anbinde, saa vil jeg haabe det, jeg min

retmæssige Regning og Fordring for Logement og Fortæring i mit Hus af min sal. Broder oppebaaren vel skal ske Fornøjelse, item ogsaa for, hvad andet jeg med al Rette kan bevise, han til Assistance fra mig har bekommet. Kan da denne gode Forvalter paa Eders Vegne og efter Eders Anskynding profitere noget derved, skal det være mig ret kjært.

Thi jeg vil contestere for Gud og med en ren Samvittighed udsige, at intet hos mig af hans efterladte er tilbage uden nogle faae Klæders Paldter, dem jeg i mine Tanker har tiltænkt Eders Søn, jeg har været sindet her udi København ikke alene at imodtage og saa vidt hannem til et ærligt Handværk og Brød at forhjælpe, mens siden jeg ugjerne maa fornemme saadanne Finecer og Intriger fra Eder, saa ser jeg mig ganske inted forbunden ringeste at være enten Eder eller Eders for obligeret, efterdi hverken I eller min sal. Broder ringeste deraf har fortjent. Tror I ellers Forvalteren bedre end som mig, saa kan I ikkuns behage atournere Eders Proces; da I virkelig skal se, hvilke Frugter I kan plukke deraf. I det mindste havde jeg ingenlunde troet, at I skulde haft de Tanker om mig, og mig saadant for Eders Øvrighed tillagt, der kuns er idel Usandfærdighed og ingenlunde svarer til den Opinion, jeg har haft i Henseende til min og min Kjærestes Tanker om Eder og Eders Broders Velfærd at fremme.

Jeg har paa denne Tid ikke mere at indvende, mens alene ikkun venter at vide, hvorvidt Forvalteren sig af Eder i saa Maader vil lade indbilde. —

Iøvrigt forsikrer jeg Eder, at jeg er Eders Ven og Svoger, saalænge I det meriterer og til Slutning ønsker, at det altid maa gaa Eder og Eders Børn vel.

Hils alle gode Venner ingen undtagen.

Jeg er Eders hulde Svoger altid.

Kbhavn, d. 12. Jul. 1730.

Niels Jensen.

Mads Andersen døde d. 3. Juli 1741, men havde allerede et Par Aar forud afstaaet Nørgaard — vistnok den hele — til Svigersønnen Michel Hansen. 1742 havde denne en 18aarig Tjenestekarl, Iver Olufsen, som døde i Gaarden, men det var ikke første Gang, at en Tjenestekarl var død her, thi 1736 døde Mads Andersens gamle Karl, Povl Christensen, 70 Aar gammel. Michel Hansen var en Tid selv Ejer af Gaardens Bondeskyld; men d. 15. Januar 1765 solgte han denne til sit Herskab paa Lundenæs mod hvert Aar at svare en Afgift paa 16 Sk.

I flere Aar sad en Mand, Peder Christensen, til Huse her. Han er velsagtens identisk med den Peder Christensen Kiærgaard, som paa samme Tid boede her i Byen, og som 1724 blev gift med Margrethe Nielsdatter Aschov, der døde 1745. Alleerede sidstnævnte Aar giftede han sig igen med Pigen Mette Christensdatter.

Michel Hansen, der døde 1778, 67 Aar gl. havde Datteren Lisbeth og Sønnen Mads, der paa en Auktion i Ringkøbing 1771, hvor en Del af Lundenæs Bøndergods skulde sælges, købte sin Fødegaard til Selveje samt et Stykke Jord i Barde, som hans Formænd i Gaarden havde haft i Fæste, henholdsvis af Hartkorn 5 Tdr. 5 Skp. 2 Fdk. $1\frac{1}{3}$ Alb. og 1 Td. 3 Fdk., men først Aaret efter blev Skødet udstedt.

Mads Michelsen var gift to Gange. Først med Pigen Maren Christensen, med hvem han havde fire Døtre: Inger, Kirstine, Dina og Maren, og to Sønner af Navn Michel, der begge døde som smaa. Døtrene fik som Mødrenearv hver 150 Rdl. Dina blev gift med Anders Hansen fra Ravnsbjerg i Brejning. Mads Michelsens anden Hustru hed Mette Christensdatter. Dette Ægteskab, hvori der fødtes dem Datteren Maren, var meget kortvarigt, vel næppe tre Aar, idet Mads døde 1786 i en forholdsvis ung Alder, kun 43 Aar. Snart efter skødede Enken Gaarden til Morten Jensen Steensig fra Sædding for 676 Rdl.; men beholdt dog selv bl. a. en Ager Vest for Kirken, hvorpaa der skul-

de bygges et Hus til hende. Morten Jensen var haard ved Nørsgaard, idet han først 1790 frasolgte Halvdelen af denne til Augustinus Jacobsen — efter at det høje kongelige Rentekammer under 20. Marts nævnte Aar havde tilladt Gaardens Separation — for 550 Rdl. Derefter lod han 1799 ved Auktion en Del Engparceller bortsælge fra den tilbageblevne Gaardspart, kaldet Sønder Nørsgaard, som senere igen under Sønnen, Eskild Mortensen, blev forenet med den solgte Gaardspart, kaldet N. Nørsgaard.

Paa Auktionen købte Just Christensen i Barde 2 Parceller for 72 Rdl., Christen Jensen, Søndergaard, købte flere Parceller for 165 Rdl., Niels Sørensen, Søndergaard, 1 Parcel for 76 Rdl. og Niels Hamborg 1 Eng- og Rørparcel for 80 Rdl.

1792 fik Morten Jensen i Forening med sin Broder Christen Jensen i Søndergaard af velfornemme Jeppe Christensen fra Anneks-Præstegaarden i Rindum et kontant Laan paa 199 Rdl.

Morten Jensen døde 1836 i Nørsgaard som Aftægtsmand hos sin Søn, Sognefoged Eskild Mortensen, 84 Aar gl. Præsten skriver i Kirkebogen, at han døde af Alderdomssvaghed, og at han længe havde lidt meget af en Slags Koldbrand i det ene Ben.

Augustinus Jacobsen havde ikke N. Nørsgaard ret længe. 1798 solgte han den til sin Kones Søstersøn, Peder Christensen fra Ølstrup Sogn, for 395 Rdl. Courant. Med Gaarden fulgte en Besætning paa 2 Bæster, 4 Køer, 2 Unghøveder, 16 Faar, 1 So og nogle Høns.

Peder Christensen solgte derefter Ejendommen ved Auktion 1801. Hovedparcellen købtes af Laust Gregersen for 159 Rdl. Christen Nielsen Vesterager og Thyge Møller Egeris købte hver en Engparcel. At Peder Christensen saa snart solgte N. Nørsgaard hidrørte vel snarest fra, at han ved den Tid blev udkommanderet som Landeværnsmand. Han efterlod i Byen sin Hustru med fem uforsørgede Børn i den dybeste Armod.

Heller ikke Laust Gregersen, der fra Hovgaard købte flere

Parceller, blev længe i Gaarden. 1804 skødede han denne til Peder Jensen Odderbech fra Fjølstervang for 499 Rdl. Peder Jensen var flere Gange i Konflikt med Loven. 1811 maatte han efter Ordre fra Amtmanden betale til Fattigvæsenet 32 Skilling »for uanstændig Opførsel ved Aasteds Mødet i Vorgod Præstegaard«. Samme Aar maatte han ligesaa til Fattigvæsenet betale 2 Rdl. »for ulovlig Brug af en Jagthund«.

Eskild Mortensen overtog som alt nævnt S. Nørgaard efter sin Fader og købte derefter N. Nørgaard og samlede saaledes Gaarden igen. Han var Sognefoged og en Tid Medlem af Sogneforstanderskabet, 1847 endog dets Formand, medens Præsten var paa Rejse. Han var uden Tvivl en driftig Mand, havde i Optræden mest Lighed med en Proprietær. I Forening med Broderen, Christen Egeris, købte han ca. 1840 Vester Naur. I flere Aar var han Forpagter af Præstegaarden. 1850 androg han om Tilladelse til at drive Krohold paa »Bakken«.

Eskild Mortensen solgte derefter Gaarden til Gravers Troelsen, hvis Sønsøn nu har den.

Paa Nørgaards Hede ligger Røverstuen, en stor og bred Fordybning. Her ved Adelvejen fra Vorgodby til Fjølstervang holdt Røverne sig skjult for at overfalde de vejfarende, som kom forbi. Over Vejen havde de spændt et Reb, som ved en Klokke stod i Forbindelse med Røverstuen. Man havde Røverne mistænkt for at have gode Venner i Vorgodby, som gav dem Vink, naar de vejfarende nærmede sig.

BAKGAARD

blev i Tiden 1700—1740 udskilt fra Nørgaard. Paa Udskiftningstiden, 1804, gik den gamle Vase fra Videbæk til Fjølstervang

igennem Gaarden, som bestod af tre fritliggende Huse, hvoraf det ene laa Syd for Vejen.

Neden for Bakken er et ældgammelt Vadested. Ved Siden af dette laa indtil 1830 en meget smal og primitiv Bro, som nævnte Aar blev afløst af en større og solidere lidt Nord for.

Omkring 1740 boede i Vorgodby en Mand ved Navn Christen Thomasen. Da han ikke boede i nogen af de andre Gaarde i Byen, maa han have boet her.

Ifølge en gammel Auktionsregning købte han engang paa en Auktion: » $\frac{1}{2}$ Dusin Tintallærchener, Vægt $7\frac{1}{2}$ Pund a 20 Sk., 1 Tinbordkrands, Vægt $4\frac{3}{4}$ Pund a 19 Sk., 1 Tinsmørskaal, 11 Sk.«

Christen Thomasen havde en Broder, Peder Thomasen Skibbild, som en Tid opholdt sig hos ham.

Denne Broder fik af Herremanden paa Lundenæs Tilladelse til at tage Tjeneste i »æ Sønden« indtil Michelsdag 1761.

Men da han ikke til den Tid vendte tilbage, fik Præsten i Vorgod Ordre til fra Prædikestolen tre Søndage i Rad at lyse efter ham. Lysningen lød saaledes:

»Paa høivelb. Hr. Cammerherre og Arvelandmarschal von Bülow til Lundenæs Stamhus hans Vegne bliver efterlyst og reclameret P. Th. Skibbild, Nøufing Sogn, som med Reisespas har været tilladt til Michalj 1761 at tjene i Sønden, men ej til bemeldte Tid indfunden sig paa L. Stamhus Gods, og havde ellers sidst han var her i Egnen sit Tilhold hos Broderen Christen Thomasen i Worgod By, at han sig straxen indfinder under L. Stamhuses Soldaterlægge og hos mig paa Dalagergaard sig personligen anmelder for at undgaa den paafølgende Rømningsdoms Tagelse og anden Straf med Arveparts Fortabelse, som kan være falden eller herefter maatte falde.

Bemeldte P. Thomasens Søkende, Slægt og Venner alvorligen paamindes og advares at forskafe ham igjen tilstede, paa det H. Kgl. May^{tes} allern. Forordn. af 9. Decbr. 1735 allerunderdanigst kan vorde efterlevet.

Dette begjæres tjenstligst, velædle og velærv. Hr. Wogelius ville behage at oplæse af W. Prædikestol 3de Søndage i Rad og mig siden en Paaskrift tilstille.

Dalagergd., d. 19. Januar 1762.

J. R. Bredal.«

Da P. Thomasen Skibbild imidlertid stadig udeblev, blev han tillige med en anden Karl, der ogsaa var undvejet, stævnet for Bølling Herredsting. Men heller ikke her mødte han.

Fredag den 8. Juni 1762 var Christen Thomasen og hans Hustru indkaldt for Retten for at vidne i Sagen.

Efter at Vidnerne vare tagne i Ed, fremstod Chr. Thomasen og forklarede, »at den undvigte P. Thomasen var hans Broder. Baade han og Kone kunde med Sandhed vidne, at de havde ingen Del i, at hans Broder var rømt; men det var ham imod, at han blev borte. — Hvor han var, vidste de ikke. — Begge bekræftede, at P. Thomasen havde skrevet hjem, siden han rejste bort, og sidste Gang i Febr. Maaned. De havde ikke hjulpet ham at rømme. De har ikke faaet enten Klæder eller Penge fra ham, siden han rejste. — Beyer spurgte, hvad der stod i det Brev, hvor han opholdt sig, og hvorfra det var dateret?

Begge svarede enstemmeligen, at Brevet, de fik, var skrevet i Tønder i Anledning af, at Broderen havde meddelt ham, at Forvalteren vilde, han skulde komme hjem, hvorpaa den undvigte P. Thomsen svarede ved Skrivelse, at han havde givet en Mand her i Nabolæued i Commission, der mente at forskaffe ham Pas fra sit Herskab. Endnu spurgtes de, om de vidste, om P. Th. agtede sig hjem igen? Derom vidste de intet. Om de ikke vidste, hvem i Tønder han nu er hos, og hvad han hedder?

De svarede, at da P. Thomasen skrev, fortalte han, at han var hos en Mand, der var Borgmester, men hvor han nu var, vidste de ikke, da det var længe siden, de fik Brev fra ham. —

D o m m e n :

1. At P. Thomasen Skibbild fra Worgod By og Jens Hansen

fra Lem Kirke skal begge som Rømnsmænd ansees, hvilke ingen herefter under Lovens dicterede Straf maa huse eller hæle uden samme Hr. Forv. Br. at tilmelde.

2. At Lundenæs Stamhusets høje Herskab, deres Forv. eller hvem de dertil udsender og committerer, maa og kan efter alligerede højst bemeldte Kgl. Frdn. uden mindste Hinder eller Forfang af nogen samme bem. 2de Rømnsmænd og undvigte Personer straxen paagriber, arrestere og igjen til Stamhusets Gods og Fødestavn, hvor de henhører, lade henhøre.

3. Bør bemeldte P. Th. Skibild og J. H. 15ten Dag efter denne Doms lovl. Forkyndelse at betale til Hr. Forvalter Bredal paa Dgd. denne Proceses forvoldte Omkostninger hver for sig 5 Rdl., skriver fem Rixdaler under Lovens Tvang . . . «

Den næste Fæster hed Jens Larsen, som 1769 blev gift med Mariane Gregersdatter. Han var i flere Aar Sognefoged. I den Tid, han boede her, skiftede han Herskab ikke mindre end tre Gange. Indtil 1772 var han Fæster under Lundenæs. Derefter blev Gaarden solgt til Herremanden paa Sindinggaard, hvad der havde til Følge, at Afgiften af Ejendommen steg fra 4 Rdl. 16 Sk. til 5 Rdl. 2 Mk., en ikke ringe Forhøjelse, som Jens Larsen velsagtens ikke har været begejstret for. Han var fri for at gøre Hoveri, men maatte i Arbejdspenge svare 4 Mk. aarlig samt gøre $1\frac{1}{2}$ Ægt fra hans Hjem til Ringkøbing. Den 22. Juli 1776 skødede Peder Lillelund paa Sindinggaard Bakgaard til velmeriteret Sognepræst for Vorgod og N. Vium, Hr. Hans Steenberg, for 130 Rdl. Derved fik Jens Larsen sit nye Herskab nær paa Døren. Pastor Steenberg, som døde 1795, havde besluttet som sin sidste Villie, at Bakgaarden, naar den blev fæsteledig, »enten ved Dødsfald eller paa anden Maade« skulde overdrages hans Sønesøn, Student Peder Schouboe, en Tid Sognedegn i Vorgod, for en Købesum af 198 Rdl. Dette skete imidlertid ca. 1799, hvilket Aar den ny Ejer laante 250 Rdl. af Provstinde

Steffensens Legat for Borris og Faster. Gaardens Bygninger blev ved den Tid af Brandkassen takseret til 650 Rdl. Paa Udskiftningstiden, 1804, ejedes Gaarden af Christen Olesen, der endnu bor her 1814.

Senere ejedes den af Jeppe Bank, der drev Krohold paa »Bakken«, som Gaarden almindeligt kaldtes. Først i 60erne mageskiftede han sin Ejendom med Peder Midtgaard i Videbæk, hvortil han flyttede sit Krohold.

Nu er Jorden solgt fra Ejendommen.

SØNDERGAARD

ligger endnu paa sin oprindelige Plads, medens Nabogaardene, Bakgaard mod Nord og Hovgaard mod Syd er forsvundne. Den var altsaa ikke, som Navnet skulde lade formode, den sydligste Gaard i Byen; men i en fjern Fortid har den maaske været det.

I de gamle Papirer kaldes Gaarden kun sjældnen for Søndergaard. Første Gang, jeg har truffet paa Navnet, er 1710¹⁾ da Præsten i Kirkebogen nævner en Maren Søndergaard der fra Byen som Fadder.

Paa Udskiftningstiden, 1804, bestod Gaarden af en hel Mængde Bygninger spredte i næsten alle mulige Retninger.

Nordligst laa to korte sammenbyggede Længer med Retning i Nord og Øst. Syd for og parallel med sidstnævnte Længe laa en lang, men meget smal Bygning. Syd for denne og parallel dermed laa atter en enlig Bygning.

Vest for de to sidste Huse laa et Vinkelhus omtrent Magen til det allerede nævnte, men med Længerne i Nord og Vest. Et Stykke Vest herfor igen laa nok et Vinkelhus, men meget større

¹⁾ Kaldes dog ogsaa Søndergaard 1678.

og anseeligere end de to andre. Længerne, der dannede en spids Vinkel, laa i Syd og Øst. Dette Hus var et saakaldt Aashus.

I Tidsrummet 1498—1772 laa Søndergaard under Lundenæs. Derefter blev den ene Halvpart af den solgt til Selveje, medens den anden blev solgt til Herremanden paa Sindinggaard, der igen 1774 solgte den til Fæsteren. I over 200 Aar har Gaarden haft 2 Fæstere ad Gangen. 1597 og 1599 hed disse Erick Persen og Anders Matzen, som i Afgift til Lundenæs maatte svare:

»5 Sk. 1 alb. Leding, 4 skipper haffre, 4 ørti rug, 2 ørti biug, 1 faar, 1 gies, 2 høns, 1 skougen, 1 skousuin, 1 fødnød, 12 giest-riiheste.«

1613 er Erick Persen her endnu, medens Anders Matzen enten er død eller fraflyttet. 1645 og 1651 beboedes Gaarden af Peder Nielsen og Peder Andersen og 1664 af Niels Jensen og Jacob Pedersen. 1688 bor førstnævnte her endnu, medens den sidste er afløst af Peder Jacobsen. Ca. 1700 er denne igen bleven afløst af Jens Pedersen. De næste Fæstere var Las Andersen og maaske Christen Tonnesen, som ikke ses boende i nogen af de andre Gaarde i Byen.

Las Andersens Gaardspart (Sønder Søndergaard).

Las Andersen var en Tid Kirkeværge. 1724, Natten mellem d. 6. og 7. Marts døde hans Hustru, Maren Wistisdatter, 61 Aar gl. Hun var en Datter af Wisti Christensen fra Store Alle. En Søster til hende var gift med Tyge Pedersen i Hovgaard, og en anden Søster Karen, var ugift og opholdt sig en Tid der i Gaarden, men flyttede senere til Hovgaard, hvor hun døde. Ved hendes Død 1733 arvede Søsterens Sønner i Søndergaard, Peder Lassen og Wisti Lassen, tilsammen 5 Slettedaler.

Las Andersen, d. 1747, giftede sig 2den Gang 1734 med Pigen Else Troelsdatter. Han var da oppe i 70erne, men allerede adskillige Aar i Forvejen havde Sønnen Peder faaet Gaardsparten i Fæste.

Peder Lassen vilde gerne til Auktioner. Den 4. Oktbr. 1723 var han til Auktion i Rind Præstegaard, hvor han købte »1 Jern Kackelofn« for 15 Rdl. Og 15. Marts 1725 købte han paa Auktionen efter afdøde Hr. Svenstrup i Nøvling Præstegaard 1 Par Lystestager for 5 Rd. 3 Mk. 5½ Sk.

Paa den Tid sad de fleste Bønder i Sognet i meget trange Kaar. Dette var ogsaa — selv om Auktionsindkøbene kunde tyde i modsat Retning — Tilfældet med Peder Lassen. Ja, saa fattig var han, at han i flere Aar, ligesom den anden Fæster i Gaarden, ikke kunde betale Skatter og Landgilde til Herremanden, hvorfor han ogsaa tre Gange blev stævnet for Bølling Herredsting.

Men da han stadig blev boende i Gaarden, maa han dog til sidst have faaet Restancerne betalt.

Han havde Sønnerne: Povl, Laurits og Christen og Døtrene: Kirsten, 2 Maren'er og 2 Karen'er.

Da den ældste Karens Daab 1731 blev konfirmeret, var der blandt Fadderne Folk helt oppe fra Viborg, velsagtens Slægtninge af Peder Lassen eller hans Kone.

Præsten skriver i Kirkebogen: »Dom 1. Adv. blev Peder Lassen, Worgodby, hans Datters |: som tilforn var kaldet Karen |: Daab confirmeret. Welagtbare Seigr Christen Faarbek af Wiborg hans Kiæreste, Mad. Maren Povelsdatter bar hende. Faddere: Seigr Niels Simonsen af Wiborg, Christen Tonnisen af Worgodby, Karen Wistisdatter, Inger Christensdatter, Kirsten Madsdatter, alle af Worgodby«.

Om den yngste Marens Daab skriver Præsten 1742: »Die 4. April fødte Peder Lauritsens Hustru i Worgodby en Daatter, som for min Svagheds Skyld kunde ikke komme til Kirke den derpaa følgende 2den Søndag efter, men blev d. 9. ejusdem hjemmedøbt af Velærværdige Hr. Hauch i Borris og kaldet Maren.«

Peder Lassen døde 5. Juni 1747, 49 Aar gl.

Det vides ikke, hvem der derefter fik Ejendommen, men 1766 bor Jens Andersen Eybæk her. 1772 skiftede han Herskab, idet Herremanden paa Lundenæs solgte hans Gaardsdel til Sindinggaard, hvorfra han af dennes Ejer, Mads Lillelund, 1774 købte den til Selveje for 180 Rdl.

I den Tid, Gaarden laa under Lundenæs, maatte han aarlig svare 4 Rdl. 24 Sk. i Landgilde. Ca. 1780 blev der paa Bølling Herredsting læst en Panteobligation fra Jens Andersen Eybæk til hans Søsterdatter Anna Marie Jensd. i Tulstrup i Ikast Sogn lydende paa 150 Rdl., som er hende given af hendes Morbroder, Hr. Chr. Bæk i København, paa den Kondition, at hun, saalænge hun lever, nyder Renten, nemlig 6 Rdl. aarlig. Naar hun dør, skal Kapitalen tilfalde Jens Andersens 3 Børn til lige Deling.

Jens Andersen havde haft seks Børn, nemlig Christen, 2 Kirsten'er, Anders og Tvillingerne Anna og Johanne; men paa nærværende Tidspunkt, da Panteobligationen blev udstedt, var der kun tre af dem i Live.

I Begyndelsen af Aaret 1800 døde Jens Andersen, 60 Aar gl., hvorefter hans Enke besad Ejendommen til 1807, da hun skøder den for 400 Rdl. til sin 20aarige Søn Anders, som i Midten af forrige Aarhundrede solgte den til Sønnen Jens Andersen, der ogsaa blev Ejer af den anden Gaardspart, kaldet Nørre Søndergaard.

Christen Mindsteds Gaardspart (Nørre Søndergaard).

Omkring 1700 boede som alt nævnt i denne og den anden Gaardspart Fæsterne Niels Jensen og Jens Pedersen. Hvem den næste Fæster er i nærværende Gaardspart vides i bestemt, men 1730 hed han Christen Christensen Mindsted, der i flere Aar var Sognefoged og som saadan havde meget at gøre i Anledning af Mordsagen i Hovgaard 1750. Ogsaa han maatte som sine Bysbørn stride en haard Kamp for det daglige Brød. Ofte fik han ikke sine Afgifter til Herremanden betalt i rette Tid,

hvad der havde til Følge, at han mindst tre Gange blev stævnet for Bølling Herredsting.

Ved Auktionen 1738 efter Degnen Købke i Vorgodby købte han: 2 hvide og blaa Tallerkener«, 6 Sk., »7 Mutilerede Bøger«, 2 Sk., og »1 sort Skæggemand«, 5 Sk.

Christen Mindsted, som han blev kaldt, var gift to Gange. 1732 viedes han til sin 1ste Hustru, Inger Andersdatter, og 1741 til sin 2den Hustru, Inger Olufsdatter, i hvilke Ægteskaber der blev født ham 12 Børn, 7 Sønner og 5 Døtre, hvoraf vist kun Sømmerne Jørgen og 2 Kristian'er og en Datter Maren naaede den voksne Alder. En Søn Anders og en Datter Maren døde 1737 henholdsvis den 22. og 23. November og blev begravet samme Dag. Anders var 3 Aar og Maren 1 Aar gl. En anden Søn Jørgen døde samme Aften, som han blev født, nemlig 1742. Der blev ikke Tid til at tilkalde Præsten, hvorfor Barnet blev døbt af Else Smed der i Byen.

1771 holdt Sønnen Christian Bryllup med Pigen Marie Hvas og overtog derefter Fæstegaarden, som han samme Aar købte til Selveje af Herremanden paa Lundenæs for 155 Rdl. 5 Mk. 2¹/₂ Sk., men Skødet blev først udstedt 23. Juli 1772.

Han havde dog ikke selv Pengene til Gaardens Køb, men laante dem af en Købmand, Seig^r Westi Andersen Puggaard fra Odense, som fik dem tilbagebetalt 10 Aar efter. Efter Faderen overtog han Sognefogedbestillingen.

Ligesom de fleste af Christen Mindsteds Børn døde som smaa, saaledes var det ogsaa Tilfældet med Sønnen Christens, idet ialt Fald 5 af hans 7 Børn døde i Barnealderen. To Gange fødte hans Hustru ham Tvillinger, nemlig 1772: Christen og Kirsten og 1777: Inger og Kirsten, hvoraf den første Kirsten og Inger døde som smaa. Christen Christensen døde 1779 i en forholdsvis ung Alder, nemlig 47 Aar gl., og kort Tid efter fødte hans Enke et dødfødt Drengbarn.

Marie Hvas sad ikke Enke ret længe i Gaarden; thi allerede

1782 ses hun gift med Christen Jensen, en Broder til Morten Jensen i Nørgaard. I dette Ægteskab fødte hun et dødt Pige-barn og en Datter, Mette Katrine, som døde Aaret efter Fødse-len. 1799 forøgede Christen Jensen sin Ejendom med nogle Engparceller, som han købte af sin Broder, Morten Jensen, fra Nørgaard for 165 Rdl. 1810 solgte han Ejendommen til sin Plejesøn Jens Mortensen, der 1821 mageskiftede den med Ottingsgaard i Barde.

Senere blev den solgt til Jens Andersen, der var Ejer af den anden Gaardspart, Sønder Søndergaard.

Men det var dog kun en kort Tid, hele Søndergaard var samlet. Nørre Søndergaard, hvis Jorder laa Øst for Aaen, blev senere udparcelleret i 7 Parceller, og Sønder Søndergaard, hvorunder en Del af Hovgaards Jorder i sin Tid blev lagt, blev 1881 oprettet til Fattiggård. Denne er nu nedlagt, og Søndergaard ejes nu af Christian Christiansen.

HOVGAARD

laa mellem Søndergaard og Præstegaarden. For over 50 Aar siden blev den nedrevet og Jorderne lagt under Søndergaard. Ved Udskiftningen bestod den af to sammenbyggede Længer. Den var den eneste Gaard i Byen, der gjorde Hoveri, deraf sagtens Navnet.

1645 laa Hovgaard under Lundenæs. Den kaldtes da »1 bo-el«. Fæsteren, der i daglig Tale gik under Navnet »lille Ole Christophersen«, havde paa nærværende Tidspunkt følgende Besætning: »1 Øg, 2 Køer, 4 Ungnøder og 16 Faar.«

1651 hed Fæsteren Jens Ifrsen og 1664 Karen Jepsdatter.

1688 var Christen Munch til Brejninggaard kommen i Besid-

delse af Gaarden, hvis Fæstere da hed Peder Tygesen og Mads Nielsen.

Peder Tygesens Gaardsdel.

Peder Tygesen døde 1717, begravet d. 27. April, 77 Aar gl. Præsten skriver i Kirkebogen: »Med hans Død gik det saa til. Die 20. Aprilis var han med andre Guds Børn opgaaet til Wor-god Kirke for at lade sig skrifte og delagtiggjøre i Herrens Sacramente, og som han var kommen til Kirkeristen, blev han saa hæftig angreben, at hand ikke kunde komme ind i Kirken, men døde straks.«

Hans Hustru Maren Thomasdatter døde otte Aar efter, 72 Aar gl.

Den næste Fæster af denne Gaardspart er Tyge Pedersen, velsagtens ovennævntes Søn. Hans første Hustru, Maren Andersdatter, død 1713, blev kun 24 Aar gl. Hans anden Hustru var en Datter af Wisti Christensen i Store Ahle. Med hende har han tre Døtre, Anna og 2 Maren'er, hvoraf den ene 1749 blev gift med Jens Jensen fra Ørbæk, og vist en Søn Peder.

En Søster til Tyge Pedersens Kone, Karen Wistisdatter, havde en Tid sit Ophold der i Gaarden. Efter hendes Død 1733 blev der holdt Skifte efter hende. Hun var ret velhavende, da der til Deling mellem Arvingerne blev 50 Slettedaler.

1750 er Tyge Pedersen bleven afløst af sin Søn (?) Peder Tygesen, som nævnte Aar blev Vidne til en frygtelig Mordsag i den anden Gaardspart af Hovgaard. Det var ham, der maatte overbringe Pastor Vogelius's Brev til Herremanden paa Brejninggaard med Meddelelsen om Mordet (se længere frem).

Peder Tygesen, død 1797, 78 Aar gl., havde en Datter, Johanne, og en Søn, Thyge, der overtog Faderens Gaardspart, som han 1794 købte til Selveje af Fru Albertin til Brejninggaard for 250 Rdl. Besætningen var: 2 Bæster, 4 Køer, 2 Kvier, 30 Faar og 1 Svin. Thyge Pedersen blev ikke længe i Gaarden; thi d. 23. April 1800 lod han holde Auktion over denne, hvis

Hovedparcel blev købt af Hans Christensen Nauer for 213 Rdl. Den øvrige Jord blev solgt i ca. 7 Parceller. Dermed er denne Gaardspart ude af Sagaen.

Mads Nielsens Gaardsdel.

Som allerede nævnt boede Mads Nielsen her 1688; men 1708 er han bleven afløst af Tyge Madsen, vel hans Søn. 1719 døde her en fattig, syg Tigger. Derom fortæller Præsten saaledes i Kirkebogen:

»1719 Die 19. Aprilis kom en fattig Kvinde fra Raasted Sogn ved Nafn Maren Mortensdatter her til Menigheden og døde straks, hun var kommen ind til Tyge Madsen i Worgodby, da de ubarmhjertige Mennesker i Widebæk og Westerager hafde sendt hende syg omkring og vilde ej unde hende saa megen Tid og Sted at ligge paa, indtil Gud hafde gjort Forandring med hende. Hun blef begravet her i Worgod Kirkegaard d. 25. Aprilis.«

Tyge Madsen, hvis Kone hed Else, boede mange Aar i Hovgaard, hvor han først døde 1744 i en Alder af 77 Aar; men allerede adskillige Aar forud havde hans Søn (?), Christen Tygesen, overtaget Gaardsparten i Fæste. 1737 holdt Christen Tygesen Bryllup med Anna Thomasdatter, med hvem han har Sønnerne: Thomas, Tyge, Niels og Thomas og Døtrene Kirsten, Else og Mette. 1750 giftede han sig anden Gang med Pigen Kirsten Christensdatter, men dette blev for ham et skæbnesvangert Skridt; thi 11 Dage efter Brylluppet kvalte hun sin lille Steddatter Mette med sit Hosebaand.

Saa snart Skændselsgerningen blev opdaget, sendte Præsten Peder Tygesen, der som nævnt havde den ene Halvdelen af Hovgaard i Fæste, med et Brev over til Herremanden paa Brejninggaard med Oplysninger om Mordet. Brevet lød saaledes:

Højædle og velbyrdige Hr. Commerceraad Eenholm!

Med allerstørste Hjertens Misfornøjelse maa jeg hermed bekendtgøre Deres Velbr. en Begivenhed, som højlig og vil gaa Dem til Hjerte, hvilken Chr. Tygesens Hustru navnl. Kiersten i Worgod By denne Morgenstund har forøvet, nemlig at hun efter egen Bekjendelse, da hendes Mand noget før Dagen anbrød var afrejst til et Bryllup udi Aulum Sogn, haver dræbt hendes Mands mindste Datter, navnlig Mette, samme Barn hun med flere Børn var Stifmoder til og Barnet i sit 3. Aar. Gjærningen siger hun at have gjort med sit Hosebaand. —

Jeg tilkjendegiver Deres Velbr. som Proprietair ved Deres Bonde Peder Tygesen af Worgod By denne Misgjærning, og at dersom Stedets Hosbonde vil føje al Anstalt, som udi slige Tilfælde, saavel Barnets Syn som Synderindens Anholdelse kan agtes fornøden for dennem.

Jeg forbliver med største Ære, højædle og velbr. Commerceraad Deres tjenstskyldigste Tjener. *Mads Jacob Wogelius.*

Wordegoed Præstegaard d. 4. Novbr. 1750.

To Dage efter blev der, som følgende viser, holdt Forhør paa Mordstedet.

Anno 1750 den 6. November Kl. 8 Formiddag paa Rettens Vegne, siden Sætteherredsfogden Sr. Peder Rømer ej var tilstede, og efter høje Øvrigheds Ordre indfandt sig Sognefoged i Worgod Chr. Mindsted med tiltagne 4 Dannemænd, nemlig Michel Hansen Nørgaard og Chr. Thomsen, begge af Worgod By, og Christen Pedersen samt Lars Pedersen, begge af Widebæk, ligeledes og 2de Dannekoner, nemlig Mette Povlsdatter og Karen Wistesdatter, begge af Worgod By, for udi Hovgaarden udi ofte bemeldte By hos Beboeren Chr. Tygesen at syne hans yngste Datter navnlig Mette Christensdatter, noget over 2 Aar gl., som om Morgenen sidstleden d. 4. Nov. udi Sengen var funden død hos Barnets Stifmoder navnlig Kiersten Christens-

datter. — Ved dette Syn befandtes da bemeldte Barn endnu liggende i Sengen urørt, og ved nøjeste Eftersyn saas paa Barnets Legeme ej noget Saar, som kunde vise, at det voldsom skulde være ombragt; men om Halsen kunde kjendelig sees og skjønnes, at Barnet var kvalt med et Baand, siden Halsen runden om var rød og blaaovnet, saa vidt Baandet havde gaaet, ungefær en Finger bred, dog alligevel fandtes intet Baand om Halsen. Derfor efterdi at Stifmoderen bemeldte Kirsten Chrtd. var tilstede og laa paa en anden Seng, blev hun tilspurgt, om hun vidste, for det første, hvorledes dette Barn var død? Derpaa gav hun til Svar, at hun havde dræbt og kvalt dette Barn. — For det andet, om hun med fri Villie og Forsæt havde gjort denne mordiske Gjerning og kvalt Barnet? Derpaa hun svarede ja. — For det tredje blev tilspurgt, paa hvad Maade og ved hvad Middel hun havde gjort denne Gjerning? Hertil svarede hun, at hun havde gjort det med sit Hosebaand, som hun foreviste, og blev samme Baand forvaret. For det fjerde, hvad Tid hun gjorde denne Gjerning? Hun svarede sidste Onsdag om Morgenen i Dagningen. For det femte tilspurgt, hvad der kunde have anlediget og bevæget hende til slig Gjerning? Hun svarede intet uden Satans Indgivende hos hende. Endelig for det sjette blev tilspurgt, om hun vilde være denne Drabsgjerning af hende paa Barnet forøvet bekjendt og gestændig for Ting og Ret? Dertil hun og svarede ja. — At saaledes ved denne Synsforretning er synet, passeret og bekjendtgjort af Kiersten Chrtd. om Barnets Død tilstaa vi herved, og altid ved Lovens Ed skal og vil bekræfte denne Forretning, naar og hvor forlanges.

Hovgaarden, Worgod By, Anno et die ut supra.

Som Sognefoged: Chr. Mindsted.

Som Synsmænd:

Michel Hansen, Christen Thomsen, Lars Pedersen, Chr. Pedersen.

Som Synskoner:

Mette Povlsdatter, Karen Wistesdatter.

Disse Synsmænd og Koner mødte nu i Retten og afhjælede ved Ed Forretningen, hvorefter det blev dem befalet at blive tilstede i Retten, om nogen vilde qvæstionere dem.

Den befalede Defensor Sr. Joachim Bloch af Adsbøl tilspurgte Vidnerne:

1. Hvorlænge Delinkventinden har været i Worgod Sogn før denne Misgjerning.
2. Hvorlænge hun har været gift med Chr. Tygesen.
3. Om Vidnerne sandfærdig ved, at Dlq. har vist sig med nogen Vildelse eller Raseri, førend hun denne Gjerning haver begaaet, og om hun eller Mand derom for nogen haver beklaget? —

Dertil svarede, at Dlq. kom til Sognet 8 Dage før afvigte Michali. — Denne Misgjerning skete 11te Dag efter Brylluppet. — Vidnerne vidste intet om Vildelse, men vel at hun undertiden »har vaaren langsom og sorigfuld«. Om Grunden hertil kunde Karen Wistesdatter forklare, at Dlq. havde sagt, at hun var bange og tvilede om Ophold for sig og sine, siden hun fandt Stedet saa armelig for sig. —

Vidnerne vidste ikke andet, end at Mand og Kone levede kjærlig og enig sammen. Dlq. blev fremkaldt og bekjendte, at hun havde kvalt Barnet med sit Hosebaand, som hun havde gjort en Rendeløkke paa, eller og efter nøjere Bekjendelse slog det een Gang om Halsen og trækkede det sammen med begge Hænder. —

Hun vidste ikke, hvorfor hun havde gjort det; men hendes Hjerte var beklemt ligesom imellem 2de haarde Stene. — Paa

Tilspørgsel svarede hun, at hendes Mand altid havde været god mod hende; de levede fredelig sammen.

Manden Chr. Thygesen blev fremkaldt. Han vidste intet om Grunden. Han var rejst til Bryllup hos sin sal. Kones Broder i Aulum. Om Aftenen kom et Bud til ham paa Brylluppet og sagde, han skulde komme hjem, siden hans Hustru var syg, hvorpaa han og rejste hjem med Budet. Men da han kom hjem i sin Gaard, kom Sognefoged Christen Mindsted og Christen Thomsen ud af hans Hus og sagde, at han skulde følge med dem op til Præsten, førend han gik ind i sit Hus. Og da han kom til Præsten, trøstede han hannem og forestilte ham Sagen, hvorefter han gik hjem og fandt det døde Barn at ligge i Sengen. Og som han spurgte sin Kone, hvorledes det stod til, svarede hun, det stod slet til og forklarede. —

Sluttelig begjærede Actør, at Dlqt. maatte vorde fængsligen anholdt og til Ringkøbing Arresthus efter føjede Anstalt transporteret til Forvaring. —

Lige før Jul, d. 22. December, 1750, faldt Dommen, der lød saaledes:

Thi kjendes for Ret:

at Dlqt. bemeldte Kiersten Christensdatter bør for dette hendes udøvede og begangne Mord paa hendes uskyldige Stifdatter i Worgodby efter den allernaad. Forordn. af 7. Febr. 1749 af Skarpretteren at knibes med gloende Tænger, først uden for det Hus i Worgod By, hvor hun har begaaet dette Mord, og derefter 3de Gange mellem Gjæringsstedet og Retterstedet, og allersidst paa Retterstedet.

Dernæst skal hendes højre Haand levende afhugges med en Øxe, og siden Hovedet i lige Maade med en Øxe, hvorpaa Legemet af Natmandens Folk skal henføres og lægges paa Steilen, og Hovedet tilligemed Haanden fæstes paa en Stage oven over Legemet, og saa bør hendes Hovedlod efter Lovens 6. Bogs 6. Kap. og 5. Art. at være forbrudt og alt hendes Jord efter For-

ordn. af 6. Febr. 1694 ligeledes være forbrudt til Kongen, hvor den endog nu eller herefter maatte findes og opdages. —

Til Bekræftelse under min og Meddomsmænds Hænder og Segl. —

Actum ut supra.

C. Schmidt.

Peder Gregersen, Jens Pedersen, Jens Christensen,
Jens Lauridsen, Jens Pedersen, Niels Michelsen,
Mads Thomsen, Søren Pedersen.

Henrettelsen har velsagtens derefter fundet Sted paa Galgebakken i Barde. Det kan ikke være andet, end at den frygtelige Begivenhed i høj Grad har sat Sindene i Bevægelse i Byen og Sognet, ja, i hele Omegnen, og særlig maa det have været et haardt Slag for den henrettedes Mand, Christen Tygesen.

I Anledning af Mordet blev der paa Gaardens Bo foretaget Registrering og Vurdering. Denne hidsættes, da det uden Tvivl kan have Interesse at se hvad Indbo og Besætning, der paa den Tid kunde holdes paa en almindelig Bondegaard.

B æ s t e r :

	Rd.	Mk.	Stk.
1 sortstjernet Hoppe, 18 Aar, vurderet for	5	»	»
1 sort Hest, hialdt	4	»	»

Q v æ g :

2 Stude, sortbroged	12	»	»
1 ravnsort Koe, nylig baaren	4	»	»
1 sorthielmed dito	4	»	»
1 do.	3	2	»
1 jerngraae	2	4	»
1 ravnsort Qwie	2	4	»

F a a r :

17 Faar og Lamme a Stk 2 mk.	5	4	»
--------------------------------------	---	---	---

Svin:

	Rd.	Mk.	Stk.
1 Soe	1	»	»

Udredskab:

1 Vogn med al sit Tilbehør	2	4	»
1 dito, ringere	1	2	»
1 Harve	»	»	4
1 Hakkelsekiste og Kniv	»	1	»
1 Hølee	»	3	»
2 gl. Segle og 1 Lønglee	»	»	8
1 Spade	»	»	12
1 Par Hartøj	»	»	8
1 Plov	1	2	»

I Stuen:

1 Egebord	»	1	»
3 smaa Skamle	»	1	»
1 liden Skammel	»	»	4
1 Deel Stenfade og Tallerkener, 7 Stk.	»	1	»
1 blaa og hvid Krus med Bliklaag	»	»	8
1 lidet Egeskrin	»	»	8
1 Sengested	»	1	»

I Kjelderens:

1 Fyrkiste	1	4	»
1 dito, ringere	»	5	»
1 gl. Egekiste	»	4	»
1 Hjulrokke	»	2	»
1 gl. Skrin og nogle gl. Løbe	»	1	»

I Brøgerset:

3 smaa Saaer	»	1	8
2 gl. Kare	»	3	»

	Rd.	Mk.	Sk.
1 Bøtte og en Spand	»	»	8
1 gl. Kjerne	»	»	4
1 gl. Øltønde	»	»	4
1 gl. Kaaberkjedel	3	»	»

Sengeklæder:

3 Dynner af Vadmæl	3	»	»
1 do.	1	»	»
4 Hølsklæder	»	3	»
4 Puder	»	3	»

64 » 12

Boet viser, at Christen Tygesen har været fattig, idet Gælds-
posten overstiger Indtægsposten med 12 Rdl. Han døde 1781,
77 Aar gl.; men allerede 1769 havde Sønnen, Tyge Christen-
sen, overtaget Gaarden.

1777 havde Tyge Christensen en Tjenestekarl, som hørte til
Holmgaards Gods i Lem, ved Navn Christen Christensen. Det
var dog kun de 2 Dage i Ugen, han tjente ham. Den øvrige Tid
var han hos Christen Mortensen i Abildtrup.

En Dag hørte Tjenestekarlen, at hans Husbond i Vorgodby
havde udspremt »skammelig Blame og Vanrøgte« om ham, hvor-
for han lod Husbonden stævne for Bølling Herredsting. Som
Vidner i Sagen mødte Karlens Husbond i Abildtrup, Christen
Mortensen, og Gaardmand Peder Østergaard i Barde. Tyge
Christensen gav derimod ikke Møde. Vidnerne havde hørt, at
denne skulde have beskyldt Tjenestekarlen for at have taget
noget Foder fra ham.

Christen Mortensen og Peder Østergaard gik for nogen Tid
siden efter Karlens Forlangende til Tyge Christensen i Vorgod-
by og spurgte ham, om han vilde vedstaa den Beskyldning, han
over Tjenestekarlen skal have gjort til Ære og gode Navns For-
klejning? Dertil svarede Tyge Christensen [: uden at lægge til,

at han ikke havde beskyldt ham :] disse Ord, at han hverken beskyldte ham eller frikendte ham. Om Vidnerne kunde forklare, hvad Tyge Christensen mente med saadant forblommet Svar?

De kunde ikke forklare Tyge Christensens Tanker, men de har saaledes hørt fortælle denne Beskaffenhed, at Tyge Christensens Tjenestepige skal om Morgenen Kl. 6 være kommen ind i Laden og set, at Ladedøren stod aaben, og da hun kom derind, skal hun efter Sigende have set Christen Christensen der. De har ikke hørt, at denne paa den Tid skal have tilvendt sig noget fra Laden. Om de ikke ved, at Karlen det meste af den Tid, han har tjent Tyge Christensen, har staaet i hans Lade for at udtærsk hans Korn, og om ikke Kl. 6 efter Skik og Brug paa Landet var den rette Tid at begynde paa?

Vidnet Christen Mortensen forklarede, at Tjenestekarlen i denne Vinter et Par Dage omtrent i Ugen har været hos Tyge Christensen for at tærsk hans Korn. — Kl. 6 var Tiden, da Tærskere og andre gik paa Arbejde paa Landet.

Om Tiden tilføjer det andet Vidne: »Helst ligesom de havde Korn at tærsk till« Vidnerne havde aldrig hørt noget usømmelig om Karlen, og Chr. Mortensen tilføjede, at Karlen havde tjent ham og tjente ham endnu, men han vidste kun godt at sige om ham. Sagen blev opsat, men maa være blevet forligt og trukket tilbage, da den ikke ses afsluttet.

Tyge Christensen døde 1806 som Husmand paa Vorgodbys Hede. Han havde Døtrene Kirsten og Karen og Sønnen Christen, som ca. 1797 fik Faderens Gaardspart, som han dog kun besad kort Tid; thi d. 20. Juli 1801 lod han den splitte ad ved Auktion.

Gaarden blev solgt i 5 Parceller, hvoraf Lars Madsen Bech købte Hovedparcellen med ca. 1 Td. Htk., som han igen 1808 solgte til Jep Pedersen, Fiskbæk, for 350 Rdl. Senere blev den lagt under Søndergaard.

NØRAGER

Gaardens oprindelige Navn er Nørager, men kaldes nu altid Hamborg efter dens første Ejer, Niels Hamborg, som var fra Hamborg i Rind Sogn. Ejendommen blev vist omkring 1790 udparcelleret fra Nørgaard. Niels Hamborgs Hustru hed Mette Christensdatter. 1799 købte han af Morten Stensig 1 Eng- og 1 Rørparcel for 80 Rdl. Ved Auktionen paa Tyge Pedersens Gaard i Vorgodby 1800 købte han i Forening med Degnen Peder Skouboe nogle mindre Parceller af Htk. 2 Skp. 2 Fdk. 14 Alb. for 66 Rdl. 4 Sk. 1810 ejedes Gaarden af Jens Lauridsen, som døde nævnte Aar. Han var Kræmmer i sine unge Dage. Efter at have solgt flere Parceller fra skødede hans Enke, Christiane Hansdatter, d. 24. Aug. 1811 Hamborg til Niels Nielsen Meilby for 1000 Rdl. Straks efter blev hun gift med Jens Mortensen i Søndergaard. Den næste Ejer var vist Søren Hamborg, som senere afstod Gaarden til Peder Hamborg, der igen skødede den til Sønnen, Søren Hamborg, hvis Søn, Peder Hamborg, nu har den.

DA DE VORGOD BYMÆND MAATTE BIDE I DET SURE ÆBLE

1797 havde Augustinus Jacobsen i Nørre Nørgaard fæstet en Pige af Natmandsslægt ved Navn Else Sofie. Hun var født i Rakkerhuset i Dejbjerg. Desuden havde han ogsaa hendes Broder noget i Dagleje. Men dette gav snart Anledning til Uro paa Gaarden og i Byen.

Augustinus's andre Tjenestefolk og Byfolk var dybt forarget over, at han vilde have sligt Rakkerpak i sit Hus. Bymændene

følte det som en Vanære for Byen, som jo derved var blevet be-smittet. Det var oprørende, syntes man, at Augustinus vilde byde de andre Tjenestefolk i hans Hus at spise af samme Fad og drikke af samme Krus og sidde ved samme Bord som Rakkerpigen og hendes Broder, som man saa paa med den dybeste Ringagt. Bymændene søgte nu ogsaa ved enhver Lejlighed at stikle til Augustinus Jacobsen for den Krænkelser, han havde ført over dem. Særlig slem var hans Nabo, Morten Steensig. Tjenestedrengen havde efter Ordre fra sin Fader forladt sin Plads, og de andre Tjenestefolk truede med det samme, hvis ikke deres Husbonde kunde sørge for, at de blev fri for de mange Ubehageligheder, som de mødte af de andre Byfolk, unge og gamle, fordi de var i Hus sammen med Rakkerne.

Augustinus Jacobsen, der synes at være en fornuftig Mand, indsender nu et Klageskrift over sine Byfolk til Amtmanden, hvis Hjælp han haabede paa i denne vanskelige Sag. Deri blev han da heller ikke skuffet. Klageskriftet har følgende Ordlyd:

»Underdanigst P. M.

For nogen Tiid siden har jeg fæstet et Kvindemenneske fra Dec: nemlig Jens Qvembergs Datter, hun har nu været paa mit Brød i en 8 Dage og opført sig mig til Fornøjelse, men saasom hendes Fader afg. Jens Qvemberg var Natmand, saa er endeel af mine Naboer og Sognemænd derover misfornøjet, at jeg har taget dette Menneske i Tjeneste; især udmærker sig derved min Gaardmand Morten Steensig, som ophidser flere og bidrager saa meget, han kan, at gjøre os foragtet, at ej alene Forældrene til min Tjenestedreng har taget Drengen fra mig i disse Dage, for ej at være i Tjeneste med førnævnte Pige, og min Karl, som tjener mig, truer daglig, saavel som mine andre Folk at tage fra mig, dersom jeg ej offentlig udvirker, at ingen maa gjøre dem eller mig Bebrejdelser i denne Henseende.

Underdanigst søger jeg Deres Højvelbaarenheds gunstige Re-

solution, om jeg i Medhold af de Kongl. allernaadigst Anordninger kan beholde den mig nu i Tjeneste værende Pige, som og hendes Broder undertiden i Dagleje, og om jeg tør forvente i den Anledning Deres Højvelbaarenheds Ordre til Forkyndelse paa Kirkestevne, om som jeg beder da maatte anses med en tilstrækkelig Mult til Sognets Fattige, der enten bebrejder mig eller mine, at jeg har taget Natmandens Børn i Tjeneste eller søger at fralede mig af den Aarsag mine øvrige Folk.

Jeg haaber Bønhørelse og naadigst Resolution og Ordres til min og Sognefolkens Efterretning.

Vorgod Bye i Vorgod Sogn d. 25. Marts 1797.

Augustinus Jacobsen.

S. T. Hr. Etats Raad og Amtmand Hansen.«

Knap 14 Dage efter forelaa Amtmandens Svar. Paa en udmærket Maade taler han den stakkels Natmandspiges Sag og giver de gode Vorgodmænd en fortjent Skyll.

Amtmandens Skrivelse lød saaledes:

»I Anledning af ovenstaaende Andragende falder jeg i stor Forundring over den store Daarlighed, at noget fornuftigt Meneske kan lade sig komme i Sinde at ville kaste nogen Foragt paa en af sine Medborgere, fordi han eller hun er født af Folk, som paa ordentlig og lovlig Maade har levet og ernæret sig i Landet.

Den, som raadfører sig med den sunde Fornuft, vil lettelig indse, at der i Grunden ej er nogen Forskel paa Slagteri af Høveder eller af Heste, paa Møgagning fra Staldmødding eller fra de saakaldte Lille Huse, paa en Skorstens eller en Vindovns Rørs Rengjørelse ogsaa videre. —

Hvor stor Nar er da vel ikke den Mand, som vil kaste Foragt paa nogen af dem, som forretter enten af Delene.

Opfordrer man kuns den Mand, som er tosset nok til at ville gjøre saadan Forskel paa Folk, til at forklare Aarsagen, og til at optyde om den Fordeel han deraf haver, saa vil han snart staa der maalløs og beskæmmet saa meget mere da han af Lovgivningen længe siden kunde og burde have lært at kjende, at det endog er strafværdigt at lade sig henrive af den gamle, naragtige Fordum imod Natmænd. Narren, som forresten er straffet blot ved at være det, har endog Straf at frygte.

Døm nu enhver, om den Mand ikke er afsindig, som gjør sig latterlig med at ville kaste Foragt [: noget han selv ej ved, hvad er :] paa Natmands Folk, som efter Landets Love ere Statens Borgere og som Borgere lige saa agtværdige som den, der tiltænker sig mest Agtelse.

Min tjenstlige Anmodning er, at deres Velbh. paa Vorgod Sogns Kirkestævne vil bekendtgjøre dette, hvorefter det forresten staaer til Augustinus Jacobsen, om han ved en Politiret og Dom forlanger vedkommende afstraffet for deres Daarlighed og Narrestreger. I saa Fald behager Deres Velbh. ved Politie Forhør at undersøge, hvad det hver især maatte have givet sig og derefter ved Dom at dectere passende Mulcter.

Den Tjenestedreng, som Forældrene have udtaget af Tjenesten, skal straks gaa i sin Tjeneste, og Forældrene skal fornøje Augustinus Jacobsen for den Tid, denne har savnet Drengen. Sker dette ikke straks, saa skal Sagen foretages og i sin hele Omfang opgjøres ved en Politi Ret. Forresten kan Augustinus Jacobsen beholde sine Tjenestefolk og betro deres Skæbne til deres Medtjenere, som ved Politi Ret aftrækkes, om de vise Uforstand i Henseende til deres Medtjenere, som i alle Dele ere, naar de forresten opførte sig vel, ligesaa værdig som andre Borgere i Staten og disses Børn.

Ringkjøbing, den 8. April 1797.

Hansen.

Til Hr. Byefoged Bork.«

Det har været et højtideligt Øjeblik for Sognefoged Jens Larsen, da han Paaskedag samme Aar paa Kirkestævne ved Vorgod Kirke oplæste Amtmandens Skrivelse for de lyttende Kirkegængere. Augustinus Jacobsen har ordentlig gottet sig, men desværre var det for tidligt; thi de gode Vorgodbymænd rynkede blot lidt paa Næsen, men fortsatte saa igen med deres Ubehageligheder, som om den høje Amtmands truende Skrivelse ikke var til.

Augustinus tabte igen Taalmodigheden og indsendte en ny Klage:

»Velødle meget højstære Hr. Byefoged!

I Anledning af given Løfte og Aftale om at hjælpe mig til Rette i den Sag angaaende Hyrde-Drengen, saa er det, jeg her ved vil have Hr. Byfoged tilmeldt, at Hyrde-Drengen i Omgang ikke kom til mig, men gik mig forbi — altsaa er det jeg underdanig beder, at han haver sligt i Hukommelse, hvad jeg i saa Maade skal foretage mig? I Bøn og Haab om Vejledning jeg med skyldig Højagtelse stedse forbliver velødle meget højtærede Hr. Byfogeds underdanige og ringe Tjener.

Voergod, d. 28. April 1797.

Augustinus Jacobsen.

Endelig resulterede Sagen med, at samtlige Bymænd m. fl. den 20. Maj 1797 indstævnedes til at møde i Bølling Herreds Politiret paa Raadhuset i Ringkøbing. Disse var:

Hyrdedrengen Jens Pedersen med Værge, Morten Steensig, Jens Søndergaard, Augustinus Jacobsen, Sognefoged Jens Larsen samt Chr. Tygesen og Tyge Hougaard, Christen Jensen, Peder Tygesen og Else Sofie Jensdatter. Desuden skulde Peder Schade og Hustru Maren Ejstrup ved »Herreberg« give Møde. Man havde vel næppe tænkt, at det skulde komme saa vidt. Helt glade har de nok ikke været ved at møde i Retten, og de-

res Følelser overfor Augustinus Jacobsen er ikke blevet blidere derved.

Resultatet af Retsmødet blev, at »samtlige Bymænd lovede ogsaa her højtideligen alle som een Mand, at baade denne Pige, saavel som Augustinus og hans Hustru og øvrige Tjenestefolk af dem og deres skal være aldeles uvraget, frie for Bebrejdelser i alle Maader, og uden Fornærmelse baade i Ord og Geringer, derimod af dem alle agtes og æres ligesom andre skikkelige Bønderfolk, i Henseende den paastaaed 1 Rigsdaler (som Augustinus Jacobsen ønskede, de skulde bøde) til Vorgod Fatige, da blev de derom enige saaledes: Morten Steensig betaler deraf 2 Mk., Christen Søndergaard 1 Mk., Jens Andersen 1 Mk., Tyge Pedersen 1 Mk. og Kristen Tygesen 1 Mk., gjør 1 Rdl., som leveres til Sognefoged Jens Larsen, som af ham leveres til Sognepræsten.« Endvidere maatte Drengen og Pigen love at gaa i deres Tjeneste igen.

Forholdet er næppe blevet godt mere mellem de to Parter, og Augustinus har velsagtens følt, at han ikke igen kunde vinde sine Byfolks Agtelse tilbage, hvorfor han naturligvis er blevet ked af at bo der i Byen. Dette er antagelig Grunden til, at han Aaret efter sælger sin Gaard og flytter bort.

BARDE BY

1638 og 1664 er der 7 Gaarde i Byen. Deraf var den ene, Vestergaard, øde allerede 1651 og blev ved at være det til ca. 1705, da der blev bygget en Gaard paa Halvdelen af den øde Jord, medens den anden Halvdel blev brugt af Mændene i Vesterager og Nørgaard. Da Nørager blev bygget i Slutningen af 1700erne, fik den Nørgaards Del af Jorden. I Tiden 1772—1778

blev en ny Gaard udstykket fra Jochum Niensens og Martinus Pedersens Gaarde. Det er den, som senere blev kaldt Kompagnigaarden. De 5 Gaarde (senere 6) hørte til Lundenæs Slot fra 1498 til 1772, da de blev købt af Herremanden paa Sindinggaard, Sinding Sogn, hvorunder de laa, indtil de i Slutningen af 1700erne gik over til Selveje. De øvrige 2 Gaarde laa fra 1651 (og vel længe før), og indtil de omkring 1800 blev Selveje, under Brejninggaard i Brejning Sogn. Hver af Gaardene havde det meste af Tiden 2 Familier. 1688 husede Havgaard endog 4 Familier.

ØSTERGAARD

Navnet har den faaet af sin Plads i Byen. Det er en gammel Selvejergaard, hvis Herlighedsret hørte til Lundenæs 1498—1772. Derefter gik den over til Sinddinggaard, hvorfra den købtes 1792. Derimod har Bonden selv været i Besiddelse af Bondeskylden. 1498 beboedes Gaarden af Jess Matsen, som i Afgift til Herlighedsejeren skulde svare:

» $\frac{1}{2}$ Ørte Rug, $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg, Skovsvin, Skovvogn, 4 Sk. Leding og Setgert, 4 Skip Havre Kongstet.«

1557 og vist længe før ejedes Gaarden af Niels Andersen Hvid i Abildtrup, — Søn af Adelsmanden Anders Hvid i Trabjerg, — som foruden denne tillige ejede adskillige andre Gaarde, deriblandt Abildtrup. Da Niels Andersen døde, satte hans Enke, Johanne Christensdatter, Sønnen Visti Nielsen til at bestyre Østergaard, og helt til 1573 betalte han hvert Aar i Skat for Moderen 2 Daler af Gaarden.¹⁾

Den 8. Decbr. 1573 traf Johanne Christensdatter, som da maa have været noget til Aars, den Aftale med Sønnen, »at han nu

¹⁾ Det var dog kun Halvdelen af Gaarden, som Johanne Christensdatter ejede.

efter denne Dag skulde opholde hende med een Pige hendes Livs-Tid med Klæde og Føde og alt det, som hun Behov gøres til al hendes og samme Piges Underholdning og Ophold mod en Betaling af 30 Daler aarlig i rede Pendinge.«

Som Sikkerhed for rettidig Betaling udstedte hun ham 1573 et Pantebrev paa alt hendes Jordegods, men uden paa samme Tid at yde Sønnen Anders Nielsen i Abildtrup noget Vederlag. Derover blev denne meget brøstholden og lod Broderen Visti Nielsen 1587 stævne for Viborg Landsting for at faa Pantebrevet erklæret ugyldigt. Dette lykkedes ogsaa.

Landstingsdommen er bevaret og lyder saaledes:

»Malti Jensen til Holmgaard, Hans Lindenov til Ørslev, Landsdommer i Nørrejylland og Gunde Skriver Landstingshører ibd. gøre vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1587 Løverdagen, som er den 23. September, paa Viborg Landsting var skikket ærlig og velbyrdig Mand, Jacob Skram til Fruergaard, paa Anders Nielsens Vegne i Abildtrup paa den ene og havde hid i Rette stævnet *Wisti Nielsen i Østergaard* paa den anden Side for et Pantebrev, han berømmer sig af at skulle have forhvervet af hans egen Moder paa noget Gods, enddog han ingen Pending derfor havde udlagt, og mente fordi Moderen ikke maatte sælge dette ene Barn og veigre for^{ne} Anders Nielsen, som og er hendes Søn, og sat derfor udi alle Rette, om samme Pantebrev ikke burde magtesløs at være.

Saa mødte for^{ne} Wisti Nielsen og berette og fremlagde et *Johanne Christensdatters i Østergaard* aaben beseglet Brev, Aar 1573 d. 8. Dag, December udgivet, udi hvilket hun bekender, at hun er forenet og forligt med sin Søn Wisti Nielsen i Østergaard udi saa Maade, som efterfølger, at han nu efter denne Dag skulde opholde hende med een Pige hendes Livs-Tid med Klæder og Føde og alt det, som hun Behov gøres til al hendes og samme Piges Underholdning og Ophold, derfor haver hun lovet aarligen Aar 30 Daler i rede Pendinge, hvert det Aar, saa

længe, som Gud Almægt^e vilde unde hende at leve, og hvis saa sker, at for^{ne} Wisti Nielsen ikke fanger samme 30 Daler hvert det Aar ad Sancti Michells-Daug til gode Rede og Betaling, da sætter hun hannem i Pant, og nu med dette sit Brev i Pant sætter hannem dette eftersk^{ne} Jordegods, som hun haver købt i Fællig, af Kong. Matt. med hendes salige Hosbonde Niels Andersen, og siden efter hannem arvet haver, som er først Abildtrup med al hendes rette Ejendom og Tilliggende, være sig med hvis Navn det nævnes kan i nogen Maade; item den Halvegaard, som Villum Sørensen paabor, skylder 1½ Ørte Rug til hende aarligen; item *Halv-Østergaard*, som for^{ne} Wisti Nielsen selv paabor med al sin Ejendom og Tilliggende, intet undtagen i nogen Maade. — Hvilke for^{ne} Gods og Ejendom for^{ne} Wisti Nielsen skal have udi sin fri brugelige Pant og Forvaring til saalænge, at Wisti Nielsen eller hans rette sande Arvinger fanger samme forskrevne 30 Daler hvert Aar fra den Dag, og saa længe indtil Gud vil unde hende at leve, og bepligter hun sig og sin rette sande Arvinger, samme for^{ne} Gods og Ejendom at fri og frelse for^{ne} Wisti Nielsen for hver Mands Tiltale, som derpaa kan tale med Rette, til saa længe Wisti Nielsen eller hans rette sande Arvinger fanger for^{ne} Sum Pendinge, efter dette hendes Brevs Indhold; sammeledes bekender hun sig ogsaa Johanne Christensdatter i dette hendes aabne Brev, at hun er af en vitterlig Gæld skyldig hendes Søn Wisti Nielsen XXXII Daler, som han haver udlagt for hende af halv Østergaard i Skat i XVI Aar, som han og skal have for^{ne} Gaarde og Gods i Forvaring for, til han fanger samme, for^{ne} XXXII Daler igen og bliver hannem betalt til al hans Minde, som det Pantebrev videre bemelder, dog findes Anders Nielsen ikke samme Brev at have forseglet, og berette for^{ne} Wisti Nielsen, at han skulde have holdt hans Moder med Underholdning eftersom forskrevet staar, og mente, at samme Brev burde ved Magt at være, med flere Ord og Tale dennem derom imellem var. Da efter Tiltale,

Gensvar og Sagens Lejlighed, saa og efterdi Loven medfør, at Fader tør ej sælge sit Barn noget i Hænder, imedens han lever, og Moder, end om han sælger et Barn noget i Hænder, da maa han ej siden veigre de andre, og efterdi for^{ne} Johanne Christensdatter haver givet hendes Søn, Wisti Nielsen, paa forskrevne Ejendom, og ikke nu bevises hun nogen Vederlag derimod haver gjort hendes anden Søn, for^{ne} Anders Nielsen, da kunde vi efter saadan Lejlighed ikke kende samme Pantebrev lovligt, og fordi finde det magtesløs at være. In cujus rei c.«

Wisti Nielsen arvede senere den halve Østergaard, og han maa tillige have købt den anden halve Del; thi i Jordebogen for 1597 staar han opført som Ejer af hele Gaarden. Han er vist død ved denne Tid, thi 1599 er han forsvunden af Jordebogen.

Den næste Ejer, Peder Pedersen, boede her til ca. 1627. Derefter Jesper Christensen til 1651 og maaske længere. 1664 er han afløst af Sønnen (?) Christen Jespersen. 1688 er der kommen to ny Mænd, Peder Christensen og Christen Pedersen, maaske Fader og Søn. 1739 bor sidstnævnte her endnu, medens Peder Christensen allerede var død inden 1705; thi da besad Enken Gaardsparten. Til daglig blev hun af Folk kaldt for »Enken i Barde«. 1711 er hun efterfulgt af Peder Christensen eller Peder Østergaard, som han kaldtes, altsaa Peder Christensen Nr. 2.

1719 vidner denne i følgende Sag, som af Præsten saaledes er noteret i Kirkebogen: »Die 6te Julii døde Anne Jensdatters uægte Barn ved Navn Jens Povelsen, der hun med det gik »ostiatim«. Det blev begravet Dom. 5: p. Trin. og var næsten 2 Aar gammel. Efter Loven gav jeg Øvrigheden dets Død tilkjende, hvilken gav Resolution, at dersom jeg kunde faa Vidner, at Barnet havde været syg siden Philippi Jacobi Dag, og Moderen havde christeligen handlet med det dets Livs Tid, maatte det jordes.

Hvorpaa jeg d. 8. Julii tog Vidnesbyrd herom af Mads Andersen og Thyge Mathson i Worgoed By samt *Peder Østergaard* og *Niels Lauritzen* af Berda, hvilke 4re gav Barnets Moder et godt Vidnesbyrd og derforuden vandt¹⁾ om Barnets Sygdom, hvilken var mig selv tilforn vitterlig.«

Peder Østergaard døde d. 14. Oktbr. 1729, 65 Aar gl. Hans Enke blev boende i Gaarden, men det maa have knebet hende at klare sig; thi samme Aar, som Manden døde, stod hun Resistance for 8 Rdl. hos Herremanden paa Lundenæs for Skyld og Landgilde, og da hun ikke var i Stand til at betale Beløbet, blev hun 1730 stævnet for Bølling Herredsting.

Peder Østergaard efterlod sig 1 Søn og 2 Døtre, nemlig Christen, der senere overtog Gaarden, Karen og Citzel. En Søn, Jesper²⁾, var død som lille.

Citzel blev, hvad der den Gang var en Sjældenhed for en Bondepige, gift med en Mand udenfor Bondestanden, idet hun 1732 blev viet til Sognedegnen for Snejbjerg og Tørring Menigheder, hæderlige Thomas Povelsen.

Medens Peder Østergaards Gaardspart flere Gange har skiftet Ejer eller Besidder siden 1688, er det endnu stadig den samme Mand, der siden den Tid har boet i den anden Gaardspart, nemlig Christen Pedersen. 1726 døde hans Hustru, Kirsten Troelsdatter, 80 Aar gl., men selv overlever han hende i mange Aar, idet han endnu bor i Gaarden 1739.

Ved den Tid har Peder Østergaards Søn, Christen Pedersen, vistnok overtaget hele Gaarden. 1738 købte han paa Auktionen efter Sognedegnen Købke i Vorgodby »1 Korn Sielde« for 11 Skilling. Dette, at han har Brug for en saadan, kunde tyde paa, at han allerede da var bleven Mand i Gaarden. 1744 blev han gift med Pigen Maren Michelsdatter der fra Byen, med hvem han har Børnene: Ole, Just, Karen og Margrethe.

1772 har Gaarden igen faaet to Beboere, idet den ene Halvdel

¹⁾ vidnede.

var blevet overtaget af hans Navne, Christen Pedersen, der kun var 31 Aar, men for at skelne dem fra hinanden kaldte man den ny Mand for Christen Pedersen den yngre. Nævnte Aar solgte Herremanden paa Lundenæs Østergaard — vist kun dens Herlighedsret — til Herremanden paa Sindinggaard, hvorved de fik nyt Herskab.

Deres Landgilde, som de svarede i Penge, beløb sig til 4 Rdl. for hver. Men allerede tre Aar efter døde Christen Pedersen den yngre kun 34 Aar gl., og hans Gaardspart overtages nu af en Mand ved Navn Peder Jensen, som senere efterfølges af Gres Laursen, der 1792 købte Halvgaarden til rigtig Selveje af A. Speitzer til Sindinggaard for 300 Rdl., hvilken Sum Herremanden laaner ham med 1ste Pant i Ejendommen. Gres kan ikke skrive sit Navn, men maa indskrænke sig til at underskrive sig i Skødet som G: L. Allerede Aaret efter byttede han Ejendom med Christen Michelsen fra Vildbjerg, som straks derefter igen afstaar den til Peder Jensen; men Handelerne maa vist være gaaet tilbage, thi endnu samme Aar blev den halve Østergaard af Gres Laursens Enkes Lavvæрге, Povl Madsen Videbæk, skødet til ovennævnte Peder Jensen for 300 Rdl. Denne har ikke været nogen Matador; thi hele Købesummen maatte han laane, og nogle Aar efter, 1798, saa han sig nødsaget til at laane 298 Rdl. af Kaptajn de Linde til Møltrup.

Følgende Notits i Sognets Fattigkommissions Protokol stiller ham ikke i noget smukt Lys. Præsten, der er Kommissionens Formand, skriver 1811 saaledes:

»Paa Fattigkommissionens Ansøgning til Hr. Amtmand von Rosenørn blev det paalagt Peder Jensen i Barde at udlevere 6 Rdl. og en Kaaber-Kiæddel vægtig $7\frac{1}{2}$ Pund, som tilhørte Nr. 4, 1ste Kl. Kirsten Peders Dr., og som blev nægtet hende, da hun flyttede fra Barde til Morten Jensen, Gmd. i Worgodbye. Paa Forlangende blev de 6 Rdl. leveret hende til egenraadig Brug. Kiæddelen derimod blev bestemt til offentlig Salg.«

Senere ejedes Gaarden af en Mand ved Navn Christen Østergaard, der solgte den til Mads Bertelsen Skov, Søn af Bertel Christensen Skov fra Kjærgaard i Timring. Da Gaarden havde næsten al sin Jord paa den anden Side Aaen, flyttede han den 1875 over Aaen til dens nuværende Plads samtidig med, at han solgte den Smule Jord, der var Syd for Aaen. Derefter overdrog Mads Bertelsen Gaarden til sin Søn, Bertel Skov, der igen afstod den til Sønnen Jens Skov, som nu bor der. Nu hedder Gaarden Skovgaard.

Den sidste Besidder i den anden Halvgaard, som vi har omtalt, er Christen Pedersen, som døde 1791, 87 Aar gl.; men allerede 1778 havde han overdraget sin Gaardspart til Sønnen, Just Christensen, som 1792 købte den til rigtig Selveje af A. Speitzer til Sindinggaard for 300 Rdl. Han forøgede sin Gaards Størrelse ved Køb af Jord. — Ved en Auktion, som Morten Stensig, Vorgodby, 1799 holdt over en Del af sin Gaards Jorder, købte han to Parceller for 72 Rdl., og fra Thyge Pedersens Gaard samme Sted købte han en lille Parcel for 34 Rdl. »Gamle Just«, som han blev kaldt paa sine ældre Dage, boede i Østergaard i over 40 Aar.

Hans Eftermand, der hed Mads Madsen, har overtaget Gaarden i Tiden 1814—29, men han var her kun kort; thi 1836 druknede han i Barde Aa i Nærheden af sin Gaard, kun 31 Aar gl., »idet han var gaaet ud paa Marken for at flytte sine Kreaturer, var han kommet i Aaen, hvor han fandt sin Død.«

Hans Enke blev senere gift med en Mand ved Navn Ole Christensen, der saa overtog Ejendommen, som han besad, indtil Stedsønnen Jens Kristian Madsen 1860 overtog den. Denne var i flere Aar Sogneraadformand. Han druknede i Aaen i Juni 1883.

Derefter ejedes Gaarden af hans tre Sønner, een efter een.

HAVGAARD

Før Udskiftningen laa Havgaard, hvilket Navn dog aldrig træffes i de ældre Kirkebøger og gamle Dokumenter, mellem Ottingsgaard, der senere blev udflyttet til sin nuværende Plads, og Østergaard, men nærmest hin og lidt til Nord og bestaaende af tre ikke sammenbyggede Længer.

Fra 1651 til 1808 laa Gaarden som Fæstegods under Brejninggaard, hvorefter den købtes til Selveje.

1688 havde den ikke mindre end fire Fæstere¹⁾ nemlig, Christen Pedersen, Jes²⁾ Jørgensen, Niels Jensen og Tommes Tommesen, som i Landgilde svarede 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Skovvogn, 1 Brandsvin, 1 Fornød, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 6 Gæsteri Havre, 1 $\frac{1}{2}$ Mk. 2 Alb. Gæsteripenge.

1705 er de tre førstnævnte Fæstere forsvundne, og der er kommen en ny Mand ved Navn Ole Jespersen, og 1708 er der kommen en tredie Fæster, som hed Søren Andersen. Denne sidste havde en Datter, Edel, der 1720 blev gift med Søren Christensen af Bredekjær i Nøvling, men et Par Aar efter døde hun i Barselseng, og hendes lille Datter, Citzel, blev bragt til Bedstefaderen i Barde, hvor hun skulde opfostres, men døde her 17 Dage gammel. Søren Andersen selv døde samme Aar, 60 Aar gl., medens hans Hustru, Maren Jensdatter, overlevede ham i 15 Aar, idet hun først døde 1737 Natten mellem d. 27. og 28. August i en Alder af 75 Aar.

Om Oluf eller Ole Jespersen og hans Hustru, Kirsten Jensdatter, kan man med Sandhed sige, at de fulgtes ad i Liv og Død, idet de var født samme Aar og døde med nogle Maaneders Mellemrum henholdsvis 7. Jan. 1732 og 14 April 1731 i en Alder af 70 Aar.

Inden Oluf Jespersen døde, var Gaarden bleven fæstet til

¹⁾ 1651 hed Fæsterne Jep¹⁾Jørgensen og Peder Andersen, og 1664 er denne sidste afløst af Christen Pedersen. ²⁾ Skal velsagtens være Jep i Stedet for Jes.

Jens Olufsen, velsagtens hans Søn, men han boede her kun kort Tid; thi 1736 døde han, 34 Aar gl. Med sin Hustru, Lene Hansdatter, havde han en Søn, Oluf, og to Døtre, som begge hed Kirsten.

Af Skiftet efter ham ses, at han havde følgende Besætning paa sin Gaard:

1 brun Hest, 7 Aar, 1 gl. sort udlevet Hoppe, 2 sort hjelmmede Stude, 4 Aar, 2 sort hjelmmede dito, 3 $\frac{1}{2}$ Aar, 1 bolled Kvie, 3 Aar, 1 sort Kvie, 4 Aar, 1 rød Ko, 6 Aar, 2 sorte Køer, 2 graa Køer, 2 Studekalve, 1 Stud, 13 gl. Faar, 15 unge dito, 1 gl. Svin og 2 Bistokke.

I Modsætning til mange Fæstebønder paa den Tid sad Jens Olufsen jævnt godt i det, eftersom han kunde svare enhver sit og endda efterlade sig en lille Pengesum paa 24 Rdl. til Arvingerne.

Boets Indtægt beløb sig til 111 Rdl. 2 Mk. 6 Sk. og dets Udgift til 91 Rdl. 3 Mk. 6 Sk., hvoraf de 90 Rdl. medgik til Afhjælpning af Gaardens Brøstfældighed og til Komplettering af Hestebestanden og Avlsredskaberne, som manglede følgende i at være i Overensstemmelse med Loven og Forordningerne:

4 dygtige Plovbæster, 1 forsvarlig Arbejdsvogn, 1 Plov og 1 Harve.

Allerede Aaret efter gifter Enken sig med Peder Pedersen fra Brejning, der nu overtager Gaarden i Fæste. I dette Ægteskab blev der født en Datter, Kirsten, og Sønnerne Jens, Peder og Hans. Jens, som var det ældste af Børnene, blev født d. 16. Febr. 1738. Forældrene vilde have haft ham i Kirke Søndagen efter, men det kunde imidlertid ikke lade sig gøre, da Præsten var blevet syg og ikke holdt af at komme uden Dørs i det kolde Vintervejr, »thi jeg var for svag, at jeg icke turde sætte mig op i Kirken«, skriver han i Kirkebogen. Barnet blev saa hjemmedøbt i Præstegaarden, hvad forøvrigt var meget almindeligt der i Sognet.

I omtrent 40 Aar besad Peder Pedersen Gaarden. Aaret før hans Død, der indtraf d. 2. August 1776, var der stor Fest paa Gaarden, nemlig Dobbeltbryllup, idet Sønnen Hans blev viet til Pigen Kirsten Nielsdatter og Datteren Kirsten til Ungkarl Niels Nielsen fra Brejning.

Hans Pedersen overtog derefter Fødegaarden, som han i godt 30 Aar havde i Fæste. 1785 vidner han tillige med Lavrids Lavridsen og Michel Nielsen der af Byen i Sagen mellem Maren Lavridsdatter og hendes Mand, Anders Lavridsen i Ottingsgaard. Han naaede ikke at blive Selvejer, men var Fæster lige til sin Død 1806, paa hvilket Tidspunkt ellers saa godt som alle Gaardmænd i Sognet var Selvejere.

Den næste Fæster hed Christian Markussen, som 1808 købte Gaarden til Selveje af Fru Albertine til Brejninggaard for 600 Rdl. 1813 solgte han en Parcel af Htk. 4 Skp. $1\frac{1}{2}$ Alb. til Peder Pedersen for 500 Rdl., altsaa omtrent lige saa meget, som han selv havde givet for hele Gaarden, et Bevis paa, hvormeget Ejendommene siden da var stegne i Pris.

Samme Aar købte han af Peder Steffensen, Aulum, en Parcel Nr. 3 fra Hamborg af Htk. 2 Skp. 1 Fdk $\frac{1}{4}$ Alb. for 190 Rdl. 1822 havde han endnu Gaarden, men 1829 er der kommen en ny Ejer ved Navn Christen Pedersen, som 1838 overdrog den til sin Svigersøn, Jens Jensen, f. i Nørager 1. Febr. 1811, der var Sognefoged, Medlem af Sogneforstanderskabet, Kliffoged m. m. En kort Tid var han sammen med Peder Larsen i Barde Ejer af Martinus Pedersens Gaard, og i Forening med Ebbe Moesgaard købte han Kompagnigaarden, som han, efter at han var bleven Eneejer, flyttede op til Landevejen, hvorefter han solgte den til Laust Pedersen. Paa Havgaard var der Krohold for Drivere og Kreaturhandlere, som benyttede den gamle Drivervej fra Holstebro til Sønderjylland. 1880 afstod Jens Jensen Gaarden til sin Svigersøn Jens Nielsen fra Kollerup Sogn, der igen 1908 solgte den til sin Søn, Niels Peder Beck, som nu ejer den.

OTTINGSGAARD

var den eneste af Gaardene der i Byen, som ved Udskiftningen blev udflyttet. Oprindeligt laa den mellem Havgaard og Compagnigaarden, men blev flyttet over paa den nordlige Aabred til sin nuværende Plads. Den gamle Gaard bestod af fem ikke sammenbyggede Længer, hvoraf de fire dannede en Firkant, medens den femte laa mellem denne og Drivervejen. De mange Længer og Beliggenheden ved Vejen kunde godt tyde paa, at Kroen eller Herberget, som det blev kaldt, oprindeligt har været her, men ved Udskiftningen saa er blevet flyttet til Havgaard.

Navnet Ottingsgaard er nyt. Det har sin Oprindelse fra en af Bymarkerne, kaldet Ottingsmark. I over 100 Aar har Gaarden ligget som Fæstegods under Brejninggaard, nemlig fra 1688 til 1806, da den blev Selveje. Foruden denne var Havgaard den eneste i Byen, som hørte til nævnte Hovedgaard.

Den første kendte Fæster hed Søren Andersen¹⁾, som boede her 1688 og 1702. Paa sine ældre Dage gik han altid i Byen under Navnet »gamle Søren Andersen« for at skelne ham fra en yngre Mand af samme Navn, som paa samme Tid boede i Havgaard.

Ca. 1702 blev han afløst af en Fæster ved Navn Maths Gregersen, men er vel nok fremdeles bleven boende i Gaarden til sin Død 1719. Den ny Mand, Maths Gregersen, svarede 1708 i Landgilde: »3 Tdr. 6¹/₂ Skp. Rug, 1 Harbo Pund Smør, 1 Svin, 1 Fornød, 1 Mk. Gæsteripenge.«

Han var vistnok en anset Bonde. 1703 nævnes han som Kirkeværg, og 1738 er han Vurderingsmand ved Boet efter Degnen Købke i Vorgodby. Ved Auktionen efter denne købte han:

»1 Rivejern 1 Sk., 1 sribet Sengeklæde 1 Mk. 14 Sk., 1 Par Støfler 9 Sk., 2 Boutellier 10 Sk.«

1725 døde Maths Gregersens gamle Tjenestepige, Apelone

¹⁾ 1651 og 1664 hed Fæsteren Michel Pedersen.

Christensdatter, 70 Aar gl. Og tre Aar efter døde en gammel Betler der i Gaarden, hvorom Præsten skriver i Kirkebogen: 1728 »Die 27. Jan. døde Niels Troelsøn af Wium Bye hos Maths Gregersøn i Berda, da han var kommen andre Steder fra, hvor han havde betlet sit Brød; thi ellers hørte han til Wium Sogn. Han blev begravet Dom. Sexagesima og var 85 Aar gammel.«

Maths Gregersen havde med sin Hustru, Mette Sørensdatter, død 1716, Datteren Karen, som blev gift med Christen Jacobsen fra Paarup i Assing, og Sønnen Søren, der blev gift med Maren Svendsdatter fra Videbæk og derefter overtager Fødegården, som han saa besidder indtil sin Død 1761.

Hans Enke overdrager Ejendommen til Anders Lavridsen og flytter derefter til Videbæk, hvor hun gifter sig med Gaardmand Mads Andersen. (Se nærmere om hende der).

Da Anders Lavridsen eller Larsen overtog Gaarden efter Enken, blev der indgaaet følgende Accord mellem dem:

»Kender jeg undertegnede Anders Larsen at have acorderet med Maren Svendsdatter om at minde¹⁾ hende fra hendes nu paaboende Sted i Barde, Brejninggaard tilhørende, saaledes som følger:

1. Undtager hun inden Døre Sølv, Tin, Kobber, Messing, undtagen en Kobberkeddel med Tilbehør, som hører mig til.

2. Undtager hun sig tvende Senge, hendes egen og den bedste af Gæstesengene, en rød Stol, Øltønderne, undtagen en Tønde og 1 Fjerdingkar, som hører mig til.

3. Undtager hun hendes Kiste, en stor Kiste og nogle Glas og Botellier.

4. Hører alt, hvad som findes inden Døre, mig til, af hvad Navn det og nævnes kan, undtagen 2¹/₂ Td. Kornsække og hendes Uld og Redskaber, der til det tilkommer hende.

5. Alt, hvad som findes uden Døre, af hvad Navn det endog

¹⁾ „minde“: afgøre i Mindelighed — uden Rettens Mellekomst.

nævnes kan, levende og dødt, undtagen 2 store Stude og 10 Faar, der hører hende til.

6. Derimod skal hun lade Foraarsarbejdet gøre, indtil Bygget skal saas, samt lade Sædekorn til Jorden, saa og forpligter hun sig til at fly mig 5 Tdr. Rug og 4 $\frac{1}{2}$ Td. Byg til min Sommerføde. Derimod forpligter jeg mig til at betale hende, naar jeg antager Stedet om Valborgdag, 64 Rdl. 4 Mk.

Saa betvivler jeg ikke, at hun forlader Kreaturerne saadan Fods, at det kan være mig til Gavn og hende til Ære. Ikke heller vil jeg tvivle paa, at noget af det mig tilhørende skulde blive ombyttet eller forvildet.«

1765 modtog Anders Larsen Fæstebrev paa Gaarden. Det hid-sættes her og ser saaledes ud:

»Jeg Christian Frederik Juel til Brejninggaard, født Baron til Baroniet Rystensten, hans kongl. Majestæts bestalte Obriste af Cavaliriet, gør vitterligt at have stædet og fæstet, ligesom jeg herved stæder og fæster Anders Larsen Vium et mig tilhørende Sted i Barde By, anført i nye Landmaalingers Matrichel for Hartkorn 3 Td. 2 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. efter mig i Dag produce-rede Afskedsbevis fra Londenis Gods under 26de November, hvilket Sted med alt sit rette Tilliggende af Agre og Eng, Forte fællig Tørveskær, Lyngslæt og Fædrift, ham og Hustru behol-den, saalænge de til bestemte Tider svarer alle Kongl. ordinære og ekstraordinære Skatter og Paabud, item til hvert Aars Mar-tini svarer i aarlig Landgilde 6 Rdl. — siger seks Rigsdaler — og er ham forsikret, at Stedet ej skal blive solgt, ham eller Hu-stru til nogen Fornærmelse i deres Fæste, hvorimod han for al Ægt og Arbejde er forskaanet undtagen et Græs- eller Hølæs at hente med de andre hans Medtjenere eller en Ringkøbing Rejse om Sommeren, hvilken af Delene at forrette dependerer af Herskabets Godtbefindende. I Indfæste betaler han, før Fæ- stebrevet imodtoges, 40 Rdl. — siger fyrretyve Rigsdaler — samt overlevere hans Frihedspas Londenis Gods paa sin forord-

nede Papirer. Stedet holder han paa Bygning i lige saa god Stand, som det nu findes, Besætningen i lige Omstændigheder og Markerne i forsvarlig Drift, intet af det tilliggende forvilder, forvender eller til upligtigt bruger eller bruge lader, og heller noget Foder fra Stedet bortsælger eller bortlaaner, alt under dette sit Fæstes Forbrydelse. — Han retter sig »øfrigens« efter hans kongl. Majst. allernaadigste Lov og Forordninger og er mig og mine udsendte hørig og lydig — under min Haand og hostrykt Signete.

Brejninggaard, d. 28de November 1765.

C. F. Juel.

Gaardens Brand.

I Sommeren 1770 afbrændte Gaarden, og man havde Anders Larsen mistænkt for at have paasat Ilden. Fra Bølling Herreds Tingbog har vi følgende Enkeltheder om Ildsvaaden:

1770, 3. Juli, indstævner Fogeden paa Brejninggaard, Johs. Aagaard, Vidner i Anledning af en Ildebrand i Barde. — Fæsteren Anders Larsen af Barde forklarede, at det var ham umuligt at sige, hvordan Ilden var opkommen, eftersom han ikke var hjemme. Han var gaaet hen til en anden Mand der i Byen. Saa kom der en Pige løbende og fortalte ham, at der var Ild i hans Gaard. Byens Folk var i Kirke. Da han kom til Gaarden, fik han at vide, at Ilden var opkommen i Laden, hvori der var utorsken Korn og Foder. Han gjorde Anskrig og søgte selv saa godt, han kunde, at slukke. Endelig kom nogle fra Byen ham til Hjælp, og han fik sendt ridende Bud op til Kirken, hvorfra der og omsider kom Folk; men da havde Ilden allerede fat i 2 af Gaardens Huse, saa der var intet at gøre — baade Sals- og Ladehusene brændte. Dog alligevel bjergede han, ihvor stærk han endog forklarer, Ildebranden var bespændt i alle Husene, ei alleene alle sine Creaturer og Heste, men endogsaa Plov og 2 Vogne, sampt sine Senge- og Gangklæder, sampt og biergede

sit Fæstebrev, som laa over Hylden, hvor Ildebranden var, og hvor Salshuset afbrændte.

Anders Larsen blev spurgt, hvorfor han ikke var i Kirke? — Fordi hans Karl ikke var hjemme, og hans Kone gik svanger — hun barslede da ogsaa Dagen efter. — Hvad det da var for et nødvendigt Ærinde, der førte ham hjemmefra netop, som Ilden opkom, naar Karlen ikke var hjemme, og Konen gik alene i den Tilstand? —

Han vilde købe et Par Træsko til sin Tjenestepige. — Var han da kommen derind, hvor han skulde købe Træskoene, da han fik Bud om, at Gaarden brændte — og hvem bragte ham det Bud? — Ja han var, og det var Pigen dér, der sagde ham, at hans Gaard brændte. —

Om nogen Luge i Laden stod aaben om Natten, og om der var Laas og Lukke for hans Lade, — om der nylig var bleven tærsket i Laden, om der havde været eller ligget Fremmede i Laden, om nogen Tjenestekarl havde været der med Pibe, eller om han selv røg Tobak? —

Nej, der var ingen Laas for Laden, — der var tærsket 8 Dage før, — ingen Fremmed havde ligget der, — hans Karl ryger ikke, men det gør han selv.

Om han kort før Branden havde været i Laden? — Ja, et Par Timer før hentede han Foder til Kreaturerne.

Hvortlænge varede det, inden han, efter at han var kommen til Brandstedet, fik Bud til Kirken? Det skete saa hurtigt, det var muligt. — I hvad Stand var de afbrændte Bygninger paa Tag og Fag, især Ladehusene? — Laden sønder i Gaarden var i slet Stand; de andre Huse havde han repareret. Det var i det første Hus, Ilden opkom. — —

Svar fra andre Vidner: Ilden opkom Vor Frue Dag i Faste, som indfaldt paa en Søndag. — Ingen vidste, hvordan Ilden opkom; men den opkom i den søndre Lade. — Gaarden bestod af 4 Huse, men hvor mange Fag vidste de ikke. — De saa, at alle

4 Huse afbrændte paa éngang. — Alt Anders Larsens Korn paa Loft og i Lade brændte saa nær som en Haandfuld Korn, der blev reddet derved, at det faldt ned fra Loftet, og desuden lidt, som stod i Løb — maaske et Par Skæpper. Om de vidste, at en Del af Besætningen ganske opbrændte? — De vidste blot, at hans Harve brændte, da de saa Tænderne i Asken. Desuden brændte hans Læder- og Seletøj, samt Tøjrer og Bindsler og Sengesteder. Det øvrige blev reddet. —

Baade brandlidte, hans Folk og de øvrige reddede flittigt, hvad de kunde. — Om Anders Larsen var meget bedrøvet, da de kom til Brandstedet? — De saa ikke, at han græd, kunde derfor ikke sige, hvor bedrøvet han var. De saa ikke, at han bar Vand; men siden, da han saa, at de andre gjorde det, hjalp han til. — De kunde ikke nægte, at det almindelig sagdes, at Anders Larsen selv var Aarsag til Branden. Bygningerne forkom dem ikke særlig slette.

(Sagen opsat i 5 Uger — ses ikke genoptaget).

Straks efter Branden bortrømte Anders Larsen fra Hustru og Børn; men da der var gaaet 13 Aar, og man stadig intet hørte fra ham, ansøgte Hustruen ved Tamperretten i Ribe om at faa sit Ægteskab med ham opløst; men da hun ikke selv eller ved nogen anden efter Ordre gav Møde der, blev hendes Sag afvist.

Til Brug i nævnte Sag havde hun faaet følgende Tingsvidne udstedt fra Bølling Herredsting:

Tirsdagen d. 26. Julii 1785 blev Retten ved Bølling Herredsting betjent af Herredsfogden, Raadmand Montagne, og Herredsskriver, Byskriver Hviid, samt de sædvanlige Stokkemænd. — Hvor da var tilstede Karen Larsdatter, som har været gift med Anders Lauriten, som boede i Barre i Worgod Sogn under Bølling Hrrd., hvilken efter hendes Anmeldelse skal være bortrømt fra hende for 13 Aar siden, og ikke havde hørt det mindste til ham, enten han var død eller levende, hvilket hun paa sit behørig Sted med Ed kan bekræfte ligesom ogsaa er forhen ud-

taget Stevning efter Lovens Maade og Tid imod bemeldte hendes Mand, men ej har indfundet sig— og frembragte med sig 3de Vidner, nemlig Hans Pedersen, Lars Lauritzen og Michel Nielsen, alle fra Barre. — Hvilken paaberaabte Stævning er udstæd under 25. April og læst ved Nørrejylland's Landsting d. 23. Maj sidst under Nr. 15, og Vidnerne forkyndt d. 13. Junii. —

Og som bemeldte Kone er af Kongen allernaadigst benaadet m. beneficium paupertatis til denne Sags Forme under 4. Martii sidst, saa blev samme læst og Acten indlemmet. —

Derefter blev Vidnerne fremkaldte og efter Lovens Maade tilige advaret at vidne deres Sandhed, samt derpaa aflagde de deres corporlige Eed.

Og derpaa blev Vidnerne efter Maren (skal være Karen) Larsdatters Forlangende tilspurgt følgende:

1. Om de har kendt den undvigte Anders Lauridsen?
Svar, alle 3, Ja.
2. Om han ikke boede i Barre i W. Sogn under Bølling Hrrd. og en Fæster af Brejninggaard?
Svar, alle 3, Ja.
3. Om han ikke, nemlig And. L., bortrømte fra sin Kone og Børn og fra sin ifæstehavende Gaard?
Svar: Ja.
4. Om han ikke var mistænkt for at have afbrændt sin Gaard og sluttelig derfor bortrømt?
Ja, saa vidt som de kan tænke og haver hørt, skulde han selv have afbrændt sin Gaard.
5. Hvortlænge det er siden, han rømte bort?
Svar: tilvisse var det 10 a 11 Aar.
6. Om han ikke har været hjemme siden ell. hørt noget til, hvor hans Opholdssted skulde være?
Svar: de har hverken hørt ell. set ham siden ej heller ved, hvor han har opholdt sig.

7. Om de kjender bemeldte bortrømtes Kone, Karen Larsdt., og om hun har haft nogen Børn med ham?
Svar: ja de kjender hende, og har 2 levende Børn efter hendes Mand.
8. Hvorlænge har de kjendt samme Kone?
Svar: i 6 Aar, medens hun og hendes Mand boede i Barre, og nu siden har de kjendt hende.
9. Om de har hørt ell. ved, at hun og hendes Mand levede i Uenighed med hverandre i den Tid, de kjendte dem i Barre?
Svar: nej det hørte og vidste de ikke.
10. Om hun har, siden hendes Mand rejste fra hende, begaaet noget uanstændig ell. opført sig i nogen Maade uskikkelig?
Svar: alle 3de som tilforn, at i den Tid, de har kjendt hende, ved de slet intet andt om hende at sige ell. mindste forargelig Opførsel.

Anders Larsens Eftermand hed Peder Larsen, i daglig Tale kaldt Pe Larsen, som besad Gaarden i 36 Aar, fra 1770 til sin Død 1806. Med sin Hustru, Anna Jørgensdatter, havde han 4 Dreng, nemlig Jørgen Christen, Las, Christen, Peder og Datteren Else Kirstine. Sønnen Christen Pedersen købte 1806 Fødegården til Selveje af Fru Albertine til Brejninggaard for 800 Rdl.

1821 mageskiftede Jens Mortensen Søndergaard i Vorgodby med Ottingsgaard, som han 1851 overdrog til sin Søn, Christen Jensen, der senere solgte den til sin Brodersøn, Anton Jensen, som var bleven opdraget der paa Gaarden. Derefter solgte han den til dens nuværende Ejer, Thomas Bendtsen.

KOMPAGNIGAARDEN

er en forholdsvis ny Gaard, hvis Jorder oprindeligt har hørt til Jochum Niensens og Martinus Pedersens Gaarde, men som i Tiden 1772—78 er bleven udskilt derfra og bebygget.

Dens Navn er endnu yngre. Det skal hidrøre fra, at to Mænd engang i Midten af forrige Aarhundrede købte Gaarden i Kompagni.

1778 beboes den af Michel Nielsen, men om det er ham eller hans Fader, Niels Michelsen, — der var Ejer af Jorderne, førend de blev udskilte, — som ejede Gaarden kan ikke oplyses.

Michel Nielsen ejede selv Bondeskylden, medens Sindinggaard sad inde med Herlighedsretten, som den 1772 var kommen i Besiddelse af fra Lundenæs. I Landgildeydelse maatte han svare 8 Rdl. Selv om han var en af de faa Bønder i Sognet, der var Ejer af Bondeskylden, var han dog ikke nogen velhavende Bonde, eftersom han maatte gøre Laan.

13. Juni 1793 findes udstedt en Panteobligation fra Michel Nielsen til Christen Mortensen, Abildtrup, paa 300 Rdl. med 1ste Prioritet i Gaarden. En Del af Pengene har han velsagtens brugt til Købet af denne, som han Aaret efter fik til rigtig Selveje af A. Speitzer for 180 Rdl.

Michel Nielsen beboede Gaarden i flere Aar som Ungkarl. Først 1782, d. 27. September, blev han gift med Pigen Kirsten Christensdatter af Barde, der 1792, 22. Juli fødte en Datter, som i Daaben blev kaldt Anna.

Omkring 1810 afstod han Gaarden til Sognefoged Jens Nielsen Kjær fra Kjær i Borris, som senere afstod den til Sønnen. Derefter ejedes den af Knudsen, der omkring 1853 flyttede fra Sognet, og dernæst af Jørgen Poulsen, som ikke kunde klare sig. Straks efter blev den solgt til Sognefoged Jens Jensen i Barde og Ebbe Moesgaard fra Borris. Den første flyttede Gaar-

den op til Landevejen, men solgte den snart efter til Sognefoged Jens Abildtrup, som boede her i mange Aar. Senere har den skiftet Ejer flere Gange.

JOCHUM NIELSENS GAARD

Midtvejs mellem Ottingsgaard og Vestergaard laa før Udskiftningen tre Gaarde klods op ad hinanden. Den midterste var Jochum Nielsens, som nu er revet ned. Den var en Lundenæsgaard fra 1498, indtil den 1772 blev solgt til Sindinggaard, hvorfra den 1792 købtes til Selveje.

Efter Landgilden at dømme hed Fæsteren her 1498 Michel Eysen, som i Afgift maa svare 4 Ørte Rug og 1 Skovsvin.

1597 nævnes Gaarden som en »Jordeigergaard«, hvis Besidder da hed Niels Andersen. 1613 er denne bleven efterfulgt af Jacob Jensen, der som sin Formand skal svare følgende Afgift til Lundenæs Slot:

»leding 2 Sk., 2 Alb., 2 skiper haffre, 1 $\frac{1}{2}$ Ørtj rug, 1 $\frac{1}{2}$ Ørtj biug, 1 faar, 1 gies, 2 høns, 1 skouogen, 1skousuin, 12 Giestriheste.«

Igennem lange Tider var Gaarden her og Østergaard de eneste Selvejergaarde i Barde.

Fra 1621 til 1651 boede Olluf Ollufsen her.¹⁾ Det var en elendig lille Besætning, der nævnte Aar holdtes paa Gaarden: 1 Øg, 3 Køer, 4 Ungnød og 14 Faar.

1688 beboedes Gaarden af Niels Lauridsen og Jens Eriksen.²⁾ Førstnævnte havde en Datter, Lene, der døde 1721, og uden Tvivl en Søn, Lavrids Nielsen, der 1718 blev gift med Præstens

¹⁾ I Gaarden boede tillige en anden Fæster, som 1623—24 hed Niels Persen, 1630—33: Peder Olufsen, 1634—35: Mads Christensen, 1638—39: Karen Andersdatter, 1645 Mads N., 1651: Peder Pedersen. ²⁾ Jens Eriksen boede her ogsaa 1664, men Gaarden ejedes da af Chr. Pedersen i Vorgodby.

Tjenestepige, Citzel Jensdatter. Brylluppet stod i Præstegaarden.

1724 hed Fæsteren Niels Jensen eller Niels Lysgaard, som han blev kaldt. Den 9. August nævnte Aar døde i Gaarden en 11 Aars Dreng fra Faster Sogn ved Navn Niels Jensen, velsagtens Gaardens Hyrdedreng.

1731, Natten mellem den 27. og 28. Oktober døde Niels Lysgaards Hustru, Johanne Olufsdatter, tre Dage efter hendes 89 Aars Fødselsdag, og Aaret efter døde han selv, 74 Aar gl. Men allerede 1729 havde Niels Lysgaard afstaaet Ejendommen til Laurs Jensen fra Tolsgaard, som dette Aar viedes til Pigen, Birgite Larsdatter, fra Barde. Han var ingen Matodor; thi 1730 staar han i Restance hos Herremanden for 6 Rdl. Da han stadig i Kirkebogen kaldes for Laurs Lysgaard, er han maaske Broder til sin Formand. Han har en Søn, Las, der siden overtager Gaarden, og Døtrene: Citzel, der døde som lille, Johanne og nok en Citzel.

1743 er Laurs Lysgaard død; thi da gifter hans Enke sig med Jens Christensen fra Ahle, som saa antagelig har overtaget Gaarden, da han ikke senere findes boende i Ahle.

34 Aar efter, 1767, træffer vi en ny Mand paa Gaarden, nemlig Lars Larsen. Det er naturligvis Lars Lysgaards Søn, der nu har overtaget Hjemmet i Fæste efter Stedfaderen. Hans Hustru, der 1772 fødte ham en Søn, Lars, hed Kirsten Jensdatter. Hun var født i Barde. Baade før og efter, at Ejendommen var kommen under Sindinggaard, svarede Lars Larsen 6 Rdl. i Landgilde.

I Tiden 1772—78 blev Halvparten af Gaarden og af Nabo-gaarden mod Vest, som begge i mange Aar fæstedes af Niels Mikkelsen, udskilt, og en ny Gaard, den senere saakaldte Kompagnigaard, blev opført. Lars Larsen var kun Selvejer i 4 Aar. 1792 købte han Gaarden af A. Speitzer, Sindinggaard, for 300 Rdl.; men allerede 1796 skødede han den til Jochum Nielsen for

100 Rdl. paa den Betingelse, at der skulde bygges et Aftægts-
hus paa 4 Fag ved Gaarden til ham og hans Hustru, hvor de
skulde have Kost og Underhold deres Levetid. Opholdskontrak-
ten er tinglæst den 7. Marts 1796.

Besætningen, som fulgte med Ejendommen, var paa 2 Bæster,
4 Køer, et Svin og 40 Faar. Lars Larsen var som saa mange af
hans Bysbørn ikke Skrivekunsten mægtig, hvorfor han altid
maatte underskrive sig som L. L. S. Jochum Nielsen bor i Gaar-
den endnu 1814. Den 30. Marts 1810 gav han til Fattigvæsenet
i Vorgod i Anledning af sin Velgørers Jordefærd 1 Rdl.

Nu er Gaarden nedrevet og Jorden solgt.

MARTINUS PEDERSENS GAARD

Opriindelig laa Gaarden et Stykke længere mod Vest; men for
ca. 40 Aar siden blev den flyttet til sin nuværende Plads.

Før Udskiftningen bestod den af 6 Huse, hvoraf det ene, vist
Stuehuset, laa for sig selv et Stykke mod Nord, medens to Vin-
kelhuse til Dels dannede Gaardspladsen mod de øvrige Sider.
Det 6te Hus laa Vest for Gaarden.

Gaarden er uden Tvivl identisk med den Lundenæsgaard der
i Byen, som 1498 svarede 3 Ørte Rug og 1 Skovsvin i Afgift og
beboedes af Æski Clemensen.

1528 fik Søren Tomesen og hans Hustru i Trøstrup Livsbrev
paa en øde Jord i Barde »øster op til Peder Ipsen mod at for-
bedre og bygge det og aarlig udgive Rettighed deraf efter Lens-
mands og Herredsmænds Tykke.«

Det maa være Martinus Pedersens Gaard, her er Tale om, da
det vides, at Peder Ipsen eller Jepsen den Gang boede i Vester-
gaard, Nabogaarden mod Vest.

1597 og 99 hed Fæsteren Laurits Jensen. Han svarede til Lundenæs Slot følgende Afgift: 1½ Ørte Rug, 1½ Ørte Byg, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skovvogn, 1 Skovsvin, 1 Fodnød og 12 Gæsteriheste. 1610 er der kommen en ny Fæster, som hed Laurids Pedersen Smed.¹⁾

1645 og 1651 bor Peder Larsen, vel fornævntes Søn, og Mads Tomis Seffrinsen her. Nævnte Aar bestod deres Besætning af 2 Øg, 3 Køer, 4 Ungnød og 12 Faar, og i det forgangne Aar havde Udsæden været: 2 Tdr. Rug, 8 Skp. Byg, 0 Skp. Havre.

Det vides ikke, hvorelænge de to Mænd besad Ejendommen; men 1664 er de enten døde eller bortflyttet; thi da bor Gregers Olsen, Oluf Pedersen og Frands Sørensen her. 1688 er de to sidste afløste af Lavrids Andersen. Endnu 1702 og maaske senere bebor denne og Gregers Olsen Gaarden; men 1724 er der atter kommen ny Fæstere, nemlig Oluf Christensen og Niels Michelsen, som velsagtens er en Søn af den Michel Nielsen i Barde, der døde 1726 omtrent 89 Aar gammel.

1724 døde Oluf Christensens Hustru, Karen Andersdatter, men allerede inden Aaret er omme, indgaar han nyt Ægteskab med en Pige fra Barde, Maren Madsdatter. Han har ligesom den anden Fæster paa Gaarden, Niels Michelsen, siddet i dyb Armod. Flere Gange blev de stævnet for Bølling Herredsting, fordi de i lange Tider havde staaet i Restance for Skyld og Landgilde. Første Gang beløb Summen sig til 19 Rdl., en ikke ringe Sum paa den Tid; men da de begge blev boende i Gaarden mange Aar efter, maa de have kunnet skaffe Pengene til Veje. Oluf Christensen døde 1746.

Niels Michelsen havde sin Gaardspart i Fæste i over 50 Aar.

1723 stod han aabenbar Skrifte i Vorgod Kirke for Letfærdigheds Synd mod Maren Hansdatter, som tjente ham. Han var gift tre Gange, men de to første Ægteskaber var meget korte, idet hvert knapt varede et Aar.

¹⁾ 1610—33 boede Chr. Wistisen her samtidig med Laurids Pedersen Smed.

1736 viedes han første Gang til sin Tjenestepige, Anne Jensdatter, af Brejning, som samme Aar fødte ham et dødt Barn. Selv døde hun inden Aarets Udgang, kun 24 Aar gl. Hans anden Hustru, Kirsten Gravesdatter, havde ogsaa tjent ham. Deres Bryllup stod 1745; men allerede en af de første Dage i det paafølgende Aar døde hun, 35 Aar gl., efter at hun havde født et Pigebarn, der i Daaben fik Navnet Anna; men en Maanedstid efter døde ogsaa dette..

Niels Michelsen var ikke Enkemand ret længe; thi 1747 blev han gift for tredje Gang med Pigen, Anna Knudsdatter, af Barde, der blev Moder til fire Dreng: Michel, der senere blev Ejer af Kompagnigaarden, Knud, Jens og Jochum, som blev Ejer af Nabogaarden mod Øst.

1738 var Niels Michelsen paa Auktion i Vorgodby, hvor Degnen Købkes Efterladenskaber skulde sælges. Ved denne Lejlighed købte han »1 Spansrør« for 12 Sk.

Foruden Halvdelen af denne Gaard havde han tillige Halvparten af Jochum Nielsens Gaard i Fæste; men i Tiden 1772—78 blev de to Gaardsdele sammenlagt, og en ny Gaard blev opført, den senere saakaldte Kompagnigaard, der 1778 beboedes af Sønnen Michel. Dette Aar døde Niels Michelsen, 80 Aar gl. 1771 beboedes Gaarden af Christen Pedersen Ørskov, der samme Aar stævnedes for Bølling Herredsting for Restancer paa Skyld og Landgilde m. m.

1772 fik han nyt Herskab, idet Gaarden, der siden 1498 havde ligget under Lundenæs, nu blev solgt til Sindinggaard, hvorved han fik sin Landgilde forhøjet fra 2 Rdl. 32 Sk. til 3 Rdl. 32 Sk. 1778 er Gaarden bleven overtaget af Jesper Christensen, der 1805 blev afløst af Niels Madsen.

1814 bor vistnok Søren Nielsen her; han afstaar senere Gaarden til Sønnen, Søren Christian Sørensen, hvis Søn, Jochum Sørensen, mageskiftede den til sin Svoger, Jens Chr. Olesen fra Brejning. Denne solgte den derefter til Jens Jensen og Pe-

der Larsen i Barde, som straks efter afstod den til Niels Madsen. Den næste Ejer hed Hans Mortensen, som afhændede den til Martinus Pedersen, hvis Søn nu har den.

VESTERGAARD

som naturligvis laa længst mod Vest i Byen, er en af de Gaarde i Sognet, man ved mest om fra gammel Tid, idet man kan følge den og dens Beboere helt fra 1498. Fra nævnte Tidspunkt til 1772 laa den under Lundenæs Slot, hvorefter den kom til Sindinggaard, hvorfra den 1792 købtes til Selveje.

1498 beboedes Vestergaard af Jep Christhensen, der i Afgift til Lundenæs maatte svare:

»1 ørte rug, 1 pund smør beyæ, skoffswin, for, lam, høns, gass, 2 Sk. leding oc setgerd, 2 skp. haffre kongstet, høø, lyng, tørff, kol, tag.«

1527 har hans Søn, Peder Ibsen, overtaget Gaarden; thi nævnte Aar gjorde han sin Laughævd paa Bølling Herredsting og indværgede den Gaard og Gaardsfang, han nu ibor med sin obols Toft, som er omdiget, og 2 Enge, som ligger Norden ved Abildaa, med flere Enge og fuld Fællig over alt Barde Mark, saa langt som Fællig og Grøft gaar.

1532 omtales Peder Ibsen i følgende gamle Dokument:

»En thingswinde thill Bøllingherritzting vdgiffruit, otte mend haffuer wundit, huer udj nogen benefndte aaer, alt thiphiede folck juthid haffuer nogen thid beuarit thennom sønden wid thend skiellsten, som staar emellom Per Ibsens eng och theris eng, huercken wid aaen eller wid heeland, och att Per Ibsen haffde brugt same eng epther hans fader Jep Christenszen vdi hans rolig heffd wlast ock wkierd, thill nu Thiphiede folck thog paa same eng.

Vnder datum 1532.

1560 bor i Barde og vist i Vestergaard en Jesper Persen. Han er efter Navnet at dømme en Søn af Per Ibsen, hvad end bliver mere sandsynligt, naar man ved, at der 1597 bor en Mand her ved Navn Jep Jespersen, der i saa Fald maa være hans Søn.

1560 vidnede for Bølling Herredsting otte Synsmænd, »at der var nyligen sat syv Sten langs op med« en Eng ved Abildaa, som brugtes til Jesper Persens Gaard i Barde. Item vidnede de ogsaa, at saalænge, de kunde mindes, var samme Eng brugt til samme Gaard ulastet og ukæret, til nu samme Sten er bleven sat.

1597 og 1599 besiddes Gaarden af Jep Jespersen, som vel er en Søn af Jesper Persen. 1613 er han efterfulgt af Lars Jepsen og Søren Jepsen, sagtens hans Sønner.

1645 hed Fæsteren Anders Jepsen. Han brugte kun Halvparten af Vestergaard, medens den anden Halvpart var øde med Bygning og alt. Han sad i den dybeste Armod; men han havde da heller hverken Hest eller Stud til Gaardens Drift, idet hans hele Besætning det Aar kun bestod af en Ko og 2 Ungnød, men Aaret forud havde Udsæden kun været 10 Skp. Rug og 4 Skp. Byg.

1651 er Gaarden øde og uden Sæd og besiddes af en Soldat, Anders Michelsen, som hverken har Hest eller Plov. 1664 og 1688 er den endnu øde. Dens Jorder brugtes da af Mads Andersen i Vorgodby og Jesper Pedersen i Vester Naur. 1705 er Halvdelen af Gaarden igen opbygget og besiddes da af Lavrids og Søren Barde, medens Jorderne til den anden Halvpart fremdeles brugtes af ovennævnte Mænd.

1717 blev Lavrids Barde skyldt for at være Margrethe Wendelovs Barnefader, men frikendtes for Beskyldningen ved Hammerum Herredsting.

1723 er Søren og Lavrids Barde bleven afløst af Anders Jacobsen fra Vester Hanning, gift med Pigen, Karen Sørensdatte, vel førstnævntes Datter.

Det kneb ham at bjerge Føden. 1730 blev han tillige med de øvrige Brugere af Gaardens Jorder, nemlig Mads Andersen, Vorgodby, og Christen Hansen, Westerager, stævnet for Bølling Herredsting for Restancer paa Skyld og Landgilde, som i Følge forrige Domme beløb sig til en samlet Sum af 19 Rdl. samt yderligere 3 Rdl., som Anders Jacobsen efter Accord skyldte for indeværende Aar.

Den 6. Juli 1733 fangede og dræbte Anders Jacobsen ude i Barde Hede en ung Ulv, som han otte Dage efter fremviste paa Tinghuset og begærede derefter den i Loven fastsatte Løn. Han havde mange Børn, hvoraf flere døde som smaa, nemlig: Edel, Christen, Peder, 2 Søren'er, 2 Jacob'er og 3 Maren'er samt et Barn, hvis Navn man ikke kender, fordi Præsten baade ved dets Fødsel og Død havde undladt at indføre det i Kirkebogen. Dette navnløse Barn druknede i Barde Aa, da det var fem Aar gammelt.

Fra Anders Jacobsens Haand haves følgende Arveafkald:

»Kendes jeg underskrevne Anders Jacobsen af Barda og hermed vitterliggjør, at jeg med min Svoger velagte Jens Christensen boendes i Kongensholm i Hanning er venligen og vel forligt og forenet om den Arv, som jeg hos bemeldte min Svoger eller hans Hustru Apelone Jacobsdt., som er min Søster, efter deres Død kunde tilfalde, siden han af mine Børn haver til sig udi sit Hus taget en Dreng, navnlig Jacob Andersen, som han haver skikkelig med Klæde og Føde samt Lærdom og Optugtelse forsynet og opdragen, siden han var 6 Aar gl., saa jeg paa den Maade for fornævnte forventende Arvepart finder mig fornøjelig afbetalt og hermed vil have hannem og hans Arvinger for mig og mine Arvinger for samme fuldkommeligen kvitteret og kravesløs holden i alle Maader. Barde 1749, 20.Oktb.

1768 døde Anders Jacobsen, 83 Aar gl., men allerede 1748 havde han afhændet Gaarden til Christen Enevoldsen, der 1772

skiftede Herskab, idet Vestergaard da blev lagt under Sindinggaard, men da han derved fik sin Landgilde forhøjet fra 3 Rdl. til 3 Rdl. 64 Sk., var han neppe særlig begejstret derfor. 1792 er han bleven afløst af Jens Enevoldsen, som nævnte Aar købte Ejendommen til Selveje af A. Speitzer til Sindinggaard for 235 Rdl.

Da han ikke var stiv i Skrivekunsten, maatte han nøjes med at underskrive Skødet med sine Forbogstaver: I. E. S., men allerede samme Aar afhændede han Gaarden til Jens Christensen, der i den Anledning laaner 98 Rdl. af Anders Pedersen Holmgaard i Nr. Vium.

1806 var Jens Barre, som han blev kaldt, paa Auktion i Rind Præstegaard, hvor han købte 2 Segl for 7 Sk. Tre Aar efter skødede han Ejendommen til Lars Pedersen fra Ottingsgaard for 399 Rdl.; senere afhændede han den til Sønnen Peder Larsen, der igen solgte den til sin Søn, Lars Vestergaard, som atter solgte den til sin Søn, Peder Vestergaard, den nuværende Ejer.

Ved Udskiftningen 1806 bestod Gaarden af tre fritliggende Længer, hvoraf den nordligste laa et Stykke for sig selv parallel med søndre Længe.

Oprindeligt har Gaarden ligget ca. 400 m længere mod Vest; thi her har Lars Vestergaard pløjet en Mængde Syldsten op.

En ny Gaard er udskilt og ejes af Lars Vestergaards Søn, Christen Vestergaard.

PILGAARD

Gaarden laa, indtil den 1903 blev nedrevet, for sig selv et Stykke til Syd og Vest for de andre Gaarde i Byen. Fra 1498—1772 hørte Pilgaard til Lundenæs, hvorefter den kom under Sindinggaard, hvorfra den 1792 købtes til Selveje. 1597 svarede

den i Landgilde: »4 Skp. Havre, 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skovsvin, 6 Gæsteri Heste,« hvilket er den mindste Ydelse, der svares af nogen af Lundenæsgaardene i Byen. Den er uden Tvivl identisk med den Gaard i Barde, der 1498 svarede den mindste Landgilde, nemlig »en Ørte Rug«, og som beboedes af Maye Chresthens.

1597 og 1613 hed Fæsteren Anders Nielsen¹⁾. 1640 er der kommen en ny Mand ved Navn Peder Pedersen²⁾, hvis Besætning kun bestod af 1 Øg, 1 Ko og 4 Faar. I over 100 Aar havde Gaarden to Fæstere ad Gangen. 1688 hed Fæsterne Mads Andersen og Thomas Christensen eller Thomas Pilgaard, som han til daglig blev kaldt. 1702 er Mads sandsynligvis død, thi da besidder Thomas Pilgaard ene Gaarden. I Tiden 1713—25 døde der fire gamle Kvinder i Gaarden, nemlig Karen Pilgaard, 91 Aar, Bodil Pilgaard, 82 Aar, Mette Nielsdatter Pilgaard, 79 Aar, og Christen Pilgaards Enke, Maren Nielsdatter, 77 Aar.

Ved Aar 1724 hed Fæsterne Niels Andersen og Niels Svenning- sen; men da førstnævnte paa dette Tidspunkt har voksne Børn, har han velsagtens allerede boet her i adskillige Aar. Et Par af hans Døtre, Anne og Apelone, gjorde ham stor Skam, idet de fødte uægte Børn, hvorfor de maatte staa aabenbar Skrifte henholdsvis i Aarene 1721 og 1724 i Menighedens Paasyn. Den anden Fæster, Niels Svenningsen, holdt Bryllup 1726 med Pigen Anne Marie Frantsdatter, som havde tjent i Præstegaarden som Amme. Niels Andersen og Niels Svenningsen sad ligesom deres Formænd i stor Armod. I flere Aar havde de ikke været i Stand til at svare deres Skyld og Landgilde, der efterhaanden — tillige med deres Formands Restancer — var løbet op til et svimlende Beløb af 289 Rdl. 21 Sk., hvorfor de blev stævnet til at møde paa Bølling Herredsting d. 20. Juni 1731; men forinden døde Niels Andersen, 71 Aar gl. Hans Enke, Margrethe Anders-

¹⁾ 1614—15 (Stedsmaal): „Annammidt af Niels Pedersen til Indfætning af Pilgaardt i Woergoedt, Anders Nielsen fradøde, pendinge XX Daler.“

²⁾ 1651 og 1664 hed Fæsteren Thomas Christensen.

datter, døde 5 Aar efter, 1736. Døtrene Anne og Apelone blev gift henholdsvis med Peder Kjærgaard og Peder Sørensen af Vorgod.

Den anden Fæster, Niels Svenningesn, har velsagtens ikke kunnet betale sine Restancer paa Skyld og Landgilde og er saa bleven sat fra Gaarden.

I Tiden 1731—41 kender vi ikke Fæsterne, med mindre det er de samme, som vi træffer henholdsvis 1742 og 1762, nemlig Niels Pedersen og Niels Madsen. Niels Pedersen blev 1742 gift med Pigen Anne Rasmusdatter, Datter af Byens Smed, Rasmus Smed, der døde 1768, 81 Aar gammel.

To Aar efter Brylluppet har en Anne Pedersdatter Pilgaard, maaske Niels Pedersens Søster, været Medunderskriver paa følgende Erklæring:

»At vi undertegnede tillige Elle Jensdatter, nu tjenende udi Fjeldstervang, har paa Begjæring af Degnens Hustru udi Huset ved Worgod Kirke, af Medynk over hende, som en svag Kone, der formaar ej at staa ene eller 'gaa, opklinet Væggene for hendes Stue, da Benene var indsatte, og alle andre forlode Skolehuset og Degnens Hus, saaledes som vi udi Hast kunde, formedelst Aftenen og Natten paatrængte, det tilstaaes af os saa at være i Sandhed.

Berda, d. 15. Maj 1744.

Er Anne A. P. D. P. Pedersdatter Pilgaards Navn.

Er Karen K. P. D. Pedersdatters Navn.«

Af Underskriften ser vi, at de to Kvinder ikke har været Skrivekunsten mægtig, da de ikke engang kunde skrive deres Navn, men det samme var ogsaa Tilfældet med Niels Pedersen, som følgende lille Skrivelse viser, og det uagtet han tillige med den anden Fæster paa Gaarden var Stævningssmand:

»Anno 1762, 31. Marts og 1. April haver vi underskrevne

Niels Pedersen og Niels Madsen Pilgaard af Barde i Vorgod Sogn lovlig forkyndet denne resp. Stevning for de derudi meldte, nemlig Christen Thomsen og Hustru i Vorgod By, hvor den undvigte P. Thomsen Skibbild sidst opholdt sig, saa og har vi forkyndt bem. Stevn. i Lem og talt med den undvigte Jens Hansens Moder ved Lem Kirke, da hendes Mand, Hans Jensen, ej var tilstede.

N. Nielsen ved Kirken har vi og forkyndet denne Stevn. og talt med ham selv, hvilket saa at være bekræfte vi, saa sandt. . .

Barde i Worgod Sogn, d. 2. April 1762.

Niels. N. P. P. Pedersen Pilgd. Niels Madsen Pilgaard.«

Derefter hører vi ikke mere til Niels Pedersen, men 1772 har Peder Nielsen, rimeligvis hans Søn, overtaget hans Gaardspart. Derimod er Niels Madsen endnu i mange Aar i Gaarden. Vest for Pilgaard ligger Solsøhede. Her holdt Ulve til i gamle Dage, og at Niels Pilgaard, som han kaldtes, har mærket deres Nærhed, ses af følgende:

»Den 11. Juni 1771 fremkom for Retten Niels Madsen Pilgaard af Barde i Worgod og fremviste seks levende Ulveunger, som han berettede at have fanget i Soelsig Hede i Bølling Herred sidste Søndag Aften ved Solens Nedgang. Retten beordrede ham til her for Retten at dræbe Ungerne og lade dem op-hænge ved Vedkassen, saa skulde han faa sin Løn.«

Niels Madsen var som de fleste af hans Formænd i Gaarden en fattig Mand, der maatte stride en haard Kamp for det daglige Brød. Den 5. Marts 1771, altsaa samme Aar, som han var paa Ulvejagt, blev han tillige med to andre Mænd der i Byen stævnet til at møde paa Bølling Herredsting, der da holdtes i Gammelgaard i Lem, for Restancer til Lundenæs paa kgl. Skatter, Landgilde og Forstrækning af Laanekorn.

1772 faar han tillige med Gaardens anden Fæster, Peder Nielsen, nyt Herskab, idet Pilgaard med flere andre Gaarde i Byen

blev solgt til Herremanden paa Sindinggaard. Landgildet, som da svarede i Penge, beløb sig til 1 Rdl. 24 Sk. for hver af Fæsterne.

Niels Pilgaard havde med sin Hustru Ane Michelsdatter fire Sønner, nemlig Michel, Mads, Peder og Søren, hvoraf sidstnævnte senere overtog Fødegaarden; men forinden blev den af Faderen 1792 købt til Selveje af A. Speitzer til Sindinggaard for 120 Rdl.

Ved Byens Udskiftning 1806 blev Niels Pilgaards Gaardspart udflyttet et Stykke mod Øst, senere til Skoldhøj, Syd for Landevejen, hvor Sønnen Søren Nielsen boede i en Aarrække. Han døde her 1839. Derefter boede Christen Pedersen Skoldhøj her. Senere blev Ejendommen flyttet over Aaen.

Som allerede nævnt hed Fæsteren 1772 paa den anden Gaardsdel Peder Nielsen. Efter ham hed Fæsteren Peder Kjeldsen, som d. 4. Juni 1792 købte sin Gaard til Selveje af A. Speitzer, Sindinggaard, for 120 Rdl.

Den 24. Juni 1800 skødedes Gaarden af Anna Hansdatter, velsagtens Peder Kjeldsens Hustru, til Jacob Christensen Smed for 398 Rdl., der 1801 forøgede Gaardens Areal med en Engparcel, som han købte paa Auktionen over Christen Thygesens Gaard i Vorgodby for 60 Rdl.

Jacob Christensen, der tillige var Byens Smed, overdrog Gaarden til sin Datter, der blev gift med en Mand ved Navn Søren Sørensen, som derefter havde Pilgaard i mange Aar. Han havde tre Døtre. Ved hans Død blev Gaarden delt i to. Lars Didriksen, der fik den ene af Døtrene, kom til at bo i den ny Gaard, der nu beboes af dennes Søn Jens Didriksen, medens de to andre Døtre blev boende i Fødegaarden. Den ene forblev ugift, medens den anden blev gift med Jens Sahl, der kun ejede Gaarden en kort Tid. 1903 blev Gaarden revet ned og Jorderne lagt under Vestergaard. Dermed er Gaardens Saga endt.

ØSTER HERBORG BY

Opriindelig var her kun 2 Gaarde, som var Selveje gennem lange Tider. Den 14. April 1522 skødede Elyze Olluffzdotther 1 Gaard i Ø. Herborg til Morten Cresternsen. 1543 ejedes begge Gaarde af Christen Jensen, som selv beboede den ene, medens den anden beboedes af Christen og Mourids Christensen. Samme Aar laante han af Ridefoged Peder Jyde paa Lundenæs 152 Jochimsdaler »for sin store Trangs og Nøds Skyld«. Under Klementsfejden deltog han i Bondeoprøret, hvorved han forbrød sit Gods. I Tiden 1597—1651 besad Lundenæs Herlighedsretten, medens Bønderne selv var i Besiddelse af Bondeskylden.

1664 ejedes Gaardene af Søren Holt (eller Helt) i Gammel Hodsager og Jens Bertelsen i Nørtang i Ulfborg. 1688 er Ø. Herborg blevet Fæstegods under Lundenæs, hvorunder det ligger til Slutningen af 1700erne.

GAARD I.

1597 beboedes Gaarden af Kiersten Perschonne og 1599 af Jep Pedersen, som i Afgift maa yde: »5 Sk., 1 alb. leding, 4 skiper haffre, 2 ørti rug, 2 ørti biug, 1 faar, 1 gies, 2 høns, 1 skousuin, 12 hestgiesteri.«

1613 har Gaarden to Beboere, nemlig Niels Lavridsen og Lars Christen Truelsen. 1645 er disse forsvundne, vel døde eller fraflyttede, og der er kommet to nye Ejere i Stedet, nemlig Karen Troelskvinde og Jens Christensen, som nævnte Aar har en Besætning paa 2 Heste, 3 Køer, 3 Stude og »ungnøder« og 10 Faar. I det forgangne Aar havde Udsæden været: 3 Tdr. Rug, 1 Td. 2 Skp. Byg og 2 Tdr. Havre. 1651 bor sidstnævnte her endnu, medens der er kommen en ny Mand ved Navn Thomis Trugelsen. 1664 og 1688 beboedes Gaarden af Ole Christensen, som er Fæster; men fra ca. 1700 til Nutiden har Gaarden været delt i to Halvgaarde med hver sin Familie.

Gammelholm.

Det vides ikke, hvad den første Fæster paa denne Halvgaard hed, men 1719 beboedes den af Niels Larsen fra Assing Sogn, som nævnte Aar holdt Bryllup med Maren Hansdatter fra Trøstrup. Niels Larsen har Sønnen Christen og Døtrene Anna og Lene, hvilken sidste senere blev gift med Peder Christensen, der derefter overtog Gaarden, som han allerede ca. 1772 købte til Selveje og blev saaledes en af de første Selvejerbønder der i Sognet.

Den 18. Marts 1774 var Peder Christensen og hans Hustru, Helene Nielsdatter, paa Bølling Herredsting, hvor de deklarede, »at det var deres fælles Vilje og Samtykke, at den længst levende af dem, siden de med ingen Børn er begavede, skal tilfalde og beholde deres købte Selvejendom og Sted med Besætning af Heste og Fæhøveder, Vogn og Plov og Harve, samt fornøden indvendig og udvendig Boskab, nemlig Gaarden for den Summa, den paa Auctionen har kostet, og Besætningen for 50 Rdl., mod at den længst levende giver til den afdødes Arvinger 10 Rdl. — skriver ti Rdl., hvilken vores Villie dette Poste angaaende vi ærbødigt begærer paa behørig stemplet Papir under Dommerens og Skriverens Hænder og Segl os beskrevet meddelt.« —

Efter Peder Christensen, der døde 3. Decb. 1800, 57 Aar gl., blev Gaarden overdraget til Christen Christensen Holm, muligvis en Slægtning af den afdøde, hvis Hustru, Lene, allerede var død 1791. Tidlig om Foraaret 1811 kom en Dag en Kvinde, »som hørte til de saakaldte Mester Folk«, ind i Christen Christensens Gaard, hvor hun fødte et Barn, der straks efter døde. Christen Holm tog sig af den stakkels Kvinde, fik købt en Ligkiste og fik det spæde Barn begravet. Christen Holm havde Ejendommen i ca. 40 Aar, hvorefter han afhændede den til sin Søn, Lavrids Holm, der ligesaa boede her i en lang Aarrække. Han var en velhavende Mand. Der fortælles, at han kunde give hver af sine

seks Døtre 8000 Kr. En Søn, Laust Holm Lauridsen, bor nu i den gamle Gaard, medens en anden Søn fik en ny Gaard, kaldet Nyholm, som er udskilt fra denne. En Datter er gift med Christen Vesterager.

Thomas Frandsens Gaard.

Den første kendte Fæster paa denne Halvgaard var Las Jensen fra Skarrild, som 1726 blev viet til Maren Jensdatter fra Øster Herborg. Sandsynligvis har hendes Fader, Jens, været Fæster af Gaarden, før hun blev bosat her. 1736 havde Las Jensen følgende Oplevelse: »Festo Trin. d. 27. Maji kom en fattig Mand ved Navn Alexander her til Sognet med et sygt Barn, navnlig Margrete, som næstfølgende 5. Junii døde hos Las Jensøn i Herreborg og blev begravet Dom. 1. p. Trin. Samme Søndag, før der blev kast paa Liget, blev Las Jensøn tilspurgt i Kirken, om Barnet var sygt, da det kom til ham, hvortil han svarede ja. Han blev og tilspurgt, om han kunde se noget udvortes paa Barnet, som kunde være Aarsag til dets Død, hvortil han svarede nej. — Imidlertid var Degnen Jochum Michelsen, Peder Lassøn og Thyge Pedersøn, begge af Wordegod Bye, overværende«. —

Las Jensen havde mange Børn. Tre Sønner, der alle hed, Jens, døde i Barnealderen. De øvrige var: Sønnen Mads og Døtrene Else, Anna, Anna Cathrine og vistnok en Datter Inger Marie, som blev gift med Jørgen Christensen Minsted, der vist overtog Gaarden efter Las Jensen, som endnu bor her omkring 1750.

Jørgen Mindsted eller Jørgen Minst, som han almindeligvis blev kaldt, havde derefter Gaarden indtil 1794, hvilket Aar han døde, 52 Aar gl. Han efterlod sig Børnene: Christen, Mette, Inger, Inger Marie, Lavrids og Maren. Hans Enke blev siden gift med Jens Christensen Maae, som d. 23. Febr. 1812 afhænder Gaarden til Lavrids Graversen fra Østerby i Bølling Sogn for 800

Rdl. Inger Marie overlevede ogsaa sin anden Mand, idet hun først døde 1838 som en 95aarig Kone. Lavrids Graversen, der ogsaa gik under Navnet Lavrids Maae, afhændede senere Ejendommen til sin Svigersøn, Nis Tagmose, som i 50erne solgte nogle Parceller fra. Den gamle Gaard laa saa lavt og nær ved Bækken, at denne ved Højvande ofte gik helt op til den. Nu er den flyttet op paa højere Terrain et Stykke længere mod Øst. Dens nuværende Ejer hedder Thomas Frandsen.

1804 laa der et Hus paa Gaardens Mark, hvori boede en gammel affældig Kone, Karen Christensdatter, som i Fattighjælp fik 1 Td. 2 Skp. Rug og 1 Td. Byg, fordi »hun ej kan ernære sig«.

GAARD II.

1597 og 1599 træffer vi Anders Wellumsen her, som i Afgift af Gaarden maa svare: »5 Sk. 1 alb. leding, 4 skipr. haffre, 1 tønd smør, 1 faar, 1 gaas, 2 høns, 1 schousuin, 12 heste giesteri.«

1613 hed Ejerne Peder Ollufsen og Peder Andersen. Sidstnævnte er maaske en Søn af Anders Wellumsen. 1645 bor Peder Ollufsen her endnu, medens Peder Andersen er forsvunden, og Christen Pedersen, maaske hans Søn, er kommen i Stedet. Han bor her endnu i 1664. 1645 kunde der paa Gaarden kun holdes: 2 Heste, 3 Køer, 3 Stude og »ungnøder«, men Aaret før, 1644, havde man ogsaa kun saaet 3 Tdr. Rug, 1 Td. Byg, 1¹/₂ Td. Havre. 1688 er Gaarden bleven Fæstegods under Lundens, som alt i mange Aar havde besiddet dens Herlighedsret. Fæsteren hed da Ifver Pedersen, der døde 1720, 84 Aar gl. Efter hans Tid beboedes Gaarden igen af to Familier ad Gangen, der altsaa hver havde sin Halvgaard i Fæste.

Viggo Olsens Gaard.

Denne Halvgaard fæstedes 1731 af Jens Jensen fra Brejning. Samme Aar viedes han til Pigen Birgithe Jensdatter fra Øster Herborg, hvis Fader maaske har boet der paa Gaarden, før hun blev bosat der, og han er sandsynligvis identisk med den Jens Lysgaard, som ved den Tid vides at have boet der i Byen.

Jens Jensen havde tjent i Snejbjerg Sogn, indtil han blev gift og blev Fæstebonde i Ø. Herborg. Hans førstefødte Søn, Jens, døde 25 Uger gl. Desuden havde han en Datter Birgithe og Sønerne Niels og Ole. Jens Jensen, der døde 1784, 74 Aar gl., afhændede 1772 Gaarden til Willum Nyboe, som samme Aar købte den til Selveje fra Lundenæs. Nyboe solgte den igen 1779 til »agtbare og velforstandige Ungkarl«, Christen Christensen Vorgod, for 360 Rdl. Dennes Hustru, Kirsten Nielsdatter, blev Moder til tre Sønner, nemlig Niels, Christen og desuden en Christen, der døde som lille. Christen Christensen var haard ved Ejendommen, idet han d. 28. Decbr. 1796 lod den udstykke og sælge ved Auktion.

Hovedparcellen paa godt 1 Td. Htk. købtes af Christen Jensen Opsund for 575 Rdl.; men denne har næppe været alt for rigeligt beslaaet med Penge; thi 1801 laaner han af Sælgeren 598 Rdl. Parcel Nr. 2 købtes af Jens Jensen, Ø. Herborg, som straks efter igen sælger den til Ole Jensen eller Ole Toft, som han blev kaldt, for 48 Rdl. Parcel Nr. 3, kaldet Toeltoft, som laa ved Siden af Parcel Nr. 2, blev købt af Niels Andersen for 12 Rdl. Christen Jensen Opsund afstod senere Gaarden til Christen Christensen Opsund, hvis Enke havde den i 60erne. Den næste Ejer var Christen Olesen, der senere solgte den til sin Søn, Viggo Olesen, den nuværende Ejer.

Niels Herborgs Gaard.

Omkring 1700 boede i denne Halvgaard Fæsteren Niels Nielsen eller Niels Herborg, som han altid blev kaldt. Restancelister-

ne tyder paa, at han har været økonomisk bedre stillet end Størsteparten af de øvrige Bønder i Sognet. 1728 og 1729 rester han ganske vist paa Landgilde 4 Rdl. og det paafølgende Aar 12 Rdl., men dette er kun en ren Ubetydelighed i Sammenligning med, hvad de fleste andre resterer. I flere af Gaardene i Vorgod havde man Indsiddere, saaledes ogsaa i denne. 1725 sad Oluf Jensen med Familie til Huse hos Niels Herborgs. Nævnte Aar blev der født dem en Søn, som i Daaben fik Navnet Jens.

I Sommeren 1738 havde Niels Herborg et Par Faar med Lam paa Græs for Degnen Købke i Vorgodby; men inden Sommeren var til Ende døde denne, hvorfor Niels Herborg blev enig med Arvingerne om, at han skulde have 3 Mk. for den Tid, han har græsset Faarene.

Niels Herborg havde fem Døtre, hvoraf en døde 11 Aar gl. Mette blev 1735 forlovet og 1736 viet til Jens Mortensen af Stensig i Sædding, Ellitz blev 1748 viet til Jens Jensen af Brande Sogn, og Anna viedes 1745 til Mads Andersen af Staving, som derefter overtog Gaarden i Fæste. Den femte af Døtrene, Maria, ved man derimod intet om. Da Svigersønnen, Mads Andersen, 1745 overtog Gaarden, havde Niels Herborg boet der i ca. 40 Aar. Mads Andersen mistede sin Hustru allerede Aaret efter Brylluppet. Præsten skriver i Kirkebogen, at hun døde i Barselseng efter at have født en Søn, som i Daaben blev kaldt Lavrids. Hun blev kun 32 Aar.

Enkemanden maa snart efter have giftet sig igen; thi 1748 fødte hans anden Hustru, hvis Navn ikke kendes, ham Sønnen Niels. I dette Ægteskab blev der efterhaanden født Børnene: Poul, Maren, Hans, Michel og Anna.

Det vides ikke, hvorlænge Mads Andersen boede i Gaarden, men endnu i 1772 træffer vi ham der. En Tid efter ejedes Gaarden af Lars Brandt, hvis Enke, Maren Jensdatter Kjersgaard, 1782 skøder den til Ole Jensen for 160 Rdl. Denne skøder den 1810 igen til Ole Pedersen af Fiskbæk i N. Vium for 200 Rdl.,

men det ser ud til, at Handelen snart efter er gaaet tilbage; thi 1813 skøder Ole Pedersen Ejendommen til Ole Jensen ligesaa for 200 Rdl. Denne sidste afhænder igen ca. 1835 Gaarden til Niels Lavridsen.

Et af de største Bryllupper, man mindes i Vorgod, stod ca. 1856 hos Niels Lavridsen eller Niels Herborg, som han altid blev kaldt, idet 3 af hans Døtre paa en og samme Dag blev viet. Brudetoget bestod af 40 Vogne.

Niels Herborg splittede Gaarden ad. I 50erne lod han den udstykke i 5 Parceller, hvoraf Hovedparcellen blev solgt til Christen Olesen og lagt under hans Ejendom.

Da den gamle Gaards Bygninger, der alle var fritliggende og opførte af Ler, ikke blev holdt vedlige, faldt de ned lidt efter lidt. De sidste Rester forsvandt i 90erne.

VESTER HERBORG BY

1664 var der 8 Gaarde i Byen. Deraf laa de 7 hele Tiden under Lundenæs, medens den ottende ejedes af Velbaarne Christen Lange til Brejninggaard, som senere afstod den til Lundenæs. 1688 er Sofie Rostrup kommen i Besiddelse af en Gaard i V. Herborg. I Slutningen af 1700erne blev alle Gaarde Selveje.

STORGAARD

var forhen Sognets største Gaard, deraf dens Navn. Sagnet fortæller, at den var Præstegaard i den Tid, Herborg, — før det blev lagt under Vorgod, — var et selvstændigt Kirkesogn. Senere blev den Bolig for Herredsfogeder. Som saa mange andre

Gaarde i Sognet har ogsaa denne gennem flere Hundrede Aar ligget under Lundenæs Hovedgaard. 1597 og 1599 fæstedes den af Niels Christensen, som i Afgift maatte yde: »2 Sk. 2 Alb. Leding, 2 Skp. Havre, 5 Ørte Rug, 3 Ørte Byg, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skovvogn, 1 Skovsvin, 1 Fornød, 12 Heste Gæsteri.«

1609 og 1635 beboedes Storgaard af Jens Jørgensen og ca. 1636 og 1645 af Herredsfogeden Jørgen Jensen, som sidstnævnte Aar havde en Besætning paa 3 Heste, 4 Køer, 6 Stude og »ungnøder« og 20 Faar. 1644 havde han en Udsæd af 3½ Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre. Efter hans Død overtog hans Enke, Karen, Fæstet. Hun lever endnu 1651. Den næste Fæsterhed Jens Nielsen. Han nævnes i Matrikelen af 1664. 1688 bor der endnu kun een Fæster paa Gaarden, nemlig Mads Christensen; men i de næste hundrede Aar har Storgaard mindst 2 Fæstere ad Gangen.

Peder Pedersens Gaardspart.

1705 bor Mads Christensen endnu i Storgaard, men havde da afstaaet Halvdelen af denne til Peder Pedersen, som døde 19. Febr. 1717, 80 Aar gl. Han efterfulgtes af sin Søn (?) Michel Pedersen, der 1743 nævnes som en »formuende Fæstebonde«, som i Assing Sogn ejede en Gaard af Htk. 3 Tdr. 1 Skp. 2½ Alb. Hans Hustru kendes ikke, medmindre hun er identisk med den 86aarige Apelone Pedersdatter, som døde i Storgaard 3. Marts 1770, eller med den 70aarige Else Christensdatter, der døde samme Sted d. 5. Septbr. 1772. Michel Pedersen havde i sit Ægteskab 9 Børn, hvoraf vistnok kun fem naar den voksne Alder, nemlig Ellen, gift med Mads Andersen Widebæk, Maren, gift med Mads Andersen Storgaard, Anna (eller Inger) gift med Niels Christensen i Vesterager, Johanne, gift med Niels Madsen af Herning, og Sønnen Christen Michelsen, som efter Faderen, der døde 1772, 80 Aar gl., faar Fødegarden i Fæste. Christen Michelsen var gift to Gange. Med sin første Hustru,

hvis Navn er ukendt, havde han Datteren Mette, f. 1769, og med sin anden Hustru, Maren Olufsdatter, har han en Datter Else, som døde 1779, 3 Mdr. gl.

Ved den Tid, Christen Michelsen er bleven Mand i Gaarden, d. 23. Septbr. 1768, døde Peder Thomsen i Storgaard af et Slag, han fik i Hovedet af en Plejlstav. Han var 11 Aar gl. Vælsag- tens er det en lille Hyrdedreng, der her har maattet lade Livet. I Slutningen af det 18de Aarhundrede lod Christen Michelsen fuldstændig sin Gaardspart splitte ad.

1797 solgte han en større Parcel af Htk. 1 Td. 2 Sk. 0 Fdk. ^{16/20} Alb. til Jens Jensen Højmosse for 237 Rdl. 1798 lod han ved Auktion Resten af Gaarden sælge. Laust Christensen Greger- sen i Kjelstrup købte en Parcel for 93 Rdl. 3 Sk., Niels Jensen, Herborg, en Engparcel, Povl Madsen, Videbæk, en Parcel for 220 Rdl., Povl Henrik Frandsen i Videbæk en Engparcel for 94 Rdl., Jens Skalstrup i Lem en Engparcel for 41 Rdl., Lars Sø- rensen, Tulsgaard, en Engparcel for 51 Rdl., Anders Olsen Post, Herborg, ligesaa en Engparcel for 87 Rdl., og endelig købtes Hovedparcellen af Htk. 1 Td. 4 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. for 530 Rdl. af Anders Madsen paa den anden Gaardspart. Dermed er denne Gaardsparts Saga endt.

Mads Christensens Gaardspart.

1688 havde Mads Christensen hele Storgaard i Fæste, men omkring 1700 eller maaske allerede før maatte han afstaa Halv- delen af Gaarden til Peder Pedersen. Mads Christensen døde 11. April 1725, 81 Aar gl. Hans Hustru, Anne Jepsdatter, fulgte snart efter, idet hun døde 11. Marts 1727, 73 Aar gl. Men alle- rede 1717 havde deres Søn, Jeppe Madsen, eller Jeppe Her- borg, som han blev kaldt, overtaget deres Gaardspart. Samme Aar holdt han Bryllup med Anne Pedersd. Fruergaard, Datter af Peder Fruergaard i Videbæk. En Broder til hende, Peder Fruergaard, døde i Storgaard 1747, 77 Aar gl. Han boede først

i Videbæk, senere i Herborg, og paa sine gamle Dage i Storgaard, velsagtens hos Søsteren, men dog vist uden at have Del i Gaardens Drift. Anne Pedersdatter blev Moder til fem Børn, en Søn, Peder, og Døtrene Kirsten, Ane og to af Navnet Maren, hvoraf den ene døde som lille. 1755 havde Jeppe den Sorg at miste sin Hustru, men allerede Aaret efter gifter han sig igen.

Ogsaa denne Gang er hans Hustru fra Videbæk, men hvad der endnu er mærkeligere, hun hed Anne Pedersdatter som hans første Hustru, og ligesom denne fødte hun ham 5 Børn, nemlig Mads, Peder, Anna og desuden en Peder og en Anne, der vist nok døde som smaa. Jeppe Herborg efterfulgtes af Jep Nielsen, der igen omkring 1768 afstod sin Gaardspart til Augustinus Jensen, som var gift med en Pige ved Navn Maren Christensdatter. Deres Børn var Mette, Christen og Jens. Augustinus boede kun kort Tid i Gaarden; thi ca. 1773 har en ny Mand, Mads Andersen, Gaardsparten i Fæste. Mads Andersen skiftede Herskab, idet Sognepræsten Hans Steenberg i Vorgod 1780 købte den halve Storgaard — maaske den hele — af Herremanden paa Lundenæs, og i den Anledning skulde han have sit Fæstebrev fornyet. Mads Andersen maatte beholde den hidtil benyttede halve Del af Husene, Salshus og Udhuse, samt Halvdelen af Agre, Eng, Fædrift, Lyngslet, Tørveskær o. s. v. Foruden kongelige Skatter skal han betale pr. Centner Skat paa Amtstuen samt svare Soldaterhold efter sit Hartkorns Størrelse med andre i Lægget, naar en Soldat skal lejes, »hvilke sidste tvende Dele jeg godtgør ham i Landgilde, saaledes, at han ikun svarer aarlig 6 Rdl. Landgilde, som betaales til 1ste Maj 1781 og fremdeles aarlig, og forresten er fri for al Ægtkørsel og Arbejde i alle Maader. Og skulde det ske, at jeg eller mine Arvinger vilde sælge hans paaboende halve Part af Storgaard, skal det blive ham eller en af hans Børn, som Fæste paa Stedet haver, overladt og skødet for den Summa Eet Hundrede og tresindstyve Rdl., om han det vil købe. Al den Stund nu Mads

Andersen holder sig ovenskrevne efterrettelig og er mig som Husbond hørig og lydig i alt billigt, skal fornævnte halve Del af Storgaard være ham fæst og stedt med alt tilliggende.

Dette bekræftet med min Haand og Segl.

Hans Steenberg (L. S.) Vorgod Prstg., d. 4. Aug. 1780.«

Mads Andersen var gift med en Datter af Fæsteren Michel Pedersen paa den anden Gaardspart, Maren Michelsdatter, med hvem han har Datteren Mariane, gift 1785 med Morten Mogenssen, boende paa Holmsland, og Sønnerne Christen, Jens, som døde 15 Aar gl., og Anders, der overtog Gaarden efter Faderen.

1790, 7. Oktbr. blev Anders Storgaard, som han kaldes, gift med Kirsten Christensdatter fra Sønderup i N. Vium Sogn, og har vel saa faaet Fæstet paa Gaarden, som han 1797 købte til Selveje af Pastor Hans Steenbergs Enke, Dorthe Katrine, for 160 Rdl. Aaret efter forøgede han sin Ejendom betydeligt, idet han ved Auktionen paa den anden Gaardspart købte Hovedparcellen af denne for 530 Rdl.

1834 ejedes Storgaard af Christen Hansen, som vist var gift med en Datter af den forrige Ejer. Efter at have boet her i en Del Aar solgte han Gaarden og flyttede til Vadgaard, som han havde købt. Hans Eftermand havde vanskeligt ved at klare sig og solgte derfor igen Gaarden til Mads Nielsen, som heller ikke spandt Silke ved den, hvorfor han senere afhændede den til Mads Storgaard fra Borriskrog. Dens nuværende Ejer hedder Niels Grove Jensen.

I Christen Michelsens og Mads Andersens Tid brændte Storgaard. Om Ildsvaaden fortæller Justitsprotokollen følgende:

Storgaards Brand 1778.

»1778, 27. Oktober, meldte sig for Retten Christen Michelsen og Mads Andersen begge af V. Herreborg, som gav Retten be-
drøveligen tilkjende, at der sidstleden Mandag d. 19. October

i Dagbrækningen om Morgenen opkom i Kiøkenet ved Siden af Salshuset, hvorved Kiøkenet var, en skadelig Ildebrand hos Christen Michelsen, som de blev vaer, hands Kone og ham i Sængen, og kom tillige med Kone og Børn næsten nøgne ud. Hvilken Ildebrand i een kort Tid, skiøndt der dog kom Folk til Redning, ei kunde dæmpes, men greb saa vidt om sig, at Ildens Lue ei allene reent fortærede og opbrændte bemeldte Chr. Michelsens Sals og Vaaningshus, bestaaende af 10 Fag, og et Stykke af hans Fæhuus, omtrent 2 Fag, men endog hans Naboes, Mads Andersens, Salshuus, som var indbygget i dend første skadelidendes, bestaaende af 12 Fag, og var Chr. Michelsens Huus i skickelig beboelig Stand og det nederste af Salshuset Eegetømmer. Mads Andersens var nyelig bygt for en a toe Aar siden, noget hvert Aar. Disse 2de Bønder ere af Lundens Goeds og skatter efter Amtstueattest hver Hartkorn 5 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 1½ Alb., fremleveret under Hr. Amtsforsvalter Lytkens Haand. — Disse 2de beklagelige og skadelidende fattige Fæstebønder forklarer efter Rettens Tilspørgsel, og især Christen Michelsen, hvor Ilden først blev begyndt, at de aldeles ikke vidste, hvorledes eller hvoraf Ildebranden havde sin Oprindelse; men bemeldte Chr. Michelsen forsikrede, at hverken ham eller hans Folk havde endten med Uagtsomhed med Ilden eller i andre Maader foraarsaget sin og Naboes Skade ved samme Ildebrand. De beklagede ogsaa, begge skadelidende, med største Væmodighed, at de herved havde mist det meeste af deres ringe Eiendomme og hver af dem allene bjerget toe ringe Sænge og den eene een og den anden toe Kister; men iøvrigt blev baade deres Klæder og andet Huusgeraad opbrændt.

Til denne Forulykkelse og deres stoere Skade skeede Ildebrand fremstillede disse 2de skadelidende Mænd, Christen Michelsen, og Mads Andersen, 4re Beboere og Gaardmænd, som ere deres nære Naboer, for at give Forklaring om denne bedrøvelige Skade og paa Rettens Spørgsmaale eedeligen at give Op-

lysning om, hvorvidt de om samme Ulycke ere vidende og øjensynlige Vidner. — Hvorpaa Rættens fremkaldede disse 4re Mænd, nemlig Søren Pedersen og Mads Nielsen af Herreborg, Lars Sørensen Tulsgaard og Jørgen Larsen Birchmoese, som bleve af Retten formanede at aflægge saadan Oplysning om denne skeede Ildebrand, som de eedeligen kand bekræfte, hvortil de ei alleene som meldt bleve formanede, men endog betydede Eedens Kraft og Vigtighed. Hvorpaa Rættens tilspurgte dem først alle 4re først, om de ere beslægtede med disse skadelidende? Nej. — Hvor nær enhver af dem boede de 2 afbrændte Steder? De boede omtrent 100 Skaft, de andre dobbelt saa langt derfra. — Hvad Tid de den Dag blev Ilden var? De 3de Vidner hørte Skrigen og Jammer, hvorefter de løb strax i Dagbrækningen, men de kunde ikke se Ilden, før de kom nær til Stedet, formedelst stærk Taage. —

Paa hvad Sted i Gaarden de først saa Ilden, af Skorstenene ud af Huset? Da de kom, stak Ilden ud af nær Side af Chr. Michelsens Hus. — Om ikke Vidnerne søgte med størst mulig Flid i første Anfang at dæmpe Ilden, eller hvad der var Grund til, at det ikke skete?

Ilden havde taget saadan Overmagt indvendig i Huset, at de ikke kunde udrette noget til dens Dæmpelse formedelst Røg og Qvalm; men Fæhuset fik de reddet, efter at 2 Fag var brændt. — De afbrændte 2 Gaarde laa hinanden saa nær, at Salshusene var bygget ind i »hverandre«. — Om Ilden da tog saa stærk Overhaand fra det første Sted, at Mads Andersens Salshus heller ikke kunde reddes? — Nej, thi det var saa bespændt indvendig af Ild, som løb rundt om indvendig, at der ingen Redning var undtagen for Fæ- og Ladehuset. — De kunde ikke gøre sig nogen som helst Forestilling om, hvorledes Ilden var opstaaet. — I Løbet af omtrent en Stund var begge Gaarde nedbrændt og intet Tømmerværk til Nytte blev reddet.

I hvad Stand var de to Gaarde?

Christen Michelsens Hus var i skikkelig god Stand og beboelig, men Mads Andersens Gaard var bygget for 2 Aar siden med Egetømmer; *der var ingen bedre i hele Sognet*. Christen Michelsens afbrændte Huse var næsten 2 Gange af Værdi, som det tilbagestaaende; men Mads Andersens Salshus var fuldkommen 3 Gange af Værdi som det tilbagestaaende. Christen Michelsen fik reddet 2 maadelige Sengeklæder og Kiste, og Manden med Kone og Børn kom næsten nøgne ud. Mads Andersen fik ligeledes bjerget 2 maadelige Sengs Klæder og 2 Kister — kom ogsaa næsten nøgne ud. De brandlidte vare ædruelige, skikkelige Folk, og der var ingen Laster dem at tilegne. —

Dette Vidne bekræftedes med Ed, hvorefter de skadelidte begærede Tingsvidnet i lovlig Form beskreven.«

Det skal imidlertid ikke være første Gang, at Storgaard er bleven hjemsøgt af Ildsvaade. Efter Traditionen skal Gaarden være brændt i 1ste Halvdel af det 18de Aarhundrede. Men det blev heller ikke sidste Gang; thi 1920 brændte Gaardens Udbygninger, medens Stuehuset, der ikke var sammenbygget med de øvrige Bygninger, blev reddet.

SVEND PEDERSENS GAARD

Denne Ejendom er udskilt fra Storgaard, hvorfra den 1798 blev solgt ved Auktion til Jens Jensen Højmosen i Herborg for 237 Rdl. Denne blev dog ikke boende i Gaarden ret længe, idet han sælger den straks efter til Anders Nielsen Aanum, som igen 1805 skøder den til sin Broder Jeppe Nielsen Aanum. Den næste Ejer er vist Jens Jociæsen, som boede her 1829. Han overdrager derefter Ejendommen til Peder Povlsen, hvis Enke bor her i 60erne. Denne afstod siden Gaarden til Sønnen Svend Pedersen.

TULSGAARD

har ligget under Hovedgaarden Lundenæs fra Slutning af 1600-erne til Slutning af det 18de Aarhundrede.

1597 og 1599 hed Fæsteren Jens Pedersen, som i Afgift maa svare: »3 pund smør, 1 lam, 1 gaas, 2 høns, 1 skousvin, 6 heste giesterij.«

1607 er denne forsvunden, enten død eller bortflyttet, og der er kommen en ny Mand, Søren Thomsen. 1609—11 hed Fæsteren Jens Jensen, 1613: Thomis Pedersen, 1615 og 1616: Thomis Kielder, 1623—1630: Jens Nielsen, 1631—1651: Niels Nielsen. Denne sidste havde 1645 paa Grund af Svenskernes Hærgen kun 1 Ko og 2 Faar. Der var ikke engang en Hest til Gaardens Drift. Udsæden Aaret forud havde da ogsaa kun været $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 2 Skp. Byg og 8 Skp. Havre. 1664 er Niels Nielsen efterfulgt af Sønnen (?) Jørgen Nielsen. 1688 og 1702 hed Fæsteren Gregers Nielsen, som 1712 er afløst af Sønnen, Jens Gregersen. Denne har 3 Sønner og 3 Døtre, nemlig: Lavrits Jensen, gift 1728 med Bergitte Lasdatter af Barde, Clemen Jensen, gift 1748 med Maren Christensdatter, og Gregers Jensen, som døde i Gaarden 1748, og Anna, gift 1724 med Mads Nielsen af Fasterlund i Faster Sogn, Ellits, gift 1728 med Las Andersen af Vester Herninge, og Mette, gift 1748 med Mads Christensen.

Den 26. Febr. 1743 døde en Hyrdepige i Tulsgaard ved Navn Ingeborg Nielsdatter, født i Opsund i Brejning Sogn. Knap en Maaned efter er der igen Begravelse i Gaarden, idet Jens Gregersen døde d. 15. Marts, 79 Aar gammel. Han havde dog vist nogle Aar i Forvejen overdraget Gaarden til Sønnerne Gregers og Clemen. Denne sidste overtog senere ved Gregers' Død 1748 ene Ejendommen. Nævnte Aar var det stor Fest paa Tulsgaard, nemlig Dobbeltbryllup, idet Clemen og Søsteren Mette holdt Bryllup samme Dag henholdsvis med Maren Christensdatter og Mads Christensen, som sandsynligvis var Søkende. Clemen var

da lige ved de halvtreds. Han boede nu i Gaarden til sin Død, 1778. Mærkelig nok naaede han akkurat den samme Alder som sin Fader, nemlig de 79. Men allerede en Tid før han døde, var hans Datter, Sidsel, bleven gift med Lars Sørensen, som derefter fik Tulsgaard i Fæste.

Lars Sørensen svarede, indtil han fik sin Gaard til Selveje, en aarlig Landgilde til Lundenæs af 3 Rdl. 24 Sk. Han forbedrede Ejendommen en Del ved Køb af Eng. Saaledes købte han af Christen Mikkelsen i Storgaard en Engparcel af Htk. 3 Fdk. ^{10/20} Alb. for 51 Rdl.

Med sin Hustru, Sidsel, havde han 3 Døtre og 3 Sønner, nemlig Maren, Mette Kirstine og Mariane og Mads, Clemen og Søren.

Da Lars, der døde 1814 i en Alder af 88 Aar, var bleven for gammel til selv at drive Gaarden, overdrog han 1807 denne for 300 Rdl. til Sønnen Søren, som 1810 igen skøder den til sin Broder Clemen Larsen ligesaa for 300 Rdl., hvorefter han købte en mindre Ejendom i Vester Herborg af Jens Andersen for 200 Rdl.

Clemen Larsen beholdt dog ikke Gaarden ret længe. Han solgte den vistnok til Peder Thomasen, hvorefter han ligesom Broderen købte en mindre Ejendom der i Nærheden, hvor han døde 1853, 71 Aar gl.

Peder Thomasen kom ulykkelig af Dage. Præsten skriver saaledes om hans Død: »1835, 27. Octbr. døde Peder Thomasen, Tolsgaard i sin Gaard ved Arbejdet. Anders Jensen døde som Tieneste Karl med sin Husbond. Jorden løb sammen, saa han og Karlen begge kvaltes.«

Derefter ejedes Gaarden i mange Aar af Knud Jensen fra Hover, gift med Kirsten Margrethe, Datter af Bent Svendsen fra Faster Kirkegaard.

Senere afstod han den til sin Søn Bent Knudsen, der døde som ugift, 40 Aar gl. Denne var haard ved Ejendommen, idet

han solgte 5 Parceller fra, hvoraf de tre var lige saa store som Hovedparcellen. De fire Parceller blev solgt til Hamborg Jensen, Peder Ejstrup fra V. Herborg, Jens Dyrvig, som er gift med en af Bents' Søstre, og Jens Knudsen. Denne sidstes Ejendom er nu delt i tre. Den nuværende Ejer af Tulsgaard hedder Peder Thomsen.

KJELSTRUP

har fra 1597 til Slutningen af det 18de Aarhundrede, da det blev Selveje, ligget under Hovedgaarden Lundenæs i Skern Sogn.

Navnet Kjelstrup er sammensat af det gamle Personnavn Kætæl (Kjeld) og Endelsen Torp. Paa Gaardens Mark laa forud den gamle Herborg Kirke, der blev lagt øde under den sorte Død. Endnu ligger der en tilhugget Sten fra Kirken som Trappetrin udenfor Gaardens Gangdør.

Sagnet fortæller, at før Herborg Sogn for flere Hundrde Aar siden lagdes under Vorgod, var Kjelstrup Degnebolig, medens Storgaard, hvorfra Kjelstrup meget langt tilbage i Tiden skal være gaaet, var Præstegaard.

Omkring 1565 opstod der Trætte mellem Mourits Podebusk og hans Bonde i Kjelstrup¹⁾ om en Eng. Uagtet Kongen havde givet Befaling til Niels Lange, Embedsmand paa Riberhus, at han skulde lade Trætten »staa hen«, havde han alligevel frataget Bonden Engen. Men d. 24. Marts 1565 tilstillede Kongen imidlertid Niels Lange et Brev, hvori det befaledes ham, »at tilbagegive Bonden Engen og lade Sagen bero, indtil Kongen selv kan forhøre den eller lade gode Mænd dømme deri.«

1664 og 1702 hed Fæsteren i Kjelstrup Jens Nielsen, der vist-

¹⁾ Kan ogsaa være Kjelstrup i Fæster Sogn.

nok er bleven efterfulgt af Thomas Jensen, der døde i Gaarden 1717 i en Alder af 53 Aar. 1720, 27. Septbr., døde Karen Jensdatter i Kjelstrup, maaske en Datter af ovennævnte Jens Nielsen og Enke efter Thomas Jensen. Samme Aar, som Thomas Jensen døde, viedes Karen Kjelstrup, velsagtens Thomas Jensens Datter, til Jens Fiskbæk, som derefter overtager Gaarden. Jens Fiskbæk eller Jens Kjelstrup, som han herefter bliver kaldt, var naturligvis fra Fiskbæk i N. Vium.

Han var gift ikke færre end fire Gange i Løbet af 19 Aar; men med sine mange Koner havde han kun tre Sønner, nemlig Lavrids, vistnok af første Ægteskab, og Tvillingerne, Hartvig og Thomas, som han havde med sin anden Hustru, Elle Hartvigsdatter, der døde 1732 kun 41 Aar gl. Derimod ses det ikke, at han har haft Børn med Hustruerne Margrethe Jensdatter fra Sædding, som døde Natten mellem d. 17. og 18. Juli 1736, 40 Aar gl., og Mette Michelsdatter, med hvem han holdt Bryllup samme Aar, som han fulgte sin tredie Hustru til Graven.

Hvorlænge Jens Fiskbæk boede i Kjelstrup vides ikke; men 1747 træffer vi en ny Fæster, Christen Madsen, som nævnte Aar fik født en Datter, der i Daaben fik Navnet Else Kirstine; men ud over dette vides intet om ham. Den næste Fæster, vi derefter hører om, hed Niels Christensen, maaske en Søn af forrige Fæster. Han svarede en aarlig Landgilde 2 Rdl. 16 Sk. til Herremanden paa Lundenæs. Han ses boende her 1772; men han har dog uden Tvivl boet her en Del Aar før den Tid; thi 1769 døde en Jep Nielsen i Kjelstrup, 7 Aar gl., velsagtens hans Søn. Den Bodil Kamp, der dør i Gaarden d. 18. Juli 1773 i en Alder af 68 Aar, er maaske hans Hustru. Men snart efter er han selv død eller bortflyttet; thi 1776 er Gaarden bortfæstet til Søren Pedersen, som med sin Hustru, Mette Lasdatter, har fire Døtre: Kirsten, Inger, Anna og Apelone. Det tog en sørgelig Ende med denne Fæster, idet han den 25. Januar hængte sig. Han var da 53 Aar. Men snart efter gifter hans Enke sig med Laust Chri-

stensen Gregersen, som 1797 købte Kjelstrup til Selveje af Hans Steenberg Schouboe, Kapellan til Vorgod og N. Vium Menigheder, for 75 Rdl.

Laust Gregersen forbedrede Ejendommen ved Køb af Jord. 1798 blev der ved Auktion i Storgaard bortsolgt en Del Parceler. Ved denne Lejlighed købte han en Parcel af Htk. 1 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{20}$ Alb. for 93 Rdl. 3 Sk. 1801 købte han Hovedparcellen af Peder Christensens Gaard i V. Herborg for 159 Rdl. Da han paa dette Tidspunkt forsvinder fra Kjelstrup, maa han have solgt denne og er flyttet over i den købte Ejendom. 1802 ejedes Kjelstrup af Niels Clausen i Rækker Mølle i Hanning Sogn, som d. 24. Juni nævnte Aar skøder den til Morten Jensen fra Fæsterlund for 198 Rdl. Dens Hartkorn var da 1 Td. 7 Skp. 1 Fdk. $2\frac{1}{16}$ Alb. Morten Kjelstrup havde nok ikke altid saa let ved at forliges med sin Nabo, Anders Madsen i Storgaard. Fattigprotokollen viser, at Morten Kjelstrup i Anledning af en Ordstrid med Anders Madsen gik ind paa at betale 32 Sk. til Sognets Fattigvæsen.

1804 døde Morten Kjelstrups Fader, Jens Mortensen, 78 Aar gl. I Midten af forrige Aarhundrede ejedes Kjelstrup af Povl Buk fra Fiskbæk. Han hørte til Dømmerne, som paa den Tid havde nogle Tilhængere i Sognet. Han bor nu som en gammel Mand i Rind Sogn.

Derefter ejedes Gaarden af en Mand fra Mors. Den næste Ejer var Jesper Christensen fra Vad, gift med Laurids Holms Datter. Før han overtog Gaarden, havde han drevet Snedkerhåndværket. Da han havde vanskeligt ved at klare sig, byttede han Ejendom med Anders Holm, som senere afstod den til sin Svigersøn, Karl Kjelstrup, den nuværende Ejer, som har solgt et Par Parceller fra.

VADGAARD

kaldes i daglig Tale »æ Uaaj«, et Navn den har faaet efter sin Beliggenhed ved det ældgamle Vadested i Bækken; men i gamle Dage kaldtes den ogsaa for Herborgbæk; saaledes nævnes den 1498 og 1638. 1597 kaldes den: »vid Waad« og 1599: »En hall bull wed uad«.

Vadgaard var forhen en Kro. 1638 omtales den saaledes: »Herborgbeck, hvor der holdis en Kroer for Wandringsfolck, som reiser met den store Adelvej fra Holstebrouf til Skiernebrouf, Waarde oc Ribe.«

Vadgaard har i flere Hundrede Aar hørt til Lundenæs. 1498 havde den to kvindelige Fæstere, nemlig Anne Christens, som i Afgift af Gaarden maa svare:

»1 ørte rug, 1¹/₂ pund smør, skoffswin, skoffvogn, for, lam, høns, gasse, 2 Sk. leding oc setgerd, 2 skip haffre kongstet, hør, lyng, tørff, kol, tag«, og Mette Morthens, der svarede det samme med Undtagelse af de fire sidste Præstationer.

1597 og 1599 hed Fæsteren Hans Christensen, hvis Landgildeydelse, 1 Pund Smør, er betydelig mindre end den, der svarede 1498.

1613 og 1635 beboedes Gaarden af Christen Boesen, 1638 af Oluf Thuesen, 1688 hed Fæstebonden Tommas Pedersen, f. 1644, d. 1728, som med sin Hustru, Anna Jensdatter, havde en Datter Waldborg, gift 1711 med Niels Andersen af Graue i Borris, og en Datter Dorethe, gift 1717 med Gaardmand Anders Madsen Widebæk, og en Søn Peder Thomasen Wod, som fik Gaarden i Fæste efter Faderen.

Peder Wod havde i sit Ægteskab syv Børn, hvoraf de tre døde i Barnealderen, nemlig Tvillingerne Jens og Niels, henholdsvis i 1 og 7 Aars Alderen og Datteren Karen, da hun var 11 Aar. De øvrige Børn var Thomas, som senere fik Gaarden, Niels, »som for Svagheds Skyld blev straks hjemmedøbt af

Jordmoderen Anne Jensdatter i Herborg.« Peder og endelig Niels, altsaa den tredie af Peder Wods Sønner af dette Navn.

Den 27. November 1758 overtog Thomas Wod Gaarden i Fæste. Fæstebrevet hidsættes her og lyder saaledes:

»Nr. 20 FR. Vtus 24 Skill. Paa det høje Herskab, højvelb. Hr. Cammerherre, Arvelandmarschal von Bülow til Lundenæs Stamhus hans Vegne haver forrige Forvalter, afg. Sten Rasch i Fæste forundt Thomas Pedersen et Sted paa bemeldte L. Gods i Worgod Sogn, Wester Herreborg, Htk. 1 Td. 2 Skp. 1 Alb. til lige med en Fæsteeng for Stedets Ringhed, som ligger i Heden liggende paa Aanum Enge, Kasteng kaldet, matr. for Htk. 1 Skp. 1 Fdk., som Moderen for ham godvillig haver afstanden, hvilken Sted og Eng m. tilhørende Ejendom, som Faderen for ham har brugt og havt haver forbemeldte Thomas Pedersen skal nyde bruge og beholde i Fæste hans Livstid, paa den maade, at han i rette Tid betaler alle kgl. Skatter, som er eller herefter paabydes, samt Landgilde til hvert Aar martinij, saasom af Stedet 2 Rdl. 2 mk., og af Engen 2 Rdl. 4 mk. For Ægt og Arbejde bliver han fri for det første, saalænge han upaaklagelig forretter Budfogedriet, Bygninger og Besætningen at holde i forsvarelig Stand, Marken og Ejendommen til ingen Upligt bruge eller bruge lade, ikke heller noget deraf at forvilde eller frakomme, Hs. Kgl. Mayts. Lov og Forordn. i alle Maader at efterleve med Lydigheds Beteelse imod Herskabet og deres beskikkede Forvalter — alt under dette Fæstebrevs Fortabelse. —

Til Indfæstningen har han betalt min Formand 8 Rdl.

Dalagergd., d. 27. Nov. 1758.

Som Forvalter: *J. R. Bredal.*

Ligelydende Originalfæstebrev haver jeg underskr. til mig ta-

ged og tilforpligter mig samme Fæstebrev i alle Ord og Meninger at holde og efterleve.

Dalagergd. ut supra.

Thomas F. P. S. Pedersen.

Til Vitterlighed underskriver E. Kaalund.«

Men det gik saa som saa med »at holde og efterleve« Fæstebrevet. Da Thomas Wod havde boet paa Gaarden i 8 Aar, modtog han følgende Stævning, som viser, hvor elendigt han havde opfyldt sine Forpligtelser mod sit Herskab.

»Thom Montagne Kgl. Mayts Raadmd., By- og Hfgd. i Ringkj. etc. gjør vitterlig, det for mig haver andraget Forvalter v. Londenis Stamhus, velædle Sr. Christian Kaalund, hvorledes han skal være forarsaget at have Tiltale til Tder, Thomas P. Wod, ved Herborgbæk, formedelst I ikke alene i mange Maader skal have forsidet Eders ifæstehavende Gaard baade i By og Mark, men endog paadraget Eder Restans af kgl. Skatter og Landgilde, men endog laant og borget Penge hos en og anden her i Herredet, der staa ubetalte, og Forvalteren derom anmodes, ligesom og Eders paaboende Huse og Gaards Brøstfældighed befindes saa ringe, at det høje Herskab ved Lundenis ej kan taale det længere, m. m. Thi stevnes Eder Th. P. W. boende ved Herreborgbæk til Bøll. Hting at møde Tirsdag 16. Dec. førstk., Saggivelse at modtage, Synsmænds Opkrav at anhøre, Spørgsmaal og Beskyldning at tilsvare, og endelig derefter Dom at lide, ikke alene til Fæstes Forbrydelse, men og til Straffes Undgjældelse, saaledes at Synsmændene møder i Herreborgbæk Løverdag 8te Dage d. 20. Dec. ved Solens Opgang at syne baade indv. og udv., efter Anvisning, som de den 23 ejusdem næstefter paa Bøll. Hting vil afhjelme og tilstaa, m. videre hvad af Sagen kan dependere

Til Bekræftelse under min Haand og Zignet.

Actum, d. 3. Dec. 1766.

Th. Montagne (L. S.).«

I Anledning af Sagen var Retten sat flere Gange; men Thomas Wod, der hver Gang var indkaldt til at give Møde, udeblev ganske.

Dommen faldt d. 10. Febr. 1767 og lød saaledes:

... *kjendes og dømmes for Ret,*

at Thomas P. Wod bør og skal have

1. Iflg. Lovens allerhøjstbydende i den 3. Bogs 13. Cap., 1. og 2. Art. sit ifæstehavende Sted ved Herreborgbæk med tilligende fæsted Eng forbrudt, og at Forvalteren paa sit høje Herskabs Vegne maa samme Sted og Eng som nu fæsteledige bortfæste til hvem for godt synes. — For det
2. skal tidtmeldte Th. P. W. betale sin Restants til velbem. Hr. Forv. K. med 89 — 5 — 11 —. Til hvilken og for det.
3. tidtmeldte Th. P. W. betaler i Processens Omkostn. 3 Rdl. Alt at efterkomme inden 15 Dage efter denne Doms lovl. Forkynd. under Navn og Execution i Thomas Pedersens ejende Midler, hvor er og findes.

Til Bekræftelse under min Haand og Zignet.

Actum anno, die et loco ut supra.

Th. Montagne.

Thomas Pedersen Wod maa altsaa nu forlade Gaarden, men hvad der siden er bleven af ham vides ikke.

Som allerede nævnt blev der i Anledning af Processen foretaget Syn over Gaardens Ind- og Udboe. Da det uden Tvivl kan have sin Interesse at se, hvorledes der saa ud paa saadan en rigtig forarmet Fæstegaard, meddeles Synsmændenes Registrering her.

Bæster:

	Rdl.	Mk.	Sk
1 sortbrun Hoppe, 13 Aar	5	»	»
1 brun Hoppe, 13 Aar	2	»	»

Fæcreaturer:

Rdl. Mk. Sk.

1 sortbroget Ko, faaed 4 Kalve	6	»	»
1 sort dito, 11 Aar	4	»	»
1 sortbroget Qwieko, 3 Aar	5	»	»
1 hvidbroged Kalv	»	2	»

Faar:

6 gl. Faar a 3 mk.	3	»	»
5 Lam a 1 mk.	»	5	»

Indboskab i Stuen:

1 Fyrbord	»	1	8
1 Stueverch	1	2	»
1 Jernkakkelovn.	6	»	»
1 Glas Trappe (?)	»	»	4
4 Glasse	»	1	4
2 Par Thekoppe	»	»	4
3 Stentalerkener	»	»	3
1 Tinfad	»	1	»
2 Messinglysestager	»	3	8
3 Kruse	»	4	»
2 Træstole	»	1	8
2 Blichejern (?)	»	»	3
3 Salmebøger	»	1	»
1 Syskrin	»	»	2
1 Strygjern	»	1	8
1 Jernlampe	»	»	10
1 Kaabertragt	»	1	»
1 Fyrkiste, som var Karlens i Huset	»	»	»
3 Fyrbænker	»	1	»
1 Mangeltræ	»	»	2
12 Mælkesætter	»	»	6

I Kjælderen:

	Rdl.	Mk.	Sk
1 Øltønde	»	»	8
1 Egekar	»	4	»
2 gl. Fjerdinger	»	»	6
1 Vognskrin	»	4	»
1 Melbing	»	1	»
1 Dejntrug	»	»	8
1 Selde	»	»	6
1 Flødbøtte	»	»	4
1 Kjærne	»	»	6
1 Grynbotte	»	»	2
1 Sæk	»	»	12

I Køkkenet:

2 Træspande	»	»	»
1 Saal	»	1	4
1 stor Kar	»	»	12
1 Sæk	»	»	6
1 stor Bøgetrug	»	»	4
2 Driftetrug	»	»	1
1 gl. Kjærne	»	»	2
1 Draugtønde	»	»	4
1 Loftstige	»	»	1
1 Sadel og Trendse	»	2	»
1 gl. Fiskegarn	»	»	1
2 Træfade	»	»	1
1 Ildklemme og Fork	»	»	14
1 Rist	»	1	»
1 Fyrfad	»	»	4

I et Kammer:

1 lille Fyrbord	»	»	14
1 stor Egekiste, er Hans Bredvis	»	1	»
2de Sengesteder	»	1	4

Rdl. Mk. Sk.

2 sribede Dyner.	»	1	»
1 hvid Bolster dito	»	3	»
1 rød og hvidstribet dito	»	»	8
1 blaa og hvid dito	»	1	»
1 gl. dito	»	»	12
1 rød og hvidstribet dito	»	»	8

Uaftorsken Korn:

3 Traver Rug ansættes for 2 Rdl. 8 Sk. a Tr. 10 Skp.			
8 Traver Byg a 3 Skp.	3	3	»
9 Traver Havre a 2 ¹ / ₂ Skp.	2	3	»
Boghvede et Par Haverfulde, 1 Skp.	»	1	»

Gaardens Redskab:

1 Haujvogn med Behør	6	4	»
1 dito Vogn m. Tilbehør.	1	4	»
1 gl. Møgvogn uden Hucke (Hinke?)	»	2	»
1 Plov m. tilhørende	1	2	»
1 Jernharre	»	4	»
1 Skovl	»	»	1
1 Greb	»	»	2
1 Spade	»	»	6
1 Stige og 1 Høfork	»	1	»
Træ til en Par Hjule	»	2	»
1 Hølee	»	»	8
2 River	»	»	3
1 Hakelskiste m. Kniv	»	1	8

Summa paa den hele Indtægt. . . . 63 3 12

Følger nu den fornøden Udgift og Besværing, som hefter dette
Sted paa, nemlig:

<i>Først Kgl. Skatters Restans:</i>		Rdl.	Mk.	Sk.
Paa Octb. Kvartal 1766 rester	»	4		6
$\frac{1}{2}$ Termin Kornskatspenge for 67	»	3		2
Kgl. Skatter til Philippi Jacobi Dag, nemlig Jan.				
Kvt. 1767	»	4		3
$\frac{1}{2}$ Termin Kornskatspenge for 67	»	3		2
April Kvt. dito.	»	3		2
Landgilde forfalden til Martinii til 1766	6	»		10
 Besætn. ved Gaarden ansees ikke ringere end:				
2 Bæster a 14 Rdl. er	28	»		»
1 Vogn ved Gaarden m. Drætte og Redskab ansættes for	10	»		»
1 Møg- dito med Fjæl og Redskab for	2	»		»
1 Plov m. Jern og Tilbehør	3	2		»
1 Harve m. Jerntænd	1	4		»
Folkeløn for 2 Karle fra nu og til Valdborg Dag	3	»		»
1 Pige	1	2		»
Sædekorn: Byg, 1 Td. 6 Skp.	2	2		»
Havre, 5 Td. a 5 Mk.	4	1		»
Boghvede $\frac{1}{2}$ Skp.	»	1		8
Ædekorn til disse trende Folk til Valdborgdag:				
Rug 2 Td. 2 Skp.	3	4		8
Byg til Gryn	1	1		»
Malt	1	2		»
Skyldige Gæld, som Forvalteren har sagt god for, til Peder Lindvig i Borris				
	11	4		»
 Her ansættes Gaardens Brøstfældighed, nemlig:				
Salshuset i alt paa Tommer med Fjæl og Vinduer:				
13 Fag a 1 Rdl. 2 mk.	17	2		»
Tag, 6 Traver a 2 mk.	2	»		»
Laden ialt paa Tømmer at reparere med:				
Sparrer, Been og Lægter 23 Fag a 1 Rdl.	23	»		»

	Rdl.	Mk.	Sk.
Tag, 20 Traver a 2 mk.	6	4	»
Stald og Fæhus samt øster Fæhus, Tømmer:			
for 16 Fag a 3 mk.	8	»	»
Tag, 20 Traver a 2 mk.	6	4	»
Tømmerarbejdet til samme overalt i Gaarden at for-			
færdige paa hans egen Kost	2	»	»
Tækkemandens Arbejde for at oplægge forskrevne			
Tag paa hans egen Kost	2	»	»
Simer at binde og sy dette Tag med 1000 Favne a 4 Sk. »	2	8	
1 Opstikker, dgl. Kost og Løn ansættes for 20 Dage			
a 12 Sk.	2	3	»
Beløber den hele Udgift sig til	153	3	7
Herfra afgaar den forskrevne Indtægt, nemlig	63	3	12
Bliver igjen som Thomas P. Wod er skyldig	89	5	11

Peder Wods Eftermand i Gaarden blev Hans Christensen Mose, hvis Hustru hed Anna Thomasdatter. De har tre Børn, hvoraf Thomas dør i 7 Aars og Heijle Johannes i 3 Aars Alderen; det tredie Barn vides ikke, hvad hed, da Præsten har glemt at skrive dets Navn i Kirkebogen.

Hans Christensen Mose, der døde 1778, svarede til Herremanden paa Lundenæs 2 Rdl. 16 Sk. i Landgilde.

Allerede 5 Maaneder efter, at Anna Thomasdatter var bleven Enke, giftede hun sig med Peder Sand, der nu fik Gaarden i Fæste. Deres Børn er Kirsten, Mette, Hans og Mogens.

1794 ejedes Gaarden af Kynde Thomsen Bjerrum, som med sin Hustru, Anna Catrine Jensdatter, har Sønnen Jens og Datteren Anna Kirsten, men allerede 1797 solgte Kynde Vadgaard igen til velagte Christian Marcussen af Krogmose i Bølling Sogn for 995 Rdl. Denne solgte den atter Aar 1800 til Christen Michelsen af Storgaard, der igen 1807 sælger den tilligemed en

Eng fra Storgaard for 400 Rdl. Derefter ejedes Vadgaard af Christen Hansen fra Storgaard. Efter at hans Enke havde haft Gaarden et Aars Tid, fik Sønnen Mads Christian Vad .den Han overdrog senere igen Gaarden til sin Søn, Christian Vad, som nu bor der; men forinden havde han udskilt en ny Gaard fra Ejendommen, hvori han boede indtil for et Par Aar siden.

Christen Vad ejer et stort Sølvbæger, som bærer følgende Indskrift: »Christen Andersen Videbeck, Anne Peders Datter. 1663.« Dette prægtige Arvestykke viser, at der i den fattige Tid i 1600erne har været enkelte velstaaende Bønder.

I gamle Dage blev der holdt Marked ved Herborgbæk. Da det skulde flyttes, vilde nogle have det til Brejning Kro, andre til Vorgodby og atter andre til Barde, men det blev i Stedet for flyttet til Videbæk, hvor det nu afholdes.

Der, hvor den ældgamle Drivevej gaar over Ejendommens Mark, er den lukket med høje Diger, der forhen skulde forhindre de store Kvægdrifter i at komme bort fra Vejen.

BIRKMOSEGAARD

har fra 1597 til Slutning af det 18de Aarhundrede, da den blev Selveje, hørt til Lundenæs. Den har hele Tiden været beboet af 2 Familier ad Gangen. 1597—1623 hed Fæsterne: Søren Thomsen og Jens Jensen, som i Afgift maa svare: »4 skipr haffre, 1 ørte rug, 1 ørte biug, 1 lam, 1 gaas, 2 høns, 1 skousvin, 6 heste giesterij«. 1630—1651 boede her Poul Christensen og Christen Christensen. 1645 bestod Besætningen af 3 Heste, 4 Køer og 5 Ungkreaturer, og Aaret forud havde Udsæden kun været 2½ Td. Rug, 1½ Td. Byg og 5 Tdr. Havre. 1664 hed Fæsterne: Jens Nielsen og Chr. Mortensen. I de gamle Dokumenter kaldes

Birkmose snart en Gaard og snart et Boel. 1688 kaldes den Birch Mølle. Den maa altsaa da have været en Mølle. 1688 og 1702 fæstedes Gaarden af Christen Nielsen og Jens Nielsen, sagtens Brødre. Senere efterfølges de af Christen Madsen og Jens Jensen.

Jens Jensens Gaardspart.

Jens Jensen er maaske en Søn af Jens Nielsen. Han besidder sin Gaardspart i mange Aar, idet han bor her endnu omkring 1740. Han var gift to Gange. Hans første Hustru, Maren Christensdatter, var der fra Gaarden og er maaske en Datter af den Christen Nielsen, som boede her 1688.

Da Jens Jensen først 1718 holdt Bryllup med hende, maa han i adskillige Aar have boet i Birkmose som Ungkarl. I første Ægteskab havde han Døtrene Mette, Maren og Anna og to Sønner af Navn Oluf samt en dødfødt Søn, hvis Fødsel Natten mellem 3. og 4. April 1728 kostede Moderen Livet. Hun var da 36 Aar. Sorgen maa ikke have knuget ham særlig haardt, thi allerede samme Aar giftede han sig igen med Pigen Bodil Pedersdatter, som døde 1746.

I dette Ægteskab blev født en Datter, Citsel, død som lille, og Sønnerne Jens, der døde 1748 ganske ung, kun 16 Aar gl., og Mads, den eneste af Jens Jensens Sønner, som naar den voksne Alder.

Den næste kendte Fæster hed Jørgen Christensen eller Jørgen Birkmose, som han blev kaldt. Den eneste Gang, han ses nævnt i Kirkebogen, er 1753, da hans Hustru fødte ham en Datter, som i Daaben fik Navnet Maren, vist det oftest forekommende Navn i Sognet.

1770 hed Fæsteren Jørgen Lavritsen, altsaa Jørgen Birkmose Nr. 2. Til Herremanden paa Lundenæs svarede han en aarlig Landgilde af 2 Rdl.

Da Storgaard i Vester Herborg brændte 1778, var Jørgen Lav-

ritsen til Stede, og da Brandsagen kom for Retten, mødte han der som Vidne.

1784 er Jørgen Lavritsen forsvunden, og der er kommen en ny Fæster ved Navn Hans Christensen. Nævnte Aar udstedte denne en Panteobligation til sin Kones Søster, Mette Lauridsdatter, paa 80 Rdl., som var en Arv, hun havde faaet efter sin afdøde Broder, Morten Lavridsen, der boede og døde paa Gaarden Kjærgaard i Dejbjerg Sogn. 1793 skødede Hans Christensen sin Gaardspart til Ejeren af den anden Gaardspart, Jens Madsen, for 400 Rdl. Dermed blev de to Birkmosegaarde samlet til een Gaard.

Christen Madsens Gaardspart.

I Tiden 1705—1710 blev denne Gaardspart overtaget af Fæsteren Christen Madsen. Han var fattig som en Kirkerotte, idet han sad i dyb Gæld til sin Herremand paa Lundenæs. Saaledes skyldte han denne 100 Rdl. 26 Sk. samt i Forening med sin Nabo, Jens Jensen, yderligere 94 Rdl. 26 Sk. for Skyld og Landgilde, som de i flere Aar ikke havde været i Stand til at svare.

Men omsider tabte Herremanden Taalmodigheden og stævnedes dem 1730 for Bølling Herredsting for ad Rettens Vej at drive Restancerne ind.

Christen Madsen var gift tre Gange. Hans første Hustru kendes ikke. Med hende havde han to Børn, hvoraf det ene var dødt ved Fødselen.

Hans anden Hustru, Maren Hansdatter, var fra Trøstrup. Deres Bryllup stod 1713. Hans tredie Hustru, der døde 1744, hed Mette Nielsdatter. I de to sidste Ægteskaber fødtes Døtrene Maren, Anna, Ludie og Mette og Sønnen Mads, der senere overtog Faderens Gaardsdel i Fæste. Mads Christensen ses boende i Gaarden 1749, da han det Aar faar en Søn født. Han bor nu i Birkmose indtil omkring 1772, da Gaarden blev overdraget til hans Søn Jens. Foruden denne Søn havde Mads Christensen eller Mads Birkmose, som han blev kaldt i daglig Tale, ogsaa en Søn

Christen og en Datter Mette, der 1782 blev gift med Enkemanden Christen Jensen af Najbjerg i Timring Sogn. Jens Madsen, der i Landgilde svarer 2 Rdl., har derefter Gaarden indtil 1808, da han afstod den til Peder Pedersen. Det ses ikke, at Peder Pedersen har givet Penge for Ejendommen, men han skulde give Jens Madsen og Hustru, Mariane Pedersdatter, fuld Kost og Ophold deres Levetid samt love ikke at sælge Gaarden igen imod deres Villie.

En Del Aar før, Jens Madsen afstod Gaarden til Peder Pedersen, havde han købt den anden Gaardspart af Hans Christensen for 400 Rdl., saa man maa gaa ud fra, at han da allerede før den Tid selv havde købt sin Gaardspart til Selveje fra Lundenæs.

Peder Pedersen eller Peder Birkmose, som han altid blev kaldt, havde derefter Gaarden indtil 1850, da han solgte den til sin Søn, Jens Pedersen Birkmose, som i mange Aar drev betydelig Handel med Heste og Kreaturer. Han var Medlem af Sogneforstanderskabet og Sogneraadet. 1883 overdrog han Ejendommen til Sønnen Niels. En anden Søn, Jens, fik samme Aar en ny Gaard, der blev udskilt fra Birkmose. En tredie Søn kom til Faster.

Da Niels Birkmose overtog Gaarden, som han endnu har, havde denne en Besætning paa 8 Køer, 10 Stude og 3—4 Heste. Nu kan der holdes 40 Kreaturer og 6 Heste.

Lille Birkmose er naturligvis gaaet fra Birkmose i sin Tid.

BØJLESTED (JULSGAARD)

er denne Gaards oprindelige Navn, som den har faaet efter en Mand, der hed Bøjle Michelsen, der boede her i Begyndelsen af

1700erne; men nu bruges Navnet næppe mere. Sidste Gang, Nedskriveren af disse Linier har set det anvendt, er 1778.

Denne Bøjle Michelsen har uden Tvivl været en ret betydelig Bonde, siden hans Navn blev overført paa Gaarden, noget, der i ældre Tid ellers var ganske ukendt der i Sognet.

Fra 1597 til henimod Slutningen af 1700erne laa Bøjlested under Lundenæs, hvorfra den da vistnok blev købt af Sognepræsten i Vorgod, Hans Steenberg, hvis Arvinger 1799 solgte den til dens Fæster.

1597 beboedes Bøjlested af Peder Jensen, som aarlig svarede i Afgift til Lundenæs: »2 pund smør, 1 lam, 1 gaas, 2 hønns, 1 skousuin.«

1613 og 1651 hed Fæsteren Lars Jensen. 1645 var hans hele Besætning kun 1 Øg, 1 Ko, 1 Ungnød og 4 Faar, hvad naturligvis skyldes den elendige Udsæd, der Aaret forud, 1644, havde været paa Gaarden. Den udgjorde ikke mere end 8 Skp. Rug, 4 Skp. Byg, 1½ Td. Havre.

1664 er Lars Jensen bleven afløst af Michel Lauridsen, som maaske er hans Søn. Denne bor her endnu omkring 1700; men 1712 er der kommen en ny Fæster, Bøjle Michelsen, som vel sagtens er en Søn af den forrige Fæster. Denne Bøjle Michelsen er det, Gaarden siden faar Navn efter. 1738 nævnes han som Vurderingsmand ved Skifteforretningen efter Degnen Købke i Vorgodby. Dette kunde godt tyde paa, at han var en anset Bonde der i Sognet.

Men af de lange Restancelister paa Skyld og Landgilde fra 1730 ses, at han ikke har haft for mange af Skillingerne, thi han staar opført for et Beløb af 152 Rdl. 19 Sk., en meget betydelig Sum paa den Tid.

Med sin Hustru, Maren Pedersdatter, har han Børnene Michel, Maren og Anna. Denne sidste blev 1743 gift med Lars Jensen, som vistnok derefter har overtaget Ejendommen; thi det vides, at han boede der i Byen, men da han ikke ses boende i

nogen af de andre Gaarde der, maa man gaa ud fra, at han er bleven Fæster af Bøjlested efter Svigerfaderen. Lars Jensen har tre Sønner, nemlig Bøjle, Jens og Lars.

Den næste Fæster er sandsynligvis Mads Nielsen, som ses boende her 1768. Nævnte Aar, d. 14. Juni, døde Kirsten Sørensdaughter af Bøjlested i Barselseng, 34 Aar gl., efter at have bragt et dødfødt Pigebarn til Verden. Denne Kirsten Sørensdaughter er vel nok Mads Nielsens Hustru. Allerede samme Aar gifter han sig igen med Pigen Anna Christensdaughter fra Videbæk, i hvilket Ægteskab der blev født fem Børn, nemlig 2 Kirsten'er, Karen, Votborg og en Dreng, som var død ved Fødselen. I Slutningen af Aarhundredet skiftede Mads Nielsen Husbond, idet Præsten i Vorgod, Hans Steenberg, blev Ejer af Bøjlested. Medens Gaarden laa under Lundenæs, skulde Mads Nielsen aarlig svare i Landgilde 3 Rdl. 24 Skl., hvilket Beløb sandsynligvis ikke er bleven formindsket under den ny Husbond. Da denne døde 1799, købte Mads Nielsen Gaarden til Selveje af Arvingerne for 150 Rdl., men allerede 1803 skødede han den igen til sin Svigersøn, Jens Mouridsen fra Bækbo i Lem, for den samme Sum. Han blev derefter boende i Gaarden som Af-tægtsmand indtil sin Død 1818. Han blev 81 Aar og havde da været i Gaarden i ca. 50 Aar. Jens Mouridsen har derefter Bøjlested til ca. 1830, hvorefter den ejedes af Mads Jensen. Denne var en ivrig Jæger; men da han gik meget daarligt, havde han altid Bøssen i den ene Haand og en Stok i den anden.

Han afstod senere Gaarden til sin Søn, Mikkell Madsen, som i mange Aar var Sogneraadsformand.

Derefter ejedes den af Jens Abildtrup. Nu kaldes Gaarden Julsgaard.

MIKKEL ERIKSENS GAARD

Af de gamle Gaarde i Vester Herborg er der foruden denne kun een Gaard, som ikke har noget Navn.

Den ejedes 1688 af Fru Sophie Rostrup til Dejbjerglund. Senere kom den til Lundenæs, hvorunder den laa 1772. 1688 hed Fæsteren Chr. Boesen. Men derefter gaar der lange Tider, hvor vi intet hører om Beboerne. Den næste Fæster, vi træffer, er Jens Nielsen, som 1771 stævnes for Bølling Herredsting, fordi han ikke i Tide har faaet betalt sine Restancer paa kongelige Skatter, Landgilde, m. m.

1791 ejedes Gaarden af Mads Nielsen i V. Herborg, maaske identisk med den Mads Nielsen, som paa samme Tid boede i Bøjlested. Samme Aar skøder han den til Iver Erichsen fra Pilgaard i Sædding Sogn for 350 Rdl.

Iver Erichsens Hustru, Maren Pedersdatter, var født i Kirkegaard i Sædding, som Datter af Gaardmand Peder Christensen Kierkegaard og Hustru Maren Stenggaard.

Af hendes 9 Søskende er Mikael Pedersen Kierkegaard, Høsekræmmer i København, særlig bleven bekendt, fordi han blev Fader til Tænkeren Søren Kierkegaard og Biskoppen Peder Christian Kierkegaard.

1846 skrev Søren Kierkegaard i sin Dagbog følgende sørgelige Træk om sin Fader fra dennes Barndomshjem i Kirkegaard i Sædding:

»Det forfærdelige med den Mand, der engang som lille Dreng, da han gik og vogtede Faar paa den jydsk Hede, leed meget ondt, sultede og var forkommen, paa en Høj stod op og forbandede Gud — og den Mand var ikke istand til at glemme det, da han var 82 Aar gammel.«

Det fortælles, at da Historikeren F. Barfod engang læste dette Træk op for Biskop Kierkegaard, brast denne i Graad og sagde:

»Det er min Faders Historie — og vor med.«

Iver Eriksen afstod derefter Gaarden til Sønnen Erik Iversen, der atter overdrog den til sin Søn, Mikkel Eriksen, som nu har den.

Mikkel Eriksen rev 1895 den gamle Gaard ned. Den bestod af tre ikke sammenbyggede Huse, som for største Parten var opført af Ler. Den ny Gaard blev bygget et Stykke Nord for, hvor den gamle havde ligget. Da Mikkel Eriksen overtog Ejendommen, bestod Besætningen af 5 Kreaturer. Nu kan der holdes over 20 Kreaturer.

PEDER CHRISTENSENS GAARD

Selv om denne Gaard er lige saa gammel som de andre Gaarde i V. Herborg, er det dog kun yderst lidt, vi ved om den.

Fra 1688 til Slutningen af 1700erne hørte den til Lundenæs, hvorefter den solgtes til Selveje. Førstnævnte Aar hed Fæsteren Peder Povelsen. Derefter gaar der omtrent 100 Aar, hvor vi intet hører om Beboerne.

1771 hed Gaardens Fæster Peder Christensen, som svarede 2 Rdl. i Landgilde. Peder Christensen købte Gaarden til Selveje, men solgte den en Tid efter, d. 5. Maj 1801, ved Auktion, hvor Lars Christian Gregersen fra Kjelstrup købte Hovedparcellen af Hartkorn 6 Skp. 2 Fdk. $2^{11}/_{36}$ Alb. for 159 Rdl., medens Christen Nielsen Vesterager købte en Engparcel af Htk. 3 Skp. $1^{11}/_{12}$ Alb. for 205 Rdl. og Tyge Møller i Egeris Mølle ligesaa en Engparcel af Htk. 2 Fdk. $1^{2}/_{3}$ Alb. for 76 Rdl.

Lars Gregersen maa snart efter have solgt den igen, thi 1804 ejedes den af en Mand ved Navn Niels Andersen, som 1807 skøder den til Christen Nielsen Videbæk for 200 Rdl. Denne solgte den imidlertid igen allerede Aaret efter til Jens Ander-

sen fra V. Herborg for 200 Rdl., hvorefter han flytter til Olling i Assing Sogn. Heller ikke Jens Andersen bor her ret længe, idet han 1810 skøder Gaarden til Søren Larsen fra Tulsgaard for den samme Pris, som de to foregaaende Mænd havde givet for den, nemlig 200 Rdl. Han maa ogsaa snart være blevet ked af at bo i Gaarden, siden den 1814 beboes af Niels Finderup, medmindre han da er død her.

Den næste Ejer var vist nok Svend Nielsen, som bor her i 30erne. Da han, der ellers var en stræbsom Mand, havde vanskeligt ved at klare sig, solgte han Ejendommen, men beholdt dog selv et Stykke Jord, hvorpaa han byggede sig et Hus. Den nuværende Ejer hedder Christen Hansen. Han er fra Skærbæk i N. Vium Sogn. I hans Tid er der fraskilt en Parcel, hvorpaa Sønnen, Hans Hansen, bor.

THOMAS PEDERSENS EJENDOM

Denne Ejendom er i sin Tid gaaet fra en af Gaardene der i Byen, men det vides ikke fra hvilken. Den første kendte Ejer hed Thomas Pedersen, men da han tillige var Skomager, blev han altid kaldt Thomas Skomager. Hans Hustru hed Karen Mortensdatter. De havde syv Børn ialt, nemlig Karen, Kirsten, Jens, 2 Christen'er og 2 Bodil Marie'r. Af disse døde dog flere som smaa.

1790, fem Aar efter deres ældste Barns Fødsel, skøder Thomas Pedersen Ejendommen for 175 Rdl. til Laust Pedersen Kølle, som kontant betalte de 77 Rdl., medens Resten, 98 Rdl., skulde betales til Snapsting 1791 med 1 Aars Rente til Iver Vanting i Brejning. Pengene blev ogsaa i rette Tid indbetalt, men straks efter, 1792, maatte han gøre Laan. Hans Nielsen

Trøstrup forstrakte ham med 100 Rdl. og Christen Christensen i Ø. Herborg med 50 Rdl., mod at de begge fik Pant i Ejendommen.

1796 skødede han denne til Lars Maynberg for 99 Rdl., hvorefter han flyttede til Laulund i Herning Sogn. Allerede samme Aar eller maaske Aaret efter blev Ejendommen overdraget til Jens Nielsen, der derefter straks sælger den til sin Broder, Niels, og flytter saa til Lem Sogn. De følgende Ejere er ubekendte.

Den Morten Dalgaard, som vi træffer i V. Herborg i 20erne og 30erne, boede uden Tvivl i denne Ejendom, som han senere overdrog til sin Søn, Anders Mortensen, der igen solgte den til Christen Rokkjær fra Brejning. Derefter bosatte Anders Mortensen sig paa Abildtrup Hede, hvor han ernærede sig som Tækemand. Han havde Ord for at være meget dygtig i sit Haandværk. Han havde tre Sønner: Anders, Povl og Morten. De to sidste var meget dygtige Tømrere. Christen Rokkjær solgte igen Ejendommen til Peder Gaardsdal, der atter overdrog den til Sønnen Søren Gaardsdal. Denne afstod den senere til sin Sviigersøn, den nuværende Ejer, men forinden havde han taget et Stykke Jord fra, hvorpaa han byggede. Efter at have boet her en Tid flyttede han til Videbæk, hvor han nu bor.

VIDEBÆK BY

Byen nævnes første Gang 1500. Dette Aar noterer Niels Klemsen til Avnsberg i sin Gældsbog følgende:

»Jep Perssøn i Vidibeck i Vorgod soghen, Matz Perssøn i samme steth, Jes Nielsen i Jegiriis i Vym (Vium) soghen och Las Nielssøn i Krogh (i Borris S.) loffuæth megh ieth støckæ

ledisk for then karll, Christiern Kanick, slogh ihiell i Ribæ, och thet loffuet the megh i Holstebroo.«

1638 er der kun 2 Gaarde i Videbæk; men sandsynligvis har Byen været større før den sorte Døds Tid. 1651, 1664 og 1688 bestod Byen af 1 Helgaard og 6 Halvgaarde og ejedes da henholdsvis af Oluf Pasberg, Velbaarne Jomfru Anna Lange og Christen Munck til Brejninggaard, hvorunder Byen vedblev at ligge, indtil Gaardene i Slutningen af 1700erne blev Selveje.

Det ser ud til, at Gaardene i Matrikelsprotokollerne nævnes i Orden fra Syd til Nord; derved bliver det let at finde ud af, hvor de enkelte Fæstere har boet i Byen, hvad ellers vilde være vanskeligt, da alle Gaarde har lige meget Hartkorn, og det er ved Hjælp af dette, man bedst kan identificere de enkelte Ejendomme.

Nu er Videbæk en ret stor Stationsby med ca. 700 Indbyggere. Den har Apotek, Lægebolig, Epidemisygehus, Kommuneskole, Kirke, Præstebolig, Mejeri, Sparekasse, 1 Bank (desuden Filial af Ringkøbing Bank), 2 Missionshuse (Indre- og luth. Mission), Forsamlingshus, Hotel, Afholdshjem, 5 Kolonial- og 5 Manufakturforr., 1 Boghandel, 1 Viktualieh., 2 Korn-, Foderstof- og Tømmerhandlerforr., 1 Isenkramforr., 2 Skrædderforr., 1 Urmager, 2 Træhandlere, 2 Smede- og Maskinforr., 3 Maskinsnedkerier samt 3 Barberere og 2 Dyr læger m. m.

GAARD NR. I

I over 100 Aar har en og samme Slægt boet i denne Gaard. 1651 hed Fæsteren Anders Jørgensen, 1664: Christen Andersen og 1688: Mads Andersen. Sidstnævnte nævnes som Kirkevæрге 1688 og 1700. Han var fattig. Præsten skriver ved hans Død,

der indtraf 1713: »Die 15. Junii begrov jeg Mads Widebæk [: som døde ganske fattig :] i en Alder 66«. Sønnen Anders Madsen, der ved Faderens Død var 33 Aar, overtog nu Gaarden. 1717, 23. Februar blev han gift med Dorethe Thomesdatter Wad fra Herborg. Med denne har han Børnene: Anna, f. 1718, d. straks efter Fødselen, Mads, f. 1719, Ide, f. 1721, gift med Povl Hansen Dal, Anna, f. 1723, d. 1726, Thomas, f. 1726, Christen, f. 1728, d. 1731, Anna, f. 1730, gift med Hans Christensen i Hovergaard, og Jens, f. 1734. Om deres første Barns Død skriver Præsten 1718: »Die 15. Aprilis, var Langfredag, blef Anders Widebæks Barn ved navn Anna indsat i Vorgod Kirke for at begraves næstfølgende Feria 3to Paschals, saa som jeg for Svagheds Skyld ej kunde begrave det, kunde ej heller faa anden Præst førend til anmeldte Tiid, da Hr. Gangolphus Bon-sach i Rind begrov hende. Hun var 6 Uger gl. ringere 1 Dag.«

1733 var Anders Madsen Stævningsmand i Anledning af Brøndulykken i Abildtrup. Han døde 11. Decbr. 1741, 61 Aar gl. Ved Skiftet efter ham ansattes Boets Indtægt til 316 Rdl. 5 Mk. 8 Sk. og dets Udgift til 243 Rdl. 5 Mk. Til Deling mellem Børnene, 3 Sønner og 2 Døtre, og Enken blev saaledes ialt 73 Rdl. 8 Sk.

Om Sønnerne fortælles følgende:

I Videbæk var der tre Sønner, og den ene gik altid som et Fjog ved de andre, men han kom til København, svingede sig op og blev en rig Mand. Da de gamle var døde, blev deres Arv sendt over til ham, og saa sendte han en Mindesten hjem, der blev lagt paa Graven, og hvorpaa staar:

»For den Arvelod, jeg fik, købte jeg den Mindesten,
lagt paa disse døde Ben til en Ihukommelse.«

Brødrene hentede Stenen i Aarhus. De blev meget vrede, da de saa, hvad der stod paa den.

Det maa være denne Fortælling, Sognepræsten Hans Steenberg tænker paa, naar han i sin Indberetning 1768 fortæller:

»Der var lagt for 2 aar siden en liigsteen paa Vordeg: kirkegaard af hvid marmor, som en søn fra Kiøbenhafn sendte herin at legge paa sine Forældres graw, thi der siges, han fik 100 Rdl. i arw, som blef ham sendt til Kiøbenhafn efter sine Forældre, og altsaa kiøbte han denne steen for same arw og sendte herin at lægge paa deris graw, som han og har ladet udhugge paa steenen.« Præsten meddeler ikke noget om, hvem af Anders Madsens Sønner det var, som drog til København, men af Arveafkald, som hans Børn 1759 udstedte til Broderen Mads Andersen, fremgaar det, at Thomas Andersen Widebæk¹⁾ er den eneste af Sønnerne, der ikke opholder sig i Videbæk. Det maa altsaa være ham, der drog til Hovedstaden. Efter Faderens Død overtog Sønnen Mads Fædrenegaarden i Fæste. Han var gift to Gange. Hans første Hustru hed Ellen Michelsdatter, Datter af Michel Pedersen Herborg, med hvem han havde Døtrene: Dorte, f. 1759, Else, f. 1760, Johanne, f. 1761, og Sønnen Anders, f. 1765. Anden Gang giftede han sig ca. 1766 med Maren Svendsdatter, Enke efter Gaardmand Søren Madsen i Barde; men straks efter Brylluppet modtog de nedenstaaende Stævning:

»Thomas Montagne, Kongl. Majst. Raadmand og Byfoged i Ringkøbing samt Herredsfoged i Bølling Herred gør vitterlig, at for mig lader andrage Højvelbaarne Hr. Obriste Baron Juel til Brejninggaard, hvorledes han mere end højeligen finder sig beføjet at tiltale eder Mads Andersen Videbæks Hustru med Mand og Lauværge, som den, der ved Aftrædelse fra Barde i Vorgod Sogn og Indtrædelse i Ægteskab med Mads Andersen Videbæk i bemeldte Sogn har ved en ulovlig Kontrakt uden Herskabets Vilje og Ratification tvært imod Lovens allerhøjstbydende efterladt eders forhen iboende og i Fæste havende Sted i Barde i Vorgod Sogn øde og uden den Besætning, Loven præscriberer Fæsteren at forlade Stedet, hvorved bemeld-

¹⁾ Af Skiftet efter Ellen Michelsen 1765 fremgaar det, at han boede i København, og han tituleres Sr.

te Fæstested, som nu Fæsteren Anders Larsen i Fæste haver, næsten efterlades øde og Fæsteren, Herskabet til største præjudise og Skade sat i saadan Tilstand, at hverken han kan svare, hvad Loven ham befaler heller holder Stedet i den Hævd og Tilstand, Lov og Forordninger ham tilpligter. Stedets Ejer, højbemeldte Hr. Obriste Baron Juel, som ved saadan ulovlig Omgang præjuderees, finder sig beføjet at tiltale eder, Mads Andersen Videbæks Hustru med Mand og Lauværges lovlige Kald og Varsel at møde ved eders Værneting, Bølling Herredsting næstkommende 8de December og saa længe Sigt og Varsel haves efter Loven, Sigtelse og Saggivelse der at modtage, Documenter producerede, og endelig at til Doms af Retten i Følge Loven og derom udgivne Forordninger at erstatte Stedet (i) Barde den manglende Besætning, for ulovlig Omgang at vorde mulcteret og Omkostninger at erstatte skadesløs bepligtet.

Til ovennævnte Tid, Ting og Sted indkaldes ogsaa sammesteds nuværende Fæster Anders Larsen Barde i Vorgod Sogn at møde og med sig tage den mellem ham og Mads Andersen Videbæks Hustru i saa Fald oprettede Kontrakt tillige med det ham af Herskabet meddelte Fæstebrev, samt at tilsvare, hvad Qwitioner Højvelbaarne Hr. Citanten eller hans Fuldmægtig ovenmeldte angaaende til Sagens Oplysning findes fornødent eder at tilspørge, hvad enhver af Parterne finder fornøden til Sagens Oplysning modtages, der den rette Lov og Ret skal vordes dømt og handlet af

Th. Montagne.«

Ringkjøbing, d. 26. Novbr. 1767.

Tirsdag d. 8de Decbr. 1767 mødte de indstævnedes paa Bølling Herredsting.

Baron og Obriste Juel til Brejninggaard begærede, at Anders Larsen Barde vilde fremlægge den med Mads Andersen Videbæks Hustru sluttede Kontrakt, da hun forlod Stedet i Barde og flyttede med sin Mand til Videbæk, hvorpaa Anders Larsen

Barde fremlagde en Art Kontrakt uden Haand (uden Underskrift) paa et halvt Ark Papir, som blev læst. (Fol. 739). Derpaa tilspurgte Retten Anders Larsen Barde:

1. Hvem der har opsat og skrevet denne? Svar: Christen Egeris i Viium Sogn.
2. Hvad Tid og hvor samme blev skrevet? Svar: Ved Mortensdagstider for 2 Aar siden.
3. Hvem der var nærværende, da dette Skrift blev skrevet i Egeris? Svar: Ingen uden ham og Chr. Egeris.
4. Hvorfor der ikke var sat Haand og Dato under samme? Svar: Vidste det ikke.
5. Hvorfor han gik hen til Chr. Egeris? Svar: Han forstod det ikke bedre, og ingen bad ham heller derom.
6. Om Mads Videbæk har ikke forlangt af ham at have saadan Kontrakt? Svar: Jo!
7. Om Mads Videbæk forlangte af ham det, som stod i dette Skrift eller gav han det til nogen Concept? Svar: Det, som staar optegnet i ommeldte Skrift, har Mads Videbæk forlangt af ham paa sin Hustrus Vegne, men har ikke givet nogen Concept dertil.
8. Om der var nogen nærværende, da der blev aftalt mellem Anders Larsen og Mads Andersen Videbæk, hvorledes og paa hvad Maade Anders Larsen skulde tiltræde Stedet? Svar: Nej!
9. Om Anders Larsen har raadført sig med sit Herskab, forinden han indgik saadan Accord med Mads Videbæk? Svar: Nej!
10. Hvormeget og hvad han modtog i sit i Fæste havende Sted? Svar: 4 Køer, 1 Stud og 4 dito Smaahøveder og 40 Faar, 2 Bæster, Plov, Harver, 2 Vogne — een jern-beslagen Vogn — den anden kun maadelig, tre Senge, hvoraf den en var god, de andre maadelige.

11. Om hvormange Penge han gav Mads Videbæk, og til hvad Ende han gav ham Pengene? Svar: 66 rdl. 4 mk. til Minde af Stedet.
12. I hvad Stand Huse og Bygninger var den Tid? Svar: Det var kuns slet og behøvede mere Reparation, end han kan gøre.
13. Hvorfor han da flyttede ind paa saadan slet bygget Sted, uden at melde Herskabet det? Svar: Da han tiltraadte Stedet, kunde han ikke erfare Bygningernes Ringhed, siden det laa fuldt af Hø og Korn, og siden efter forstod han ikke, at han skulde melde Herskabet saadant.

Videre fandt Baronen og Retten det uforføndent at tilspørge ham, men lod spørge Mads Andersen Videbæk, hvad han havde herimod at sige. For Retten mødte da Mads Andersen Videbæk og fremlagde tvende Originalsattester for sit Herskab Sigⁿ Obriste Baron Juel, den ene under 16de April 1765, og den anden under 28de Novbr. samme Aar, som Mads Videbæk begærede med hosfølgende Copier confronterede og sig den rette tilbageleveret. Begge Originalerne blev da læst og med Copierne confronteret, og altsaa blev Originalerne Mads Videbæk tilbagegivne, og derpaa tilspurgte Monsigⁿ Obriste Baron Juel Mads Videbæk, om han har sagt Herskabet, at han var i Accord med Anders Larsen Barde paa sin Hustrus Vegne. Mads Videbæk erklærede, at han ikke vilde svare i Dag paa nogen Qvæstion. Baronen forlangte Rettens Kendelse, om ikke Mads Andersen paa sin Hustrus Vegne ligesaavel var forpligtet til at svare paa Spørgsmaalene som Anders Larsen, helst han lige saa lovlig var indstævnet paa hans Hustrus Vegne at svare paa Spørgsmaalene, da Baroenen ej forlangte uden Nej eller Ja. Dommeren: Siden Mads Andersen har erklæret, at han ikke i Dag vilde svare paa Qvæstion, kunde han heller ikke dertil tvinge ham imod Loven, der siger, hvor ikke sigtede skal bevise; men da Mads Andersen er kuns at anse som sin Hustrus Værge, og Sagen ale-

ne gælder hende som den forrige Fæster af Barde, saa kunde ingen Rettens Middel tvinge Mads Andersen at svare paa Qvæstioner, uden han selv dertil godvilligen ville lade sig persvade-re. Men skulde højformeldte Hr. Baron behøve videre Oplysning i denne Sag om Mads Videbæks Hustrus Forhold ved Stedets Fraflyttelse, saa dertil at indstævne lovligen Vidner.

Der blev nu afholdt flere Retsmøder med lange Forhør, under hvilke Baronnen fremkom med følgende skriftlige Indlæg i Sagen:

»Velædle og velvise, højstærede Hr. Dommer!

Af hvad til Dato for Retten af mig er fremført og bevist, ser eders Velvished, hvor højliggen jeg har været forarsaget lovligen at tiltale Mads Videbæks Hustru med Mand og Laugværge, som har forvoldet mig ved deres ulovlige Omgang mod Fæsteren Anders Larsen i Barde, stor Overløb. ja sat Fæsteren i den Stand, at han ej kan svare enten Kongen eller Hosbond, saa det gamle Ordsprog *verificeres* for sandt, at aldrig bliver værre Bondeplager end en Bonde. Akten viser, at Kvinden har ladet sig ligesom »minde« fra Stedet i Barde ved at lade sig betale af Anders Larsen, efter hans Sigende 66 Rdl. 4 Mk. Hvad er mere urimeligt! Hvorfor skulde han minde hende ud, som mindte sig selv fra Stedet i Barde, den, hun som Enke havde i Fæste, ved at indtræde i ny Ægteskab med Mads Videbæk, hvis Fæstested hun tiltraadte. Jeg tilstaar gerne at have givet Mads Videbæks Hustru Tilladelse at flytte og faa med sig alt hendes Tilhørende til Videbæk, da hun havde større Lyst til Mads Videbæks Sted end til Stedet i Barde; men mon Besætning og Kornavling kunde henregnes til hendes Tilhørende, om jeg end havde været saa daarlig paa deres Proposition, som aldrig sket er, at tilstede Enken at udplyndre Gaarden; hvor er da min Ratification paa slige Urimeligheder? Aldrig skal bevises, at jeg har været saa ubetænksom at gøre een Bonde overpas vel, og derved gøre en

anden til en Stodder, som ere begge mine Bønder. Jeg har bevist, at de tvende bedste Stude er bortførte fra Barde og solgte af Enken, hende til Fordel. Ja, endvidere Kvindens og Mandens yderligere Dumdristighed at lade ved Tjenestekarlen Chr. Christensen Vinteren 1765 aftærse alt Stedets Kornavl, som de samdrægtig rensat og rengjort lod fraføre Barde og til Stedet i Videbæk, skønt Anders Laursens Fæstebrev af mig udgives d. 28de Novbr. 1765 og gør ham berettiget til Stedet i Barde straks fra den Dato af at tiltræde; følgelig var ingen berettiget til uden Fæsteren Anders Laursen Stedets Avling at udtærse. Dette viser, hvor ubarmhertig de har været mod den fattige taabelige Fæster, og hvorledes Mads Videbæks Hustru med Mand og Lauværgе har skaltet og valt med Stedet i Barde, ja, ligesom om det var dem tilhørende. Akten melder et Sted om en Slags saakaldet Kontrakt, oprettet mellem Mads Videbæks Hustru og Fæsteren Anders Laursen, som med Billighed kaldes en Overenskomst, da samme findes uden Parternes Underskrift og Vitterlighedsmænd, som Loven allernaadigste befaler. Denne mangler og min Ratification paa nogen slig ulovlig Overenskomst. Jeg fordrer altsaa i Henhold til Lovens allernaadigste Bydende denne Overenskomst mortificeret som intet at kunne gælde, og derimod Anders Laursen frikendt af Mads Videbæks Hustru og Mand de saa ulovlig betalte 66 rdl. 4 mk. tilbagebetalt.

Item bemeldte Anders Laursen tilkendt Erstatning af ovenmeldte for det aftærskede Korn med videre, som paa slig ulovlig Maade Stedet i Barde er berøvet. Jeg paastaar endvidere, at Mads Videbæks Hustru med Mand og Lauværgе vorder efter Dommerens retsindige Skønnende ansvarlig mulkteret til Justitskassen og at pius uses,¹⁾ samt at erstatte mig Processens aftvingende Omkostninger, alt under Hensyn til hans ulovlige Omgang og uskjelsomme Forhold under Sagen, da han, Mads Videbæk, under Sagen har vist sig dum og stum og derved forkastet

¹⁾ til fromt Brug.

min Proposition til Forlig imod at de fornøjede Anders Laur-
sen for hans ulovlige Udgifter og mig for Processen, ventes Sa-
gen sluttet og optaget til Doms.

Forblivende velvise Hr. Dommers tjenstskyldige Tjener.

C. F. Juel.

Brejninggaard, d. 22de Febr. 1768.«

Baronens Anklage viste sig at være ubegrundet, hvad nede-
staaende Underetsdom viser. Dommen lød saaledes:

»... Saa kendes for Ret, at Mads Videbæk eller Hustru in-
den 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse under Lo-
vens Tvang skal levere til Fæsteren Anders Laursen 2 forsvarli-
ge Heste eller Penge for samme Heste eller Bæster 32 Rdl. —
skriver toogtredive Rigsdaler. — Processens Omkostninger op-
hæves for begge Parter.

Til Bekræftelse under min Haand og Signete.

Bølling Herredsting, d. 7de Juni 1768.

Th. Montagne.«

Mads Andersen Videbæk lod derefter Sagen appellere til
Overretten, hvor han blev pure frifunden.

Mads Andersen, død 1797, 12. Septbr., 73 Aar gl., maa have
været en velhavende Bonde; thi han var i Stand til at laane
Penge ud til Folk.

Den 18. April 1761 forstrakte han Herremanden paa Ørnho-
ved, Lavrids Nielsen Nyboe, der en Tid var Ejer af hele Fjel-
stervang By, med 200 Rdl.

Omkring 1790 træffer vi en ny Mand i Gaarden. Han hed
Povl Madsen, velsagtens en Søn af Mads Andersen. Han var en
dygtig Mand, men neppe saa vel beslaaet med Penge som Fa-
deren. 11. August 1797 lod Christen Michelsen i Storgaard en
Del af sin Gaard sælge ved Auktion. Ved denne Lejlighed
købte Povl Madsen en Parcel paa 7 Skp. $\frac{1}{10}$ Alb. for 220 Rdl.

Og Aaret efter, d. 17. Decbr., købte han sin Gaard til Selveje af Fru Albertine til Brejninggaard for 550 Rdl.; men siden maa han være kommet i Pengetrang; thi 1809 laante han 300 Rdl. af Hans Nielsen Trøstrup og lige saa stor en Sum af Christen Nielsen i Abildtrup.

Til Gaarden hørte et Hus paa 8 Fag af Htk. 2 Skp. 3 Fdk., som han for 150 Rdl. solgte til Povl Henrik Frandsen, der i Forvejen sad til Leje i det. Skødet blev læst 29. April 1800.

Povl Madsen var som sagt en dygtig Mand, ret flink til at føre en Pen, var da ogsaa i flere Aar — i Tiden 1804—1813 — Sognefoged, ligesom han ogsaa var en selvskreven Mand i Fattigkommissionen, hvor han altid mødte paa Politimesterens Vegne.

Med sin Hustru, Kirsten Christensdatter, d. 1800, havde han 2 Døtre og 3 Sønner, nemlig: Maren, f. 5. Maj 1790, Christen, f. 8. April 1791, d. samme Dag, Christen, f. 1. Febr. 1794, Maren, f. 6. Oktbr. 1797 og Povl, døbt 20. Juni 1799. Efter Povl Madsen fik Sønnen Christen Gaarden. Han solgte den vistnok til Christen Pedersen, som igen afhændede den til Niels Andersen Bjergbo, Søn af Anders Jensen fra Bjergbo i Sædding, for 1600 Rdl., i hvilken Anledning han maatte laane 200 Rdl.

Da han skulde have skrevet paa Herredskontoret, sagde Fuldmægtigen til ham: »Det er en grim Gæld at overtage Gaarden med. Naar faar du den betalt?« Hertil bemærkede Niels: »Ja, det er maaske nok skidt, at jeg har gjort den Handel.« Det gik dog .Hans Kone hed Else. Hun var en Datter af Mads Trøstrup i Herborg. Med hende fik han saa mange Penge, at han kunde betale sin Gæld og købe to Aftægtsfolk ud, som boede i Gaarden.

I 40erne blev Niels Votkjærs Ejendom lagt under Midtgaard, men senere købte Niels Bjergbo den og lagde den til sin Gaard, hvorunder den hørte, indtil Sønnen, Mads Bjergbo, igen fraskilte den. I Niels Bjergbos Tid blev der solgt to mindre Parceller fra Gaarden.

Sønnen Mads Bjergbo, der 1902 overtog Fødegaarden efter Faderen, blev efterhaanden en meget velstaaende Mand. Han solgte Gaarden igen 1906 til en Mand fra Faster ved Navn Jes, medens han selv beholdt den Parel, som i hans Faders Tid var købt fra Midtgaard, og byggede her en Gaard, kaldet Højsgaard, som han solgte igen 1913, derefter flyttede han til København. Han har skænket Orgelet til Videbæk Kirke.

GAARD NR. II a.

Gaarden havde 1688 sammen med Gaard IIb kun een Fæster, som hed Christen Andersen;¹⁾ men 1708 har hver af Gaardene sin Besidder, ja Gaarden her endog to, nemlig Michel og Peder Ibsen, rimeligvis Brødre til Povl Ibsen, som boede paa Gaarden IIIa.

Michel forsvinder imidlertid snart, og der kommer en ny Fæster ved Navn Jes Mortensen eller Jes Bjørnkjær, som han ogsaa kaldes. 12. Maj 1712 blev han trolovet og senere gift med Pigen Bodil Nielsdatter, der døde 1724, 49 Aar gl.; men Aaret efter indgaar han nyt Ægteskab med Pigen Mette Pedersen, som fødte ham Børnene: Kirsten, f. 1731, Jens, f. 1734, Christen, f. 1740, og Jens, f. 1743.

»1735, 4. Oktbr., fremlyste Jes Mortensen i Videbæk paa Bølling Herredsting en herreløs Hest, ravnsort, hvide Bagfødder, en Marlok i Mannen, et Brynde paa højre Side af Laaret. Den var med til Tinge, blev straks vurderet af 2 Mænd for at sikre Optageren mod al Ulempe. Paa Grund af dens slette Tilstand i Ben og Øjne kunde den kun sættes til 4 Rdl. Optageren boede ved Adelvej og blev tilholdt at passe godt paa den.

¹⁾ 1651 hed Fæsterne i denne Gaard og i Gaard Nr. II b: Mads Sørensen og Christen Andersen og 1664: Mads Sørensen og Anders Christensen.

Derefter fremlystes den endnu 2 Gange, og derefter begærede Optageren sig Lysningstingsvidne udstedt.«

Peder Ibsen har en Søn, der allerede 1733 havde overtaget Faderens Gaardsdel i Fæste. Han fik en trist Død. Nævnte Aar var han sammen med flere Bysbørn ridende til Lunde Marked. Paa Tilbagevejen om Aftenen var de inde hos Simon Pedersen i Abildtrup, men da de gik ud derfra, faldt Ib i den aabne Brønd, der stod i Gaarden, og druknede. Ved hans Død fandtes paa hans Gaardsdel følgende Besætning: »1 brun blæsset Hoppe, 10 Aar, 1 sort-brun dito, ganske ringe, 2de Stude, 2de gl. Kiør, 30 gl. og unge Faaere Høveder.« Ialt vurderet til 22 Rdl. 5 Mk.

Siden 1743 eller lidt før har der kun været een Fæster paa Gaarden. De forrige Fæstere maa enten være døde eller bortflyttede; thi nævnte Aar træffer vi en ny Fæster ved Navn Christen Poulsen, der vist er en Søn af Povl Ibsen der i Byen.

Han er nu Mand paa Gaarden, indtil Sønnen Povl 1783 overtager den. Han er da ved de 60, altsaa ikke nogen høj Alder for en Mand, der gaar paa Aftægt; men 9 Aar efter døde han, 69 Aar gl. Med sin Hustru, hvis Navn ikke kendes, havde han som nævnt Sønnen Povl, f. 1753 og Døtrene Anna, f. 1744, Anna, f. 1747, Anna, f. 1749. De to første Anna'er maa være døde som smaa, siden den sidste ogsaa hed Anna. Povl er 30 Aar, da han ved sit Giftemaal med Pigen Karen Christensdatter af Barde overtager Gaardens Drift. Han gik altid under Navnet Povl Krænsen.

Til Trods for, at det var en god Tid for Landmanden med høje Priser paa Produkterne, kunde han dog ikke klare sig. Det var nok Armoden, der drev ham fra Gaarden. Som Gaardmand evnede han ikke at yde mere end $\frac{1}{2}$ Skp. Byg til Fattigvæsenet, og en skøn Dag maatte han selv bede om Hjælp; men da var han vistnok flyttet til Barde. Der kan næppe være Tvivl om, at den Povl Krænsen, man 1811 træffer der, er identisk med vor Povl Krænsen fra Videbæk.

De fleste af hans Børn, ja maaske alle, er fødte i Videbæk. Tre af dem døde som smaa, nemlig Christen, f. 1791, Christen, f. 1794, Anna, f. 1799. De øvrige var: Mette, f. 1790, Anna, f. 1796, og Zidsel, f. 1797. Et af Pigebørnene kom en Dag slemt til Skade paa det ene Ben, saa Lægen maatte søges. Desværre var Lægen i Ringkøbing lige død, hvorfor man maatte søge Lægen i Varde. Fattigkommissionen lejede Simon Nielsen i Skærbæk til at køre med det syge Barn den lange Vej for en Betaaling af 14 Rdl. 48 Sk. Men da Lægen efter et Par Maaneders Behandling erklærede, at han ikke kunde helbrede Benet, blev Pigebarnet sendt til den kloge Mand, Orlog, i Rindum, men her døde Stakkelen faa Dage efter.

Omkring 1810 eller vel snarere lidt før blev Niels Votkjær Ejer af Gaarden. Han købte den sagtens af Povl Krænsen, men solgte den igen nogen Tid efter til Peder Christensen, som allerede i 40erne solgte den til Manden i Midtgaard, hvorefter han købte Store Ahle i Vorgod.

De gamle Bygninger blev nu revet ned paa et Stykke af Stuehuset nær, hvori Niels Votkjær fik Lov at bo, og Jorderne blev lagte til Midtgaard, hvorfra det senere solgtes til Gaarden Nr. I. Dermed er denne Gaards Saga endt.

Der fortælles, at Niels Votkjær var en ren Dueelsker. De kære smaa Dyr havde han altid inde i Stuen hos sig. Det var et almindeligt Syn at se ham sidde ved Bordet med flere Duer paa Skulderen. At han derved blev slemt stribet paa Ryggen, brød han sig ikke om.

GAARD NR. II b.

Denne Gaard er fra gammel Tid blevet kaldt Midtgaard, den eneste der i Byen, som har haft Navn. Naturligvis har den faaet Navnet af dens Plads i Gaardrækken. Nord for laa fire Gaarde

og Syd for 3 Gaarde og 1 Hus; men saa er Gaarden Nr. I, der var dobbelt saa stor som de andre, regnet for 2 Halvgaarde, skønt der altid kun har boet 1 Familie der ad Gangen.

Den første kendte Fæster paa Gaarden hed Christen Andersen, som tillige besad Gaarden Nr. IIa. Han bor her 1688 og 1702. Hans Eftermand hed Niels Nielsen. Af hans 3 Børn var et dødfødt, og et, en Dreng ved Navn Niels, døde som lille. Selv døde han i en ung Alder kun 44 Aar gl., nemlig d. 3. Maj 1720.

1726 hed Fæsteren ogsaa Niels Nielsen, der som Formanden altid blev kaldt Niels Midtgaard. Der er snart efter kommen en ny Mand i Gaarden; thi 1736, 12. Marts døde Fæsteren Niels Christensen i Midtgaard, altsaa Niels Midtgaard Nr. 3. Han var ludfattig. Ved sin Død skyldte han sit Herskab resterende Landgilde for 8te Aar, ialt 21 Rdl. 2 Mk., og sin Tjenestepige Løn for 5 Aar, ialt 16 Rdl. 4 Mk. Gaardens Besætning og Redskaber var ikke i den Stand, Fæstebrevet krævede, idet der manglede to Plovbæster, 1 Vogn, 1 Plov og 1 Harve, der tillige med Gaardens Brøstfældighed ansattes til 69 Rdl. Boets Indtægt udgjorde 90 Rdl. 1 Mk. 13 Sk.; men da dets Udgift naaede 107 Rdl., maatte Manden gaa i sin Grav med Gæld, saa der blev intet til Deling mellem Arvingerne.

Skiftebrevet viser, at der paa Gaarden var følgende Besætning: 1 sort-stjernet Hest, 7 Aar gl., 1 brun dito, 5 Aar, 1 ravn-sort Stud, 4 Aar, 2 graahjemedede Stude, 4 Aar, 2 Stude, 1 Aar, 1 sortbroget Ko, 1 sortgrimet dito, 1 ravnsort Kvie, 1 gl. dito, 1 aarings Kvie, 2 sorte Kalve, 23 Faar, 1 gammel Galt og 3 Birtræer. Gaarden blev nu fæstet til Morten Erichsen fra Pralbæk i Skern og samme Aar viedes han til Else Christensdatter fra Videbæk. Ved Skiftet efter hendes Død, der indtraf 1751, ses, at Morten var en fattig Mand, ligesaa fattig som sin Formand. Da de ingen Børn havde, var den afdødes Halvbroder, Jens Nielsen Lysgaard i Skærbæk, den nærmeste Arving; men da Boets Indtægt var 57 Rdl. 3 Mk. 13 Sk. og dets Udgift 85 Rdl. 2

Mk. 8 Sk., blev Gælden 27 Rdl. 4 Mk. 11 Sk., saa det blev ikke nogen fed Bid.

Undertiden havde Gaardmændene Indsiddere i deres Gaarde. Saaledes sad en Tid en Enke efter en Mand ved Navn Jacob Damgaard til Huse hos Morten Erichsen. Hun døde i Midtgaard d. 8. Oktober 1738.

1761 er der kommen ny Folk til Gaarden. Fæsteren hed Peder Svendsen, f. 22. Febr. 1734, Søn af Svend Pedersen Fruergaard, boende i Gaard Nr. IVb der i Byen. Han havde nu Gaarden i mange Aar; sin Hustru, Kirsten Jensdatter, overlevede ham i 24 Aar, idet han først døde som Aftægtsmand hos Sønnen Svend, der efter Faderen overtog Fødegaarden, i Aaret 1814, 89 Aar gl.

Deres fire Børn var ved Moderens Død 1790 alle over Konfirmationsalderen. Jens, der tjente i Kjærgaard, var 25 Aar, Svend Pedersen, som var Hjemmet, 22 Aar, Karen, 29 Aar, gift med Thyge Madsen i Vium By, og Lene, 15 Aar.

Svend Pedersen er velsagtens bleven Mand i Gaarden 1798; thi den 25. Septbr. dette Aar viedes han til Pigen Kirsten Andersdatter fra Abildtrup, d. 1854, 85 Aar.

Ved Udskiftningen 1801 var der kun tre Selvejere i Byen, deraf var Svend Pedersen den ene. 1. December 1811 skøder han Gaarden til Bøjle Christensen for 400 Rdl.; men da han ved sin Død 1835 endnu er Ejer af den, maa Handelen vel være gaaet tilbage.

Ligesom Faderen har ogsaa Svend Pedersen fire Børn, nemlig Svend, senere bosat i Fjilstervang, Christen, Stine og Bodil. En af Døtrene blev gift med Peder Midtgaard, der 1835 blev Ejer af Midtgaard. Han byttede senere sin Gaard med Bakgaarden i Vorgodby, der ejedes af Jeppe Bank, som igen solgte Midtgaard til Niels Opstrup, der afstod den til den nuværende Ejer, Ole Opstrup.

GAARD NR. III a.

Da den ny Matrikel kom 1688, hed Fæsteren her Christen Jørgensen.¹⁾ Han besad tillige Gaard Nr. IIIb; men paa dette Tidspunkt laa den ene af Halvgaardene øde, dog ses det ikke hvilken. Langfredag 1717 begravedes Povl Widebæks Kone ved Navn Inge Jørgensdatter, antagelig en Søster til Christen Jørgensen, som uden Tvivl var en anset Bonde der i Sognet, idet han en Tid var Kirkeværge. Endnu 1702 eller lidt senere besidder han Gaarden; men 1708 træffer vi en ny Mand ved Navn Peder Jensen, ogsaa kaldt Peder Skrædder. Han og hans Hustru havde mange Sorger. Af deres fem Børn døde de fire i en ung Alder. Jens, f. 1712, døde Aaret efter. Jens, f. 1713, d. 1717 4 Aar gl., Jens, f. 1721, d. 22 Uger gl., og Datteren Kirsten døde 1737, 18 Aar gl.

Om den sidstnævnte af Sønnerne skriver Præsten i Kirkebogen følgende: »1721, 20. Septbr. fødte Peder Jensens Hustru af Videbæk en Søn, som næste Dagen efter nemlig Dom: 15 p. Trin. var i Kirke, blev døbt og kaldt Jens. Anders Widebæks Hustru bar det. Fad. Peder Fruergaard, Svend Fruergaard, Maren Jørgensd. af Vorgodby og Povl Videbæks Hustru, navnlig Anne Feld. NB. Dette Barn maatte døbes, førend Tienesten begyndtes, saasom det var meget skrøbeligt.«

Den eneste, der naaede den modnere Alder, var Sønnen Las, som overtog Fæstegaarden efter sin Fader. 1743 blev han gift med Pigen Kirsten Pedersdatter fra Barde. Præsten skriver i Kirkebogen, at de »hafde Kongens Brev for Ægteskab«. Der fødtes dem tre Børn, Sønnen Peder og Døtrene Anna og Maren. I ca. 40 Aar var Las Pedersen nu Mand i Gaarden. Fik hans Søskende en kort Levetid, blev hans desto længere; thi han døde først d. 21. December 1802, 88 Aar gl. Datteren Anna blev, da hun var 32 Aar, Kone i Gaarden, idet hun d. 23. Septbr.

¹⁾ 1651 og 1664 hed Fæsterne i denne Gaard og i Gaard Nr. 3 b. Peder Pedersen.

1780 viedes til Ungkarl Povl Ibsen, Søn af Ib Povlsen i Videbæk, som derefter overtog Svigerfaderens Gaard.

Povl Ibsen havde fire Børn, nemlig Kirsten, f. 1781, Maren, f. 1784, Kirsten, f. 1787, og Sønnen Lars, f. 1790. En af de Gaarde i Videbæk, ja, i Vorgod Sogn, der længst holdt sig som Fæstegaard, var Povl Ibsens. Han købte den først til Selveje d. 5. Novbr. 1811. Købesummen var 600 Rdl.; men allerede 10 Dage efter skødede han den til sin Søn Lars Povlsen for samme Pengesum.

I Følge Fattigkommissionens Vedtægter for Vorgod- Nr. Vium skulde der ved hver Ejendomshandel eller lignende ydes et Bidrag til Fattigvæsenet. Povl Ibsen gav saaledes i Anledning af sin Gaards Køb og Salg 32 Sk., en ren Ubetydelighed synes man; men Pengene var den Gang anderledes mere værd end nu. Povl levede mange Aar efter, at Sønnen havde faaet Gaarden. Han døde først 1836 som Aftægtsmand i Videbæk, 77 Aar gl.

Lars Povlsen har Gaarden endnu 1834; thi det Aar staar han opført paa Skattelisten til Fattigvæsenet. Af hans Skat, der er sat til 3 Skp. Rug, 1 Skp. Byg, ses, at han har siddet rigtig godt i det. Der er kun een Mand i Videbæk, der svarer mere, nemlig Svend Midtgaard. Senere ejedes Gaarden af en Mand ved Navn Niels Bøvl, der kunde mindes den Tid, da de Videbæk Bønder gjorde Hovarbejde paa Brejninggaard. Han var i mange Aar i Sogneforstanderskabet. 1865 afhændede han Gaarden til sin Svigersøn, Christen Jensen, Søn af Sognefoged Jens Jensen fra Havgaard i Barde. Han besad flere kommunale Tillidshverv, var saaledes Medlem af Sogneraadet 1871—76 og 1883—88 og dets Formand 1874—76 og 1886—87, Medlem af Bestyrelsen — en Tid Formand — for Vorgod-Nr. Vium Kommune og Omegns Spare- og Laanekasse. Hans Søn Jens Jensen har nu Gaarden. Han har i flere Aar været Sogneraadsformand og i Bestyrelsen for ovennævnte Sparekasse.

GAARD NR. III b.

Maaske er det denne Gaard, der laa øde i Aaret 1688. Paa nævnte Tidspunkt havde den Fæster fælles med Gaard IIIa. Fæsteren hed Christen Jørgensen. Han har Gaarden endnu 1702, men 1708 hed Fæsteren Povl Ibsen eller Povl Videbæk, som han i Regelen blev kaldt. Han var gift to Gange. Hans første Hustru hed Inge Jørgensdatter, d. 1717, 73 Aar gl. Det ses ikke, at han har Børn i dette Ægteskab, men med sin anden Hustru, Anna Feld, har han Sønnerne Ib, f. 1721, og Prindal, f. 1729. Paa den Tid hed Sognedegnen i Vorgod Købke. Efter hans Død 1738 blev der holdt Auktion paa hans Efterladenskaber. Blandt de mange Sognefolk, der var til Stede ved denne Lejlighed, var ogsaa Povl Videbæk. Han købte følgende Sager:

»2 Keddell Skeder 9 Sk., 1 Fyrfad 6 Sk., 1 Fur Kar 1 Mk. 2 Sk., 2 River 6 Sk.«

1729, Natten imellem d. 2. og 3. Novbr. døde i Povl Videbæks Gaard en ung Pige ved Navn Kirsten Pedersdatter. Om hendes sørgelige Død skriver Præsten i Kirkebogen saaledes:

»Dom 18 p. Trin. die 16. Octobris fødte Kirsten Pedersdatter i Westeragger [: som tilforn var fløt derfra til at være til huse hos Povl Ibsøn i Widebck :] 1 dødt Drengbarn. Næstfølgende Tiisdag, som var den 18. Octobris, fødte hun et andet Drengbarn, som ogsaa var dødt. Begge bleve de begravne d. 22. Octobris. Men Gud lod sin Retfærdighed se ved denne Fødsel. Ved Skriftemaalet i Kirken udlagde hun en Soldat til at være Barnefader, som forhen er antegnet. Men siden lod Gud hende komme til en anden Bekjendelse; thi nogle Dage før ovenmeldte Søndag var hun syg ... — Om Søndagen, der Tjenesten var ude i begge Kirkerne, rejste jeg ned til hende og formanede hende til sandfærdig Bekjendelse, ifald den første var falsk. Men hun var haard i Pande og stiv i Hjerte, haardere end den Klippe, Moses slog paa, saa hun blev ved sit første. Dog var

Gud saa barmhjertig, at han forløste hende med det første, nogen Tid efter, jeg var rejst bort. Mandagen over laa hun i sin Pine. Om Tirsdagen kom jeg til hende igjen, da jeg og formandede hende til en retsindig Bekjendelse. Da Gud efter nogen kort Samtale, jeg havde med hende, bøjedes hendes Hjerter, at hun rent ud bekjendte Sandhed og sagde, at Christen Hansen, en gift Mand, var Fader til hendes Børn Derpaa blev hun delagtig i Afløsning og den hellige Nadvere, og jeg forlod hende. Men næppe var jeg kommen en Agerlang fra Stedet, hvor hun var, førend Gud forløste hende med det andet Barn. Dig ske ævig Ære og Lov, du Israels Gud, som lader den ugudelige se, at du er til, ser og ved alle Ting.« — Det kan ikke være andet, end at denne ulykkelige Begivenhed har gjort et stærkt Indtryk paa Povl Videbæk og hans Kone, ja, i hele Byen.

I henved 40 Aar var Povl Mand i Gaarden. Han døde d. 10. Juli 1748, 80 Aar gammel. Sønnen Ib Povlsen overtog derefter Fødegaarden. Han har Datteren Anna, f. 1755, og tre Sønner, der alle blev bosat der i Byen, nemlig Povl, f. 1760, som blev gift med Lars Pedersens Datter, Anna, fra Gaard IIIa, som han derefter faar i Fæste, Christen, f. 1761, der ved sit Ægteskab med Enken Bodil Christensdatter blev gift ind paa Gaarden IVa, og Prindal, f. 1764. Ligesom Faderen boede ogsaa Ib Povlsen ca. 40 Aar i Gaarden. Efter hans Død 1786 faar den yngste af Sønnerne, Prindal, Fæstegaarden. Ved Udskiftningen 1801 var han endnu Fæster, men er vist snart efter bleven Selvejer. Ligesom Faderen og Bedstefaderen blev ogsaa han gammel i Gaarde, idet han boede her som Mand i mindst 50 Aar. 1834 svarer han til Fattigvæsenet 2 Fdk. Rug og 2 Fdk. Byg, hvilket er en Del mindre, end hvad de øvrige Bymænd svarer. Han døde som Aftægtsmand 1843, 79 Aar gammel; men forinden havde han overdraget Ejendommen til sin Søn Ib Prindalsen, der økonomisk kom til at sidde bedre i det end Faderen. Traditionen fortæller, at de tre Brødre Prindal, Povl og Christen Ibsen boede

i samme Gaard. Dette har imidlertid ikke været Tilfældet. Prindal og Povl har dog vist nok boet under samme Tag, da Halvgaardene, som det var almindeligt, uden Tvivl har været bygget sammen Parvis; Christen boede derimod i Nabogaarden mod Nord. Men da Gaardene i Byen laa saa tæt sammen, at man knap kunde køre imellem dem, har de tre Brødre ialt Fald boet meget nær hverandre, hvad altsaa har givet Anledning til Traditionen. Da Udskiftningen fandt Sted, udflyttedes Niels Svendsens og Christen Ibsens Gaarde, saa Ibs Gaard blev den nordligste i Byen. Omkring 1865 afhændede Ib Prindalsen Gaarden til sin Søn Prindal, som imidlertid snart udskilte en ny Gaard mod Øst til sin Svoger Jens Christensen. Og snart efter flyttede han den gamle Gaard Nord for Landevejen lidt til Øst. Den nuværende Ejer hedder Niels Nielsen, som købte den af Prindal, Jens Christensen var gift med Prindals Søster Inger, kaldet Inger Krænsen. Hun er Enke og bor nu i Vorgodby.

Denne Gaard har en særlig Interesse derved, at den har været i samme Slægts Eje i over 150 Aar. Stuehuset, der laa mod Nord, og vestre Længe laa frit og var af Ler. Laden, der laa parallel med Byvejen, var derimod sammenbygget med søndre Længe.

GAARD NR. IV a.

Den første kendte Fæster, der boede her, hed Niels Nielsen.¹⁾ Han nævnes 1688 og 1702; men sidstnævnte Aar er han tillige Fæster af Gaard Nr. IVb der i Byen. 1708 er han forsvunden, og der er kommen en ny Fæster ved Navn, Peder Pedersen, Søn af Peder Fruergaard, — vistnok fra Fruergaard i Sønder Fel-

¹⁾ 1651 hed Fæsterne i denne Gaard og Gaard Nr. IV b: Povl Christensen og Jens Christensen og 1664: Peder Larsen og Peder Graversen.

ding, — der boede i Videbæk og var uden Tvivl i Tiden mellem 1702—1708 bosat enten i denne Gaard eller i ovennævnte Gaard Nr. IVb. Peder Fruergaard havde foruden den allerede nævnte Søn Peder en Søn Svend, der fik sidstnævnte Gaard i Fæste og Datteren Anna, som 1717 blev gift med Jeppe Madsen fra Storgaard i Herborg.

Peder Pedersen blev d. 30. Maj 1719 gift med Pigen Dorothe Olufsdatter af Barde, med hvem han har Børnene: Peder Pedersen Fruergaard, f. 25. Juli 1720, Oluf Pedersen Fruergaard, f. 1722, gift 1754 med Ane Krog i Borriskrog, som han derefter overtager, Thomas Pedersen Fruergaard, f. 1726, Kirsten Pedersen Fruergaard, f. 1729, og Mads Pedersen Fruergaard, der først boede i Vejlen i Skern, hvorefter han fik Fruergaard i Borris Sogn. Men de to sidste af Børnene er vistnok født i Storgaard, hvortil han flyttede i Tiden efter 1726. I Videbæk efterfulgtes han af Fæsteren Christen Pedersen, der 1742 viedes til Pigen Kirsten Nielsdatter fra Barde. Deres Børn er Anna, f. 1743, Peder, f. 1746, Maren, f. 1747, og Bodil, f. 1748. Sønnen Peder overtog Gaardens Fæste efter Faderen.

Han var gift to Gange. Hans første Hustru, der hed Sofie, var en Datter af Peder Svendsen fra Fruergaard i S. Felding. Dette Ægteskab var kort. Sofie døde i Barselsegn efterladende sig en lille Datter, der i Daaben fik Navnet Johanne. Ved Skiftet efter hende ser man, hvorledes Peder Christensens økonomiske Forhold har været, og hvor stor en Besætning han kunde holde paa Gaarden.

Boets Indtægt var paa 171 Rdl. 7 Mk. 8 Sk. og dets Udgift paa 97 Rdl. 7 Mk. 8 Sk., saa der til Deling blev 74 Rdl., en ret pæn Sum for en Fæstebonde paa den Tid at være Ejer af.

Besætningen bestod af to Bæster, 8 Aar gl., 2 Stude, 3 Aar, 2 dito, 2 Aar, 4 Kvier, 1 liden Kalv, 18 gamle Faar, 10 Lam og 1 Svin.

Peder Christensen gifter sig straks igen med Pigen Bodil Chri-

stensdatter, med hvem han har Datteren Sofie, der døde snart efter Fødselen. Heller ikke dette Ægteskab blev af lang Varighed; thi 1. Marts 1780 døde han kun 33 Aar gammel; men allerede samme Aar gifter Enken sig med Christen Ibsen, Søn af Gaardmand Ib Povlsen i Videbæk. Deres Børn er Peder, f. 1781, Ib og Christen, Tvillinger, f. 1784, døde straks efter Fødselen, og Ib, f. 1785. I Christen Ibsens Tid blev Gaarden udflyttet.

Ved Udskiftningen 1801 bestemtes det nemlig, »at til Bequemmelighed for Udskiftningen skulde 2de af Byens Beboere udflytte til den østre Siide af Aggermarken, nemlig Niels Svendsen, som saaledes skulde have hans Agger-Marks Lod Sønderst paa øster Marken, og Christen Ibsen, som skulde have hans Agger-Marks Lod Norden for Niels Svendsen paa øster Marken.«

Christen Ibsen købte sin Gaard til Selveje 1810 af Fru Albertine til Brejninggaard for 700 Rdl. De 400 Rdl. af Købesummen laante han af Fruen mod, at hun fik Pant i Gaarden; men allerede samme Aar skødede han den til sin Søn Peder for samme Sum, som han selv havde givet for den. 1814 døde Peder Christensens Kones Broder der i Gaarden. Præsten skriver derom følgende i Kirkebogen: »1814 døde Tjenestekarl Peder Mikkelsen fra Brejning hos Gaardmand Peder Christensen i Widebæk, 24 Aar gl. Opholdt sig paa Holmsland ved Ringkøbing og var hos sin Søster i Videbæk i Besøg, hvor han døde.« I mange Aar havde Fattigkommissionen indtinget hos Peder Christensen en sindssvag Degnedatter ved Navn Abelone Krumis, som døde 1837, 78 Aar gl. Peder Christensen var Byens største Skatteyder. 1845 svarer han til Skolevæsenet 7¹/₂ Fdk. Rug 13¹/₂ Fdk. Byg.

GAARD NR. IV b.

var indtil Udskiftningen, da den blev udflyttet, den nordligste i Byen. 1688 hed Fæsteren Christen Thomassen. 1702 er han for-

svunden og den ny Fæster hed Niels Nielsen, der en Tid tillige besad Gaard Nr. IVa; men 1708 er der kommen en Mand ved Navn Svend Pedersen Fruergaard, hvis Broder, Peder Pedersen Fruergaard, da imidlertid er bleven Fæster af sidstnævnte Gaard Nr. IVa. Deres Fader, Peder Fruergaard, boede i Videbæk og uden Tvivl i Gaarden her. Det maa altsaa have været i Tiden mellem 1702—1708. Foruden ovennævnte Sønner havde han Datteren Anne Pedersdatter Fruergaard, der 1717 blev gift med Jeppe Madsen fra Storgaard .

Svend Pedersen blev ca. 1724 gift med Pigen Sidsel Madsdatter, Videbæk, velsagtens en Datter af Mads Andersen paa Gaard Nr. I.

Der fødtes dem efterhaanden en stor Børneflokk, nemlig: Lisbet Kirstine, f. 1725, d. 1727, Lisbet, f. 1728, døde Dagen efter Fødselen, Mads, f. Natten mellem 8. og 9. August 1729, døde ugift hos sin Broder Niels Andersen i Videbæk, Peder, f. 1732, d. 1733, Peder, f. 1734, kom til at bo i Midtgaard, Lisbet, f. 1737, Christen, f. 1739, Niels, f. 1742, overtog Fødegaarden efter Faderen, Kirsten, f. 1745, d. 1797, gift 1781 med Niels Christian Jensen af Nøvling Skov, Peder, f. 1748, og Kirsten, f. 1751. Det blev 11 ialt. Svend Pedersen besidder Gaarden i mange Aar. 1788 har Sønnen Niels Svendsen overtaget den; thi det Aar faar han en Søn født. Præsten har ganske rigtig skrevet Datoen for Drengens Fødsel i Kirkebogen, men han har glemt at notere Navnet, som vi derfor ikke kender. Siden blev der født ham Sønnerne Niels og Svend og Datteren Zidsel. Da Udskiftningen 1801 fadt Sted for Videbæks Vedkommende, var han endnu Fæster, men har velsagtens snart efter købt Gaarden til Selveje. 1816 ydede han til Fattigvæsenet et lille Pengebidrag i Anledning af en Gaardhandel. Det er uden Tvivl Sønnen Mads Nielsen, der har overtaget Gaarden, medmindre det først var da, at Ejendommen blev købt til Selveje. To Aar efter døde Niels Svendsen som Aftægtsmand hos Sønnen. Ligesom Fade-

ren havde ogsaa Mads Nielsen Gaarden i mange Aar. Han bor her endnu 1867; thi dette Aar svarer han til Fattigvæsenet $9\frac{1}{2}$ Fdk. Rug, 5 Fdk. Byg, men snart efter maatte Sønnen Niels Madsen have overtaget Fødegaarden.

Han afhændede den igen til sin Søn Christen Madsen, men beholdt dog selv en Parcel paa ca. 200 Tdr. Land, hvoraf dog det meste var Hede, og byggede derpaa en ny Gaard. En anden Parcel blev afhændet til Sønnen Mads Madsen.

RYESMINDE

er en ny Gaard, som i Midten af forrige Aarhundrede blev bygget ude i Videbæk Mose. Om dens Tilblivelse fortæller Hardsyssel Aarvog for 1916 saaledes: »Videbæk Mose, der 1844 ejedes af Peder Midtgaard og Chr. Peder Poulsen, er utvivlsomt det betydeligste samlede Moseareal i Amtet, der blev taget ind til Dyrkning efter Brændingsmetoden. Med det Formaal at kultivere denne Mose dannedes der det Aar et Aktieselskab, som af de to forannævnte Mænd købte 6—700 Tdr. Ld. Mose- og Hedearreal. Aktieselskabet, hvis Stiftere var Jens Clausager, Skolelærer J. Pedersen, Sædding, Sognefoged Jan Lauridsen, Faster, og Niels Jensen, Rækker Møller, havde god Tilslutning i Sædding, men kun meget faa Medlemmer i Nabosognene. Købet af Mosen var afsluttet paa den Maade, at Handelen kun var bindende for Aktieselskabet, hvis der kunde opnaas at faa tegnet 600 Aktier a 5 Rdl., og da det ikke lykkedes at faa tegnet saa mange blandt Egnens Beboere, lavede de 4 førnævnte Mænd en meget udførlig Dyrkningsplan, hvori de paa Grundlag af egne Forsøg med Mosedyrkning opfører Resultater, som det maatte

anses for sandsynligt kunde opnaas paa denne til Dyrkning særlig egnede Mose.

Med denne Plan og Tilbud om at overdrage det indkøbte Areal henvender da Jens Clausager og Niels Jensen sig til Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab i et Møde, dette afholdt i Holstebro 3. December 1844. Tang udtaler sig (ved Mødet) herom paa følgende Maade: »Det er et af vor Tidsalders gode Tegn, at et fyldigere Liv og mere levende Virksomhed synes i de senere Aar at have besjælet Samfundet, og at den Sten, som ej een har kunnet løfte, den har hele Selskabet slaaet sig sammen om og da med Lethed sat i Bevægelse. Til at vækket Livet i Mosejorden synes i de sidste Aar Erfaringen at have fundet Midlet ved en let Forbrænding, saaledes som Stiftslandinspektør Fløe for ikke længe siden beskrev den. Trende brave og dygtige Bondemænd, Jens Clausager og Niels Jensen af Sædding og Jan Lauridsen af Faster, alle Medlemmer af vort Selskab, havde ved egen Erfaring lært nøje at kjende denne fortrinlige Opdyrkningsmetode og ønskede nu ved dette Møde at fremme et større Værk, hvorfor de fremkom med et Forslag til Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab i dets Møde af 3. Decbr. sidstleden om at stifte et Aktieselskab til raa Jorders og fornemmelig Mosers Opdyrkning. Nævnte brave Mænd have foreløbig indkøbt en Mosestrækning, som de ansaa at være 300 Td. Land, i Videbæk, der fortrinlig egnede sig til Opdyrkning, for en Sum af 700 Rdl., og tilbød det intenderede (under Forbehold af Tilslutning med dette Formaal oprettede) Aktieselskab uden nogen Fordel eller Erstatning for hafde Ulejlighed og Udlæg at overlade det denne Handel og endnu at fortsætte Kjøbet af flere i samme Strækning beliggende Moser.«

Det landøkonomiske Selskab var snart besluttet paa at antage sig denne Sag paa det kraftigste. Af Selskabets Medlemmer tegnedes ved Mødet 200 Aktier og nedsattes en Komité for at undersøge de foreløbig indkøbte Moser. Ved næste landøkon-

miske Selskabs Møde afgav Komiteen sin Erklæring, der gik ud paa, at den havde fundet den største Del af de indkøbte Moser særdeles velskikkede til Opdyrkning ved Forbrænding og anbefalede Planens Udførelse paa den af Proponenterne (Forslagsstillerne) foreslaaede Maade, og tillige at overtage det øvrige Moseareal, Proponenterne havde paa Haanden, hvorved det samlede Areal blev ca. 600 Tdr. Land, og Summen, det beløb sig til, 1000 Rdl.

For at tage nøjere Bestemmelse blev Aktionærerne indkaldt til en Generalforsamling i Videbæk d. 20. Febr. 1845, der var særdeles talrigt besøgt af Omegnens Bønder, af hvilke over 120 Aktier den Dag tegnedes. Selskabet konstituerede sig under Navnet: *Aktieselskabet til raa Jorders Opdyrkning i Ringkøbing Amt*. En Direktion paa 5 Medlemmer valgtes, nemlig Jens Clausager, Niels Jensen, Jan Lauridsen, Tang og Amtmand Schulin, og som Suppleanter Ole Kirk og Pastor Ove Krarup, medens Skolelærer J. Pedersen i Sædding blev antaget til Selskabets Kasserer. Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab overtog 25 Aktier, men havde fra den Tid, da Moseselskabet var stiftet, iøvrigt intet Ansvar eller Andel i Ledelsen af dette Foretagende, af hvis Forløb derfor her kun skal nævnes enkelte Punkter: Moseselskabets Arbejde blev paabegyndt i Foraaret 1845. Der anskaffedes efterhaanden 16 Trækstude som Trækkraft ved Mosesens Pløjning, Harvning og Tromling. De første Huse opføres til den senere Aktiegaard, der 1851 af Ole Kirk blev givet Navnet »Olaf Ryesgaard«. Gaardens første Bestyrer er Jan. C. Husted, som i Aaret 1847 lønnes med 36 Speicer for hans eget og Hustruens Arbejde, dertil Græs og Foder til 4 a 5 Køer, hvoraf Aktieselskabet indsætter de 2, samt fornøden Ildebrændsel, Maanedskorn og Kostpenge af Folkeholdet.

Olaf Ryesgaard, der senere fik Navnet Ryesminde, solgtes 1851 til Tang og Grev Knuth, Knuthenborg, for Summen 5000 Rdl. og desuden for Besætning og Inventar 667 Rdl. 1 Mk. 3¹/₂ Sk.

Ved dette Salg fik Aktionærerne rigelig Dækning for deres Indbetalinger, men den ved Selskabets Stiftelse ventede store Gevinst udeblev.«

Senere 1860 solgtes Ryesminde til Jens Jensen Søndergaard, f. i Sdr. Lem Sogn d. 9. Oktbr. 1823. Han var en meget dygtig og begavet Mand. I mange Aar var han Formand i Sogneforstanderskabet og senere i Sogneraadet samt Amsraadsmedlem 1871—76. Døde i Ryesminde 1889. Samme Aar overtog Sønnen Jens Søndergaard Fødegaarden.

TRØSTRUP

er den af Sognets Gaarde, som kan føres længst tilbage i Tiden. Den omtales første Gang 1490, 3. Juli, da Thomas Krabbe til Herpinggaard gav Peder Terkildsen i Tøyelling Fuldmagt til at indløse 2 »gaards eyge i Bøllingherritt i Worgaasogenn«, deraf den ene i Herborg og den anden i Trøstrup.

1498 hørte Trøstrup til Lundenæs og beboedes da af Fæsterne, Las Christensen og Oluf Poulsen, der i Afgift henholdsvis maatte svare: »1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, Skovsvin« og »2 Ørte Rug«.

Ca. 1500 laa den under Herregaarden Aunsbjerg, som da ejedes af Rigets Hovmester, Magnus Gøye. Fæsteren hed da Svend Nielsen, som i Afgift svarede 4 Mark Pendinge.

1506, 24. Juni skødede Christian Krabbe og hans Søster Bolde Hansdatter en Del Gods deriblandt Trøstrup til Niels Clemensen.

1521, 30. April blev Rasmus Clemensen af Kong Kristian II forlenet med Trøstrup og fl. Gaarde.

1528 fik Søren Tommesen og hans Hustru i Trøstrup Livsbrev paa en øde Jord i Barde mod at forbedre og bygge det og aarlig udgive Rettighed deraf efter Lensmands og Herremands Tykke. 1651¹⁾ og 1664 hed Fæsteren Christen Christensen.

1688 beboedes Gaarden af Hans Christensen. Han var Selvejer og havde oprindeligt faaet Trøstrup i Pant af Fru Elline Arenfeldt. 1673 »havde han ladet sig indføre deri til Tinge udi hendes Velbyrdigheds egen Nærværelse«. 1683 kaldes Trøstrup for »en enstigt Bolig«. 1700 nævnes Hans Christensen som Kirkeværge. Da han paa den Tid var den eneste virkelig Selvejer i Sognet, har han velsagtens været en anset Bonde.

1730, Palmesøndag, døde hans gamle Tjenestekarl, Jens Andersen, 63 Aar gammel, og blev begravet Skærtorsdag. Han var kommen fra He Sogn. I henved 60 Aar boede Hans Christensen i Trøstrup. Han døde 1732, 84 Aar gl. Af Skiftet efter ham ses, at han har været gift to Gange. Med sin første Kone, hvis Navn er ukendt, havde han to Døtre, som begge bar det i Sognet saa almindeligt brugte Navn Maren, hvoraf den ene blev gift med Peder Hansen i gammel Hanning og den anden med Niels Lassen i Øster Herborg. I Kirkebogen ses en Maren Hansdatter af Trøstrup, som 1713 blev gift med Christen Madsen af Vester Herborg. Det maa velsagtens være hende, der saa anden Gang er bleven gift med ovennævnte Niels Lassen.

Med sin anden Kone, hvis Navn heller ikke kendes, havde han Døtrene, Lene, gift med Jens Olufsen i Barde, Mette, som ved Faderens Død var voksen og hjemmeværende, og Sønnerne: Niels, der overtog Fødegaarden, Michel, som 1739 blev gift med Mads Andersens Datter, Kirsten, fra Nørgaard og med hende faar Gaarden, Povl, gift med Ide Andersd. fra Videbæk og boende i Gaarden Dal i Grindsted Sogn, som han 1749 havde købt af Søren Christensen til Hesselmed, og endelig Thomas, som man intet ved om. Af Skiftet ses, at Hans Christensen har væ-

¹⁾ 1651 ejedes Gaarden af Jørgen Arenfeldt og 1664 af Mandrup Paasbjerg.

ret en ret velhavende Bonde, idet Boets Indtægt beløb sig til 276 Rdl. og dets Udgift kun til 34 Rdl.

Skiftet viser, at der paa Gaarden var følgende Besætning:

Bæster og Fæmon:

1 sort Hoppe, 15 Aar	6	»
1 brun Hoppe, 17 Aar	3	»
1 brun mær plag i 3die Aar	10	4
1 brun Hesteføll	3	»
1 par Stude graae hielmed og sort hielmed	15	3
1 par dito rødbrøget og Ravnsort	10	4
1 par sort hielmed Stude	8	»
1 par dito sort hielmet og Stiernet	4	4
1 ungnød	1	2
2 sort Hoved Kiør	8	»
1 hvid og 1 graa hielmet Koe	6	2
2 sort Hoved Kiør	5	2
1 gl. sort Koe	2	»
1 graa hvid Qwie	2	»
2 spe Kalve	1	4
26 faar med lammer	17	2
12 ung faar uden lammer	5	»
1 galt Swin	1	3
1 gries	»	2

Sønnen Niels overtog altsaa Gaarden 1732 efter Faderens Død. I mange Aar levede han som Ungkarl. Først 1748 giftede han sig med Pigen Bodil Madsdatter af Sønderup, som fødte ham Dattern Kirsten og Sønnen Hans, der 1771 overtog Fødegården, i hvilken Anledning Faderen lod udfærdige et Samfrændeskiftebrev, som omtrent i sin Helhed følger her:

»Kender jeg underskrevne Niels Hansen udi Trøstrup, Vorgod Sogn, ligesom og underskrevne Bodil Madsdatter min Ægte-

Hustru, at som Alder og Svaghed tiltræder, saa har vi betænkt paa med god velberaad Hu og fælles overlagt Villie og Samtykke, ligesom og med Venners Raad i dette vores allernaadigste tilladte Samfrænde Skifte som Selvejer af bemeldte Gaard, Hartkorn og Ejendom herved at tilkendegive vores sidste alvorlige Villie og Mening med vores elskelige sammenavlede Søn, navnlig Hans Nielsen, og vores elskelige eneste Datter navnlig Kjersten Nielsdatter, naar det behager den gode Gud os begge i Døden til sig at bortkalde.

1. Skøde afstaar og afhænder jeg Niels Hansen og jeg Bodil Madsdatter voris i Londenis Amt, Bølling Herred, Vorgod Sogn beliggende Gaard, Trøstrup kaldet, bestaaende af Hartkorn 3 Td. 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. med Gaardbygning, Besætning samt Ind- og Udbo inden- og udendøre, saaledes som samme nu er og forefindes — da voris elskelige Søn Hans Nielsen nu straks, og naar vi finder for godt tiltræde samme med al sin Ejendom, Herlighed og Rettighed, som nu er, og fra Arilds Tid været haver, og saaledes som vi efter Skifteforretning af 26de Juni 1732 samt originale Conventionen af 12te December 1746 er og forefindes uden nogen Gjælds Hæftelse i nogen Maade da bemeldte min Søn nu og naar som helst jeg finder for godt hanem Gaarden at afstaa, og jeg med min Hustru os paa vor Aftægt begiver, som af sin havende Ejendom udreder og betaler de paa Gaarden værende og kommende Tynger, Byrder og Skatter samt Udgifter item Folkeløn, mig Niels Hansen og mig Bodil Madsdatter aldeles uvedkommende.

2. Beplygter og forplygter bemeldte min Søn Hans Nielsen sig med egen og Kurator Michel Hansens Underskrift herved til Aftægt og Ophold til mig og min Hustru til Husværelse at afstaa den østre Ende af Salshuset indtil Gangdøren, Kvisten undtagen, tilligemed Seng og fornøden Boskab, item og fornøden

skaaren og hjembragt Ildebrand. Saa leverer han os aarligen baade begge og een, saalænge vi lever, i Penge 3 Rdl. 2 Mk. til hver Martini, om vi nogen Sinde fra hannem paa vor Aftægt os skulde begive, og ellers ikke. Ligeledes leverer han os aarligen sundt og godt Rug 2 Td. Byg 1 Td. 4 Skp. og tvende gode Slagtefaar, Humle og Salt til Fornødenhed, og forskaffer han os en god Ko, saa snart vi flytte paa vor Aftægt, som fodres og græsses med en af de bedste i Gaarden, og naar den bliver seen, da at forskaffe os en anden, til den bliver bærend. Item og at køre vores Korn fra og til Mølle, samt forskaffe os en Vogn fra og til Kirken hver Helligdag, saa tit forlanges, og Endeligen efter voris Død besørge os begge en skikkelig og anstændig Jordefærd og Ligbegængelse, hvilket altsammen holdes og efterleves som meldt er i alle sine Ord og Meninger, om vi nogen Tid skulde faa i Sinde at flytte paa vor Aftægt.

3. Tilpligter og forpligter jeg underskrevne Hans Nielsen, naar forlanges af min Søster Kjersten Nielsdatter og hendes Væрге Mads Andersen af Videbæk at betale 100 Sldl. — siger Hundrede Slettedaler — Courant klingende Mynt uden nogen videre Arvs Krav eller Prætention i nogen optænkelig Maade efter Fader og Moder. Saa skaffer og bekoster jeg og i Giftermaalstilfælde min Søsters Trolovelse, Bryllup og forsyner hende med en skikkelig Seng efter Stand og Omstændigheder. Da bemeldte min Søster Kirsten Nielsdatter ikke haver eller maa have noget videre i Arv, hverken nu eller i Tiden efter Fader og Moder i nogen optænkelige Maader at kræve eller fordre, men ved Ipostes Opfyldelse at udstæde Generale-Afkald, enten af hende og Formynder eller hendes tilkommende Mand.

4. Tilpligter og forpligter jeg mig Hans Nielsen at forsørge min Fæster Mette Hansdatter saaledes og med ligesaa god Pleje og Ophold, som hun samme af min Fader haver erholdet, da jeg

tillige besøger saa vel hendes som Faders og Moders efter vor Stand anstændige Jordefærd. . . .

Trørstrup i Vorgod Sogn den 17de Februar 1771.

Som Fader, *Niels Hansen* (L. S.) Som Moder, betyder B. M. D. Bodil Madsdatter.

Sønnen, *Hans Nielsen* (L. S.) Som Courator, Michel Hansen. (L. S.)

Datteren, betyder K. N. D.: Kirsten Nielsdatter. Som Formyndmynder, Mads Andersen Videbæk (L. S.)

Niels Hansen naaede imidlertid ikke at blive Aftægtsmand; thi allerede samme Aar, som nævnte Samfrænde-Skiftebrev blev tinglæst, altsaa 1771, døde han 63 Aar.

Sønnen Hans Nielsen var da ikke mere end 16 Aar, hvorfor Moderen overtog Gaardens Drift, indtil han blev voksen. Derefter besad han Gaarden i mange Aar. Han var gift to Gange. Hans første Hustru hed Johanne Madsdatter, der døde 1800 kun 39 Aar gl.; men allerede Aaret efter giftede han sig igen med Else Jensdatter af Grindsted Sogn. Af de gamle Skattelister ses, at han var en holden Mand.

I flere Aar var han Medlem af Fattigkommissionen.

1813 logerede i Trørstrup Hr. Hans Peder v. Rosenvinge og hans Hustru, Amalia Elisabet Aschanius, der her d. 28. Januar fødte et Drengbarn, som blev hjemmedøbt og kaldt Peder Severin.

Derefter ejedes Gaarden af Mads Trørstrup, hvis Søn, Hans Trørstrup Madsen, fik den ca. 1878. Tre andre Sønner fik hver en Parcel fra Gaarden. En Datter, Else Madsen, blev gift med Niels Bjerrebo i Videbæk, en anden Datter, Kirsten Marie, blev gift med Sognefoged Christen Pedersen i Brande, en tredie Datter, Johanne, blev gift ind i Nyholm i Øster Herborg. Hans Trørstrup Madsen havde kun Gaarden i kort Tid. Allerede 1879 ved

Juletid solgte han den til Niels Abildtrup fra Abildtrup Nedergaard, der 1904 byggede Trøstrup Teglværk, som han solgte 1909. Samme Aar afstod han Gaarden til sin Søn Christen Abildtrup, som nu har den, men forinden blev Trøstrup Overgaard udskilt. Den ejes af en anden Søn, Salholt Abildtrup.

VESTERAGER

Den kaldes ogsaa Vester Nauer. Første Gang Gaarden nævnes er 1597, og den kaldes da »en bull.« Beboeren hed Kiersten Jenskone, som svarede i Afgift til Lundenæs Slot 1 Ørte Rug. 1609—1626 hed Fæsteren Thomas Knudsen, der efterfølges af Peder Christensen, som bor her endnu 1649. 1645 havde han en Besætning paa 2 Heste, 3 Køer, 4 Stude og Ungkreaturer og 16 Faar. Aaret forud var der paa Gaardens Jorder bleven saet 1½ Td. Rug, 8 Skp. Byg, 8 Skp. Havre. 1651 hed Fæsteren Peder Christensen og 1664—1709 Jesper Pedersen. Denne sidste var Kirkeværge samt tillige med Mads Andersen i Vorgodby Fæster af en øde Gaard i Barde. Han døde 1715, 83 Aar gl. Omkring 1709 havde han afstaaet Gaarden til Niels Jespersen, som derefter besad den til sin Død 15. Jan. 1725. Han sad smaat i det; thi ved sin Død skyldte han Herremanden i Skyld og Landgilde ialt 21 Rdl. 43 Sk., som han var ude af Stand til at betale. Hans Eftermand, Christen Hansen, fæstede Gaarden i mange Aar.

Ved Auktionen efter Degnen Købke¹⁾ 1738 købte han følgende Ting: »1 Bly Blækhorn, 6 Sk., 1 Fur Sparre 7 Al. lang, 8 Sk., 1 ubrugelig Roch og Drøtterug, 12 Sk., 1 Madkniv og liden Bærløv, som findes i Vurdering, 2 Sk.«

Christen Hansen efterfulgtes omkring 1760 af Sønnen Niels

¹⁾ 1727 Feria Purificationis Mariæ blev Jochum Michelsen Købke Sogndegn i Vorgod og Apelone Pedersdatter fra Vesterager sammenviede. 1739, 20. Maj døde Christen Knudsen, som sad til Huse i Vesterager.

Christensen. Foruden denne havde han Sønnerne Hans og Oluf samt Døtrene Lene, Kirstine og Bodil. Niels Christensen var gift med Anne (eller Inger) Michelsdatter, Datter af Michel Pedersen i Storgaard. 1772 svarede han 3 Rdl. i Landgilde. Omkring 1775 fik han en ny Husbonde, idet Herremanden paa Lundensæs solgte Vesterager til Sindinggaard, hvorunder den laa indtil 1792, da han købte Gaarden til Selveje af A. Speitzer for 300 Rdl. 1772 er Gaardens Hartkorn 2 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. 0 Alb.; men 1778 er det steget til 3 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. $\frac{2}{3}$ Alb. og Landgilden til 5 Rdl. 48 Sk. Gaardens Jordtilliggende maa alt-saa ved den Tid være forøget.

Niels Christensen, der har Døtrene: Johanne og Ellen og Sønnerne: Michel og Christen, skøder 1801 Ejendommen til denne sidste mod at samme skal betale Faderens Gæld: 100 Rdl. samt udrede til Broderen 70 Rdl. og til hver af Søstrene 40 Rdl. Den ene af disse, Ellen, var gift med Prindahl Ibsen i Videbæk. Ved Auktionen 1801 paa Peder Christensens Gaard købte Christen Nielsen en Engparcel af Htk. 3 Skp. $1^{11}/_{12}$ Alb. for 205 Rdl. 1807 skøder han til Jokum Nielsen i Barde sin Andel af den saakaldte Ødegaards Ejendom og Bygninger i Barde By af Htk. 4 Skp. 1 Fdk. $1^{9}/_{10}$ Alb. for 200 Rdl.

1839 kom Niels Nielsen fra Barde i Besiddelse af Gaarden. Han byttede med sin Gaard der og gav 100 Rdl. i Bytte. 1845 lod han afholde Taksation over Vesterager. Taksationsforretningen er endnu i Behold og findes i Gaarden. Da den indeholder adskilligt af Interesse, hidsættes den:

»Aar 1845 d. 15. April indfandt undertegnede af Retten udmeldte Mænd sig hos Gaardmand Niels Nielsen af Vesterager i Vorgod Sogn, for ifølge Rettens Udmeldelse af 10de dennes at taksere hans Gaard af Hartkorn 4 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 2 Alb., nye Matricul, der havde Hartkorn Gl. Matricul 4 Tdr. 3 Fdk. $1^{20}/_{35}$ Alb. med dens Anpart i Sognets »Konge-Korn-Qwægtiende til et Laan af Umyndiges Midler, stor 800 Rdl. Sølv.« —

Til at føre Forretningen i Pennen var Retsskriveren Kancelliraad Herredsfoged Jansen til stæde. — Niels Nielsen var tilstæde og angav, at han for 6 Aar siden havde tilbyttet sig Gaarden med en Gaard, han eiede i Barde ligeledes i Vorgod Sogn, og gav i Bytte 100rd, saa at han ikke kan opgive Kjøbesummen, han gav for Gaarden; men dens Bygninger vare den Gang yderst brøstfældige, hvorfor han har flyttet Gaarden, og dens nuværende Bygninger ere saaledes af ham af nye opførte. — Det Foranførte kan vi stadfæste Rigtigheden af. —

Efter at vi af Retsskriveren vare gjort bekendt med Reglerne for en saadan Taksation, maa vi bemærke: Ejendommen har vi kjendt i en lang Række af Aar og er saaledes nøje bekendt med. —

Paa Ejendommen er opført 4 Længder, nemlig Stuehuset i Sønder, bestaaende af 16 Fag, Grundmur i sønder Side og begge Ender, i nordre Side Ege-Bindingsværk med murede Tavl; det østre Huus 14 Fag, det nordre 17 Fag og det vestre 15 Fag, alle trende Længder, Ege-Bindingsværk, for største Delen med klinede Vægge og ellers murede Tavl. Alle Bygninger ere straa-tækte. Hvor mange Tønder Land Ejendommen har, vide vi ikke, men der ligger dertil et betydeligt Areal. — Agermarken bestaar for det meste af meget gode muldsandede Jorder med Leer Underlag. — Heden har næsten overalt samme Underlag og er af samme Beskaffenhed. — Paa Ejendommen findes ikke ubetydelige Moser, der ere velskikkede til Opdyrking ved Brænding. Ildebrændsel af alle Slags har Gaarden Overflødhed af og nær beliggende. —

Paa Ejendommen hviler ingen særlige Byrder undtagen Aftægt til Enken Kirsten Christensdatter og efter hendes Død til hendes Datter Johanne Christensdatter, som indestaar paa 1. Prioritet. — Aftægten er efter den os foreviste Aftægtscontract ansat til en aarlig Værdi af 40rd.

Paa Ejendommen ere 2de Fæstehuse, hvoraf det ene svarer

aarligt Afgift 11rd 1 Mk. 2 Sk. og det andet 3rd 1 Mk. 2 Sk. Udsæden er nu for Tiden aarlig 8 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre, der giver henholdsvis 7, 5, 4 Fold. — Desforuden saaes Spergel og Kartoffler. — Af det første 2 Tdr., som anvendes til Høe. —

Denne Udsæd vil imidlertid betydeligen kunde forstørres. Besætningen er for Øieblikket 13 Fæhøveder, 3 Heste, 78 Faarkreaturer; men Besætningen kan blive forøget. — Af Høe avles 50 Læs. —

Efterat vi saaledes paa det nøjeste og med Samvittighedsfuldhed haver overvejet, hvad denne Ejendom er, med Hensyn til dens Indtægter og Udgifter, værd, takserer vi den herved foruden ovenanførte Aftægt til 2000rd, i det vi antage, at den, foruden at føde en Bondefamilie, kan uden den samme paahvilende Aftægt og forrente den Kapital, hvortil vi har takseret den. —

Vi bekræfte derfor, at vi ved at ansætte denne Ejendom til Værdi ikke have taget Hensyn til, hvad Bygningerne ere værd

Denne Forretning ville vi edeligen afhjemle, naar forlanges, og bekræfte den foreløbigen med vore Hænders Underskrifter. Niels Nielsen tilkjendegav, at siden Gaarden er flyttet, er den ikke bleven assureret. —

Jens Jensen. Ole Christiansen.

Som overværende

Jansen.

Niels Nielsen afstod 1876 Vesterager til sin Søn Christen Nielsen Vesterager, som 1912 skødede den til sin Søn, Niels Vesterager, som nu ejer den. Omkring 1800 blev en ny Ejendom udskilt fra Vesterager. Ejeren hed Hans Christensen Nauer, som ved Auktionen d. 23. Apr. 1800 over Tyge Pedersens Gaard i Vorgodby købte flere Smaaparceller til samlet Htk. 4 Skp. 2°/7 Alb. for 213 Rdl.

ABILDTRUP BY

Da Abildtrup udførligt er skildret i min Bog: »Abildtrupgaard og dens Beboere 1498—1925«, skal den kun omtales ganske kort her.

Oprindelig var der kun een Gaard i Abildtrup. Nu ligger der ca. 50 Ejendomme paa dens Mark.

1498 var Abildtrup en Selvejergaard. I 1500erne var den en Herregaard (Sædegaard), den eneste, der har været i Sognet; men allerede i 1600erne havde den tabt sine Rettigheder og var i Slutningen af Aarhundredet sunket ned i Fæstegaardenes Rækker for atter 1776 at blive Selveje.

Som noget ret enestaaende kan nævnes, at Gaarden hele Tiden fra 1498 har været beboet af samme Slægt, idet den nedstammer fra Anders Hvid, som paa nævnte Tidspunkt ejede Abildtrup. Han tilhørte den lavadelige Slægt Hvid, som i 14- og 1500erne boede paa Herregaarden Trabjerg (nu en Sognedel) i Borbjerg Sogn ved Holstebro.

Anders Hvid var Søn af Jep Christensen Hvid i Trabjerg. Ved Faderens Død overtog han Fædrengaarden, hvor han vist boede hele Tiden. Det er saaledes usandsynligt, at han har boet i Abildtrup. Foruden Trabjerg og Abildtrup ejede han ikke saa faa Bøndergaarde samt havde en Del Gods i Forlening. Under Klementsfejden tog han Bøndernes Parti, hvorfor han forbrød alt sit Gods, som det dog senere lykkedes ham at købe tilbage. Han var Herredsfoged i Ginding Herred samt Delefoged paa Lundenæs Slot. Hans Hustru hed Margrethe Qwie, Enke efter Lensmanden Jes Qwie paa Riberhus. Hun var en Datter af Christen Pedersen Aal i Ørts i Rom Sogn. Anders Hvid havde 2 Døtre og 1 Søn, nemlig Kirstine Andersdatter, gift med Jep Munk til Kovstrup, Edel Andersdatter, gift med Jens Pedersen i Movstgaard i Gimsing, Søn af Adelsmanden Peder Thomsen samme Sted, og Sønnen Niels Andersen Hvid, som

ejede Halvdelen af Østergaard, Barde, og Store Alle i Vorgod samt Abildtrup, hvor han boede ca. 1522—1550, hvorefter han flyttede til Trabjerg, som han arvede efter Faderen. Med sin Hustru, Johanne Christensdatter, havde han en Datter, Karen, og Sønnerne Anders, Wisti og Lauge. Ved Niels Andersen Hvids Død 1557 arvede Datteren Trabjerg. Wisti fik Østergaard efter først at have bestyret den nogle Aar for Moderen, Anders kom vist til at bo i Pilgaard, og Lauge fik ca. 1588 Abildtrup efter at have boet en Tid paa Hollingholt i Sunds Sogn. Omkring 1615 afstod Lauge Hvid Gaarden til sin Søn Jørgen Laugesen Hvid, som igen 1655 skøder den til Sønnen Jens Jørgensen. Paa dette Tidspunkt bor der tre Familier i Gaarden, som altsaa hver ejer en Trediedel af den.

Ca. 1660 afstaar Jens Jørgensen Hvid sin Gaardspart til sin Søster, Maren Jørgensdatter Hvid, som var gift med Knud Christensen Mørck, der døde 1681. 1688 skøder Maren Jørgensdatter sin Gaardspart til Sønnen, Christen Knudsen Mørck. En Datter, Apelone, blev gift med Simon Pedersen i Abildtrup.

Omkring 1700 er der to Gaarde i Abildtrup. Den ene er Nedergaard, den anden er den, som nu er delt i to, nemlig H. P. Jørgensens Gaard og Overgaard. Vi vil nu følge Beboerne i hver af disse Gaarde.

ABILDTRUP NEDERGAARD

Samtidig med Knud Christensen Mørck boede der to andre Mænd i Abildtrup, nemlig Jens Olufsen og Jørgen Pedersen, som 1682 er efterfulgt af Christen Michelsen, der velsagtens er en Søn af den Michel Andersen i Abildtrup, som vi træffer her første og sidste Gang henholdsvis 1612 og 1651, og Sønesøn af Anders Nielsen, som boede i Pilgaard 1609 og 1615, og hører altsaa i saa Fald til Hvidslægten. 1688 var han Fæster af $\frac{1}{4}$

Part af Nedergaard, 1694 af hele Nedergaard. Hans Hustru var vist den Inger Christensdatter, d. 1737, 71 Aar gl., som senere var gift med Niels Madsen, der i Begyndelsen af 1700erne blev hans Efterfølger paa Gaarden, og som døde 1716, Natten mellem d. 16. og 17. Febr., 44 Aar gl.

Stedsønnen Michel Christensen, gift med Kirsten Sørensdatter fra Paarup i Assing Sogn, overtog derefter Gaarden, som han besad til sin Død 1747. Han kom ulykkelig af Dage, idet han druknede i Aaen og blev begravet d. 12. Septbr., 50 Aar gl. Med sin Hustru havde han Sønnen Christen Michelsen og Døtrene Mette, Inger, Maren, Anna og Else Kirstine. Af Skiftet efter ham hidsættes her et lille Uddrag, som viser, hvor stor Besætning der kunde holdes i Gaarden paa den Tid.

H e s t e :

Rdt. Mk. Sk.

En brun Hoppe, 10 Aar	14	»	»
En sort Hest, 7 Aar	10	»	»
En sort Hoppe, 14 Aar	8	»	»
2de brune Hosplage i 2de Aar	»	»	»

K ø e r o g S t u d e :

1 gl. graa Ko tidlig bærende	4	2	»
1 ravnsort Ko, tidlig bærende med 3die Kalv	5	2	»
1 sortstjernet Ko, tidlig bærende med 5te Kalv	4	4	»
1 ravnsort Ko med 5te Kalv, sildig bærende	4	»	»
1 sortbroget Ko med 5te Kalv	4	1	»
1 graahjelmet Ko med 2den Kalv	5	»	»
1 Par Stude, den ene sortbroget og den anden sorthj. 14	»	»	
1 Par dito i 3die Aar	13	4	»
1 Par mindre dito i 3die Aar	13	4	»
1 Par mindre dito i 3die Aar	12	»	»
1 Par dito i 2det Aar	8	»	»
1 Stud i 2det Aar	3	2	»

Rdl. Mk. Sk.

1 sorthjelmet Kvie i 2det Aar.....	2	4	»
4 Kalve	6	4	»

Faarhøveder:

18 gl. Faar a 2 Mk. 8 Sk. er.....	7	3	»
11 unge dito	11	3	12
21 Lam a 1 Mk.....	3	3	»
1 gl. So	3	3	»
2 unge Svin } 1 Galt } 1 So }	2	4	»

Hele Boets Vurdering ansattes til 241 Rdl. 4 Mk. 6 Sk. Efter Fradrag af Gæld blev til Deling 129 Rdl. 5 Mk. 6 Sk. Deraf faar Sønnen Christen 18 Rdl. 3 Mk. $5\frac{3}{7}$ Sk. Hver af de 5 Døtre faar 9 Rdl. 1 Mk. $10\frac{5}{7}$ Sk. Boet slutter med disse Ord: »Børnene, som ere uopfødte, opfødes i Gaarden og af deres Moder efter moderlig Pligt holdes til Skikkelighed og sand Guds frygt og Undervisning i deres Kristendom.«

Af Skiftet ses, at Ladehuset er 22 Fag, Fæhuset 28 Fag og Salshuset 18 Fag. Michel Christensens Enke, Kirsten, blev vist senere gift med Christen Mortensen, som vi træffer her omkring 1760. Dette Ægteskab varede kun kort; thi allerede 1762 er Christen Mortensen gift med sin anden Hustru, Maren Mouritsdatter, som døde 1774; men knap et halvt Aar efter gifter han sig for 3die Gang med Marie Kirstine Berg, som i mange Aar havde tjent i Borris Præstegaard. Med hende har han Datteren Kirsten Marie, som d. 20. April 1798 blev gift med Christen Nielsen Nyegaard, Søn af Niels Christensen, Forpagter af Brande Præstegaard i Brande Sogn.

Han var født paa Baggesgaard i Sønder Omme 1767, og da der i Hjemmet kom 22 Børn, og de ældste Børns Stedmoder var

»vredagtig«, forlod Christen sit Fødehjem Aaret før sin Konfirmation og vandrede til Sønderjylland, hvor han fik Tjeneste paa en Gaard i Daler Sogn. Da Vinteren kom, vendte han dog tilbage til Hjemmet i Brande Præstegaard, hvor Faderen da var Forpagter, og blev om Foraaret konfirmeret; men saa drog han paany til Daler, og ved sin Husbonds Hjælp kom han derfra til Amsterdam, hvorfra han tog Hyre paa Middelhavet og kom til Konstantinopel. Her døde Mandskabet af Pest paa nær Kaptejnen og Christen, men Skibet kom dog til Smyrna og indtog Ladning der samt fik nyt Mandskab til Hjemrejse til Holland. I tre Aar sejlede Christen med denne Kaptejn, som tog sig faderligt af ham og lærte ham Sømandskundskab. Senere gik han i hollandsk Orlogstjeneste og var med paa en Opdagelsesrejse i Sydhavet, hvor han havde flere Oplevelser.

Andre Oplevelser var, at et Skib, som han sejlede med, to Gange blev taget af tyrkiske Sørovere, og at han en Gang strandede ved Skagen paa en Rejse til Østersøen. En Tid var han ogsaa paa Hvalfangst, men sin største Oplevelse havde han paa en Rejse fra Spanien til Amsterdam, vist i Foraaret 1793. Hans Skib blev da opbragt af franske Kapere, men det lykkedes Christen Nielsen og en hollandsk Dreng at overmande Prisebesætningen og faa Skibet ført til Amsterdam, hvor Prins Vilhelm V af Oranien skænkede ham en Sølvdaase som Belønning for hans Heltemod. Denne Daase tilligemed en Sabel, som han tog fra en af det franske Kaperskibs Officerer, opbevares endnu i Abildtrup, hvor der ogsaa har været en Del hollandske Papirer, Breve m. v. vedrørende en langvarig Proces, som han maatte føre for at faa sine Prisepenge, 15,000 Gylden, der gjorde ham til en velstaaende Mand. Beretningen om Christen Niensens Sømandsfærd er ret udførligt fortalt af hans Søn i nogle Optegnelser, som er trykt i »Vor Fortid«, 2. Aargang, og i Bogen om Abildtrup.¹⁾

¹⁾ Chr. Niensens Oplevelser danner Grundlaget for Romanen „Ærens Vej“ af Forf. Marius Dahlggaard.

1796 vendte Christen Nielsen tilbage til Brande Præstegaard og blev et Par Aar efter gift med Marie Christensdatter fra Abildtrup Nedergaard.

1834 afstod han Nedergaard til Sønnen Christen Christensen, hvis Hustru, Ane Nielsdatter Salholt, var en Datter af Niels Lauridsen Salholt, Salholtgaard, Herning Sogn. 1869 skødede Christen Christensen Gaarden til sin Søn Chr. Christensen, hvis Søn Christen Abildtrup nu har den.

H. P. JØRGENSENS GAARD

Medens en Gren af Hvidslægten med Wisti Nielsen i Østergaard forlader Abildtrup for senere ved Christen Mortensens Hustru, Marie Kirstine Berg, atter at vende tilbage igen, saa fortsætter en anden Gren af samme Slægt sin Tilværelse i Abildtrup lige ned til vore Dage, først i Nedergaard, derefter i denne Gaard.

1688 boede Christen Knudsen Mørck her. Beboerne i Abildtrup havde nogle Kirkeenge i Fæste af Søren Rygaard til Hesselmed. Nævnte Enge gav Anledning til en Proces mellem Bønderne og Herremanden. Denne sidste skyldte nemlig Bønderne for, at de i 11 Aar havde brugt Engene uden at have svaret Afgift af dem, og lod dem derfor 1733 stævne for Hammerum Herredsting. Disse Mænd var, foruden Chr. Mørck, Michel Christensen og Simon Pedersen. Sagen blev maaske forligt, da ingen Dom ses at være falden.

Da Chr. Mørck var 72 Aar, afstod han Gaarden til sin Søn, Peder Christensen Mørck. Det var den 24. Marts 1733.

Samme Aar skete der en trist Ulykke i Abildtrup, som kostede en ung Mand Livet. Det var i September Maaned. Den 28aa-

rige Ib Pedersen fra Videbæk var den 5te Septbr. i Følge med nogle Naboer og flere ridende til Lund Marked i Gjellerup Sogn. Paa Tilbagevejen var de inde hos Simon Pedersen i Abildtrup, og da denne ikke var hjemme, gik de straks igen. Men i Mørket, det var Kl. 9 om Aftenen, faldt Ib Pedersen i Gaardens aabne Brønd og druknede. Da Brønden eller Kilden imidlertid ikke var forsynet med forsvarligt Lukke, gav Ulykken Anledning til en Retssag mellem Peder Christensen og Simon Pedersen og saa Herremanden paa Brejninggaard, som var Ib Pedersens Husbonde. Da der ikke ses nogen Dom afsagt, er Sagen maaske forligt. (Se nærmere om denne Sag i Bogen: »Abildtrupgaard og dens Beboere«).

Omkring 1770 afstod Peder Christensen Mørck Gaarden til sin Søn, Christen Pedersen Mørck, som var gift med Else Madsdatter, Datter af Mads Andersen Widebæk. De har en Datter, Kirsten, gift med Chr. Christensen Kjeldgaard i Hover Sogn, og en Søn, Peder, som 1808 overtager Gaarden, men sælger den 2 Aar efter til sin Stedfader, som han havde købt den af.

Derefter flytter han til Hover Sogn, hvor han d. 4. Novbr. 1810 bliver gift med Enken Anna Margrethe Pedersdatter i Sønder Muldbjerg.

En af deres Sønner, Jens Pedersen Abildtrup Mørck, kom som Dreng til Abildtrup og blev opdraget hos sin Faders Stedfader, Jens Christensen, som selv ingen Børn havde, og ved dennes Død 1838 arvede han Gaarden, der saaledes forblev i Slægtens Eje. En af Jens Abildtrups Døtre blev gift med Jeppe Chr. Jensen, som derefter faar Gaarden, der nu ejes af hans Svigersøn, H. P. Jørgensen. En anden Datter blev gift med Christen Christensen i Abildtrup. Og en tredie Datter blev gift med Kristen Madsen. De boede i mange Aar i Snejbjerg. Jens Abildtrups eneste Søn, Jens Abildtrup, er Sognefoged og bor nu i Barde.

ABILDTRUP OVERGAARD

Denne Gaard har indtil Udskiftningen omkring 1805 sammen med H. P. Jørgensens Gaard udgjort en saakaldt Dobbeltgaard og har hele Tiden været beboet af 2 Familier, men blev paa ovennævnte Tidspunkt flyttet et Stykke mod Nordøst, hvor den nu ligger. Omkring 1700 bor her Simon Pedersen, gift med en Datter af Christen Knudsen Mørck, Apelone.

De har Døtrene, Maren, Mette og Karen. Denne sidste blev 1735 gift med Peder Nielsen i Abildtrup. De overtog derefter Gaarden, som de bebor i mange Aar. De har en Datter, Apelone, og Sønnerne Simon og Niels. Denne sidste bliver senere Mand i Gaarden. 1776 blev han sammen med de andre Abildtrup Mænd Selvejer. Omkring 1810 afstaar han Overgaard til sin Søn, Michel Nielsen, der senere skøder den til Iver Christensen Witterup, som 1831 afhænder den til Hans Pedersen fra Timring, der i Midten af 1800erne skøder den til sin Søn, Peder Hansen, som boer her endnu 1867. Ved den Tid skødede han Gaarden til Kristen Thomsen, som senere afstod den til sin Søn Thomas Thomsen, der efter en Del Aars Forløb sælger Overgaard og flytter til sin Hustrus Fødegård i Gullestrup. Siden har den haft forskellige Ejere.

STORE ALLE

Den 3. Januar 1547 fik Claus Schested paa Riberhus Ejendomsbrev paa S. Hans Klosters Gods i Ribe.¹⁾ Deriblandt nævnes en Gaard i Vorgod, som svarede i Afgift 3 Ørte Rug og be-

¹⁾ 1614 faar Christian d. IV af Albert Skeel til Fusings Store Alle i Mageskifte, og den lægges derefter under Lundenæs Len. Den skylder da 3 Tdr. Rug, 1 Harbou Smør, Skovvogn, Fødenød, 1 Svin, 2 Rd. Gæsteri.

boedes af Chresten Thommessen. Denne Gaard maa være identisk med Store Alle, da den er den eneste Gaard i Sognet, som gennem Tiderne kun har svaret Rug i Kornafgift.

I Midten af 1500erne ejedes Halvdelen af Store Alle af Niels Andersen Hvid i Abildtrup, 1573—87 af dennes Enke, Johanne Christensdatter (se nærmere om hende under Østergaard). 1614—1639 bor Peder Lassen her, 1649 Peder Pedersen, som Aaret efter afløses af Christen Andersen. I Stedsmaal i Lundesnæs Lens Regnskaber staar om denne i Anledning af Gaardens Overtagelse: »Annamet af Christen Andersen i Alle i Woergoed soegen stedtsmaall aff enn gaardt, han mindet Peder Pedersen fra, penngge 16 rdlr.« 1664 og 1688 fæstedes Gaarden af Wisti Christensen.

Han har kun een Søn, Jens, som overtog Fødegaarden, men derimod mange Døtre, hvoraf tre kom til at bo i Vorgodby, nemlig Maren, gift med Sognedegnen Jochum Købke, nok en Maren, gift med Las Andersen i Søndergaard, og en, hvis Navn ikke kendes, gift med Tyge Pedersen i Hovgaard, endvidere Karen, ugift, opholdt sig i mange Aar skiftevis hos de to sidstnævnte Søstre, Inger, som man intet ved om, og endelig en Datter, gift med Niels Knudsen i Sønder Esp i Thorsted Sogn.

1710 har Jens Wistisen Fødegaarden. Hans to Sønner, hvoraf den ene døde som lille, hed begge Anders.

1724 blev et Sorgens Aar for Slægten, idet Jens Wistisen døde, 47 Aar gl., ligesaa hans Søster Maren i Søndergaard. Om hendes Død skriver Præsten i Kirkebogen: 1724 døde Salig Widste Alle hans Moder [: Hun døde hos Tyge Pedersen i Wordegodby :] og blev begravet d. 27de Martji.« Hun var 85 Aar gl. Endvidere døde samme Aar i Alle, Peder Alles Enke, Apelone Pedersdatter, 97 Aar gl., hvis Mand, der velsagtens fæstede Gaarden før Wisti Christensen, allerede døde 1716, 89 Aar gl. Aaret før Jens Wistesens døde, havde han en Tjenestekarl ved Navn Christensen, som i daglig Tale gik under Navnet »Christen Ref.«

Jens Wistesens Enke, Kirsten Nielsdatter, giftede sig Aaret efter sin Mands Død igen med en Mand ved Navn Niels Pedersen Hammerum, der derefter blev Fæster af Gaarden.

Paa en gammel Restanceliste fra 1730 staar, at Niels Pedersens Formand resterer for Skyld og Landgilde efter forrige Domme ialt 260 Rdl. 20 Sk. Da Niels Pedersen overtog Gaarden straks efter Jens Wistesens Død, maa denne altsaa have siddet i dyb Armod, siden han var i saa stor Gæld til sit Herskab paa Lundenæs. I Følge en gammel Auktionsregning købte »Niels Aller i Vaargoed«, der uden Tvivl er identisk med Niels Pedersen i Store Alle, følgende Sager paa en Auktion:

»1 slet Glas, 6 Sk., 1 Pund The Flasche, 3 Sk., 1 Øxe, 14 Sk., 1 Saug, 5 Sk., 1 sortbollet Stud, 17 Rdl., 1 rafnsort og 1 bollet, 13 Rdl., 1 Bing, 1 Rdl. 3 Mk. 1 Sk.«

Den næste kendte Fæster hed Niels Mortensen, død 1791, gift med Inger Christensdatter, d. 1802, 91 Aar gl. Vi træffer ham første Gang 1772, men han havde da sandsynligvis boet en Del Aar i Gaarden, som han 1788 skøder til Anders Pedersen Aandgaard for 600 Rdl. Denne, der var gift med Maren Andersdatter, skødede derefter 1812 Store Alle for 1100 Rdl. til Sønnen (?) Niels Andersen, som derefter havde Gaarden i mange Aar. 1849 blev Store Alle solgt ved Auktion til Peder Christen Christensen, Søn af Christen Christensen, Haelby i He, for 925 Rdl. Før han kom til Store Alle havde han boet i Lem, Videbæk, Dejbjerg og Hanning. Hans Hustru, Maren, var en Datter af Hans Christensen, Dejbjerg Kærgaard.

Deres ældste Søn, Mads Pedersen, blev Ejer af Lille Ryesminde. Sønnen Hans Pedersen bor i Herning som Partikulier. Deres eneste Datter Dorthea blev gift med Peder Chr. Pedersen og kom til at bo i en Udflyttergaard fra Store Alle. Den yngste af Sønnerne, Christen Pedersen, fik Fædrenegaarden, som han overtog 1866 og besad indtil 1900, da han solgte den til Sønnen, Ole Lysgaard Pedersen, den nuværende Ejer.

Da dennes Bedstefader 1849 købte Gaarden, kunde der paa den kun holdes 10 Kreaturer, medens der nu, efter at der er solgt megen Jord fra, og ca. 60 Tdr. Land er blevet beplantet, kan holdes over 60 Kreaturer og 10 Heste. Til Gaarden, der forhen har ligget et Stykke længere mod Nordvest paa den høje Eng, hører et stort og værdifuldt Moseareal, som er en betydelig Indtægtskilde for Ejendommen.

LILLE ALLE

ligger nordligst i Sognet paa vestre Aabred kun faa Meter fra det bekendte Højdepunkt Skovbjerg. Lunt og hyggeligt ligger Gaarden i Læ af Have og Plantning. Første Gang den nævnes er 1621, d. 23. Juni, da Kronen skøder den til Hr. Giert Randtzav til Bredenburg, og den kaldes da et Bol.

1638 skriver Sognepræsten Gaardens Navn saaledes: »Lild Alle.«

1688 laa Lille Alle under Lundenæs, kom senere, ca. 1778, til Sindinggaard, hvorunder den laa, indtil den 1792 blev købt til Selveje.

1688¹⁾ hed Fæsteren Anders Christensen. Følgende Noter fra Kirkebogen vedrørende Lille Alle kan ikke sættes i Forbindelse med denne eller den følgende kendte Fæster:

»1710 trolovedes Jens Andersen af Nørre Omme med Pigen Kirsten Pedersdatter af liden Alle. 1711 blev begravet en ung Karl ved Navn Christen Pedersen af liden Alle, 38 Aar gammel. Samme Aar d. 1. December blev Peder Christensen af Barde trolovet med Else Pedersdatter af liden Alle. 1743, Die 8. Marts, døde en af Sognets fattige, Margrete Jensdatter af liden Alle, og blev begr. d. 15. ejusdem. Hun var 79 Aar. 1744 blev Niels

¹⁾ 1651 hed Fæsteren Chr. Christensen og 1664 Peder Christensen.

Andersen af Nørre Omme og Else Pedersdatter af liden Alle trolovet.«

1725 hed Fæsteren Anders Andersen eller Anders Alle, som han altid blev kaldt. Han var en slet Person. To Gange stod han aabenbar Skrifte i Vorgod Kirke for Usædelighed, uagtet han havde Kone og Børn. Sidste Gang var 1727. Præsten skriver saaledes i Kirkebogen derom: »Anders Alle stod aabenbar Skrifte for Horeris Synd med Inger Jørgensdatter. Det var dend anden Gang i hans Ægteskab, men han hafde kongelig Benaadning, at han endog denne Gang maatte slippe paa dend Maade.«

Han havde i sit Ægteskab Sønnerne Anders, Peder, Jens, Christen og Døtrene Else og Margrete. Af Børnene døde to samme Aar, men hvem af dem det er, faar man ikke at vide, da Præsten blot skriver: 1748, 26. Maj jordet 2de af Anders Alles Børn.

Anders Alle var gift to Gange. Hans første Hustru, Else Pedersdatter, døde 1728, 64 Aar gl. Navnet paa hans anden Hustru, med hvem han har ovennævnte Børn, kendes derimod ikke. Anders Alle var ludfattig. I flere Aar stod han Restance hos Herremanden paa Lundenæs for Skyld og Landgilde. Om sider tabte denne Taalmodigheden og lod ham 1730 stævne for Bølling Herredsting til at betale 182 Rdl. 21 Sk., en meget stor Pengesum paa den Tid.

Men da han vedblev at bo i Gaarden mange Aar efter, maa han have faaet Pengene skaffet til Veje. Han døde først 1771, 79 Aar gl.; men allerede en Tid forinden var Ejendommen bleven overdraget til Jens Andersen, velsagtens hans Søn.

Den 29. Maj 1770 mødte Jens Andersen i Lille Alle paa Tingge og meddelte, at han d. 23. ds. om Eftermiddagen havde været ude paa Heden paa Grund af, at der havde været et Par Ulve i hans Faareflok og taget et Faar, og da havde han fundet 9 Ulveunger liggende i Lyngen. Dem foreviste han nu Dommeren. De 7 var levende, de 2 døde. Efter Dommerens Anmod-

ning tog han Skindet af dem og kastede dem i Møddingpølen. Dommeren lovede, at han skulde faa den af Kongen fastsatte Belønning, saa snart han havde faaet den lignet paa Herredet og incasseret den.

Det er det eneste, vi ved om Jens Andersen, som i Landgilde maatte svare 3 Rdl. 64 Sk.

1778 er der kommen en ny Fæster. Han hed Ole Øschou. Med sin Hustru, Kirsten Michelsdatter, havde han Børnene: Michel, Christen, Peder, Inger, Marie og Kirsten samt tre Sønner, der døde som smaa.

1792 maatte han gaa fra Gaarden. Han kom til at bo i et Hus paa Gaardens Mark, hvor han levede som Almissemænd. 1804 er han endnu i Huset. Han er da 60 Aar, har daarlige Hænder og er i det hele taget meget affældig, kan ikke ernære sig, hvorfor han af Fattigvæsenet nævnte Aar faar 1 Td. Rug og 1 Td. Byg.

Ole Øschous Eftermand paa Gaarden hed Christen Jørgensen, som 1792 købte Ejendommen til Selveje af A. Speitzer til Sindinggaard for 300 Rdl. Skulde denne faa i Sinde med Familie at flytte fra Sindinggaard, var Køberen forpligtet til paa egen Bekostning at forrette en Rejse paa 8 Mil fra Hovedgaarden at regne.

1797, 19. Septbr. døde Jørgen Christian Christensen i Lille Alle, 18 Aar gl., velsagtens en Søn af ovennævnte Christen Jørgensen. Denne selv kom Aaret efter ulykkelig af Dage, idet man fandt ham død om Natten d. 15. Januar paa Marken ved Mølsted, sandsynligvis frossen ihjel.

1812 købtes Gaarden af Laust Gregersen, der vel nok har faaet den af Christen Jørgensens Enke.

Men allerede 1819 maatte han gaa fra Gaarden af Armod. Han lejede sig ind i et lille Hus i Nøvling, men straks efter købte han af Frederik Jensen Hauge et Hus med lidt Jord til ude paa Snebjerg Hede. Paa Grund af Ejendommens Ringhed var det ham umuligt her at bjerge Føden. Derfor fik han Frederik

Hauge til at tage Huset tilbage igen og prøver derpaa at leje sig ind i et Hus der i Sognet; men ingen vilde have ham. Saa tyede han til sin Opholdskommune, Vorgod, men heller ikke her var der nogen, som vilde huse ham. I sin hjælpeløse Tilstand bønfalder han derfor i en Skrivelse Amtmanden om Hjælp. Da vi gennem nævnte Skrivelse faar et udmærket Indblik i de Forhold, hvorunder Fattigfolk for 100 Aar siden levede, hidsættes den.

Underdanigst

vover jeg undertegnede at bede Deres Højvelbhd om at ville høre min nedenstaaende Begiering og naadigst at tage samme til Overvejelse til videre Bedømmelse.

I Følge min forhen givne mundtlig Erklæring, idet jeg tillidsfuld har søgt Deres Bistand, vil det være Dem nogenledes bekendt, hvorledes jeg for 2 Aar 5 Mdr. nemlig i Decbr. 1819 købte af Frederik Jensen Hauge et Hus med lidet Ejendom paa Sneibjerg Hede i Hammerum Herred, hvorpaa jeg blev skyldig 80 Rdl. Sølv, som nu i tilkommende Snapsting skulde betales, men denne Ejendom er saa ussel, at jeg mod Forventning ikke engang kunde holde en Ko derpaa, som dog er saare nødvendig til Kone og Børns Underholdning, ligesom Avlen, der følger der, ikke kan udbringes til noget synderligt, men at jeg i den Tid har været nødsaget at indsamle det meste af vores tarvelige Underholdning ved at bede omliggende Egn om Almisser paa det ubetydelige nær, jeg nogle Dage i Ugen ved Arbejde kan fortjene til Kone og Børn, hvoraf vi hidtil have 4re hjemme. Vi har især lidt stor Mangel paa Mælk til de mange smaa, da Stedet er Byer og Gaarde saa langt fraliggende, og Vand er tillige svær at bekomme paa det Sted. Hertil kom endnu som Hovedgenstand, at Huset er næsten ubeboelig og ikke kan lade sig istandsætte, saa har jeg ved allerede saa haardt at have erfaret Umuligheden af at ernære mig, da jeg nu tillige skylder

alle Skatter deraf og derfor skulde have ladet gjøre Udpantning i min Smule Bohave, besluttet tilligemed min Kone at bede Sælgeren Frederik Jensen Hauge igen at modtage Stedet for den Sum, jeg skylder ham derpaa og betale resterende Skatter, hvortil jeg endelig ogsaa formaaede ham, ihvorvel Huset og Ejendom nu ikke er saa meget værd. Vel havde 2de Mænd af Vorgod Sogn lovet at levere mig de skyldige 80 Rbd. Sølv med Renter til næstkommende Snapsting, men da jeg saa hvor lidet dette kunde være mig til Nytte, da Huset var faldelærdigt og mine Vilkaar derfor ikke kunne blive bedre, som nu eftersom jeg endda var i lige stor Gæld og lige trængende og derfor lettelig indsaa, at Vorgod Sogn, om det endog gjorde dette Skridt, gjorde det mere for at blive mig med Familie kvit, saalænge til den Tid var omme, allerhøjeste Anordninger bestemmer til, at jeg for Fremtiden kunde tilhøre Snebjerg, hvilken Plan blev offentlig talt af dem selv, hvorfor jeg, for ikke at risikere det sidste, jeg ejede der, da besluttede jeg, som før meldt, at tilbyde Handelen omgjort, hvilket endelig ogsaa skete d. 13de i d. M., saa Frederik J. Hauge og jeg ingen Fordringer har paa hinanden denne Handel betræffende, som vidnefast er tilbagekaldt.

Vi søgte straks at leje os ind; men ingensteds, hverken her eller i omliggende Sogne kunde vi komme ind, vist nok for det enhver frygte for den Byrde, vi desværre i Fremtiden kunde blive til, søgte vi til Vorgod Sogn, som vi troede ikke kunde undslaa sig for os, eftersom vi der havde været bosat paa 8tende Aar, nemlig siden Maj 1812 til 1819 i Efteraaret, da vi maatte søge Husvej i Nøvling Sogn *efterat Vorgod Sogn nægtede det*. Da nu Handelen var omgjort, og vi ingen anden Lejlighed kunde faa nogensteds, bad vi Sognefogden i Snebjerg Sogn om at være os behjælpelig med et Par Vogne til Kone og Børns Transport saavel som alt Bohave fra Huset til Vorgod Mandag d. 20. d. M., og da dette blev bevilget, bad vi end ydermere, at enten

Sognefoged eller baade han og flere af Snejbjerg Sogns Fattigcommission vilde bevise Medlidenhed at følge med, for i Fald Vorgod ikke vilde gøre Anstalt eller tillade os Lejlighed der, vi da ikke skulde ligge ganske forskudt for al Menneskelighed under aaben Himmel, men i Modstands Fald vilde vise os den Medynk igen og tage os med tilbage, da vi saa indtil videre vilde tage til Takke med den Lejlighed os maatte forundes. Dette skete altsammen, som vi befrygtede. Uagtet Snejbjerg Sogns medfulgte Mænd af Fattigcommissionen bad dem i Vorgod saavel Præsten som tilstedeværende af dets Fattigcommission meget indstændig om i det gode at tage imod os, dog indtil Hr. Amtmandens høje Resolution kunde erholdes for ikke, som de ventede at kjøre os forgæves tilbage med det Tilbud, at saafremt Snejbjerg Sogn kunde tilpligtes at skaffe os Husly, samme da var villig til at betale Vorgod Sogn al den Bekostning og Ulejlighed, vi i saa Fald forarsagede og derefter villig hente os tilbage, *vilde de dog ikke*. Dernæst forlangte Snejbjerg Sogns Fattigkommission, da den mærkede intet paa denne Maade udrettedes, men at denne, hvis den ikke vilde forlade os under aaben Himmel [*thi vi kunde ikke engang faa Til-ladelse til at komme ind i en Lade, som vi dog tilbød imidlertid at tage til Takke med :*] maatte tage os med tilbage af Vorgod Sogn under Betingelse af Godtgørelse for det, vi kom til at koste dem i den Tid, de fra bemeldte Dag tog os i Forplejning, samt at afhente os i Fald Vorgod Sogn blev paalagt at tillade os Husly; *men Vorgod var ikke at bevæge til noget*. Deres Højvelbhd ser heraf vores tunge Skæbne og Mangel saavel paa Næring som Opholdssted; thi vi kan umulig udholde, naar Regn og Kulde indtræffer at være i det Hus, vi for Øjeblikket bebor. No-gen Understøttelse af Korn er os imidlertid forundt.

Vi anraaber Dem derfor om, at De naadigst vilde forunde Deres Resolution og Befaling paa til hvilket Sogn, vi skal søge om Hjælp og Husly uden at vorde jaget fra et Sted til et andet, da

vi gerne vil betale Lejen saalænge, vi kan. Om Deres Højvel-
bhds Beskyttelse og naadige Bønhørelse beder

Underdanigst

Snebjerg Sogn, d. 22. Maj 1822.

Laust Gregersen Ahler.
med ført Pen.

Amtmandens Hjælp udeblev heller ikke. I en Skrivelse til Vorgod Fattigkommission resolverede han, at Vorgod, da dette Sogn er hans Forsørgelsessted, øjeblikkelig skal sørge for, at Laust Gregersen med Familie faar Tag over Hovedet. Denne blev da anvist Bolig i Fattighuset ved Vorgod Kirke; men her er han kun nogle Maaneder; thi »saa lejer han sig ind i et jordløst Hus i Egeris uden at have forlangt Understøttelse enten i Fødemidler eller i Huslejlighed af Fattigvæsenet her.« 1826 er han flyttet igen; thi da hedder det: »Laust Gregersen Ahle bor i et Hus af 1 Skp. Htk. i Vester Herborg. Manden er arbejdsom og tro; men da Konen raader, og som det synes maadelig, saa er Udkommet end mere trangt. De har 8 Børn.« Sidste Gang vi hører om ham er 1833, da faa han kun 2 Skp. Rug i Understøttelse.

Fra Lille Alle er i Tidens Løb udparcelleret flere Gaarde.

1834 og 1845 bor Thomas Knudsen og Peder Pedersen i Lille Alle, og 1867: Christen Thomsen og Aksel Peder Pedersen og nu Hans Chr. Thomsen og Terkild Christensen.

Jensine Christensen, som for flere Aar siden døde som Missionær i Sudan i Afrika, er født i Lille Alle og er Broder til ovennævnte Terkild Christensen, som ejer Fødegaarden.

FJELSTERVANG BY

Fjølstervang nævnes første Gang 1330 og skrives da: Fielsterwangh.

1536 fik Niels Lauritsen til Tanderup m. fl. Befaling til at undersøge, om det Sandemandstog, som var gjort i Mommose »er saa loglig gjort, saa det bør at vere ved magt eller ej.«

1547 hørte to Gaarde i Fjølstervang til Tvis Kloster. Den ene beboedes af Vogen Michelsen, som i Afgift maatte svare:

»2 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 3 Pund Smør, 1 Skovvogn, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Fornød og Gjæsteri.«

Den anden Gaard beboedes af en Mand ved Navn Gravers, som skulde svare:

»1½ Ørte Rug, 1½ Ørte Byg, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og Gjæsteri.«

Til samme Kloster hørte ogsaa en Gaard i Vorgod Sogn, kaldet Lindt, hvis Fæster hed Jep Perssen. Gaarden ses kun nævnt denne ene Gang. Allerede 1651 var den forsvunden, og det vides ikke, hvor den har ligget. Sandsynligvis har den ligget ved Rimmerhusbækken, som forhen kaldtes Øgaardsbæk (Ødegaardsbæk), der da har faaet Navn efter Gaarden fra den Tid, den laa øde.

1638, 1651 og 1688 var der kun 2 Gaarde og 2 Bolsteder i Fjølstervang; men hver af Gaardene har været beboet af 2—3 Familier.

1651 skriver Sognepræsten i en Indberetning om Bønderne i Fjølstervang: »Disse haver tilforn været Erick Quitzov til Tanderup hans Thienere, men nu adskilt til adskillige Hosbonder og vides ikke hvem.« 1664 ses han dog at være i Besiddelse af 2½ Gaard i Fjølstervang, medens Resten af Byen ejedes af Velbr. Jomfru Quitzov og Svendborg Hospital. 1688 ejer St. Jørgens Kloster ved Svendborg 2 Gaarde i Fjølstervang, og

Wendzel Fr. von Redder er i Besiddelse af de to andre Gaarde der i Byen.

1768 hørte Gaardene til Tanderup i Snejbjerg Sogn, som da ejedes af Laurits Nyboe. Samme Aar stillede han hele Byen til Auktion. Men desværre vides det ikke, hvorledes denne er forløben. Dog ved man, at noget af Byen blev solgt til Herremanden paa Sindinggaard, og at Østergaard blev købt af Jens Alle af Toustrup i Snejbjerg for 120 Rdl.

Den 22. Marts blev det bekendtgjort, at Auktionen skulde afholdes d. 11. April 1768. Bekendtgørelsen lød saaledes:

Placat.

Herved gjøres for alle og enhver bekendt, at der Mandagen den 11. April 1768 førstkommende bliver efter velædle Sr. Lauridz Nyboe til Ørnhoved hans Begjær holdet offentlig Auction over en ham tilhørende Bondeby, Fjølstervang kaldet, beliggende i Woergod Sogn, dog sorterende under Hammerum Herred. Samme Bye, hvis Beboere er i god Stand og tillige skikkeligt Mandskab findes, er i den nye Matricul ansat for lidet Hartkorn, har god Ager og Eng, Fædrift og Fælligt, der bliver efter Lysthavendes Willie enten separat Sted for Sted eller og samlet bortsolgt. Thi vilde Liebhaberne til ermeldte 11. April behagelig indfinde sig hos Lars Smed i Fjølstervang, hvor Auktionen Kl. 9 Formiddag tager sin Begyndelse, da Auctionsconditionerne i Forvejen til de Kjøbendes Efterretning lydelig skal blive oplæste, og enhver efter gjørende Bud med lovmæssig Pleie bliver behandlet.

Gjellerup Bye, d. 22. Marts 1768.

E. O. Lüster.

Auctionsconditionerne var følgende:

1.

Godset bliver først synet Sted for Sted og siden samlet op-raabt, skulde da Godset koste mere samlet end efter de separa-

te Bud der, bliver det i saa Maade den højstbydende tilslaget; men skulde de separate Bud da overgaa det samlede Bud, da skal de separate Bud staa ved Magt, og skal den, som bliver sidstbydende, vedstaa sit Bud saavel ved separat som samlet Opraab. Men Ejeren reserverer sig 2de Timers Betænkning, efter at Auktionen paa begge Maader er prøvet, hvilke Bud enten det separate eller samlet eller om nogen af begge skal staa ved Magt.

2.

Skulde nogen af de Kjøbende imod Formodning ej eragtes Suffichante, har de for gjorte Bud, naar samme efter første Post af Sælgeren er approberet, at stille nøjagtig Caution.

3.

Købesummen betales Køberen til Viborg Omslagstermin næstfølgende Aar 1769 med et Aars Rente 4 pr. C. fra Snapsting indværende Aar at regne, da Sælgeren enten selv eller ved Fuldmagt lader modtage.

4.

Skulde til ermeldte Tid ingen Betaling komme, renuncere den eller de købende deres Forum og efter foregaaende lovmæssig Behandling lide Dom ved Hammerum Herreds verdslige Ret.

5.

Hvad Restancen af kongelige Skatter, Landgilde og andet derunder henhørende endnu maatte vedhefte Godset bliver Køberen pligtig forinden 1. Maj at gjøre Sælgeren fornøjelig Fyldest for.

6.

Kjøberen antager sig det tilkøbte Gods til førstkommende Philipi Jacobidag og fra den Tid oppebærer alle Indkomster, som derved kan falde; ligesom og nyde alle de Herligheder, som de forrige Ejere af Fjølstervang ved dens Besiddelse nyde

haver, og derimod fra samme Tid er ansvarlig for alle Kongelige Skatter.

7.

Hvad Passer og Accorter de forrige Ejere har udgivet og gjort og med Haand og Segl stadfæstet, bliver af Køberen holdt ubrødelig.

8.

Sælgeren lover at give Køberen en rigtig Fortegnelse paa, hvad Børnpenge der paa Godset maatte være falden, da Køberen efter modtagen Anvisning af Sælgeren, hvor de ere bestaaende, holder ham fra samme Tid anger og kravesløs for ermeldte Penge.

9.

Det Læs Høe, som Fjølstervangs Beboere aarlig til Tanderup har hjemført, skal endnu for Eftertiden hjemføres, dog ej længer end Sr Laurits Nyboe i Tvermose¹⁾ lever; thi naar han dør, bliver Beboerne delibererede derfra; skulle imidlertid, medens Høet skal hjemføres, Beboerne hellere aarlig ville give hver 2 Mk. end hjemføre Høet, maa det staae i Beboernes egen fri Willie, dog at det forinden St. Hansdag hvert Aar anmelder deres Willie for Seg^r Buck paa Tanderup.

10.

Hvad Udgifter ved Auktionens Holdelse samt Skødets Udstedelse maatte falde bliver for enhver Købers egen Regning.

Fjølstervang, d. 11. April 1768.

Lauritz Nyboe.

VESTERGAARD

har været en Dobbeltgaard. De to Gaarde laa saa tæt sammen, at man ikke mere end lige kunde gaa imellem dem.

¹⁾ Hvertil han flyttede fra Ørnbovej i Tjørring Sogn.

1651 beboedes Gaarden af Christen Poulsen og Ib Poulsen, velsagtens Brødre. Denne sidste bor her endnu 1664, men 1688 hedder Fæsterne Anders Christensen og Bertel Christensen, hvis Hustru, Anna Ibsdatter, døde 1722, 75 Aar gl. Hun er vel nok en Datter af Ib Poulsen. Deres Søn, Las Bertelsen, blev 1719 gift med Anne Christensdatter af Fjeldstervang, og han har vel saa ved den Tid overtaget Gaarden, som han endnu beboer 1768 og vist længe efter. Han har tre Døtre: Margrethe, Anne, Maren og seks Sønner: Christen, Niels, Jacob, Prindal, Peder og Bertel. Denne sidste overtog Gaarden efter sin Fader. Med sin Hustru, Gertrud Nielsdatter, har han Sønnerne: Las, Jens og Niels. Bertel Lassen døde omkr. 1810, og Gaarden blev i mange Aar derefter drevet af hans Enke, som 1839 afhændede den til sin Søn Niels, der senere solgte den til Lars Lillelund Nielsen, som igen skødede den til Jens Chr. Clausen. Denne udparcellerede Gaarden. Der var Tale om, at de over 100 Aar gl. Bygninger, som nedreves 1905, skulde have været flyttet til Herring og brugt som Museumsgaard.

Den anden Vestergaard beboedes som nævnt 1688 af Anders Christensen, som er her endnu omkr. 1735. Den næste kendte Fæster er Christen Christensen Tornvig, som vi træffer første Gang 1756. Med sin Hustru, Maren Nielsdatter, har han to Døtre, Citzel og Kirsten, og Sønnerne, Bernt, Christen, Niels og Anders. Den 9. Maj 1793 skødede han Gaarden til sin Svoger, Henning Nielsen Uhre fra Brande Sogn, for 300 Rdl.; han sælger den igen 1832 til sin Søn, Niels Christian Henningsen, for 200 Rdl. Denne sidste købte Jord til Gaarden. Saaledes fik han 1838 tilskødet af Henrich Laurits Christensen Parcel Nr. 2 af Htk. 3 Fdk. 1³/₄ Alb. Derefter ejedes Vestergaard af Niels Chr. Henningsens Søn, Knud Peder Nielsen, som senere afstod den til sin Søn, Niels Chr. Vestergaard, som nu ejer den.

PEDER JENSENS GAARD

Det er kun lidt, man ved om denne Gaard. Den første kendte Ejer hed Anders Nielsen og nævnes første Gang 1767. Den Niels Andersen i Fjelsevang, som døde 1748 i en Alder af 78 Aar, og som nævnes i Vorgod Kirkebog allerede 1714, er maa-ske hans Fader. 1778 hører Ejendommen til Sindinggaard, og Anders Nielsen skal i aarlig Landgilde svare 3 Rdl. 32 Sk. Den næste Fæster, Peder Nielsen, købte d. 4. Juni 1792 sin Gaard til Selveje af Anders Speitzer til Sindinggaard for 150 Rdl. I Fald Speitzer flytter fra Hovedgaarden, skal Peder Nielsen forrette en Rejse paa 8 Mil for ham.

Den 16. Novbr. 1807 skøder denne Gaarden til sin Stedsøn, Niels Christensen, for 150 Rdl. Den næste Ejer, Niels Andersen, sælger 1832 Ejendommen til sin Svigersøn, Niels Knudsen fra Holing i Herning Sogn, som senere afhænder den til sin Svigersøn, Jens Pedersen, hvis Søn, Peder Jensen, nu bor her.

JENS CHRISTEN CLAUSENS GAARD

Den første kendte Fæster hed Thue Clausen, som 1775 blev gift med Kirsten Nielsdatter af Fjelsevang, og 1791 indgik han i andet Ægteskab med Anna Ibsdatter. 1778 svarer han i aarlig Landgilde 3 Rdl. 32 Sk. til Sindinggaard. Den 4. Juni 1792 købte han Gaarden til Selveje af A. Speitzer for 150 Rdl. Den 26. Septbr. 1822 skøder han den til sin Søn, Claus Thuesen, for 446 Rdl., som senere afhænder den til Sønnen Thue Clausen, hvis Søn, Jens Chr. Clausen, nu har den.

MELDGAARD ¹⁾

er Halvparten af den Gaard, som 1688 var ansat i Hartkorn af 6 Tdr. 7 Skp. 3 Fdk. og beboedes af Margrethe Michelsdatter, Niels Andersen og Peder Christensen. Den Christen Pedersen, som boede her i 1ste Halvdel af 1700erne, er sagtens en Søn af sidstnævnte Fæster. Han var Selvejrbonde. Den 21. Decbr. 1719 døde hans Hustru, Margrethe Larsdatter, 49 Aar gl. Knap et Aar efter giftede han sig igen med Apelone Christensdatter, vist en Datter af Christen Knudsen i Abildtrup. Med hende havde han 2 Døtre, Inger og Margrethe. Chr. Pedersen var en velstaaende Bonde. 1743 svarede han 5 Rdl. i Skat, deraf 3 Rdl. i Kopskat og 2 Rdl. i Formueskat.

Hans Gaard ansattes til en Værdi af 105 Rdl. og hans Gæld til 20 Rdl., saa hans Formue bliver 85 Rdl., en stor Sum paa den Tid. Han døde 1751.

Senere blev Meldgaard igen Fæstegods og beboedes en Tid af 2—3 Familier ad Gangen. Den næste Mand i Gaarden, vi kender, er Jacob Pedersen eller Jacob Meldgaard, som han kaldtes. Han træffes her første Gang 1775, hvilket Aar han med sin Hustru, Inger Sørensdatter, har et Barn, hvis Navn Præsten glemmer at indføre i Kirkebogen. Daaben er ganske rigtig indført; men der en tom Plads, hvor Barnets Navn skulde staa.

Foruden dette navnløse Barn har Ægteparret 2 Sønner, Søren og Peder, og 3 Døtre, Apelone, Karen og Johanne. Jacob Meldgaard døde 12. August 1800, 65 Aar gl.

1809 skøder hans Enke, Inger, Gaarden for 200 Rdl. til sin Søn, Søren, hvis Enke 1833 sælger den til sin Svigersøn, Lars Poulsen af Videbæk, for 300 Rdl. Den næste Ejer var vist Jens Chr. Lauridsen, der igen afhænder den til Chr. Iversen fra Gaardsdal i Borris, som afhænder den til Chr. Eriksen, der var fra Høgild i Rind. Den nuværende Ejer er Jens Blaabjerg.

¹⁾ 1651 og 1664 boede Jens Christensen her.

Den anden Halvdel af Meldgaard var beboet nogle Aar af 2 Familier ad Gangen. Paa den ene Halvpart boede Jens Jensen Sig 1800, hvilket Aar han sælger sin Part til Anders Christensen af Nørre Helstrup for 198 Rdl. Denne maa forpligte sig til hvert Aar uden Betaling at levere til Jens Pedersen Mosegaard i Assing, saa længe han lever, 5 Skp. Rug og 3 Skp. Byg.

Den anden Halvpart beboedes af Chr. Pedersen Mølsted, som 1807 skøder den til Peder Poulsen for 460 Rdl., hvorefter han flytter til Rimmerhus. Peder Poulsen afhænder den 1811 til Carsten Jensen for 310 Rdl. Denne skøder 1826 Ejendommen til sin Svoger, Peder Christensen af Lustrup i Skarrild, for 160 Rdl. og flytter derefter til Assing. Den næste Ejer var vist Jacob Sørensen fra Hamborg. Senere ejedes den af Anders Jensen fra Rind, derefter af Chr. Jensen, som igen sælger den til Jørgen Husted og Nielsen fra Høgild. Disse Mænd bebor ikke Ejendommen, som derefter sælges til Niels Chr. Jørgensen, Jørgen Hustedes Søn. Den sidste Ejer var Hanning Jensen, som i mange Aar boede i Vorgodby og blev over 100 Aar. Han rev den gl. Gaard ned og solgte Jorden.

NØRREGAARD

I denne Gaard boede 1651: Las Skinckelsen (?), 1664 og 1705: Anders Lassen. Det var vist i Nørregaard, Fæsteren Berent Jensen boede i første Halvdel af 1700erne. Hans Hustru Maren Andersdatter er maaske en Datter af fornævnte Anders Lassen. Deres Børn er: Jens, gift 1733 med Citzel Pedersdatter af Lille Fjilstervang, Anders, som døde 1710, 6 Aar gl., Edel Kirstine, der ogsaa døde 1710, 3 Aar gl., Peder, Kirstine Margrete, som døde 1743, 25 Aar gl. og Edel, der 1734 blev gift

med Niels Pedersen af Skarrild, som derefter overtager Gaarden. De har Døtrene: Maren, Anna og Kirsten.

1770 har Peder Jensen overtaget Gaarden. Dette Aar blev han gift med Mette Pedersdatter fra Videbæk. De har 3 Døtre: Anna Margrete, Johanne og Maren og 3 Sønner: Jens, Peder og Søren.

1777 køber Peder Jensen af Niels Larsen i Fjølstervang en Ejendom, hvis Bygninger ser ud til at være sammenbygget med Nørregaard, af Htk. 4 Skp. for 30 Rdl. Ejendommen har da uden Tvivl engang udgjort en Del af Nørregaard. Bygningerne omtales saaledes i Skødet: Det »er 8 smaa Foder- og Ladehuse, som er fra Kjøberens Ladehuus og indtil den vester Stolpe, som er ved min (Niels Larsen) tilhørende Ladedør, hvorudi findes Skjelbolk tilhørende Kjøberen Peder Jensen.«

1808 skøder Peder Jensen sin Gaard til Sønnen Jens Pedersen for 829 Rdl. 4 Mk. Med Gaarden fulgte 1 Parcel fra Nabogaarden, Htk. 4 Skp., 1 Sted i Fjølstervang af Htk. 2 Skp. 1/2 Alb. og 1 Parcel af Htk. 2 Alb. Jens Pedersen afstaar 1835 Nørregaard til sin Søn Peder Jensen, som senere skøder den til Mads Chr. Thuesen fra Strellev. Den næste Ejer hed Peder Hansen fra Tanderup Huse. Den nuværende Ejer er fra Bjerre i Snebjerg og hedder Jens Peder Jensen.

Mellem Nørregaard og Østergaard ligger en mindre Ejendom, som sandsynligvis i sin Tid er udskilt fra en af nævnte Gaarde.

Den ejes nu af Christen Pedersen, hvis Fader Peder Christensen ogsaa har boet her. Længere tilbage i Tiden ejedes den af Baad Pedersen og Mads Andersen.

Det fortælles, at der Nord for Fjølstervang By ved Nørrebæk har ligget en Vandmølle. Endnu skal der være Rester tilbage af Mølledæmningen. Men i de gamle Kilder findes dog intet om den.

ØSTERGAARD

1651 boede i denne Gaard Ib Lassen, 1664: Anders Madsen og Las Ibsen, 1688 og 1705: Mads Andersen og Povl Lauritsen.

Las Ibsen skyldte 1672 Mette Andersdatter i Kibæk Mølle 12 Dlr. 2 Mk., hvilket fremgaar af et Skifte efter hendes Mand, Mølleren Hans Nielsen, som nævnte Aar blev henrettet paa Grund af en eller anden Forbrydelse, som han havde begaaet.

Paa Herning Museum findes et udskaaret Træstykke, som oprindeligt har siddet over en Dør i Vestergaard i Fjeldstervang, hvorpaa der staar:

LASIBSØN IHS ANNO 1681 D24N

IHS er det saakaldte Jesus Monogram, en Forkortning af: Jesus Hominum Salvator, som betyder Menneskets Frelser. Monogrammet brugtes almindeligt i Inskriptioner paa Møbler, Sølvtoj og lign. i gammel Tid. D24N betyder den 24. November. Sandsynligvis er Stykket lavet til en eller anden Højtid, maaske Bryllup. Det kan ikke siges med Sikkerhed, hvem der som Fæster afløste Mads Andersen og Povl Lauritsen, men muligvis har det været Las Andersen af Riisberg, som vi ikke kan henføre til nogen af de andre Gaarde i Byen. 1728 blev han gift med Anna Povelstdatter af Fjeldstervang, sagtens en Datter af førnævnte Povl Lauritsen. Hun døde 1746, 72 Aar gl.; men allerede samme Aar giftede Las Riisberg sig igen med Ester Christensdatter, som døde Aaret efter, 41 Aar gl., efter at have født en Søn, der i Daaben blev kaldt Anders, og som døde 15 Uger gl. Las Riisberg elskede ikke Enkestand; thi inden et Aar er omme, giftede han sig for tredje Gang med Margrethe Larsdatter, som 1749 fødte Sønnen Anders.

Ved Auktionen i Fjeldstervang 1769 fik Niels Lauritsen Snedker, maaske den forrige Fæsters Søn, Skøde paa Halvparten af Østergaard. 1771 boede Niels Nielsen her. Han var gift med En-

ken Zitzel Christensdatter. 1780 skødede han sin Gaardspart til Jacob Larsen i Fjelsestervang for 121 Rdl. Denne blev samme Aar gift med Inger Bertelsdatter af Fjelsestervang. De havde Døtrene Zitzel og Anna Margrete og Sønnen Niels, som inden Faderens Død, der vist indtraf 1821, havde overtaget Fødegaarden.

Der fortælles om Niels, at han var med i Napoleonskrigene og var borte fra Landet i mange Aar. Da han kom tilbage fra Krigen og efter mange Dages Vandring forkommen og tørstig naaede sin Fødeby, gik han ind i den første Gaard; han kom forbi, Husted, i Lille Fjelsestervang. Men her var kun en gammel Kone hjemme. Hun vidste ikke, hvad han var for en Landstryger og vilde derfor ikke give ham noget at drikke eller lade ham komme til Sæde paa Bænken.

Men Niels var godt kendt i Huset fra gammel Tid. Derfor gik han selv hen til Bordet efter Ølkruset, men da det var tomt, gik han ud og tappede Øl af Tønden. Den gamle Kone var rædselsslagen over den fremmede Karls Paatrængenhed og ønskede ham ud af Huset snarest muligt.

Da Niels kom til Barndomshjemmet, var kun Moderen hjemme. Hun kunde ikke kende sin Søn. Da Niels nu efter de mange Aars Adskillelse havde faaet talt ud med Moderen, gik han ned i Engen, hvor hans Fader var. Men denne kendte straks sin Søn.

Niels Jacobsen afstod senere Gaarden til Niels Nielsen, hvis Plejedatter blev gift med Jørgen Vindbæk Jørgensen, som nu bor her.

I første Halvdel af 1700erne bor Peder og Jens Michelsen i Fjelsestervang, sandsynligvis Brødre. Da de ikke ses boende i nogen af de andre Gaarde i Byen, har de maaske boet i den anden Gaardspart af Østergaard. Derimod ved man med Sikkerhed, at Peder Jensen Lund boede her 1780. Hans Hustru hed Maren Christensdatter. Omkring 1805 afstod han Gaardsparten til sin Søn Jens Pedersen. 1834 ejedes Gaardsparten af Mads Søren-

sen, som senere skødede den til sin Søn Jacob Madsen, der igen skøder den til sin Søn Mads Jacobsen, hvis Søn Jacob Østergaard nu bor her.

LILLE FJELSTERVANG

Gaarden har hele Tiden været beboet af 2 Familier ad Gangen. 1651 bor Jep Hused og Niels Hused (Husted?) her og 1664: Niels Nielsen og Christen Christensen. 1688 bor sidstnævnte her endnu, medens Niels Nielsen er bleven efterfulgt af Christen Pedersen, som døde 1710, 81 Aar gl.; men allerede adskillige Aar før havde han overdraget sin Gaardspart til Peder Pedersen, som d. 30. Maj 1692 »præsenterede for Retten 2 Ulveunger, som han berettede at have opsøgt i Mombjerg Hede.« Han døde d. 14. Febr. 1733, 71 Aar gl. Hans Datter, Zitzel Pedersdatter, blev samme Aar gift med Jens Berntsen fra Nørsgaard i Fjølstervang, som derefter overtager Svigerfaderens Gaardspart. Med sin Hustru har han Sønnerne Peder og Niels og Datteren Kirsten, som blev gift med Niels Jensen, der nu bliver Fæster i Gaarden og bor her i en lang Aarrække, indtil han 1791 skøder den til sin Svoger Niels Nielsen Terben for 100 Rdl. Niels Jensen, der døde 8. Febr. 1803, havde Børnene: Jens, som døde 1779, 12 Aar gl., Christen, som døde 1783, 14 Dage gl., Zitzel, der døde 1769, 2 Aar gl., og nok en Zitzel og endelig Datteren Giertrud, som senere blev gift ind i Vestergaard i Fjølstervang. 1804 og 1815 bor Jørgen Sørensen her. Sidstnævnte Aar skøder han Gaarden til sin Svigersøn, Peder Nielsen, for 192 Rdl., som afhænder den igen 1826 til Jens Bertelsen af St. Fjølstervang, der atter afstaar den 1842 til Peder Nielsen Husted. Denne sidste skøder igen Gaarden til sin Søn Jørgen Husted, som igen afstod den til sin Søn Mads Merrild Jørgensen, der nu bor her.

Som allerede nævnt boede i den anden Gaardspart 1688, Christen Christensen. Det er sandsynligvis hans Datter, Kirsten Christensdatter, som blev gift med Peder Andersen, der er den næste Fæster i Gaarden. Hun dør 24. Septbr. 1739, 76 Aar gl., og han 18. April 1742, 83 Aar gl.

Først 1767 træffer vi den næste Fæster. Han hed Gravers Jensen, maaske en Søn af Jens Berntsen i den anden Gaardspart. Hans Datter Anna blev 1793 gift med Peder Andersen, som derefter faar Gaarden tilskødet for 60 Rdl. Aaret efter dør Gravers Jensen, 66 Aar gl. Peder Andersen skøder 1827 Gaarden til sin Svigersøn Mads Christensen Voldsted for 200 Rdl. Den næste Ejer hed Niels Pedersen. Den nuværende Ejer hedder Chr. Dalager.

KILDER

Utrykte Kilder:

Landsarkivet: Lundenæs Lens Jordebog 1613, Brejninggaards Jordebøger 1708, 1726 og 1761 i Landstingets Skøde- og Panteprotokoller, Hammerum Herreds Justitsprotokoller 1688—1740, Bølling Herreds Justitsprotokoller 1728—37, 1749—68, 1768—84, 1785—1812, Bølling Herreds Skøde- og Panteprotokoller 1782—1840, Hammerum Herreds Skøde- og Panteprotokoller, Register til Hammerum Herreds Skøde- og Panteprotokol, Præsteindberetning 1785, Ribe Stiftamts Skattekommissionsprotokol 1743, Vorgod Sogns Kirkebøger (den ældste 1709—1815), Hammerum Herreds Auktionsprotokoller, Sindinggaards Skifteprotokol 1723—90, Brejninggaards Skifteprotokol 1719—1815 og 1754—1769, Lundenæs Skifteprotokol 1731—1749, Sindinggaards Jordebøger 1743 og 1778 i Landstingets Skøde- og Panteprotokol, Lundenæs Jordebog 1772 i Landstingets Skøde- og Panteprotokol, Jordebog for Hardsyssels Provstl 1655, Vorgod Sogns Kirkeregnskabsbog 1632—1653, Vinding Sogns Kirkebog (den ældste).

Rigsarkivet: Lundenæs Lens Jordebøger: 1597, 1599, 1609—16, 1623—24, 1630—35, 1638—39. Lundenæs Len: Ekstraskattemandtaller, Stedsmaal, Tingsvidner fra 1645 og 1646. Hoverireglementer fra Lundenæs 1770, Hoverireglementer fra Brejninggaard 1771, Hoverireglementer fra Sindinggaard 1773, Præsteindberetning 1651, Ildsted- og Kvægskat 1677, Kop- og Kvægskat 1678.

Matrikelskontoret: Lundenæs Amts Matrikelsprotokoller for 1664 og 1688, Markbogen for Vorgod Sogn 1683, Modelbogen for Vorgod Sogn 1686.

Stednavneudvalget: Meddelelser vedr. forskellige Stednavne i Sognet.

Nationalmuseets 1. Afd.: Meddelelser vedr. Vorgod i Oldtiden.

Ringkjøbing Amts historiske Arkiv: Matrikelsafskrift fra ca. 1705.

Ribe Katedralskoles Arkiv: Præsteindberetning fra 1767.

Sognearkiv: Fattigkommissionsprotokol, Sogneforstanderskabsprotokol, Udskiftningskort for Vorgodby og Barde, 1 Kort fra ca. 1780, Generalstabens Kort over Vorgod 1872, Generalstabens topografiske Kort over Vorgod 1914.

Trykte Kilder:

Trap: Danmark. L. Both: Kongeriget Danmark. Daniel Bruun: Danmark. Professor Aarup: Danmarks Historie, I B. Sv. Aakjær: „Fly Gaarde“ i Skivebogen 1919—1922. H. Kjær: Vore Oldtidsmindesmærker. V. Boye: Egekistefund fra Bronzealderen. August F. Schmidt: Folkevolde i Jylland i „Jydske Saml.“ 1925. H. P. Hansen: Fra gamle Dage. S. Alkærsig: Vore gamle Folkevolde i Fra Ribe Amt 1920. Sv. Aakjær: „Om Ordene Smør og Vogn i danske Stednavne“ i Skivebogen 1924. C. Neergaard: Tinghøje og Tingdysser. H. Knudsen: „Gamle jydske Tingsteder og Retsdage“ i „Jydske Saml.“ 1919. Lundenæs Lens Jordebog 1498. O. Nielsen: Gl. jydske Tingsvidner. El. Gøyes Jordebog. Kr. Erslev: Kong Frederik den Førstes danske Registranter. Becher: Ældste danske Archivregistraturer, III. Kolde-rup-Rosenvinge: Gamle danske Domme. O. Nielsen: Ribe Oldemoder. Kr. Erslev: Danske Kancelliregistranter. Kancelliets Brevbøger 1561—1565. Kronens Skøder I—II. C. Paludan-Møller: Grevens Fejde. J. W. S. Johnson: Sagnene om den sorte Død i Nutids Strejflys. Storgaard-Pedersen: Hardsyssel. Storgaard-Pedersen: Ulfborg Herred. Niels Klemensens Gælds-bog i „Jydske Saml.“. Præsteindberetning fra 1638 i „Danske Samlinger“. E. T. Kristensen: Danske Sagn. E. Dalgas: Geografiske Billeder fra Heden. C. Klitgaard: En Anmeldelse i Jyllandsposten Nr. 295, 1926 af: Abildtrup-gaard og dens Beboere. H. P. Hansen: Natmandsfolk og Kjæltringer i Vestjylland.

SAGLISTE

A.

Aashus 83
Adelbyer 24
Adelveje 31
Affolkede Sogne 32
Ard (Plov) 17
Arveafkald 130
Auktion paa Fjølstervang By 228—30

B.

Baad af sølvblandet Guld 14
Barde Dige 3, 18, 19
Bavnehøj 14
Betler 89
Bondsskyld 122, 136
Boplads 16
Bronzeredskaber 12
Brændingsmetode 197
Brøndulykke 151, 175, 216
Budfoged 55, 156

D.

Desolato 32
Drivervej 18
Egekistefund 12

F.

Fjølstervang Kirkes Ødelæggelse 32
Folkehold 46
Folkevolde 17
Forbandet Gud 170
Frossen ihjel 222
Fæstebreve 116, 145, 156
Fæstebrevs Fortabelse 157

G.

Galgebakke 2
Gravhøje 8
Grevefejden 36, 37
Gudehus 4
Gudsdyrkelse 25

H.

Hedebrande 60
Helligdomshøj 3, 19
Herlighedsretten 104
Herreløs Hest fremlyses paa Tinge
184
Herredsgrænsers Flytning 28
Herredsfoged 29, 142
Hjulplov 23
Hovarbejde 190
Hoveri 52, 55
Hoveripenge 58
Hoverireglementer 55—58
Hosekræmmere 73
Husvild Familie 223—226
Hyrdedrenge 102, 124
Hvalfangst 214
Hærn 25
Høstudbytte 52, 67

I.

Ildsvaade 117, 146
Indfæstning 117, 146

J.

Jordernes Godhed og Driftsmaade
46—51
Jynovn 11

K.

Kilde 16
Klementsfejden 136
Krige 32
Krat, Barde, 58
Krohold 82, 155
Kræmmer 98
Kvægpest 52

L.

Landeværnsmand 77
Landgilde 55
Landsbyens Oprindelse 22, 23
Langdysse 10, 11

- Langbyen 24
 Laughævd 128
 Lund, Abildtrup, 58
 Lysning efter bortrømte Bønderkarle
 79—81
- M.**
- Mesterfolk 137
 Minde hende af Gaarden 115
 Mordet i Vorgodby 85—89
 Mosedyrkning 197—199
 Mulkt i Anledning af Ordstrid 154
- N.**
- Natmandsfolk 93, 98
- O.**
- Obols Toft 128
 Oldtidslandbrug 15
 Oldtidsveje 15, 22
 Oldtidsvold 3
 Oldtidskværn 17
 Offerpræst 25
 Ofringer 10
 Opdagelsesrejse i Sydhavet 214
 Opdyrkning af Hede 62
 Opholdskontrakt 125
 Oprørskampe 36
 Ostlatim 107
- P.**
- Pantebrev erklæret ugyldigt 105
 Pest 31—33, 214
 Plovfællesskaber 23
 Porshaver 15
 Prisepenge 214
 Proces om Kirkeenge 215
 Proces mellem Bonde og Herremand
 176—182
- R.**
- Rakkere 98—103
 Restancer 52, 53
 Røverbande 32
 Røverstue 78
 Rudera 1
- S.**
- Sagn 31, 32, 60
 Sande, Barde, 60
 — Vorgod 60
 Sandemandstog 227
 Sandflugt 60
 Samfrændskifte 202—205
 Savgrav 63
- Segl 17
 Selvejergaard 71
 Selvmord 153
 Selvejer 29, 136, 137
 Skanser 3, 18, 41
 Skatter 39—46
 Skifter 34, 94—96, 112, 187, 194,
 203, 212
 Skov 62
 Skrifte, aabenbar, 132, 191, 221,
 Sognefogeder 86, 91, 93, 103
 Sogneavnetts Oprindelse 1
 Solodi 32
 Sorte Død 30—33
 Stedsmaal 218
 Stejle 93
 Stenredskaber 11
 Strømhjul 65, 68
 Synsforretning 158—163
 Svenskekrigene 38—41
 Sølvbæger 164
- T.**
- Tamperetsdag 119
 Taksationsforretning 207—209
 Tempelpræst 25
 Terrænbyen 24
 Thestamente 137
 Tinghus 29
 Tinghøje 27
 Tingets Flytning 29
 Tingsteder 27
 Tingstokke 29
 Tjenestekarl beskyldt for Tyveri 96
 —97
 Torper 26
 Tradition (Sagn) 1, 21, 60
 Trætte mellem Bonde og Herre-
 mand 152
- U.**
- Udskiftningskort 11
 Ulve 61, 130, 134, 221
 Ulvegrave 61
- V.**
- Vadesteder 7, 155
 Vandmølle 41
 Vandingskanaler 63
 Vorgod Dige 3
- Ø.**
- Ødegaard 201, 207

NAVNELISTE

- A.**
 Aagaard, Joh., Foged, Brejning-
 gaard, 117
 Aakjær, Sv., Arkivar, 3, 25
 Aal, C. P., Ørts, 210
 Aandgaard, A., St. Alle, 219
 Aanum, A. N., Herborg, 149
 — J. N., Herborg, 149
 Abildtrup, N., Trøstrup, 206
 — Chr., Trøstrup, 206
 — Salholt, Trøstrup, 206
 — Chr., Abildtrup, 215
 — J. P., Abildtrup, 215
 — Jens, Abildtrup, 215, 123
 Albertine, Fru, Brejninggaard, 88,
 113, 121, 183, 195
 Alle, Anders, 221
 — Laust, L. Alle, 222—226
 — Jens, Snebjerg, 228
 Andersen, Las fra V. Herninge, 150
 — Jsns, L. Alle, 61
 — Mads, Nørgaard, 71
 — Mads fra Stavning, 141
 — Niels fra Borris, 155
 — Peder, Barde, 40
 Arenfeldt, Elline, Fru, 201
 Aschanius, Amalie E., 205
- B.**
 Bank, Jeppe, Vorgodby, 82
 Barfod, F., Historiker, 170
 Barde, Anders, 177
 — Søren, 129
 — Lavrids, 129
 Barre, Jens, 131
 Berg, M. K., Abildtrup, 112, 213
 Bech, L. M., Hovgaard, 97
 Beck, N. P., Havgaard, 113
 Bertelsen, J., Nørtang, Ulfborg, 136
 Birchmose, J. L., 148
 Birkmose, Jørgen, 165
 — Mads, 166
 — Peder, 167
 — Jens P., 167
 — Niels, 167
 Bjergbo, A. J., Sædding, 183
 — N. A., Videbæk, 183
 Bjerrum, Vadgaard, 163
- Bjørnkjær, Videbæk, 184
 Bloch, J., Adsbøl, 92
 Boesen, Chr., Vadgaard, 155, 170
 Bonsach, G., Præst, Rind, 175
 Bredahl, J. R., Dalagergaard, 80, 156
 Bülow, von, Lundenæs, 79, 156
 Brandt, Lars, Herborg, 141
 Buch, P., Kjelstrup, 154
- C.**
 Christensen, H., Hovergaard, 175
 — S., Hesselmed, 201
 — Nis, Nygaard, 70
 — Søren, Nøvling, 111
 — Peder, Vesterager, 40
 Christen, Hr., Vorgod 1, 35
 Christian d. II, Konge, 29, 200
 — d. III, — 37
 — d. IV, — 38, 217
 Clausen, Niels, Rækker Mølle, 154
 Clausager, J., Sædding, 197—199
 Clemensen, Niels, 200
 Clemensen, Rasmus, Avnsbjerg, 200
- D.**
 Dal, Povl, Grindsted, 175, 201
 Dalgaard, M., Herborg, 173
 Dalgas, E., 63—69
 Damgaard, J., Videbæk, 188
- E.**
 Ebbesen, Niels, Nørreris, 35
 Egeris, Chr., N. Vium, 178
 — Chr., N. Vium, 78
 — Tyge, 72
 — A. L., Købhv., 73
 Enholm, Brejninggaard, 90
 Erichsen, M. fra Skjern, 187
 Eskildsen, Kr., Barde, 21
 Eybæk, J., Søndergaard, 85
- F.**
 Faarbak, Chr., Viborg, 84
 Feld, Anna, Videbæk, 191
 Fiskbæk, J., Kjelstrup, 153
 Fruergaard, Anne P., Storgaard, 144
 — Peder, Videbæk, 144, 194
 — Svend, Videbæk, 188
 —89

G.

- Gaardsdal, P., 173
 — S., 173
 Gregers, Hr., Vorgod, 1, 35
 Gregersen, P., Præst, Vorgod, 33
 — Hans, Nørgaard, 71
 Guttorp, E. Chr., Vorgodby, 72
 Gøye, Magnus, Avnsbjerg, 200
- H.
- Haderup, J. J., Vorgodby, 72
 — N. J., Kbhv., 72
 Hamborg, Niels, Nørager, 98
 Hansen, Amtmand, Ringkjøbing, 100, 101
 Hansen, H. P., Museumsforst., 11, 20, 22
 Hansen, P., Blaabjerg, 40
 — Peder fra Gl. Hanning, 201
 — Michel, Trøstrup, 72
 Hauch, Hr., Borris, 84
 Hauge, Fr. J., Snejbjerg, 222, 226
 Heldvaderus 35
 Hegelund, Biskop, 32
 Helt, Søren, Gl. Hodsager, 136
 Herborg, Niels, Herborg, 141, 142
 — Jeppe, Storgaard, 144
 Hejle, Johannes, Vadgaard, 163
 Holm, Anders, Kjelstrup, 154
 Holm, Chr., Gammelholm, 137
 — Lavrids, Gammelholm, 137
 Holmgaard, A. P., N. Vium, 131
 Husted, Jan C., Ryesminde, 199
 Hvas, Marie, Søndergaard, 86
 Hvid, Anders, Trabjerg, 104, 210
 — Jens J., Abildtrup, 211
 — Maren J., Abildtrup, 211
 — Wisti, Østergaard, 104
 — Lauge, Abildtrup, 211
 — N. A., Abildtrup, 38, 104, 105, 107
 — J. Chr., Trabjerg, 210
 Hviid, Herredsskriver, Ringkjøbing, 119
- J.
- Jacobsen, A. fra V. Hanning, 129
 Jansen, Herredsfoged, 208, 209
 Jensen, Chr., Ø. Herborg, 37
 — Chr. fra Timring, 167
 — Gregers, Nørgaard, 71

- Jensen, Jens fra Brejning, 140
 — Jens fra Brande, 141
 — Jep, Barde, 40
 — Jørgen, Herredsf., Storgaard, 29, 40, 143
 — Las fra Skarrild, 138
 — Malti, Holmgaard, 105
 — Morten, Kjelstrup, 154
 — Niels, Rækker Mølle, 197
 Jespersen, N., Østerby, 40
 Juel, Palle, Øgelstrup, 31
 — Baron, Brejninggaard, 74—79, 116, 117, 177

K.

- Kaalund, Chr., Forv. paa Lundenæs, 157
 Kaalund, E., 157
 Kamp, Bodil, Kjelstrup, 153
 Kanick, Christiern, 174
 Kanne, Kaptajn, 40
 Kielde, Thomas, Tulsgaard, 150
 Kitill (Kjeld), Kjelstrup, 27
 Kierkegaard, P. Chr., Sædding, 170
 — Mikael P., Hosekræmmer, 170
 — Søren, Tænkter, 170
 — P. C., Biskop, 170
 Kirk, Ole, Ulfborg, 199
 Kjelstrup, Karl, 154
 Kjeldgaard, Chr., Hover, 216
 Kjærgaard, P. Chr., Vorgodby, 76
 — P., Vorgodby, 133
 Kjærsgaard, Maren, Herborg, 141
 Kjær, H., Museumsinspektør, 9
 — J. N., Barde, 122
 Klement, Skipper, 36
 Klemensen, N., Avnsbjerg, 173
 Knuth, Grev, Knuthenborg, 199
 Krabbe, Thomas, Herpinggaard, 200
 — Chr., 200
 — Bolde Hansdatter, 200
 Krarup, Ove, 199
 Krumis Abelone, Videbæk, 195
 Købke, M., Degn, Vorgod, 42, 86
 — J., Degn, Vorgod, 138, 141, 206
 Kølle, Laust, Herborg, 172

L.

- Lange, Anna, 174

- Lange, Chr., til Brejninggaard, 142
 — Niels, Embedsmand paa Ribberhus, 152
 Lassen, Niels fra Assing, 137
 Lauridsen, Jan, Sognefoged, Faster, 197, 198, 199
 Lauritsen, Niels til Tanderup, 227
 Lillelund, Mads, Sindinggaard, 85
 — P., Sindinggaard, 81
 Linde, de, Kaptajn, Møltrup, 109
 Lindenov, Hans til Ørslev, Landsdommer, 105
 Lüster, Gjellerup, 228
 Lysgaard, Jens i Skærbæk, 187
 — Just, Vildbjerg, 72
 — Laurs, Barde, 124
 — Niels, Barde, 124
 — Ole, St. Alle, 219
 Lytken, Amtsforvalter, 147
- M.**
- Maae, Jens Chr., Herborg, 138
 — Lavrids Graversen fra Bølling, 138, 139
 Madsen, Anders, Nørgaard i Vorgodby, 71
 Madsen, A. P., Tegner, 13
 — Niels, Barde, 27
 — Niels fra Hanning, 143
 Marcussen, Chr. fra Krogmose, Bølling, 163
 Maynberg, Lars, Herborg, 173
 Meilby, N. J., Hamborg, 98
 Michelsen, Bøjle, Bøjlested, 168
 — Chr. Nørgaard i Vorgodby, 71
 Michelsdatter, M., Nørgaard i Vorgodby, 71
 Midtgaard, Niels, Videbæk, 187
 — Peder, Videbæk, 82
 — Svend, Videbæk, 190
 Mindsted, Chr. Christensen, Søndergaard, 85, 86, 90, 93
 Mindsted, Jørgen Chr., 138
 Montagne, Herredsfoged, Ringkjøbing, 119, 156—158, 176, 177
 Moesgaard, Ebbe, Borris, 122
 Mose, Hans Chr., Vadgaard, 163
 Munch, Chr., Brejninggaard, 87, 174
 Mørck, Chr. K., Abildtrup, 211, 217
- Mørck, Chr. P., Abildtrup, 216
 — Knud Chr., Abildtrup, 211, 215, 216
 — P. Chr., Abildtrup, 216
- N.**
- Nielsen, Mads fra Fasterlund, 150
 — Michel i Nørgaard, 71
 — Niels i Brejning, 113
 — O., Dr., 3
 Nybo, Laurids, Tanderup, 228
 — Laurids, N., Ørnghoved, 182
 — Willum, Herborg, 140
 Nyegaard, Chr., N., Abildtrup, 213, 214
- O.**
- Odderbech, Peder Jensen, Fjelstervang, 78
 Ollufsen, Chr., Sønderby, 40
 Olufsen, Oluf i Barde, 40
 — Peder i Herborg, 40
 Opstrup, Niels, Videbæk, 188
 — Ole, Videbæk, 188
 Opsund, Chr. Christensen, Herborg, 140
 Opsund, Chr. J., Herborg, 140
 Orlog, klog Mand, Rindum, 186
- P.**
- Pallesen, Niels i Nørgaard, 71
 Parsberg, Oluf, 174
 Pedersen, Chr., 71
 — Jens i Movstgaard, 210
 — J., Skolelærer, 197, 198, 199
 — Niels i Nørgaard, 71
 — Ole fra Fiskbæk, 141
 — Peder, Brejning, 112
 — Thyge i Barde, 40
 Petersen, Henry, 13
 Pilgaard, Chr., Barde, 132
 — Niels M., Barde, 134
 — Niels P., Barde, 134
 — Thomas, Barde, 132
 Podebusk, Mourits, 152
 Post, Anders Olsen, Herborg, 144
 Povelsen, Thomas, Sognedegn, Snejbjerg, 108
 Puggaard, Westi A., Købmand, Odense, 86

Q.

- Qvemberg, Jens, Dejbjerg, 99
 Qwie, Jes, Lensmand, 210
 — Margrethe, Abildtrup, 210
 Qwitzov, Erich til Sanderup, 227
 — Jomfru, 227

R.

- Rantzau, Johan, Hærfører, 37
 Rasch, Daniel Ph., Lundenæs, 53
 — Sten, Forvalter paa Lundenæs, 156
 Rokkjær, Chr. fra Brejning, 173
 Rosenvinge, von H. P., 205
 Rosenørn, P., Amsfuldmægtig, 12
 — von, Amtmand, Ringkjøbing, 109
 Rostrup, Hans, velbr. i Vorgodby, 45
 — Sofie, 142
 — Sophie, Fru til Dejbjerglund, 170
 Rygaard, S. til Hesselmed, 215
 Rømer, Peder Sr Sætteherredsfo-
 ged, 90

S.

- Salholt, Ane Nielsdatter, Abildtrup,
 215
 Salholt, Niels L., Salholtgaard, Her-
 ning, 215
 Sahl, Jens, Barde, 135
 Schade, Peder, Herborg, 102
 Schmidt, Aug. F., Forfatter, 18, 25
 — C. Vorgodby, 94
 — Jens Nielsen, Nørgaard,
 71, 72
 Schouboe, H. Steenberg, Kapellan
 i Vorgod, 154
 Tomesen, Søren i Trøstrup, 125
 Tornvig, Chr. Christensen, Fjelster-
 vang, 231
 Torstenson, General, svensk Hær-
 fører, 38
 Trane, Hans, Hr. i Vorgod, 42
 Trøstrup, Hans N., 183
 — Hans, Trøstrup, 205
 Tulsgaard, Lars Sørensen, Tulsgaard,
 151

V.

- Vad, Chr., Vadgaard, 164
 — Mads Chr., Vadgaard, 164

- Valdemar d. Store, Konge, 28
 Vanting, Iver, Brejning, 172
 Vesterager, Chr., Vesterager, 138
 Vestergaard, Chr., Barde, 131
 — Lars, Barde, 131
 — N. Chr., Fjølstervang,
 231
 — Peder, Barde, 131
 Videbeck, Chr. A., Videbæk, 164
 Videbæk, Povl M., Videbæk, 109
 Vilhelm V af Oranien, Prins, 214
 Vogen Michelsen, Fjølstervang, 227
 Vorgod, Anders, København, 72
 — Chr., Farver, 72
 — Mads, Købmand, 72, 73
 Votkjær, Niels, Videbæk, 183, 186

W.

- Wallenstein, tysk Hærfører, 38
 Wansel, Juul, Lundenæs, 40
 Wellumsen, Anders, Herborg, 139
 Wendelov, Margrethe, 129
 Wendzel, Fr. von Redder, 228
 Widebæk, Anders, Videbæk, 175
 — A. M., Videbæk, 155
 — Mads A., Videbæk, 177
 —182
 — Mads, Videbæk, 175
 — Povl, Videbæk, 189, 190
 — Thomas, København, 175
 Witterup, Iver Chr., Abildtrup, 217
 Wod, P. Th., Vadgaard, 155, 163
 — Thomas, Vadgaard, 155, 156
 Wogelius, Hr., Præst, 80, 88, 90
 Worm, Ole, Dr., 33

Ø.

- Ørskov, Chr. P., Barde, 127
 Øschou, Ole, L. Alle, 222
 Østergaard, Chr., 110
 — Niels, N. Vium, 67, 68
 — Peder, Barde, 21
 — Peder, Barde, 108
 Schouboe, P., Sogndegn, Vorgod,
 81, 98
 Schulin, Amtmand, Ringkjøbing, 199
 Schütte, Gudm., Dr., 3, 25
 Schested, Claus paa Riberhus, 217
 Skalstrup, Jens, Lem, 144
 Skeel, Albert til Fusing, 217

- Skibbild, Peder Thomasen, Nøvling, 79
 Skomager, Thomas, Herborg, 172
 Skoldhøj, Chr. P., Barde, 135
 Skov, Bertel Chr., Kjærgaard, Timring, 110
 Skov, Niels Chr. J., Nøvling, 196
 Skriver, Gunde, Landstingshører, 105
 Skrædder, Peder, Videbæk, 189
 Speitzer, A., Sindinggaard, 109, 110, 122, 124, 131, 135, 207, 210, 222, 232
 Stadil, Chr. Pedersen, Præst i Vinding, 40
 Steenberg, Hans, Præst i Vorgod, 7, 81, 168, 175
 Steenbuch 73
 Steensig, Jens' Mortensen, Vorgodby, 141
 Steensig, Morten Jensen, 76, 98, 99—103
 Steenstrup, Professor, 3
 Steffensen, Provstinde, Borris, 82
 Stengaard, Maren, Sædding, 170
 Storgaard, Mads A., Storgaard, 143
 Svendsen, Bent fra Faster Kirkegaard, 151
 Svendsen, Peder, Fruergaard, Sdr. Felding, 194
 Svenstrup, Hr., Nøvling, 84
 Søndergaard, Jens J., Ryesminde, 200
 — Jens, Ryesminde, 200

T.

- Tagmose, Nis, Herborg, 139
 Tang, Godsejer, Nr. Vosborg, 199
 Testrup, C., Herredsfoged, 28, 29
 Thiery, Læge, 12
 Thomsen, Peder, Adelsmand, 210
 Thrygir, 27
 Toft, Ole, Herborg, 140

TILFØJELSER OG RETTELSE

Side 136: „Christiern Jensen i Herberge citat¹⁾ hustru Margrethe i Slumstrup och hennes laffue werge fore noget gods, som hun haffuer, ther hannom tilhører och hun holder hannom fore met vrette, som hand silger, at møde paa Lundenes fredagen nest effther kere søndag.

[Tegnelser over alle Lande fra 1536].

Side 142: Oluff Knutsszen og hans Hustru fik 1528 Livsbrev paa et øde Byggested norden Bækken ved Vester Herberg, som Salmand iboede, mod at forbedre og bygge det og aarlig udgive Rettighed deraf efter Lensmands og Herredsmænds Tykke.

[Frederik d. I Registr.]

Side 56, Videbæk: Christen Pousen, læs: Christen Poulsen.

— 121, Linie 15 fra oven: andt, læs: ondt.

— 124, — 12 fra oven: Matodor, læs: Matador.

— 188, — 16 fra oven: som var Hjemmet, læs: som var i Hjemmet.

— 194, — 13 og 14 fra oven: Fruergaard i Borris, læs: Fastergaard i Faster.

— 196, — 27 fra oven: fadt, læs: fandt.

¹⁾ stævner.